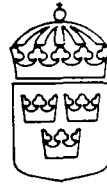

Riksdagens protokoll

1989/90:26

Onsdagen den 15 november

Kl. 9.00–22.27

Protokoll
1989/90:26

1 § Återkomst

Talmannen meddelade att *Anna Horn af Rantzien* (mp) denna dag återtagit sin plats i riksdagen, varigenom Karin Thomés tjänstgöring som ersättare upphört.

*Debatt om åtgärder
mot våldet*

2 § Debatt om åtgärder mot våldet

TALMANNEN:

På begäran av den socialdemokratiska riksdagsgruppen har jag efter samråd med de av partigrupperna utsedda ledamöterna av talmanskonferensen beslutat att anordna denna särskilda debatt om åtgärder mot våldet.

LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Herr talman! Vi känner alla oro och avsky inför våldet i samhället. Vi blir upprörda när vi ser hur gamla och unga blir offer för det råa, hänsynslösa våldet. Kanske känner vi också vanmakt. Vi ställer oss frågan: Vad kan vi, som föräldrar, samhällsmedborgare eller politiker, göra för att bekämpa våldet? Och vi finner att svaret inte är så enkelt, att det inte finns några självklara, enkla lösningar.

Men den senaste tidens debatt inger inte bara oro utan också hopp. Det finns ett brett, folkligt engagemang och ett avståndstagande i fråga om våldet. Det finns en insikt om att våldet bara kan minska om vi alla deltar i kampen, en insikt om att det inte räcker med myndighetsingripanden utan att personligt engagemang och ansvar är långt viktigare.

Det känns också hoppfullt att debatten till en del tycks ha lämnat schablonerna. Det avgörande för våldsbekämpningen är inte 600 eller 1 000 fler poliser, inte heller om straffet för ett misshandelsbrott är ett eller två år. När debatten i stället handlar om revorna i välfärdssamhället, om nödvändigheten av att förhindra en utveckling mot ett samhälle med vidgade klyftor, social utslagning och utanförskap, då känns det hoppfullt.

När våldsbrottsligheten diskuteras får frågan om det har skett en ökning av våldet eller inte stort utrymme. Några saker kan vi med bestämdhet slå fast: Det polisanmälda våldet har ökat, men man kan inte utifrån det med bestämdhet konstatera att våldsbrottsligheten i samhället har ökat på samma

sätt. Det kan, som många forskare har påpekat, vara så att toleransen mot våldet har minskat, vilket i så fall är något positivt.

Mycket talar för att våldet har blivit räre. Knivar och andra tillhyggen används i allt större utsträckning vid våldsbrott.

Det oprovocerade våldet på gator och torg är allvarligt, men det är inte lika utbrett som debatten ibland ger sken av. Det är i särskilda situationer som denna brottslighet oftast förekommer. Det är i storstädernas stadskärnor, i nära anslutning till nöjeslokaler, under sena kvällar och nätter som den överväldigande delen av våldet mellan obekanta sker. Personerna som är inblandade, både offren och gärningsmännen, är nästan alltid berusade. Det är viktigt att framhålla detta. Vi har en skyldighet att föra en nyanserad debatt och inte medverka till att sprida onödigt stor oro.

Den mest omfattande våldsbrottsligheten finns fortfarande innanför hemmets väggar. I familjen förekommer en utbredd våldsbrottslighet som aldrig kommer till polisens kännedom. Den dolda våldsbrottsligheten är betydande.

Men jag tycker egentligen att debatten om huruvida våldet har ökat eller inte är ganska ointressant. Det finns en våldsbrottslighet och ett våld som inte kan accepteras, ett våld som drabbar enskilda människor hårt och som visar att vi mitt uppe i välfärdssamhället också har en ofärd.

Herr talman! Orsakerna till våldsbrottsligheten är komplexa. Några saker vet vi emellertid.

Vi vet att det finns ett tydligt samband mellan våld och social utslagning. I samhällen med stora klasskillnader är också brottsligheten mer utbredd.

Vi vet också att sambandet mellan våldsbrott och alkoholförtäring och annat missbruk är mycket tydligt. I sju fall av tio är gärningsmannen berusad. Offret är i fyra fall av tio också berusad. Detta samband har alltid funnits. I spåren på missbruk följer våldsbrott.

Av grundläggande betydelse för våra möjligheter att på sikt motverka våldet är därför de förebyggande insatserna. Möjligheterna att motverka brottslighet och social utslagning hänger nära samman med vår förmåga att bygga ett samhälle präglad av solidaritet, omtanke och gemensamt ansvar.

Detta arbete måste utgå från att alla människor har ett eget ansvar och att vi också har en skyldighet att ta det ansvaret – på jobbet och i bostadsområdet, för våra egna barn och andras, på daghemmet och i skolan, gentemot den arbetskamrat som missbrukar och inte kommer till jobbet samt gentemot ungdomar som vandaliserar. En sådan moralsyn ställer också krav på politiken.

Sverige är fortfarande i många avseenden ett klassamhälle, och tydligast märks detta i storstäderna. Här har stora grupper det ekonomiskt sett bra. Man bor bra och har rika möjligheter till utveckling både i arbetet och på fritiden. Men storstaden består också av nedslitna bostadsområden, utslagning, misär, missbruk och ensamhet. Här finns barn som far illa i hemmet och i skolan. Här finns grupper som inte har fått del av det växande välståndet under 80-talet, grupper som lever i en utsatt position.

Här finns också en annan klyfta, klyftan som går mellan å ena sidan de som känner sig delaktiga, de som kan påverka, och å andra sidan de som känner sig utanför och maktlösa.

Vi får inte acceptera ett samhälle, där stora grupper lever ett gott liv medan andra är förvisade till samhällets bakgård. Detta är också en fråga om moral. Det är en uppmaning till oss politiker att arbeta för ett rättvist och jämlikt samhälle och inrikta samhällsbyggandet så att storskaliga, opersonliga lösningar ersätts med personligt ansvar och engagemang: föräldrars ansvar för daghemsverksamheten, föräldrars och elevers delaktighet i och ansvar för skolans utveckling, ungdomars eget ansvar för fritidsgårdsverksamheten, de boendes ansvar för och delaktighet i bostadsmiljöns och bostadsområdets skötsel.

Att fostra barn till solidaritet och lära dem acceptera de regler som krävs för att människor skall kunna leva tillsammans är i första hand föräldrarnas ansvar. Men det är inte bara föräldrarna som har detta ansvar. Alla vuxna måste gentemot barn och ungdomar uttala vad vi uppfattar som rätt och fel, tillåtet och otillåtet. Vi får inte förbli tysta inför sådant som vi inte accepterar.

Herr talman! Jag har medvetet uppehållit mig vid behovet av grundläggande förändringar i själva synen på och orsakerna till våldsbrottsligheten. Om vi på sikt skall kunna få bukt med brottsligheten krävs åtgärder på alla samhällslivets områden. Det gäller att förbättra barns och ungdomars uppväxtvillkor, att aktivt motverka social utslagning. Men självfallet finns det också behov av åtgärder inom den traditionella kriminalpolitiken.

Regeringen har under lång tid bedrivit ett målmedvetet och aktivt kriminalpolitiskt arbete. 1986 presenterades ett samlat program mot vålds- och egendomsbrottsligheten och för drygt ett år sedan redovisades en rad åtgärder som syftar till att stärka brottsoffrens ställning.

Det kriminalpolitiska utvecklingsarbetet måste nu drivas vidare. Ett par områden är särskilt viktiga.

När ungdomar begår brott är det viktigt att samhällets reaktion på överträdelsen kommer snabbt och att den dessutom är tydlig. Detta förutsätter en nära samverkan mellan polis, åklagare, domstol, socialtjänst och föräldrar. Försök med en snabbare handläggning av ungdomsmål bedrivs nu på ett antal ställen i landet. Jag tror att vi kan komma vidare på den vägen genom att sätta in snabba och tidiga ingripanden. Men det förutsätter ett mycket nära samarbete mellan alla dem som på ett eller annat sätt har ansvar för ungdomars sociala situation.

Ett annat område som vi måste satsa på är alternativa påföljder. Vi vet att fängelstraffet många gånger inte medför några positiva effekter för de intagna. Här måste vi söka alternativ. Kontraktsvården är ett sådant alternativ. Jag tror också att samhällstjänsten, som nu skall införas på försök, kan vara en effektiv påföljd särskilt för unga lagöverträdare. Det är utomordentligt glädjande att föreningslivet och folkrörelserna visat ett så stort intresse för att medverka i samhällstjänstförsöket. Det visar att det finns ett brett engagemang när det gäller att hjälpa och stödja ungdomar som kommit på kant i samhället.

Brottsoffrens situation måste också ägnas större uppmärksamhet. Ytterligare förslag till åtgärder för att stärka brottsoffrens ställning måste till. Särskilt viktigt är det att utöka stödet till brottsofferjourerna.

Polisen har naturligtvis också stor betydelse. Många poliser som arbetar

med ungdomsbrottsligheten utför ett engagerat och framgångsrikt arbete. Det är viktigt att vi på alla sätt arbetar för att fler poliser kommer ut på gator och torg och att kvarterspolisorganisationen byggs ut.

Också den sociala ungdomsvården måste förstärkas på ett radikalt sätt, så att vi får fram resurser för att ta hand om de ungdomar som kommit på särskild kant med samhället.

Herr talman! Det är en kombination av strukturella förändringar i samhället och mer kortsiktiga kriminalpolitiska åtgärder som behövs om vi skall komma till rätta med våldsbrottsligheten och annan brottslighet i samhället.

CARL BILDT (m):

Herr talman! I lördags tog jag här utanför riksdagshuset emot 98 000 namnunderskrifter med krav på åtgärder mot våldet. Jag tror att vi alla på olika sätt känner bakgrunden till dessa 98 000 namnunderskrifter.

Det var i augusti förra året som Teresa Formichella sparkades ihjäl i Hagsätra av fyra unga män. Det var tidigare i höstas som Jonnie, som inte ens hade fyllt 16 år, brutalt mördades på Götgatan.

I regn och rusk under dessa höstveckor har Teresas barn och Jonnies anhöriga stått på Götgatan och samlat in namn med krav på åtgärder mot våldet. Det har hittills blivit 98 000 namn, och de fortsätter att strömma in. Det är namn som förpliktar. Bakom varje namn på dessa listor står medborgare och individer, som tycker att vi alla i denna riksdag och i andra politiska församlingar har gjort för litet för att stoppa våldet under de gångna åren.

Jag var hedrad över att det var till mig som man valde att överlämna namnen. Jag tar möjligheten att även från denna talarstol framföra ett tack och en uppskattning till Irma Lilliendahl och även till andra för de insatser ni har gjort för att bredda och ge ny aktualitet åt denna så oerhört viktiga debatt.

Men namnen och kraven skall inte stanna bara hos mig, utan de skall föras vidare. Kraven skall vi alla diskutera här i kammaren i dag, och namnen skall jag under dagen föra vidare till riksdagens talman.

Vi har från moderat håll länge varnat för brottsutvecklingen och dess konsekvenser. Vi har pekat på hur en svag kriminalpolitik och en felaktig polispolitik gett brottsligheten ett utrymme som den aldrig borde ha fått.

För denna felaktiga politik, det måste klart sägas, bär socialdemokraterna det politiska ansvaret. Det var de som mot kritik i denna kammare drev fram beslut om t.ex. den automatiska rabatten på fängelsestraff. Det var de som mot kritik i denna kammare drev fram besluten om den omfattande personella försvagning som under det senaste decenniet drabbat det svenska polisväsendet.

Men hur allvarlig denna felaktiga politik än är, och hur kritiska vi än kan vara mot dess konsekvenser, måste vi inse att problemen också går djupare.

Ett samhälle måste alltid bygga på gemensamma värderingar och på en gemensam etik som vi genom familj och skola för vidare från generation till generation. Men när dessa gemensamma band av etik, värderingar och normer försvagas genom att familjer och skola försvagas, äventyras tryggheten för oss alla i samhället. Det är just detta som har inträffat under senare decennier.

Familjen har trängts tillbaka genom den förda politiken och genom sam-

hållsutvecklingen. Tiden har blivit allt mindre, och trycket från samhällsinstitutioner som vill ta över delar av familjens uppgifter har också blivit allt tydligare. Familjen har helt enkelt satts på undantag.

Samtidigt vet vi att också skolan har drabbats av den normlöshet som ett tag var den enda norm som över huvud taget fick diskuteras. Det blev plötsligt fult att tala om och betygsätta ordning och uppförande, och lärarnas möjligheter att ingripa mot dem som utnyttjade normlösheten i skolan begränsades mycket kraftigt.

Vi ser resultaten. När det inte ställs några krav, ges många unga människor intrycket av att vi faktiskt inte bryr oss om vad de gör. Kravlösheten bereder vägen för en ansvarslöshet, och oviljan att sätta normer ger fritt fram för en normlöshet.

Nu måste vi försöka vända denna utveckling. Lyckas vi inte med att göra det, kommer brotten att bli allt fler och otryggheten alltmer påtaglig i vårt samhälle. Detta kräver omedelbara åtgärder för att utbilda fler poliser och för att få ut fler poliser på gatorna.

Det är bra att regeringen nu börjar inse det man så länge blundat för. Men det kommer att ta lång tid innan skadeverkningarna av den felaktiga politiken har reparerats.

Konferenser och kommissioner kan förvisso ha sitt värde. Men de får aldrig bli en ursäkt för att inte vidta åtgärder, eller att inte vidta dem omedelbart. Det vore kanske bättre om regeringen visade kraften att vidta åtgärder än att bara visa kraften att kalla in konferenser och tillsätta kommissioner.

Vi vet på många punkter vad som måste göras. Då kan man också göra det, och man kan göra det nu.

Under större delen av 1990-talet kommer vi, speciellt i storstäderna, att få leva med den poliskris som 1980-talets politik har skapat.

Vi måste också inse att på brott alltid måste följa straff. När rättsväsendet ger den unge kille eller den unga tjejen som för första gången går över lagens rämärke en förlåtande åtalseftergift, gör man honom eller henne en grov otjänst.

Det är inte meningen. Men åtalseftergiften fungerar ofta som en signal om att det nog inte var så allvarligt trots allt. När rättsväsendet självt suddar ut gränsen mellan rätt och fel är det kanske inte så förvånande att många unga människor har svårt att inse var denna gräns faktiskt går.

Med ett tydligare ingripande mot också de små lagöverträdelserna, skulle vi få fler att avstå från vägen mot de grövre brotten. Vi vet alla att det inte är så lätt att komma därifrån om man väl har hamnat på vägen mot de grövre brotten.

Vi måste samtidigt vara beredda att döma till hårda straff när detta krävs. Det är stötande för det allmänna rättsmedvetandet, och upprörande för dem som drabbas av brott, när brottslingar går i väg med relativt lindriga straff.

Vi måste ge dem som drabbas av brott – inte minst de som är anhöriga till dem som plötsligt, tragiskt och brutalt, ryckts bort – minst samma stöd som vårt rättssamhälle ger dem som faktiskt har begått ett brott. Alltför länge har vi ställt brottsoffret vid sidan av.

Vi moderater har här i riksdagen lagt fram konkreta förslag på hur lagar och bestämmelser måste förändras för att detta skall bli möjligt. Det har vi

gjort år efter år, med en viss envishet, och fått dem avvisade år efter år, med samma envishet från andra sidan.

Nu har situationen förändrats. Justitieministern har tittat upp från sin föråldrade statistik och börjat se den verklighet som faktiskt finns ute på gator och torg. Enskilda insatser som Irma Lilliendahls har gett kraven på åtgärder mot våldet en ny kraft. Jag hoppas att detta skall kunna leda till att man också på andra håll är beredd att ompröva sitt motstånd mot de olika förslag vi har lagt fram.

Men inte ens ett bifall till våra förslag kommer att hjälpa med en gång. Det krävs att vi återupprättar inte bara värderingarnas och normernas plats i vårt samhälle, utan också den starka familjens och den fostrande skolans. Det ställer stora krav i en samhällssituation där många familjer består av en ensamstående med barn och där mötet mellan olika traditioner och kulturer från olika delar av världen lätt leder till nya spänningar.

Våldet måste stoppas. Det skall i första hand stoppas inne i varje individ. Men där det misslyckas, måste det också mötas av ett starkt rättsväsende och polis ute på gator och torg.

Stoppar vi inte våldet, och den ökning som sker, kommer vi alla att i framtiden gå miste om en viktig del av den trygghet vi vill ha i ett gott samhälle.

BRITTA BJELLE (fp):

Herr talman! Det är med både sorg och vrede man läser tidningarnas regelbundna rapportering om meningslöst gatuvåld. Våld förekommer dock inte enbart utomhus. En stor del av det till polisen anmälda våldet omfattar vad vi i dagligt tal brukar kalla hustrumisshandel.

Under min tid som åklagare mötte jag mycket av detta grymma och förnedrande våld mot kvinnor. Jag kommer ihåg kvinnan som låg med sin femårige son i en utdragssoffa. Mannen tvingade henne att lägga handen på soffans kant, varefter han med en hammare slog på hennes knogar. Eller mannen som trampade på sin hustrus fötter, så att de blev i det närmaste obrukbara. Eller sambon som med kniv skar mönster i flickans underarm.

Enligt statistiska centralbyråns offerundersökning kan man dra slutsatsen att det registrerade våldet schablonmässigt kan multipliceras med 3. Den totala mängden våldsbrott i Sverige uppgår därför till ungefär 100 000.

I 70–80 % av alla våldsbrott begås gärningen under alkoholpåverkan. Det betyder i och för sig inte att alkohol alltid är faktorn som utlöser våldet. Kriminologen Leif Lenke har i sin doktorsavhandling, *Våld och alkohol*, visat att i vart fall hälften av våldsbrotten under det senaste decenniet är alkoholbetingade. En stor del av våldsbrottsligheten har alltså ett direkt samband med alkoholkonsumtion.

Men alkohol har också samband med annan kriminalitet. Ett vanligt uttryck bland unga kriminella är att brottet var "en fyllegrej". Dessutom är alkohol i stor utsträckning inkörspart till narkotika. Den som inte lärt sig att genom alkohol manipulera sina sinnen är förmodligen inte heller benägen att pröva narkotika.

Alkoholkonsumtionen i sig leder ofta till en urspårning, särskilt bland unga människor. Urspårning i form av skolk, firande från arbetet eller arbetslöshet, leder lätt till kriminalitet. Från 1976 och fram till 1984 minskade

alkoholkonsumtionen i Sverige markant. Sedan dess har en ökning skett, särskilt bland ungdomar. Enligt SIFO:s årliga undersökning av ungdomars dryckesvanor har konsumtionen bland 12–24-åringar sedan början av 1980-talet ökat med 30 %. Den ökade alkoholkonsumtionen bland unga leder till ökad kriminalitet.

Vilka åtgärder har då regeringen vidtagit för att minska alkoholkonsumtionen i samhället? Regeringen har hittills fört en passiv alkoholpolitik. Sedan tidigare vet man att höjda alkoholpriser medför minskad försäljning. Trots det har alkoholpriserna ibland fått släpa efter ända upp till två år.

Genom att bevilja tillstånd till tax-free-försäljning på den nya färjelinjen Ystad–Rönne ger regeringen fel signal när det gäller toleransen mot alkohol.

Regeringen har visat passivitet när det gäller utskänkningstillstånd. Som exempel kan nämnas att ett stort diskotek i Stockholms innerstad som dagligen släpper in 800 ungdomar har fullständiga rättigheter.

Lenke har i sin undersökning gjort en uppdelning mellan privat och offentlig konsumtion. Hans analys visar klart att det offentliga drickandet ger femtio gånger så stark effekt på misshandelsbrottsligheten som privat konsumtion. Lenkes slutsats är att alkoholpolitiska åtgärder genomgående ger markanta effekter på frekvensen av våldsbrott. Vill man alltså minska det ökande antalet våldsbrott på allmän plats måste man rikta åtgärderna mot det ökade restaurangdrickandet. Om man vill rikta åtgärderna mot den grova våldsbrottsligheten, som ofta sker på privat område och där kvinnor utgör en betydande andel av offren, måste man rikta åtgärderna mot det tyngre missbruket och i så fall förmodligen vidta någon form av inköpsreglering.

Man kan dra ytterligare slutsatser av Lenkes undersökning. Jag vill därför fråga statsrådet Laila Freivalds: Vad tänker regeringen göra för att påverka och minska våldsbrottsligheten då det gäller alkoholområdet? Eller kan det möjligen vara så att regeringen inte avser att vidta några åtgärder, därför att, som Svante Nycander uttryckte det i DN häromdagen, "alkohol är en dålig fiende, eftersom de flesta av oss njuter av umgänget med den"?

Herr talman! Den goda fienden, som Kettil Bruun kallar narkotikan, är det lättare att vara överens om att bekämpa. Förr var narkotikan ett storstadsproblem. Men vi har misslyckats med att begränsa spridningen. I dag finns narkotikan överallt.

Såvitt jag vet finns det ingen forskning som stöder påståendet att det finns ett generellt samband mellan våldsbrott och narkotika. I narkotikans spår följer däremot mänsklig förnedring, prostitution och annan kriminalitet.

Även när det gäller åtgärder mot narkotikan har regeringen visat passivitet. Riksdagen borde för länge sedan ha beslutat att kriminalisera bruk av narkotika, dels för att tala om för unga människor att det inte är tillåtet, dels för att ge polisen möjligheter att förhindra att nya kundkretsar växer fram. Sent omsider har regeringen emellertid medverkat till att kriminalisera narkotikabruk. Tyvärr blev bestämmelsen tandlös. Bestämmelsen innebär enbart böter, vilket gör det omöjligt att genomföra husrannsakan och kroppsvissitation. Inte heller kan urinprov och blodprov tas för att man därigenom skall kunna bevisa brott. Polisen har fått ett dåligt redskap för sin brottsbekämpning. Det är bra med insatser mot de stora leverantörerna och mot

langning, men det bästa resultatet uppnås om det inte finns några konsumenter.

Regeringen har också visat stor passivitet när det gäller unga lagöverträdare, huvudsakligen barn under 18 år. Barn och ungdomar som utvecklas ogynnsamt skall tas om hand av sociala myndigheter. De sociala myndigheterna har då möjlighet att med tvång placera framför allt kriminella ungdomar på ungdomsvårdsskola, s.k. § 12-hem. Nu har det visat sig att drygt 500 ansökningar om sådan intagning avvisades under 1988. En del ansökningar avvisades därför att ungdomarna ansågs alltför svårbehandlade. Hur kan man från regeringens sida acceptera en utveckling, som innebär att ungdomar på glid får fortsätta sin kriminella verksamhet för att därigenom med säkerhet kunna kvalificera sig för kriminalvård? Inte nog med att dessa ungdomar hinner identifiera sig med ett kriminellt beteende, de hinner också åstadkomma mycket stor skada för samhällsmedborgarna innan samhället reagerar. Många av de aktuella ungdomarna är naturligtvis våldsbenägna. Det är därför som ungdomsvårdsskolorna inte vill ha dem. Vill regeringen påverka våldsutvecklingen i samhället borde omhändertagandet av dessa ungdomar vara ett måste.

Herr talman! Den gamla normbildningen har långsamt upplösts utan att ersättas av något annat. Politiker, myndigheter, domstolar och föräldrar har ett ansvar när det gäller att skapa vägledning, bl.a. genom att sätta klarare och skarpare gränser för vad som kan tillåtas. Dessutom måste all lagstiftning som vi politiker fattar beslut om vara så utformad att den faktiskt blir användbar.

Slutligen vill jag säga några ord om polisen. Det har redan framkommit här att polisens resurser har urholkats. Polisen betyder för oss samhällsmedborgare trygghet. När vi känner oss utsatta, hotade eller övergivna och anser oss behöva hjälp, är det polisen som vi i första hand tänker på. Det finns också en rad undersökningar, som visar att allmänhetens förtroende för polisen är stort. Av dessa skäl borde målet för polisen vara att erbjuda människors trygghet. Detta övergripande mål uppnås genom att polisen syns på gator och torg och genom att vi får fler kvarterspoliser. När det gäller polisens resurser har regeringen visat både passivitet och en destruktiv hållning.

OLOF JOHANSSON (c):

Herr talman! I ett slag förändrades livet, säger vi ibland. För våldsoffren är det en fasansfull sanning. Rubrikerna i dessa dagar är många och dubbelt svarta.

En nittonåring var på väg hem efter en hockeymatch. Han var vältränad och framgångsrik i hockeylaget. Han var en ung människa som – liksom alla våra ungdomar – bar löfte om framtiden. Men han kom aldrig hem. Han mötte döden. På frågan om han hade en cigarett att bjuda på kunde han bara svara nej. Ett enda slag mot huvudet gjorde döden ögonblicklig.

Att sätta gränser är att bry sig om. Nittonåringens död är ett i raden av uttryck för att de nödvändiga gränserna för människors samexistens har trasats sönder. Våld kan aldrig godtas i medmänsklig kontakt – aldrig någonsin. När utanförkänsla och aggression blir till våldshandlingar är det ett misslyckande för individen själv – det personliga ansvaret kan ju ingen annan bära –

men också för nära anhöriga och för samhället, som kanske reagerat för sent eller med bristande insikt och engagemang.

I samhället bär vi gemensamt ansvar för etik och normer och för att ge alla barn och ungdomar goda uppväxtförhållanden. En debatt om våld bör därför vara ett konstruktivt samtal om påföljder, men också om positiva och förebyggande insatser. Det ena får inte tillåtas förskjuta det andra. Dessutom handlar det naturligtvis om människors trygghet i samhället – att de som inte kan värna sig med sina egna kroppskrafter också skall kunna känna sig trygga på gator och torg. Det gäller våra äldre, det gäller kvinnor, det gäller barn och ungdomar.

Våldet är ingen ungdomsfråga. Det är vuxna – och nästan alltid män – som utför de flesta allvarliga våldsbrotten i vårt samhälle. Nästan fyra av tio våldsoffer är kvinnor. Ungdomsbrotten har enligt statistiken inte ökat i antal under de senaste tio åren. Men barnen lär av vuxnas handlingsmönster, och barnen är hänvisade till den vardagsverklighet som vi vuxna skapar. Därför måste vi tala om vuxnas och ungas våld i ett sammanhang. Därför måste allt våld, från vem det än kommer och mot vem det än riktas, alltid fördömas.

Mot den här bakgrunden har jag i en interpellation till statsministern föreslagit en riksomfattande kampanj med statligt stöd mot våldet. Det är ett gammalt centerförslag. Jag välkomnar att denna debatt har kommit till stånd, även om interpellationen formellt inte behandlas här. Det krävs gemensamt engagemang och ansvar från många, och många vill delta, inte minst oroliga föräldrar. Det visar den senaste tidens debatt, utprop och aktiviteter som människor nu tar initiativ till. Min interpellation är en uppföljning av centerns riksdagsmotioner på området. Jag skall nämna något av innehållet i de program för brottsbekämpning som centern under hela 80-talet har lagt fram.

Polisbristen är akut, vilket är resultatet av en nedrustning av poliskåren under den socialdemokratiska regeringstiden. Centern har under flera år krävt en utökad polisutbildning och ökade satsningar på personalbefräjande åtgärder för att behålla redan utbildade poliser. Polisernas arbetsmiljö är svår. Den kräver ett aktivt stöd från samhällets sida. Detta kan vi se inte minst i Stockholmsregionen där många poliser slutar sitt arbete för att de inte orkar längre. Hade regeringen i tid ställt sig bakom centerkraven hade vi haft totalt 600 fler färdigutbildade poliser. Därmed hade vi också fått fler kvarters- och områdespoliser som arbetar framför allt brottsförebyggande. På det sättet hade vi fått tryggare närmiljöer och fått fler brott utredda. Självfallet är det positivt när poliser nu skall frigöras för polisarbete och befrias från administration.

Centern har krävt samhällets omedelbara reaktion på brott. Lagföring och straff löser inte de grundläggande problemen bakom brott, men påföljden är nödvändig för att markera samhällets reaktion. Och det får inte vara tillgången på fängelseplatser som avgör vilka straff som utmäts. Det borde vara självklart.

Jourdomstolar måste inrättas, så att den skyldige mycket snabbt kan ställas inför rätta. Det är särskilt viktigt för unga lagöverträdare att brottet följs av en omedelbar reaktion. Den största otjänsten vi kan göra våra ungdomar är att inte reagera på brott.

För unga lagöverträdare har centern dessutom länge krävt påföljden samhällstjänst – hederligt arbete som vägvisare bort från kriminaliteten. I höst har regeringen anslutit sig till förslaget men bara för åldersgruppen från 18 år och uppåt. Vi i centern ser ingen logik bakom den spärren. Påföljden samhällstjänst är, som vi ser det, särskilt välmotiverad för unga lagöverträdare.

Centern har också föreslagit förbättrat stöd till våldsoffren, bl.a. bättre juridiskt stöd. Centern har vidare föreslagit knivförbud på allmän plats. Tyvärr har centern varit ganska ensam om detta hittills. Centern har även föreslagit förhandsgranskning och andra åtgärder mot videovåldet. Tyvärr finns det i detta sammanhang illavarslande tecken på att regeringen väljer en annan väg. Vidare har centern krävt utökad rapporteringsskyldighet till unga lagöverträdarens föräldrar. Centern har även krävt ökat stöd till jourverksamhet för brottsoffer, för kvinnor och män. Statistiken talar sitt tydliga språk: I dag är åtta av tio våldsvärkare berusade. Kampen mot missbruk av alkohol – och mot narkotikabruket – måste därför intensifieras.

Våld måste bekämpas, men vi måste också ge det goda samhället och de goda exemplen, det personliga ansvaret och engagemanget en chans. Därför behövs en folklig kampanj mot våldet.

Under en å två generationer har samhället förändrats i en rasande takt. Materiellt sett har vi blivit rikare – utbildning, omsorg, sjukvård och mycket annat har byggts ut. Men vårt välfärdsbygge har också avigsidor. Centern varnade tidigt för att storskaligheten har nackdelar. När människor tvingas flytta slits gemenskap och fungerande sociala nätverk sönder. Vid storutbyggnad av bostadsområden blir de gemensamma angelägenheterna ofta få. Det sociala nätverket blir glest, isoleringen, anonymiteten en fara. Detta har drabbat särskilt hårt våra storstadsregioner.

Priset för storskaligheten får alla vara med om att betala. Men värst drabbas barnen, och allra värst storstadens barn. I rapporten "Brottsförebyggande arbete i skolan – några forskningsrön" skriver BRÅ:s och skolöverstyrelsens företrädare om dessa problem. Jag skall inte nu citera ur denna rapport, men där kan man läsa många tänkvärda saker.

Det är som att växa upp i ett tomrum, har statens ungdomsråd träffande sammanfattat många ungas livssituation. Det är ovärdigt ett välfärdsland, säger vi i centern. Vår politik syftar till att skapa levande, lokala närmiljöer med en mångfald av verksamheter, lokala beslut och lokalt ansvar och därmed förutsättningar för kontakt och gemenskap. Kultur- och fritidsverksamhet, skola och kommunikationer är avgörande förutsättningar. Arbete, bostäder, service och fritid måste tillsammans forma närmiljöer med överblick för individen.

När vi kritiserar storskaligheten borde vi kunna göra det utan att bli anklagade för att vara storstadsfiender. Det räcker med att läsa den statistik som finns över brotten för att se var brottsutvecklingen är snabbast och mest omfattande. En riksomfattande kampanj mot våldet växer fram just nu, ledd av anhöriga till brottsoffer, av tonåringar i Non Fighting Generation och andra ungdomsorganisationer, av vuxna i Hem och Skola, av lärar-, polis- och socialarbetargrupper, studieförbund, nykterhetsorganisationer och kyrkor. Men den rörelsen skulle bli så mycket kraftfullare och så mycket starkare genom samordning och genom statligt stöd. Därför vill jag fråga justitieministern

om regeringen är beredd att ta ett initiativ för att stödja en riksomfattande folkkampanj mot våldet i vårt samhälle. Här behövs alla goda krafter i verkligt genuin mening.

Tillsammans kan vi sätta de gränser som visar att vi bryr oss om.

MARGÓ INGVARDSSON (vpk):

Herr talman! Reaktionerna på den senaste tidens brutala våldsbrott är med rätta kraftiga i massmedia, folkopinionen och bland oss politiker. Sponsrarna aktioner har genomförts, och kraven på oss politiker att stoppa våldet hårdnar. Det är bra, det inger hopp. Vi får aldrig vänja oss vid våldet så att vi förtiger det. Våld är avskyvärt oavsett av vem eller hur det tillämpas.

Valdet i samhället är ingen ny företeelse. Debatten om våldet är inte heller ny, den upprepas återkommande, vanligen efter ett speciellt mönster. Det s.k. ungdomsvåldet sätts i förgrunden. De som förespråkar hårdare straff och fler poliser använder statistiken för att visa att våldet har ökat. Om man däremot är övertygad om att straffskärpningar inte minskar brottsligheten och att valdet inte i första hand är ett polisiärt problem, blir man försiktigare med tolkningen av tillgänglig statistik.

Det vore nog bra om vi kunde enas om att inte ägna tid åt att diskutera huruvida brottsligheten har ökat eller inte utan att vi i stället kunde enas om att inte acceptera den nuvarande våldsnivån i samhället.

Dagens debatt är föranledd av den senaste tidens händelser och den bild av våldet som massmedia ger. Det är mass medias bild som i huvudsak formar folkopinionen och därmed de krav som riktas till oss politiker. Vi måste därför granska om massmedia ger en riktig bild av verkligheten. Oavsett vilken inställning vi har till statistik, så är i alla fall statistik den objektivaste bild som vi kan få av brottsutvecklingen.

Hanns von Hofer är kriminalstatistiker vid statistiska centralbyrån. Han visar i Valfärdsbulletin nr 3 i år resultatet av de offerundersökningar som görs årligen. Antalet ungdomar mellan 16 och 24 år som uppgivit att de blivit utsatta för våld eller hot mellan 1978 och 1988 är konstant. Endast rädslan för våld har ökat under 80-talet. Lagföringsstatistiken för samma tidsperiod och åldersgrupp med avseende på våldsbrott är också stabil. 1978 lagfördes 5,4 % och 1988 5,5 %. Andelen ungdomar bland samtliga för våldsbrott lagförda personer har minskat under tidsperioden. Däremot har vuxenvåldet ökat. De slutsatser som Hanns von Hofer drar av statistiken är att om det finns ett ökat våldproblem i Sverige skall det tillskrivas de vuxna.

Däremot har gatuvåldet ökat i Stockholm och i Malmö, och det har även blivit brutallare. Nu sparkar man också den som redan ligger. Hälften av gatuvåldet utspelas i köerna till vissa nöjesetablissemang. Om vi nu skall ha en ärlig granskning av våldet – och det har vi ju bestämt att vi skall ha – så måste vi också fundera över om det finns något samband mellan det s.k. krogvåldet och det faktum att en stor del av ordningsvakterna i dag är hämtade från de s.k. kampsporterna. De är specialister på hur man sparkar.

Det är också klart belagt att alkohol har en mycket stor betydelse för våldsbrottsligheten. Vi kan inte bortse från att om vi förde en politik som innebar en kraftig minskning av alkoholkonsumtionen i allmänhet, skulle det omedelbart ge effekter på våldet. Men vi vet att restriktioner som drab-

har oss alla ännu inte har stöd vare sig bland politiker eller i det som kallas folkopinionen. Det är något lättare att vinna gehör för riktade åtgärder mot utvalda grupper, mot ungdomarna och missbrukarna. Då kan vi med gott samvete fortsätta vårt kontrollerade, socialt accepterade drickande.

Även om alkoholen, precis som våldet, inte i första hand är ett ungdomsproblem kan det ändå finnas skäl att vi i första hand riktar in oss mot ungdomsgruppen. Men då skall utgångspunkten vara att vi väljer ut ungdomarna av omsorg om framtiden, inte därför att de på något sätt skulle vara mera våldsbenägna och alkoholberoende än vi vuxna.

Våldet får heller aldrig ses som ett polisiärt problem i första hand. Men för den skull underskattar vi inte polisens roll. Fler poliser på gatorna bidrar förmodligen till en minskning av den rädsla som många i dag känner. Vi måste ta människors rädsla på allvar. Även rädsla kan vara grogrund för våld. Det kan leda till att människor beväpnar sig med knivar och andra tillhyggen, inte för att gå ut och utöva våld utan för att freda sig om de skulle bli angripna. Det behövs fler kvarterspoliser. Vi tycker att det är önskvärt att man bemödar sig om att rekrytera fler kvinnor och invandrare för den uppgiften. För att det skall bli möjligt måste vi nog se till att de tjänster som nu är vakanta inom polisen blir besatta. Om vi skall klara det gäller samma regler som för övrigt på arbetsmarknaden: Till attraktiva jobb är det lätt att få folk. Ett jobs attraktivitet bestäms utifrån lön, vidareutbildningsmöjligheter och arbetsförhållanden.

Om vi vill få bort ungdomarna från gatorna, räcker det inte med fler poliser och höjd ålder för alkoholservering på restauranger, utan då måste vi också se till att det finns möjligheter för ungdomar att ha roligt och uppleva spännande saker på fritiden. Men den förda politiken har gått i rakt motsatt riktning under 80-talet. Glöm inte i dag det våld som vuxensamhället riktar mot barn och ungdomar genom att spara in pengar på fritidsgårdar och skola. Exemplet är otaliga. Men jag skall här nöja mig med ett exempel. I Skärholmen här i närheten av Stockholm har man i år sparat 165 000 kr. på att stänga fritidsgården där. Vad är resultatet? Jo, nu får socialarbetare åka in till Stockholm och hämta hem 13- och 14-åringar från "plattan". Ansvaret för att kommunerna inte har pengar till fritidsgårdar och bra ungdomsmiljöer – särskilt svårt är det här i Stockholm – vilar på regeringen och de borgerliga partierna, som i fullt samförstånd har fört en politik som utarmat kommunernas ekonomi. Ändrar ni inte den politiken, kommer vi att få betala dyrt i framtiden.

Den största risken för kvinnor i dag finns inte på Stockholms gator. Det är fortfarande så, att den största risken tar en kvinna när hon flyttar ihop med en man. Våld i hemmet tillhör nämligen de vanligaste våldsbrotten. Det är män som misshandlar sina kvinnor och barn. När vi talar om våldsbrottsligheten är det inte könsneutralt, utan det är då män som vi talar om. När det gäller en tredjedel av de mord och dråp som årligen sker handlar det om att en kvinna blir ihjälslagen av sin man. Men ändå har kvinnomisshandeln i hemmet aldrig gett upphov till lika känsllosamma reaktioner som gatuvåldet.

Jag vill därför fråga om löftena i dag om krafttag mot våldet också gäller kvinnomisshandeln.

KENT LUNDGREN (mp):

Herr talman! Samhällsbyggandet måste ske med eftertanke och med omsorg om människan och hennes livsmiljö. När det gäller samhällsbyggandet måste hänsyn också tas till människan som social varelse vad gäller hennes psykiska reaktioner, normer och etiska värderingar. Detta gäller även hennes behov av trygghet och tillit till överheten och de föredömen som denna förväntas representera.

Om medborgaren känner att lagar och regler inte främst är till för honom, utan upplever det som svårt att hävda sig mot fack och arbetsgivare, mot skattemyndigheten, mot försäkringsbolaget, i den sjukvård som skall bistå honom osv., blir givetvis reaktionen betingad av revanschbegär.

Misslyckas dessutom våra normgivande förtroendevalda, näringslivstopparna och andra idoler med att övertyga om sin moral, etik och goda vandel, bryts de goda krafterna hos människan successivt ned och ersätts av förakt och likgiltighet för medmänniskornas väl och myndigheternas krav.

Kort sagt: Samhällsmänniskan blir en reflex, eller en spegelbild, av de förebilder hon har i form av sin överhet och andra glorifierade idoler.

När jag för ett par veckor sedan frågade justitieministern om hon var villig att diskutera tillsättandet av en bred parlamentariker- och expertutredning för att försöka ta ett helhetsgrepp om rättsstaten, fick jag reda på att detta inte behövdes eftersom allt var bra i Sverige. Nästföljande vecka for vår justitieminister omkring som en skällad rätta i spalterna och hade allt sjå i världen att förklara varför allting blivit så fel, trots att man hittills gjort allting rätt.

Jag tycker definitivt inte att vi har byggt vårt samhälle rätt. Det är av den anledningen som jag vill ha en utredning. Medmänsklig omtanke och kärleksfull omsorg om människan och hennes framtida livsmiljö har inte utgjort en grund när vårt samhälle byggdes upp.

Man har i stället utgått från kortsiktiga maktmål för att få sitta kvar vid de politiska köttgrytorna. De flitigast använda verktygen för att konservera makten har varit:

- * solidaritet – men mot vem och mot vad? –,
- * full sysselsättning och bidragskarusell – vilket skapat ett "beroende till den goda staten" och dess välvilja – samt sist men inte minst
- * "de ekonomiska tillväxtparametrarna", som gynnar staten och näringslivets maktförstärkning och vars avsikt är att hålla medborgarna nere i ett narkotiskt konsumtionsrus av inbillad lycka.

Tillväxt sker dock alltid på någons bekostnad, och u-ländernas ekonomiska kris och utslagningen av stora människogrupper i i-länderna är de synliga resultaten just nu.

Sedan den moraliska och etiska standarden för samhälleligt umgänge, som religionen förr gav oss, avskaffades och ersattes av tillväxtreligionens filosofi har medborgarna successivt tappat sina normer i samhället.

Det kunde dock ha gått vägen om makthavarna och deras affärer hade legat på en hög moralisk nivå. Men när så inte var fallet blev normlösheten som en epidemisk pestsmitta med lång inkubationstid. Plötsligt inträffar en

mängd oförutsedda sjukdomsfall – i det här sammanhanget vandalisering och våld.

Tillväxtens propaganda om att "arbetet är livets högsta lycka" har också inneburit att vi inte längre har tid och ork att ta hand om varandra.

För att motverka detta stoppar vi in våra barn på institution så tidigt som möjligt – under de trendiga begreppen "jämslaldhet och utveckling". Vi gör sammalunda med våra äldre för att slippa ha dåligt samvete för att vi inte har tid att besöka dem, lyssna på dem och lära av deras visdom och djupa livserfarenheter.

Men trots dessa tidsfrigörande åtgärder hinner vi inte vara lyckliga. Vi kan inte hålla ihop våra äktenskap längre. Och vi får allt mindre tid att ta del av våra växande barns utveckling, eftersom denna livsstil exempelvis kräver omskolning då och då och trendiga kurser samt att vi sportar, ser Dallas och Falcon Crest, tvättar och underhåller bilen osv.

Men varför blir vi sedan så förvånade över våldet, alkoholkonsumtionen och drogernas utbredning i samhället? Och varför förvånas vi över antalet självmord? Är det inte ganska naturligt att rotlösa människor känner sig otrygga och rädda? Det gör ju många av oss äldre också. Visste vi inte att rädsla hos en ung människa ofta leder till aggressivitet och självhjälpbehov?

Om normer saknas, spärrar inte upprättas och goda förebilder inte finns för unga människor – och meningslösheten dessutom känns total – är det då inte naturligt att "de goda maneren" ersätts av "en explosiv protest i form av vandalisering och våld"?

Förevisar vi dessutom stridsteknikerna via videofilmer eller låter Aktuelltts kameror ta närbilder av sargade krigsoffer, mördade domare, statsmän eller svarta i Sydafrika, tycker i vart fall inte jag att det är underligt att man numera slår under bältet, sparkar en liggande medmänniska, eller under fyllans och drogernas aggressioner vill pröva om det nya knogjärnets inbyggda kniv duger någonting till.

Vad som förvånar mig är att vi är förvånade, för detta borde vi ha kunnat förutse mycket tidigt. Eller är inte våra samhällsvetare, beteendeforskare och psykologer lika duktiga som naturvetarna? Förstår de inte människan och hennes beteende?

Eller har vi som politiker, lärare, föräldrar och föredömen inte lyssnat?

När avarter blir till akuta problem i samhället upptäcker massmedia plötsligt ett fält att vegetera i, och debatten kommer då i gång på allvar. Detta är bra – om den hålls balanserad!

Tyvärr dyker det oftast upp extremistiska krav från gammaltestamentlig tid – dvs. öga för öga och tand för tand – och det är dessa som hörs mest.

I en del fall hörs också krav på hårdare tag för att skydda de svaga grupperna i samhället, och här handlar det om rädsla hos den enskilde. Här måste samhället reagera snabbt. Besöksförbudslagen kan bli ett exempel på en sådan reaktion.

För att vi skall kunna råda bot på våld, kriminalitet och missbruk krävs en väl planerad ombyggnad av samhället. Det krävs också ett tidsperspektiv, som innehåller både kortsiktiga förbättringar av det rådande läget samt lång-

siktig forskning, mänskligt synsätt, målformulering, politisk enighet och mycket hårt arbete.

Att investera i människor måste få kosta pengar, och dessa satsningar är klart lönsammare än vad en EG-satsning någonsin kan bli.

Grunden i denna process måste vara att alla människor har lika värde och lika stor rätt till ett tryggt och utvecklande liv - således både offret och gärningsmannen. Målområdena som måste diskuteras blir därför:

- brottsoffrens ställning, kompensation och rehabilitering,
- stopp för nyetablering i brott hos de unga,
- rehabilitering av redan etablerade brottslingar samt
- skydd mot "obehandlingsbara individer", utan att straffen förlängs.

Denna sista punkt har aldrig diskuterats på allvar, men den är en bister verklighet som inte får sopas under mattan. Frågan lyder: Har vi rätt att släppa ut en narkotikagrossist, eller en presumtiv mördare, i samhället igen efter avtjänat straff om vi inte har behandlat honom?

För att bromsa upp våldet i det korta perspektivet behöver vi ökade resurser till den sociala omsorgen och den kommunala fritiden samt till hela den rättsvårdande apparaten, eftersom dessa utgör de enda verktyg vi har tillgängligt till just i dag. Dessa resursökningar måste dock användas till att söka nya samverkandeformer, såsom etablering av kvarterspoliser över hela landet, eftersom alkohol och droger finns, eller troligen inom kort kommer att finnas, inom varje kommun och kriminaliteten därmed installeras och etableras.

Försöken med samhällstjänst är en välkommen åtgärd.

Dessutom behövs utveckling av kvinno- och brottsofferjourerna samt en förbättring av reglerna för kompensation till offren.

Vi behöver stödja normbearbetande organisationer av typ Våga värna varandra, som - utöver projekt som syftar till att öka civilkuraget, så att exempelvis folk vågar vittna i domstol - vill bygga upp grannsamverkan för att människorna skall skyddas, hjälpa och ta hand om varandra. Samtliga riksdagspartier har styrelserepresentation i denna organisation.

I det något längre perspektivet handlar det om omorganisation av samhällets resurser samt nätverksbyggande mellan myndigheter på lika och olika nivåer för att nå ökad flexibilitet och smidighet. Men det handlar också om att öka möjligheterna för okonventionella lösningar, som kan skraddarsys för den enskilde individens behov, utan att hans framtid för den skall till varje pris kriminalstämplas.

Vi måste också införa sextimmarsdag för att skapa förutsättningar för gemenskap och hemtrygghet samt stimulera den informella "bry-oss-om-varandra-sektorn" på olika sätt.

Mycken kunskap finns i samhället redan, såsom Kramiverksamheten, som nu verkar i Malmöregionen i nio år och som, via platt organisation och okonventionellt samarbete över de normalt sett så låsta gränserna mellan olika myndigheter och nivåer, lyckats mycket bra.

Med tanke på denna verksamhets framgång med ungdomar från ca 30 år och nedåt - 50 % har fått fast arbete, 20 % har gått till annan verksamhet och endast 30 % utgör ett s.k. sämre utfall - är det mig en gåta att denna

metod inte har ynglat av sig ute i landet. Men det är väl "de inpinkade reviren, skilda budgetkonton och byråkratiska fångelser" som hittills lagt hinder i vägen. Detta måste i så fall ändras snarast.

På lång sikt handlar det om samverkan i familjen, släkten, kvarteret och kommundelsnämnderna tillsammans med kvarteretspolisen, skolans folk, fritidsledarna, socialomsorgen, etc. Det handlar också om att skapa normer och inpränta eget ansvarstagande från barnsben via familjen, skolan, samhällsplikten och genom hela livet.

Denna process skall stimuleras av samhället genom uppvärdering av de människorelaterade arbetsuppgifterna, såsom vård, utbildning och utveckling, samt genom att vi ser mera på mänskliga kvalifikationer vid tillsättandet av våra förtroendevalda förebilder.

Det handlar om en mental och andlig utveckling av hela mänskligheten.

Justitieminister LAILA FREIVALDS:

Herr talman! Att bekämpa våldet i samhället har varit en angelägen uppgift för regeringen under lång tid. När det gäller den allmänna inriktningen av arbetet mot våldet har regeringen 1986 redovisat sin syn i en särskild skrivelse till riksdagen. De målsättningar och riktlinjer som redovisades då är fortfarande vägledande för regeringens arbete. Jag skall inte här upprepa allt som framfördes i den skrivelsen, men jag vill ändå peka på några grundläggande punkter.

Om vi på sikt skall kunna stävja våldet är det nödvändigt att vi inser att tyngdpunkten i det kriminalpolitiska arbetet måste ligga på förebyggande insatser. Vad som är avgörande för människors attityder och handlingar är den konkreta verklighet som omger dem. Det handlar, enkelt uttryckt, om under vilka förhållanden barn och ungdomar växer upp, om föräldraansvar, om moral och värderingar, om påverkan och förebilder, om övergrepp och utsatthet. Vi måste därför prioritera det lokala brottsförebyggande arbetet och det samarbete som där finns mellan olika myndigheter, organisationer och enskilda människor.

Men människor måste också ha förtroende för rättsväsendet, för dess vilja och förmåga att hantera brottsligheten. Rättsväsendets åtgärder måste präglas av fasthet och konsekvens samtidigt som det är nödvändigt att vi upprätthåller kraven på rättssäkerhet. Vi måste ha snabba rättsliga förfaranden, reaktioner som för allmänheten framstår som begripliga och rättvisa, samtidigt som vi beaktar den dömdes behov av stöd, vård och fostran. Av avgörande betydelse är också att brottsoffren får bättre stöd och hjälp.

Det är efter dessa riktlinjer som regeringen har arbetat de senaste åren, och jag vågar också påstå att arbetet har skett med kraft och målmedvetenhet.

Låt mig nämna några av de åtgärder som har genomförts under de allra senaste åren – åtgärder som ännu bara delvis fått full effekt.

- Straffbestämmelserna för grov misshandel har skärpts.
- Striktare straffreglering vid återfall har införts.
- En lag om besöksförbud har införts.
- Möjligheterna att häkta vid risk för återfall i brott som riktar sig mot annans liv eller hälsa har vidgats.

- Reglerna för hanteringen av ungdomar som begår brott har skärpts. Åtgärder skall vidtas snabbare. Föräldrar skall kopplas in, och ungdomarna skall göra rätt för sig. Krav på skötsamhet kan ställas vid åtalsunderlåtelse.
- Rekrytering sker av poliser.
- Polisen har fått större möjligheter att kroppsvisitera för att söka efter knivar m.m.
- Förbud har införts mot att bära gatustridsvapen på allmän plats och knivar vid offentliga sammankomster.
- Bestämmelserna om olaga våldsskildring har utvidgats.
- Permissionsreglerna för långtidsdömda har skärpts..

Detta är bara några exempel.

Dessutom har regeringen nyligen förelagt riksdagen förslag om försöksverksamhet med samhällstjänst, om ändringar i lagen om vård av unga, som skall göra det möjligt för myndigheterna att ingripa och omhänderta tidigare, och förslag om ändrade regler för statsbidrag för att säkerställa att det inte skall vara möjligt att straffa ut sig ur vårdsystemet.

Av betydelse är också de förslag som ligger i riksdagen om ändringar av familjelagstiftningen, där föräldraansvaret lyfts fram – båda föräldrarnas ansvar, även vid skilsmässa.

Vidare har regeringen genomfört ett särskilt brottsofferprogram.

Även om det alltså är mycket som har hänt på det här området under de senaste åren är det nödvändigt att vi går vidare med kraft och beslutsamhet. Det är mycket som återstår att göra, och vi måste ytterligare öka intensiteten i det vi gör.

Det var därför naturligt för regeringen att i årets regeringsförklaring särskilt stryka under att kampen mot våldet måste skärpas liksom att stödet till kvinnor som har drabbats eller som hotas av våld följs upp och utvecklas. Vi kommer att gå fram brett, med många slags åtgärder. Låt mig nämna några exempel från det arbete som nu pågår inom regeringskansliet.

Inom kort kommer förslag till nya regler för psykiskt störda lagöverträdare. Skyddsaspekterna kommer att betonas väsentligt starkare än i dag. Vi arbetar också med förslag till skärpningar av videovåldslagstiftningen, skärpt vapenlagstiftning och ett utökat knivförbud. Halvtidsfrigivningen och straffskalorna skall ses över.

I våras tillsatte regeringen dessutom en arbetsgrupp med företrädare för civil-, justitie- och socialdepartementen för att ytterligare studera problemen med unga lagöverträdare. Den kommer säkerligen att leda till ytterligare förbättringar av hanteringen av de unga. Vidare har det nyligen beslutats om en utredning om ungdomars villkor på 1990-talet. Vi håller också på att inventera vilka uppgifter som skulle kunna skötas av andra än polisen, för att därmed få ut fler poliser i direkt fältarbete på gatorna.

När det gäller narkotika och alkohol har åtgärderna skärpts och aktionsprogram påbörjats. Regeringens ATHENA-grupp har ambitionen att sänka alkoholkonsumtionen i landet med 25 %.

En del av det som görs kan ganska snart ge positiva resultat. Annat kommer att ta tid. Det vi gör i dag får sällan omedelbara effekter. Ändå är det viktigt att det görs nu.

Men jag tror att vi gör klokt i att vara försiktiga när det gäller att lova snabba resultat. Det är inte rätt mot någon, allra minst mot brottens offer, att påstå att det finns några snabba och enkla metoder att komma till rätta med brottslighet. Inte minst många kvinnor kan säkerligen intyga att det ligger svåra och komplicerade förhållanden bakom våldet. I stället måste vi politiker ta ansvar för ett svårt och långsiktigt arbete, som spänner över många områden och som handlar om att kombinera olika åtgärder. Ytterst handlar det om att förändra attityderna i samhället. Jag tycker att anförandena hittills i dag har tytt på en god insikt om behovet av detta breda grepp.

Det finns ett engagemang mot våldet som kommit till uttryck, inte minst under senare tid. Det är glädjande och det inger hopp. Det står klart att de människor som nu höjer sina röster söker efter vägar för att kanalisera sitt engagemang och sina idéer. Vi som politiker har ett ansvar för att se till att det engagemanget inte bara blir en tillfällig opinionsbildning, utan ger resultat i form av praktiskt konkret arbete. Vi måste vara öppna för att lyssna på förslag och idéer och vara beredda att se till att de kan omsättas i verkligheten. Det är något helt annat än kafferep.

Herr talman! Som riksdagens ledamöter säkert känner till kommer jag därför att föreslå regeringen att tillsätta en kommission, som får i uppdrag att motverka våldet och förbättra stödet till brottsoffren. Det är ingen ny utredning som skall grubbla på nya paragrafer. Det är en motor och en strålkastare, som skall se till att det omfattande arbete och stora engagemang som finns ute i landet får det stöd och de möjligheter som det behöver. En huvuduppgift för kommissionen kommer att vara att stimulera lokala initiativ och att verka för bättre lokal samordning, bl.a. genom att sprida de goda idéer och uppslag som redan finns runt om i landet.

Min ambition har varit att kommissionen skall få en sådan sammansättning att den kommer att mötas av ett brett politiskt förtroende. Kommissionen skall sträva efter att få med myndigheter, organisationer, företag och enskilda i arbetet. En av kommissionens uppgifter blir att överväga hur frivilliga organisationer som folkrörelser samt brottsofferjourer och kvinnojourer m.m. kan stödjas.

Jag vill också nämna att jämställdhetsministern kommer att tillkalla en arbetsgrupp inom regeringskansliet, som särskilt skall belysa frågor om våldet mot kvinnorna. Särskild vikt kommer att läggas vid att öka kunskaperna om och orsakerna till övergrepp mot kvinnor. Syftet är att bättre kunna förebygga dessa övergrepp och öka skyddet för kvinnorna. Även om flera fall av kvinnomisshandel numera kommer till polisens kännedom, finns det fortfarande ett stort lidande i det tysta.

Låt mig slutligen nämna ytterligare en fråga som jag tror att det är viktigt att vi politiker är beredda att ta ett gemensamt ansvar för. Jag syftar på kunskapen och informationen om hur problemen verkligen ser ut.

Vi har haft en våldsdebatt under lång tid. Den fanns även under det borgerliga regeringssinnehavet och var mycket lik den vi har i dag. I den sista budgetproposition som de borgerliga regeringarna presenterade i början av 1982 togs också gatuvåldet upp. Man påpekade där att även om de fall som inträffar är allvarliga för dem som drabbas, så är risken att bli utsatt mycket

liten för de flesta människor. Man framhöll att den oro som många människor hyser för att bli utsatta för våld är något som i sig är ett problem.

Jag tror att det förtjänar att påpekas att detta faktiskt är något som fortfarande har giltighet.

Herr talman! Det goda samhällets främsta plikt är att värna om medborgarnas liv, frihet och personliga säkerhet. Klarar vi inte att upprätthålla respekten för människors rätt till trygghet och säkerhet i hemmen och på gator och torg urholkas grundvalarna för vårt samhälle. Det råa och nakna våldet är därför allas vår angelägenhet. Om vi skall lyckas hejda våldet, är det nödvändigt att vi gör gemensam sak i de grundläggande frågorna, att vi är var-samma med orden och inte utnyttjar människors upprördhet och oro för kortsiktiga politiska syften.

LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Herr talman! Vi har från socialdemokratiskt håll i den här debatten varit öppna och resonerande. Vi har talat mycket om moral och personligt ansvar, om föräldraansvaret. Vi har redovisat bristerna i välfärdssamhället, klasskillnaderna. Vi har pekat på behovet av att bryta ned storskaliga, oper-sionliga lösningar och ersätta dessa med personligt ansvar och engagemang, inte bara ansvar för sig själv, utan det ansvar som kan växa och formas till-sammans med andra, ansvaret för skolan, daghemmet och bostadsområdet. Vi har sagt att det krävs en rad åtgärder i storstadsområdena, åtgärder för att minska segregationen, komma till rätta med orättvisor, åtgärder inom skolan och för fritiden.

Det är utomordentligt glädjande att Olof Johansson hade samma utgångs-punkt för sitt anförande. Ty vägrar man att inse att djupa ekonomiska klyf-tor, orättvisor och stora sociala skillnader lägger hinder i vägen för varje framgångsrikt brottsbekämpande när man inga resultat när det gäller att komma till rätta med våld och annan brottslighet.

Visst behövs det en rad åtgärder inom det traditionella kriminalpolitiska området. Jag redovisade en del sådana i mitt inledningsanförande. Det be-hövs snabba ingripanden mot unga lagöverträdare. Justitiekottet besökte Malmö i förra veckan. Där fungerar samarbetet mellan polis, åklagare och socialtjänst. Där handlägger man ungdomsmålen snabbt. Där kommer reak-tionen snabbt med polisförhör och allvarliga samtal mellan den unge och åklagaren i föräldrarnas närvaro. Där finns socialtjänsten med från början. Där förknippas åtalsunderlåtelse med skötsamhetskrav och där ställs krav på att den unge skall göra rätt för sig. Jag tror att en utveckling av åtgärderna för snabba ingripanden mot unga lagöverträdare är mycket viktig i det brottsförebyggande arbetet.

Det behövs också en satsning på alternativa påföljder som kontraktsvård och samhällstjänst. Det behövs en ökad satsning på brottsoffren och det be-hövs fler poliser på gator och torg, särskilt en utbyggnad av kvarterspolisor-ganisationen. Jag tror också, Olof Johansson, att det är tid att införa ett kniv-förbud på allmän plats och begränsa antalet vapen i samhället. Det är hög tid att göra det.

Till Britta Bjelle vill jag bara säga följande: Jag delar i långa stycken Britta Bjelles syn på den sociala ungdomsvården. Det krävs en rejäl förstärkning

av ungdomsvården, särskilt av § 12-hemmen. Finns inte resurser inom den sociala ungdomsvården växer kraven på kriminalvårdsinsatser också när det gäller unga lagöverträdare. Det är ingen framgångsrik väg. Det är i stället genom den sociala ungdomsvårdens insatser vi skall komma till rätta med ungdomar som hamnar på kant i samhället. Ansvaret för att en sådan utbyggnad av den sociala ungdomsvården kommer till stånd delas av kommuner, landsting och stat.

CARL BILDT (m):

Herr talman! Låt mig först säga till Lars-Erik Lövdén att jag tycker att det var bra att man tog initiativ till den här debatten. Det skall jag framföra mitt tack för.

När vi sedan kom till sakfrågorna fanns det åtskilligt i hans anförande som jag har anledning att instämma i, men där fanns också uttryck för det där gamla sättet att tänka som har lett socialdemokratin så fel i de här frågorna.

Lars-Erik Lövdén säger att det inte är skillnaden mellan 600 och 1 000 fler poliser som är avgörande för våldsbekämpningen. Det är ju både rätt och fel. Det avgör inte hela frågan, men skillnaden mellan 600 och 1 000 poliser är avgörande på 400 platser en kväll i Stockholm, Malmö eller Göteborg.

Det är med den typen av argument och resonemang som socialdemokratin under 15–20 år flytt in i en politik som tyvärr ofta har lett fel. Jag säger det mot bakgrund av att det fanns åtskilligt annat i vad Lars-Erik Lövdén sade som var förnuftigt och tänkvärt och låg väl i linje med vad jag själv och andra, t.ex. Olof Johansson, hade att säga.

Så till justitieministern, som i dag kanske inte hade så värst mycket mer att komma med än det vi har hört tidigare.

Låt mig först säga att jag i och för sig tycker att både kafferep, konferenser och kommissioner kan ha sitt värde. Men det räcker ju inte, för ut ur detta måste komma någonting konkret. Om ett kafferep bara ger en kommission, så räcker alltså inte det. Kommissionen måste som resultat ge konkreta åtgärder, och de måste komma snabbt. Jag håller helt med om att vi inte kan stå här och säga att det vi gör nu leder omedelbart till att antalet brott går ner och att våldet upphör; så är det inte. Men ju längre vi väntar, desto längre kommer det att ta innan åtgärderna ger effekt. Och att det tar lång tid innan åtgärderna får effekt är ett extra argument för att vi måste handla snabbt, i synnerhet som det finns konkreta förslag. Därför är jag litet besviken över att man inte är beredd att handla snabbare.

Det finns dessutom en risk för att regeringen samtidigt vidtar åtgärder som leder åt fel håll. Justitieministern nämnde att man nu skall titta på den automatiska rabatten på fängelsestraffen, men att man i det sammanhanget skall se på straffskalan. I grunden ligger ju därvid ett förslag från fängelsestraffkommitténs politiska majoritet, som går ut på att man i samband med att halvtidsrabatten skall avskaffas halverar straffsatserna. Det finns all anledning att i dag upprepa vad jag har sagt tidigare: Detta är att sända alldeles fel signal om brottsligheten. Om vi avskaffar den där rabatteringen är det utmärkt, men då får vi inte ägna oss åt att sänka straffsatserna i brottsbalken, för det är att ge en signal som kan uppfattas som att vi inte ser så strängt på just den typen av brottslighet.

För att göra det möjligt att åtminstone på vissa punkter gå fram snabbare i den här frågan, så att vi inte skall behöva vänta så länge på de resultat som ju faktiskt kan åstadkommas, kommer de moderata representanterna i utskottet att i dag lägga fram ett förslag till ett utskottsinitiativ. Det går ut på att vi inom utskottets ram också skall kunna anordna offentliga utskottsförhör angående många av de frågor vi har diskuterat i dag: Vad ligger bakom ökningen av brottsligheten? Vad ligger bakom våldsutvecklingen?

Det innebär också att utskottet bör verka för att straffet för s.k. ordinär misshandel skärps. Utvecklingen har ju inneburit att man har tenderat att se alltför lätt på ordinär misshandel, att man har dömt så mildt som det över huvud taget har gått.

Utskottet bör också verka för att *minimist*straffet vid grov misshandel höjs, och att man gör sådana lagändringar att de fall som nu har legat i gränsområdet kan betraktas som grov misshandel.

Utskottet bör även se på vad man kan göra när det gäller fängelsestraffen för dem som begår mycket grova – och upprepade – brott av våldskaraktär, men befinner sig i åldersskiktet 18–21 år. Jag tror att det är viktigt att vi, utan att säga att vi nu omedelbart kan råda bot på allt – för det kan vi inte – visar att vi är beredda att vidta åtgärder som snabbt leder i rätt riktning. Det finns konkreta förslag som ligger på riksdagens bord, och dem skall vi alla ta ställning till. Jag hoppas att den debatt som har förts skall leda till att det blir en ökad beredskap att positivt pröva åtgärder som snabbt kan ge effekt och kan ge en signal om att vi menar allvar med allt det vi säger.

BRITTA BJELLE (fp):

Herr talman! Man kan säga att samhällsorganen i Sverige i princip har monopol på att skydda medborgarna. Genom lagstiftning har riksdagen begränsat medborgarnas rätt att själva vidta mer drastiska brottsförebyggande åtgärder. Den enskildes rätt att utöva våld är begränsad, liksom rätten att bilda organisationer för skydd mot brott. Medborgargården och rätten att bevärna sig är sådant som jag därvid tänker på.

Mot bakgrund härav kan hävdas att samhället har tagit på sig det fulla ansvaret för att skydda medborgarna mot brott. En fråga som har ställts i debatten på sistone är om vi från samhällets sida lever upp till detta ansvar.

Många av deltagarna i debatten här i dag har talat om ansvar, och det är klart att föräldrarna har det absolut viktigaste ansvaret. Hur många föräldrar är det som, när deras tonåringar är ute, tar reda på var de finns, vilka miljöer de vistas i, och om de är alkoholpåverkade? På en så liten plats som Övertorneå, i mitt län, hittade man en langare som under år försåg mycket unga människor, mellan 13 och 17 år, med alkohol. Det var väldigt många liter som langades på det sättet; ungdomar kunde dricka och begå brott till följd därav. Om föräldrar hade större kontroll på sina barn, skulle detta naturligtvis vara omöjligt.

Men man kan inte komma ifrån att vi politiker har ett mycket större ansvar än som framgår av inlägg från regeringens sida när vi talar här. I tre av fyra misshandelsfall är våldsvärkaren alkoholpåverkad. Som jag redan tidigare framhållit har Leif Lenke i sin doktorsavhandling visat att i varje fall hälften av alla våldsbrott är alkoholbetingade. Den i särklass viktigaste åtgärden för

att minska våldsbrott vore att angripa alkoholkonsumtionen. Tänk om statsrådet hade tillsatt en aktionsgrupp mot alkoholmissbruk i stället för en kommission som skall samla idéer! Hade det blivit en aktionsgrupp mot alkohol, hade det i alla fall funnits en inriktning och målstyrning för gruppens verksamhet, som kanske hade lett till direkta resultat när det gäller våldet i samhället.

Vi politiker har ansvar på annat sätt. När vi stiftar lagar, måste lagarna bli användbara för den som skall bruka dem och också ge en signal. Tidigare i dag talade jag om lagstiftningen mot narkotika. Det är en dålig signal som ges i den lagstiftning vi har. Ungdomar blir inte klara över att det är förbjudet för dem att själva bruka alkohol, och polisen har ett dåligt redskap i sin verksamhet. Besöksförbudslagen är ett annat exempel på en dålig lag som regeringen har föreslagit. Men vi har i justitieutskottet i alla fall för avsikt att ändra den.

Det finns många fler lagar som borde ge klarare och skarpare regler. Återfall i brott borde resultera i en reaktion. Det skall inte vara så att man kan begå brott utan att det händer någonting. När unga lagöverträdare begår brott, borde det genast hända någonting. Vi borde ha jourdomstolar och reaktioner direkt. Om man talar med socialarbetare och poliser, som faktiskt möter dessa unga brottslingar, finner man att de genomgående anser att reaktionen måste komma nära inpå ett brott för att vederbörande skall förstå att han inte får fortsätta med det här beteendet. Vid samma studiebesök som Lövdén talade om berättade en polisman att han nyligen hade förhört en "tjuv". Denna kriminellt belastade person menade att om samhället när han var ung hade reagerat långt tidigare hade han förmodligen inte hamnat på den långa kriminella bana som han nu var inne på.

Jag tycker att sett ur politikernas synvinkel har vi ett betydligt större ansvar än vad som ibland framkommer. Det är riktigt att föräldrar, skola, organisationer, domstolar och myndigheter har detta ansvar, men politikerna är de som drar upp riktlinjer och som anvisar vägarna genom den lagstiftning vi har i samhället. Då är också politikerna skyldiga att försöka hitta bra lösningar.

Jag tycker faktiskt att det är intressant att höra människor från talarstolen tala om att det är viktigt att polisen är ute på gator och torg och att det behövs kvarterspoliser. I Stockholm – där det vore intressant om det fanns kvarterspoliser – har socialdemokrater och moderater ansett att det inte skall finnas kvarterspoliser. Min uppfattning är att kvarterspolisen är den absolut bästa sociala kontrollen i ett område. Kvarterspolisen vet vilka ungdomar som behöver stöd, och kvarterspolisen kan bryta ett tidigt drogmissbruk genom att ta rätt kontakter. Kvarterspolisen är den som kan vara en trygghet för misshandlade kvinnor och barn. Om det finns något som vi för närvarande borde satsa litet extra på, är det kvarterspoliser och fler synliga poliser. Det skapar trygghet för våra medborgare, och det är vi skyldiga att medverka till.

OLOF JOHANSSON (c):

Herr talman! Som har nämnts här i debatten är det vanligaste våldet ofta gömt och därmed ibland bortglömt. Det är det våld som sker inom hemmets fyra väggar och som ofta drabbar kvinnor och barn allra värst. De ensamstå-

ende kvinnorna råkar särskilt illa ut. I genomsnitt misshandlas en kvinna till döds varje vecka i vårt land.

Det är viktigt att vi inriktar mycket av vår verksamhet på just att svara upp mot det hjälpbehov som kvinnorna har. I akuta krissituationer handlar det om medicinsk vård, skyddat boende och psykologiskt stöd. Där spelar naturligtvis jourverksamheterna en oerhört viktig roll. Det visar ju tillströmningen av nödrop till just dem. Misshandlade kvinnor har också behov av rådgivning och information, bl.a. om aktuell lagstiftning. Många behöver ekonomisk och praktisk hjälp i form av ny bostad och daghemsp plats. Naturligtvis måste kvinnor, liksom män, som missbrukar droger få hjälp att komma till rätta med sitt missbruk. Andra exempel på hjälpinsatser är möjligheterna att få ersättning för flyttkostnader, rätt till terapeutisk och medicinsk hjälp. Införande av trygghetslarm är ett annat krav som vi har framfört vid flera tillfällen. Dessutom är det en rättighet och borde vara en självklarhet att kvinnan meddelas när en gärningsman släpps fri från fängelse.

De insatser som landets kvinnojourer gör är av allra största värde. Trots många gånger mycket knappa ekonomiska resurser hjälper jourerna utsatta kvinnor i akuta nödsituationer. Det ideella arbete som kvinnorjourerna, och mansjourer, utför måste lönas bättre.

Lagen om besöksförbud har nämnts. Den behöver också skärpas. Jag uppfattar justitieministern så, att sådana skärpningar kommer. Straffskalan behöver skärpas. Beslut om besöksförbud måste meddelas skyndsamt. Lokala polismyndigheter måste informeras. Det kan synas vara praktiska och små åtgärder, men de är oerhört viktiga i det enskilda fallet.

Till bilden av de dolda överfallen, misshandeln och våldet hör övergrepp mot skyddslösa barn. Det handlar då ofta om sexuella övergrepp. Anmälningarna har ökat oerhört mycket under senare tid. Här är det också viktigt att tillgodose personalens behov av utbildning och information så att de kan klara detta svåra arbete att ta emot dessa problem i den akuta situationen. Få situationer är svårare än dessa och personalen är värd allt stöd.

Väldsmännen måste straffas, men de behöver vård t.ex. i form av psykoterapi inom kriminalvårdens ram. Det pågår en försöksverksamhet, och den verksamheten måste utökas. Risker är ju annars att inget rejält hänt när våldsmännen har avtjänat sina straff och kommer ut igen och skall försöka anpassa sig till ett normalt liv. Kvinnors och barns skyddsbehov måste alltid gå i första hand, och vi måste bli mer uppmärksamma på det gömda och därför alltför bortglömda våldet.

Låt mig kort instämma i några av de saker som har nämnts här. Britta Bjeltes plädering för kvarterspolis, inte minst i våra storstäder, är gammal centerpolitik. Vi förstår inte varför vi just här skall degradera, eller snarare deklassera, kvarterspolisens arbete. De poliser som verkar i den sociala verkligheten nära människorna är de som betyder mest för att skapa trygghet och förebygga brott. Det är människor av kött och blod som behöver visa sig i den sociala verkligheten, och det är därför vi behöver kvarterspolis.

Det finns ibland en märklig motsättning i debatten. Det fanns tendenser till det även i justitieministerns anförande, men jag hoppas att jag missuppfattade henne. Medkänsla, inlevelseförmåga i människors olika sociala förhållanden, och prioritering av det förebyggande arbetet, som justitieminis-

tern så riktigt säger, är viktiga ingredienser i all samhällsplanering. Men varför ställa detta i motsatsförhållande till s.k. repressiva åtgärder? De behövs ju, eftersom situationen är akut och eftersom vi i någon mening har misslyckats. Då skall man inte ställa denna långsiktiga samhällsplaneringsuppgift mot det akuta behovet av att människor skall känna trygghet och att vi måste reagera snabbt mot våld i samhället. Det är en felaktig utgångspunkt. Det behövs både förebyggande och reagerande åtgärder för att vi skall komma till rätta med situationen.

MARGÓ INGVARSSON (vpk):

Herr talman! Det är massmedia som sätter de stora frågorna på vår dagordning. I och för sig är väl det inte något fel. Resultatet kan bli att debatten förs på massmedias villkor och efter de ramar som massmedia har satt upp. Men så har det inte riktigt varit i dag glädjande nog. De flesta deltagare i debatten har tagit upp flera sidor av våldet än det som har speglats i massmedia. Debatten har inte heller följt riktigt samma gamla mönster som är vanligt i dessa frågor.

Det är egentligen bara Carl Bildt och moderaterna som är pålitliga i debatten. Carl Bildt framhårdar i sin syn på ungdomen. Han säger "ungdom", och därefter är det normlöshet, problem och hårdare tag.

Jag blir orolig när jag hör Carl Bildt. Kan det vara hans eget ungdomsförbund som har gett honom den mörka synen på ungdomar? Har moderaterna och kanske en del andra glömt bort att det faktiskt finns i miljön skötsamma, trevliga och duktiga ungdomar i vårt land? Det är ungdomar som studerar och jobbar och därutöver engagerar sig i rörelser för en bättre miljö och för fred och mot våld.

Moderaterna måste väl ändå också komma ihåg det perspektivet? Men nu för ni debatten på ett sådant sätt att ni hjälper till i den här synen. En ung människa som man ser på gatan, kan det vara en våldsvarkare? Visst är det viktigt att samhället reagerar snabbt när ungdomar eller andra spårar ur. Det är viktigt, men det viktigaste måste väl ändå vara vad som händer efteråt när samhället har reagerat. Ökad inlåsning har aldrig haft någon effekt på brottnivån i det här samhället. Det finns inget land som kan visa belägg för att det skulle finnas ett sådant samband. Det finns heller inget samband mellan ökad och längre förvaring och återfallsbrottsbenägenheten. Det måste väl ändå vara så, att de åtgärder som vi föreslår skall syfta till att minska brottsligheten?

De krav som nu ställs på längre och hårdare straff är egentligen inget annat än uttryck för samma oförmåga som våldet. Jag vill säga att jag tycker att regeringens företrädare har sagt många bra saker i dag, men jag blir litet orolig när regeringens företrädare räknar upp sitt åtgärdsprogram. Jag konstaterar alltså att det innehåller fler åtgärder som handlar om ökad repression än om förebyggande åtgärder. För våld och vedergällning är lika primitiva reaktioner. Vi måste visa att våld kan bekämpas med andra medel.

Det är inte alltid som det blir några konkreta resultat av en sådan här särskild debatt i kammaren. Men om vi nu ändå får ett konkret resultat, dvs. att vi tar krafttag mot kvinnomisshandeln och våldet i hemmen, då tror jag

att vi har kommit en bit på väg. Det är så att familjen har stor betydelse för våra ungdomars normer.

Det behövs inte bara forskning, jag tycker att man kan använda litet sunt förnuft också. Vi kan ju lätt föreställa oss vilken uppfattning barn och ungdomar får om våldet som konfliktlösningsmetod om de sedan de varit små sett sina pappor slå mammorna och kanske även blivit slagna själva.

Det är oerhört viktigt att vi börjar på den nivån. Det är oerhört viktigt att vi får bort den mytbildning som fortfarande finns i samhället om kvinnomiss-handeln, nämligen att det är en särskild sorts kvinnor som blir slagna av sina män och att det är förnedrande att vara en sådan kvinna. Så länge den synen kvarstår i samhället kommer vi kvinnor att hålla tyst om att vi har blivit slagna av våra män. Det är de attityderna som måste ändras.

KENT LUNDGREN (mp):

Herr talman! I mitt förra inlägg redovisade jag mina åsikter om varför vi fått en sådan brotts- och våldsutveckling i Sverige.

Jag noterade i detta sammanhang att ingen protesterade mot denna beskrivning.

Kan vi bli överens om orsakerna, så kan vi också notera att vi alla sitter på de anklagades bänk, eftersom vi sagt ja till den utveckling som vi beklagar oss så mycket över nu därför att vi inte förutsåg resultatet.

Till dem som känner sig oskyldigt anklagade – och därmed inte vill anse sig medskyldiga till utvecklingen – vill jag endast säga, att jag känner ingen människa som inte tagit hem ett block eller en penna från jobbet, eller som aldrig kört för fort osv.

Vi är alla mer eller mindre delaktiga i denna process, eftersom vi anammat att leva på detta sätt.

Jag påstår att det är vårt gemensamma ansvar, om våra barn eller vår miljö mår dåligt.

Det går inte att peka ut ett specifikt parti som huvudansvarigt. Inte ens ett specifikt land eller system kan pekats ut, eftersom våld och droger visar sig överallt i världen, såväl i öst som i väst.

Det finns således ingen som behöver känna sig mer skyldig, eller oskyldig, än andra.

Man kan inte klandra dårar för att de inte begrep bättre.

Men låt mig konstatera, att den eller de dårar som nu utvecklat sina förståndsgåvor – och därmed fått insikt i de rätta sambanden i utvecklingen – men som ändå fortsätter på den inslagna vägen mot det kollektiva självmordet, är mer kriminella än de våldverkare som vi egentligen diskuterar i dag.

Situationen ser måhända hopplös ut för många av de människor som i dag lägger ner ett fantastiskt och uppoffrande jobb inom det sociala, fritid, skola, polis, kriminalvård, m.fl. ställen.

Men till dessa vill jag säga att det också finns många och positiva tecken inför framtiden, som väger upp en del av bekymren, och fler blir det successivt.

Bara detta att vi står här och debatterar våldet i dag, att våldet diskuteras på gator och i hem, ja att folk över huvud taget börjar reagera, är ett mycket stort och glädjande hälsotecken.

Föreningar och organisationer såsom mans-, kvinno- och brottsofferjourerna bildas av ideella krafter för att ge spontan hjälp till medmänniskor i nöd. Samma sak gäller jourhavande präst och jourhavande medmänniska.

Detsamma gäller föreningar som den tidigare nämnda Våga värna varandra, Non Fighting Generation osv., som ideellt vill utveckla grannsamverkan, återuppliva det personliga kuraget, visa upp goda föredömen och bekämpa våldet.

Allt detta är positiva företeelser, som visar att det finns folk som bryr sig och att de blir allt fler.

Men vi får akta oss för de extrema åsikterna, som lätt leder till att medborgargården, rasism, invandrarfientlighet, religionsförtryck och liknande företeelser uppstår. De är alla uppkomna ur omogenhet och snedvridna ideal och måste bearbetas utifrån detta också, dvs. genom upplysning, bra förebilder och tålmod.

Jag vill gå lite djupare in i debatten, när det gäller åtgärder som beslutsfattare på alla nivåer kan – och skall – vidtaga för att starta ökningen av arbetet mot våldet.

Låt oss först och främst konstatera, att alldeles oavsett om vi talar om brottsoffer eller gärningsmän, så talar vi om medmänniskor i nöd, och våra åsikter och åtgärder skall ses i det ljuset.

Eftersom miljöpartiet de grönas och min åsikt är att politikeryrket – liksom exempelvis läkar- och prästyrkena – bör vara ett kall, så innebär detta att vi också anser att var och en inom dessa jobb bör ha tagit jobbet för att vederbörande har en vilja att hjälpa och tjäna sina medmänniskor.

Detta i sin tur innebär, att eftersom vi talar om människor i nöd, så borde alla politiska låsningar och taktiska utspel vara förbjudna, när vi diskuterar dessa problem. I stället borde vi visa upp en politisk vilja till samarbete av sällan skadat sort, och jag vill därför rikta en maning till alla här deltagande debattörer: Eftersom denna fråga – liksom livsmiljön för våra barn och barnbarn – är av samhällsavgörande dignitet, så vill jag rikta maningen till samtliga partier att samverka – helst öppet och officiellt – för att nå snabba och positiva lösningar. Inför sittande auditorium och närvarande journalister hoppas jag att få svar från samtliga debattörer i nästa replikomgång på denna punkt.

Praktiska åtgärder måste vidtas för att få snabba resultat. Ja, på alla nivåer bör medel och resurser friställas för centrala och lokala experiment när det gäller att nå och åtgärda de inblandade på skilda sätt. Olika behov kan finnas på olika ställen. Vi har såväl glesbygd som storstadsbygd. Det finns duktigt folk och goda projekterfarenheter ute i landet, som vi bör ta vara på, göra kända och sprida.

Det viktiga är inte att ta hämnd och kriminalisera, utan i stället är det viktiga att samhället och omgivningen reagerar snabbt och gärna drastiskt, för att markera att vi inte tolererar saker som våld, vandalisering eller annan brottslighet. Men när jag talar om åtgärder, vård och rehabilitering, är det viktigt att framhålla att det inte handlar om ett återfall i 60-talets flummiga psykoanalytiska vad-det-är-synd-om-dig-metoder. Det handlar i stället om att kartlägga vad som gått snett och vilka spår detta kan ha satt hos den in-

blandade och därefter bearbeta detta och ställa krav på vederbörandes medverkan och ansvarstagande.

Var och en har ansvar för sitt eget liv och dess utveckling. Ställer en gärningsman inte upp på att ta ansvar för sitt eget liv, ja, då börjar vi tala om straff i stället.

Herr talman! Vi har anledning att vara stolta över vår ungdom, även om det inte alltid låter så i debatten. De flesta är fantastiska. Vi talar här om resten. Även för dessa finns det gott hopp.

Det handlar om att vi måste samla oss. Det handlar om att vi skall lära oss att förstå samhället, oss själva och dem. Sedan skall vi hjälpas åt att lösa problemen. Jag ser positivt på möjligheterna. Jag ser positivt på viljan att skapa en god framtid.

Justitieminister LAILA FREIVALDS:

Herr talman! Det här är en glädjande debatt. Den har visat vilken stor enighet som trots allt fortfarande råder i huvuddragen när det gäller att bekämpa våld och brottslighet. Den visar att det finns en gemensam insikt om de sociala villkorens betydelse och betydelsen av samhällsbyggande i stort.

Men visst har insatser hos rättsväsendet betydelse. Det är därför, Olof Johansson, som jag här har redovisat en rad åtgärder som redan har vidtagits eller är på gång när det gäller att förbättra rättssystemets aktionsmönster.

Jag vill däremot inte lura någon att tro att just de åtgärderna ger snabba effekter. Repressiva åtgärder är inte snabbare än de förebyggande. Därvidlag är det inte så, Olof Johansson, att vi måste välja repressiviteten framför de förebyggande åtgärderna. Båda behövs, men båda ger långsiktiga effekter.

Olof Johansson ställde en fråga till mig om en folkkampanj mot våldet. Jag tycker att vi redan ser en sådan. Det engagemang som många människor och många organisationer visat är totalt sett en folkkampanj. Jag vill inte gärna se att vi tar bort uppmärksamheten från den mångfald och det engagemang som finns genom en särskild åtgärd som kallas folkkampanj. Jag tror vi skall stödja de aktiviteter som pågår ute i landet och som vill växa sig starka.

Det råder alltså en bred enighet i grundläggande frågor. Låt mig erinra om att en hel del hände på det kriminalpolitiska området under det borgerliga regeringsinnehavet 1976–1982. Då liksom tidigare kunde också reformer till största delen genomföras under bred politisk enighet. Det torde fortfarande vara möjligt att göra det; jag undantar möjligtvis moderaterna.

När Carl Bildt talar om det gamla sättet att tänka som lett socialdemokraterna fel, förmodar jag att han avser det tänkande som har tagit sig uttryck i en bred politisk enighet i kriminalpolitiska frågor.

De kanske viktigaste reformerna under det borgerliga regeringsinnehavet var att påföljderna ungdomsfängelse och internering avskaffades. Man införde då regler som gav ökade möjligheter till åtalsunderlåtelse. Nu vill moderaterna att vi skall skärpa straffen även i de fall där riksdagen nyligen har beslutat om straffskärpningar. Nu vill moderaterna att vi skall ta bort möjligheterna till åtalsunderlåtelse.

Men den kanske viktigaste reformen var att de borgerliga regeringarna tillsatte fängelsestraffkommittén och frivårdskommittén. Arbetet i de här

kommittéerna har till stor del dominerat det kriminalpolitiska arbetet även efter 1982. De direktiv som kommittéerna fick av de borgerliga regeringarna är därför bland de viktigaste kriminalpolitiska dokumenten under de senaste två decennierna. Låt mig citera från fängelsestraffkommitténs direktiv:

”Enligt min uppfattning är det sålunda väsentligt att fullfölja den linje i det kriminalpolitiska utvecklingsarbetet som går ut på att minska användningen av frihetsberövande påföljder och avkorta längden på de frihetsberövanden som ändå måste göras av allmänpreventiva skäl.”

Detta är taget ur kommitténs ursprungliga direktiv, som beslöts när Sven Romanus var justitieminister. År 1981 fick kommittén tilläggsdirektiv. Justitieminister då var moderaten Håkan Winberg, och så här lät det den gången: ”Detta är enligt min mening en fråga av grundläggande betydelse, och det angivna uttalandet bör självfallet fortfarande vara vägledande för kommitténs arbete.”

Man kan naturligtvis ha olika uppfattningar om hur långt de ambitioner som kommer till uttryck i direktiven och sedan i kommitténs förslag är möjliga att förverkliga. Bl.a. när det gäller våldsbrott har den socialdemokratiska regeringen ansett att det varit påkallat med en skärpt bedömning och därför påkallat och fått genomförd en ändring av kriterierna för när ett misshandelsbrott skall bedömas som grovt. Men det är ändå en våldsamt skillnad mellan den grundsyn som ligger bakom direktiven och en uppfattning enligt vilken mer eller längre inlåsning skulle vara en kungsväg till en bättre kriminalpolitik eller minskad brottslighet.

Jag har redan tidigare sagt att jag tycker att det folkliga engagemanget mot våldet är något glädjande och hoppfullt, men det får inte dölja att det i kölvattnet också dyker upp otäcka strömningar, som vi gemensamt bör markera vårt avstånd till. Vad jag avser är den råa repressiviteten och det primitiva hämnd- och vedergällningstänkandet. Vi bör akta oss för att i populistiskt nit ge näring åt föreställningar av det slaget. Vi måste vara beredda att försvara en rationell kriminalpolitik på humanitär grund. Vi måste våga säga ifrån, att omtanken om offren inte kan tillgodoses genom hårdare straff eller sämre förhållanden i fängelserna.

Ohämmande repressivitet i många länder skrämmer. Jag skulle önska att Carl Bildt ville ta ett samtal med sin företrädare, Jarl Hjalmarson, i frågor där denne hade mycket stor kunskap och stora insikter.

Till Britta Bjelle vill jag säga att en aktionsgrupp mot alkohol redan finns. Den senaste som tillsattes är Athenagruppen, och dess målsättning är som jag nämnde att minska alkoholkonsumtionen med 25 %. Den riktar sig framför allt mot ungdomar.

Britta Bjelle säger att vi har en passiv hantering av de unga lagöverträdarna. Ändå tror jag att det av de exempel som jag tidigare nämnde framgår att det är få områden där så mycket har hänt under senare tid och där så mycket är på gång som när det gäller de unga lagöverträdarna. Det finns en bred enighet om vilka nya vägar vi bör pröva när det gäller hanteringen av de unga.

Besöksförbudslagen nämner Britta Bjelle som exempel på en dålig lag. Jag vill bara erinra om vad rikspolisstyrelsen anser om besöksförbudslagen,

vad brottsförebyggande rådet gör och vad nu senast lagrådet har ansett om ändringar av besöksförbudslagen.

LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Herr talman! När vi socialdemokrater hävdar att det är en kombination av grundläggande förändringar i samhället och en utveckling av kriminalpolitiken som behövs, när vi socialdemokrater öppet resonerar om välfärdssamhällets brister och om utslagning och utanförstående, då säger Carl Bildt att detta är uttryck för ett gammalt sätt att tänka! Men, Carl Bildt, det är ni som sitter kvar i det förgångna! Ni pratar aldrig om sociala skillnader, orättvisor, klyftor, utslagning och segregation. Det är som om ni inte ser problemen. På det viset är ni pålitliga, för detta har ni aldrig pratat om. Ni ägnar er bara åt det vanliga, ensidiga budskapet om hårdare tag och skärpta straff.

Jag tycker det är beklämmande att moderaterna på det tydliga sättet markerar ut sig i den kriminalpolitiska debatten – samtidigt som jag naturligtvis tycker det är positivt att det för övrigt tycks råda en ganska bred enighet om att det inte är ensidiga kriminalpolitiska, repressiva åtgärder som behövs för att få bukt med brottsligheten.

Ytterligare några kommentarer till Carl Bildts inlägg: Jag hade tillfälle att sitta med i fängelsestraffkommittén under de sju åtta år kommittén arbetade. Vi arbetade efter direktiv som skrevs av borgerliga regeringar och borgerliga justitieministrar. Sven Romanus och Håkan Winberg skrev direktiven till fängelsestraffkommittén – och dessa gick uttryckligen ut på att åstadkomma en minskning av användandet av fängelsestraff.

Det var också så, Carl Bildt, att även de moderata ledamöterna i fängelsestraffkommittén förespråkade en straffskaleöversyn – låt vara att man hade olika uppfattningar om enskilda brott och en annan syn på den villkorliga frigivningen. Det går att konstatera att de tre borgerliga regeringarna stod fast vid 1973 års kriminalvårdsreform och att man även hade målsättningen att åstadkomma en minskning av användningen av det traditionella fängelsestraffet.

Låt mig, herr talman, avslutningsvis i denna debatt säga några ord om dagens ungdomsgeneration. Vi dömer så lätt ut dagens ungdomar. Vi talar om dem i förklenande ordalag. Men dagens ungdomsgeneration förtjänar inte att dras över en och samma kam. I stället är det som det alltid har varit: det är de unga som upprörs mest över orättvisor, förtryck och ofrihet. Dagens ungdom är inte likgiltig inför framtiden och inför otryggheten och våldet i samhället. Den vissheten måste vi bygga på. Vi måste ge ungdomen en rimlig chans och riktiga resurser. Ett samhälle, som inte accepterar utan på alla sätt bekämpar arbetslöshet och social utslagning och som tar ungdomarna på allvar, utgör den nödvändiga grunden för arbetet med att komma till rätta med våldet i samhället.

CARL BILDT (m):

Herr talman! Jag måste medge att jag inte blev riktigt klok på om justitieministern och Lars-Erik Lövdén anser att vi är sams eller anser att vi är osams. Å ena sidan säger de att vi har varit så väldigt sams om allting, men å andra sidan säger de att moderaterna mäter sig ut och står för en radikalt

annorlunda syn på kriminalvårdspolitiken. En harmonisering av budskapet skulle göra det enklare att föra debatten på denna punkt.

Konkret till Lars-Erik Lövdén: Att bara spela ner betydelsen av 400 poliser är gammalt tänkande. Den typen av formuleringar har lett socialdemokratin in i problem. All erfarenhet visar nämligen att står det en polis där, dämpar det brottsligheten. Står det en kväll 400 färre poliser på platser runt om i Sverige, är sannolikheten för att där begås ett brott större. Den gamla politiken leder faktiskt alldeles fel.

Så till vad som faktiskt har inträffat, om vi nu skall föra en retroaktiv debatt. Efter regeringsskiftet 1982 drev socialdemokraterna i denna kammare igenom två enligt min mening alldeles felaktiga beslut: den automatiska halvtidsrabatten på de flesta fängelsestraff och den dramatiska nedskärningen av polisutbildningen. Sent omsider har även socialdemokraterna insett att dessa beslut var felaktiga och börjar nu göra mer eller mindre tydliga politiska omvärderingar. Det är bra, men kom ihåg: Vi kommer under en stor del av 1990-talet att få leva med konsekvenserna av en politik, som också ni själva nu inser var felaktig.

Jag skulle vilja säga till justitieministern att jag, trots alla dessa historiska utflykter, inte blev riktigt klok på hur regeringen avser att hantera förslaget från fängelsestraffkommittén. Där skall man nu göra halvt om – en vanlig socialdemokratisk politik numera – och avskaffa den automatiska rabatten. Skall man då justera ner straffsatserna eller hur blir det egentligen med detta? På denna punkt vill nog många ha besked.

Kort till Britta Bjelle om kvarterspoliserna, en verksamhet som vi moderater har jobbat för i decennier. Situationen i Stockholm är ju akut. Det viktigaste just nu är att se till att polisen verkligen kommer, om misshandel pågår och man larmar polisen. Detta har prioritet nr 1 i en akut situation, där regeringen har sett till att det saknas inte 400 utan närmare 1 000 poliser för att fylla den organisation som vi har varit överens om. Jag hoppas att vi skall kunna få resurser till en fungerande kvarterspolisorganisation. Det skulle betyda oerhört mycket.

Bara en sak som Margó Ingvardsson sade håller jag med om: vi moderater är ganska pålitliga när det gäller denna typ av frågor.

BRITTA BJELLE (fp):

Herr talman! Jag börjar med Carl Bildt. Det är klart att man i Stockholm kan säga att man där inte skall minska på utryckningspersonalen, så att det inte finns resurser när någon ringer. Men man kan minska på den personal som sitter bakom skrivborden, om man vill prioritera kvarterspolisen. Det ville moderaterna i Stockholm inte göra, och det är därför tacknämligt att få höra att moderaterna nu uppenbarligen har en annan inställning när det gäller kvarterspolisen.

Carl Bildt har nu i tre inlägg talat om vad man kan göra bl. a. när det gäller våldsbrotten, men han har inte i något inlägg talat om alkoholens betydelse för brottsutvecklingen. Det är alldeles uppenbart att det är på det området någonting måste göras. Jag kan här även vända mig till regeringen; konkreta förslag för att minska alkoholkonsumtionen har inte förts fram.

Jag satt i går kväll och tittade på statistik. Från 1984 har alkoholkonsum-

tionen hos unga människor ökat med 30 %. Det syntes inte på kurvorna någon avtagande tendens. Det räcker därför uppenbarligen inte med att Athena, aktionsgruppen för minskning av alkoholkonsumtionen hos unga, om man nu vill att ungdomar skall dricka mindre alkohol.

När det gäller frågan om vad man skall göra för de unga säger statsrådet Laila Freivalds att regeringen vidtagit åtgärder och att det händer mycket på detta område. Vad vi vet är t.ex. att 500 ungdomar, för vilka det föreligger ansökningar om vård på § 12-hem, inte kan omhändertas. De drar omkring i staden, och de begår fler brott. Vi måste väl ändå göra någonting åt dessa ungdomar.

Laila Freivalds anser tydligen att besöksförbudslagen är utmärkt. Jag utgår ifrån att det är meningen att socialdemokraterna i justitieutskottet skall reservera sig när vi föreslår att den lagen skall skärpas. Besöksförbudslagen är i dag sådan att en man som trakasserar en kvinna på hennes arbetsplats eller i hennes hem av polisen blir utlyft på staden. Sedan går mannen tillbaka till kvinnan och blir på nytt utlyft, osv. En lagstiftning som inte är sådan att man faktiskt kan sätta stopp för detta har ingen effekt.

Avslutningsvis vill jag notera att det måste vara en historisk händelse i den här kammaren när en socialdemokratisk minister åberopar de borgerliga åren och söker stöd i dessa. Det tackar vi för.

OLOF JOHANSSON (c):

Herr talman! Det kan ibland finnas anledning att konfrontera uttalanden från olika politikområden med varandra. Det är i varje fall en ganska nyttig sysselsättning. Det handlar t.ex. om behovet av att ta bättre vara på varandra. Samtidigt talar vi om dynamiska effekter av skattepolitiken, som om alla skulle kunna göra större arbetsinsatser och därmed vara borta mer från sina barn och ungdomar. Jag tror att denna debatt är farlig om den förs generellt.

Barn och ungdom måste få både stöd och trygghet i hemmet och förutsättningar att skapa egna fora för musik, dans, idrott och många andra ungdomsaktiviteter. Därför måste stödet till barn- och ungdomsorganisationer utökas i stället för att urholkas.

Skolan måste vid sidan av föräldrarna svara för fostran och ges resurser att klara den uppgiften. Därför är små klasser och läraren som får både lön och erkänsla viktiga. Barn som lever i social snålbläst måste få stöd, och vi måste ta barnens tidiga signaler med aggressivitet, hyperaktivitet och koncentrationssvårigheter på allvar.

Vi vet från de beteendevetenskapliga områdena att detta är viktigt, att våldsverkare kan växa fram i alla familjer men att vissa barn har särskilt dåliga odds. Att försöka reagera tidigt i det här avseendet är bra mycket bättre än att ha den krissituation att hantera som har nämnts tidigare i debatten om svårigheterna att över huvud taget få plats på de s.k. § 12-hemmen.

Alkoholen har funnits med i den här debatten som grund för ökad kriminalitet, och det är oerhört viktigt att inse sambandet. Det finns undersökningar från sen tid som tydligt visar på detta samband. Kriminologen Leif Lenke har ju framlagt en avhandling som slagit fast att spriten i allra högsta

grad styr våldet i vårt samhälle. Studien visar bl.a. alkoholkonsumtionens utveckling och att av de gärningsmän som under 70-talet begick våldsbrott med dödlig utgång mot kvinnor var 80 % akut påverkade, oftast av alkohol.

Det här innebär att vi måste satsa mer på förebyggande åtgärder i alkoholpolitiken. Utskänkningstillstånd skall ges utifrån alkoholpolitiska och inte kommersiella utgångspunkter, och det krävs en fortsatt skärpt alkoholbeskattning.

Narkotikan tillhör naturligtvis samma kategori. Det gäller att förebygga så långt det över huvud taget är möjligt, att rensa upp i narkotikaträsket, att ge de resurser som krävs till polisen, att ge de resurser som krävs till tullen för att klara den uppgiften.

Låt mig säga att i den öppenhet och ärlighet som finns här tycker jag att det finns anledning att nämna hur viktigt det är att vi kräver av lagöverträdare att de är beredda att konfronteras med sitt offer.

Och allra sist: Ekonomin är alltid en restriktion. Vi vet alla att det pågår förhandlingar i regeringskansliet. Justitieministern har en utomordentligt privilegierad ställning, för hon vet att när hon kräver ökade resurser på sitt område har hon ett mycket brett stöd här i riksdagen för detta. Tala gärna om det för finansdepartementet!

MARGÓ INGVARDSSON (vpk):

Herr talman! Carl Bildt är ju en erfaren politiker, och jag trodde att han skulle ta chansen i sin replik att säga åtminstone några positiva ord om ungdomar. Men det gjorde han inte. Hans syn på ungdomen förblir mörk. Och moderaternas viktigaste förslag för att få ner brottsligheten är att vi skall låsa in fler ungdomar och hålla dem inlåsta längre, och vi skall ha möjlighet att låsa in dem från en mycket tidigare ålder än vad som är möjligt i dag.

Om moderaternas politik skulle få verka fullt ut på fler områden än när det gäller kriminalpolitiken, då skulle följden bli – det framgår av de förslag som moderaterna har lagt fram – en ännu hårdare ekonomisk politik mot kommunerna än den som förs i dag, dvs. kommunerna skulle få ändå mindre möjligheter att satsa på vettiga fritidsaktiviteter för våra ungdomar.

Flera talar här i dag om de sociala villkorens betydelse i det förebyggande arbetet. Men inser ni då inte vilken oerhörd betydelse det har att kommunerna i Stockholmsområdet och runt om har blivit av med så mycket pengar på den förda politiken att de har tvingats stänga fritidsgårdar? Och inser ni inte att om det inte finns något vettigt att göra för ungdomarna där de hör hemma, blir effekten att de åker in till Stockholm och håller sig på gatorna? De har inte pengar att gå på de lokaler som kanske skulle släppa in ungdomar. Så är det.

Vi har talat om många känsloladdade områden i dag när det gällt våldsbrottsligheten. Vi har hoppat över ett väldigt känsloladdat område, och det är frågan om invandrarnas del i brottsligheten. Uppgifter om att män med invandrarbakgrund är överrepresenterade i våldtäktsanmälningar och våldsbrottslighet får inte tystas ner. Om den debatten inte tillåts, underblåser vi rasism och främlingsfientlighet, och det är allra minst invandrarna betjänta av. Vi underblåser också rasism om vi tillämpar våra lagar på ett sätt för svenskar och på ett annat sätt för invandrare. Brottsförebyggande rådet skall

nu göra en stor undersökning om invandrarnas kriminalitet och invandrare som brottsoffer, och jag vill avslutningsvis säga att det är oerhört viktigt att BRÅ får tillräckligt med pengar till den undersökningen för att den skall kunna ske på ett seriöst sätt, så att vi får alla fakta på bordet. Det är oerhört viktigt just nu i den här debatten, och det är viktigt att det sker i nära samarbete med invandrarnas organisationer.

KENT LUNDGREN (mp):

Herr talman! I detta sista pass vill jag säga att min känsla för anhöriga till de avlidna offren är mycket stark. Medkänslan med offer som överlevt men som är skadade är lika stark. Våld måste bekämpas var än det dyker upp, i alla dess former.

I dagens tidningar finns ett upprop om att politikerna bör ge sig ut på stan på Lucianatten. I miljöpartiet hade vi redan diskuterat den frågan, och de som kan gå ut, däribland jag själv. Glesbygd kan jag efter åtta år som ungdomsgårdsföreståndare, men storstadserfarenheterna behöver fräschas upp.

Jag vill också tala om att jag gladdes åt Olof Johanssons konstaterande om storskalighetens avigsidor. Jag är helt med om detta konstaterande.

Britta Bjelles upprop om tandlösheten i lagen om eget narkotikabruk kan kanske vara ett samarbetsprojekt i riksdagen. Att det behövs straffskärpning i en del fall tycker även vi.

En kommission för stöd åt lokala initiativ och organisationer är bra, Laila Freivalds! Det vill jag säga, eftersom ingen annan har sagt det. Alla initiativ som kan påverka utvecklingen är välkomna.

Carl Bildt skall jag inte ge mig på. Det gör alla andra, och jag gillar fair play även i riksdagen. Det kan bli övervåld annars. Det handlar om normer. Men jag noterade, till sist, att ingen svarade på uppropet om gränslöst partisamarbete i de viktiga frågorna om våldet. Jag beklagar att politik tydligen alltid är politik.

Justitieminister LAILA FREIVALDS:

Herr talman! Innan jag säger några slutord: Carl Bildt höjer rösten. Är det för att dölja den stora skillnaden mellan vad moderaterna säger i dag och vad de sade i regeringsställning?

Britta Bjelle kräver i sina inlägg resultat av åtgärder som har vidtagits av en aktionsgrupp efter att ha blivit tillsatt vid årsskiftet. Britta Bjelle vill se resultat av de nya reglerna för statsbidrag som har avtalats i juni i år. Det är precis det vi inte kan begära.

Däremot kan vi begära att § 12-hemmen, som är en kommunal och landstingskommunal angelägenhet, inrättas i den utsträckning som behövs. Det sker inte i alla kommuner där det behöver göras.

Det finns åtskilliga exempel på att folkpartiet har motsatt sig inrättandet av sådana hem.

Framgångsrika åtgärder mot brott, även våldsbrott, förutsätter en politisk helhetssyn. Det handlar om att skapa och vidmakthålla ett samhälle som präglas av rättvisa och solidaritet. Ju större klyftor vi har i samhället, desto större blir avståndet mellan människor. Det leder i sin tur till mindre förståelse för andra människor och deras olikheter. Min inställning är att det inte

Prot. 1989/90:26
15 november 1989

*Debatt om åtgärder
mot våldet*

finns något som är så bra att det inte kan förbättras. Alla goda krafter måste få en chans att medverka, och alla goda idéer måste lyftas fram.

Svenska folket kräver av oss politiker att vi lägger det som många uppfattar som politiskt käbbel åt sidan och i stället agerar i så stor enighet som det över huvud taget är möjligt. På det kriminalpolitiska området är det en tradition i riksdagen att stor och bred enighet kan nås när det gäller åtgärder. Den här debatten har visat att det fortfarande finns en möjlighet att driva det fortsatta arbetet med att bekämpa våldet i samhället med stor politisk enighet. Jag gläder mig åt det. Det underlättar mitt arbete som justitieminister.

Den särskilt anordnade debatten var härmed avslutad.

Förste vice talmannen övertog ledningen av kammarens förhandlingar.

3 § Justering av protokoll

Justerades protokollet för den 7 november.

4 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades
Proposition
1989/90:46 till näringsutskottet

Skrivelse
1989/90:53 till finansutskottet

Motionerna
1989/90:Fi7-Fi12 till finansutskottet
1989/90:T17 till trafikutskottet
1989/90:N1 till näringsutskottet
1989/90:L1-L4 till lagutskottet
1989/90:Ju11 och Ju12 till justitieutskottet
1989/90:U6 till utrikesutskottet

5 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats den 8 november

Företogs till avgörande skatteutskottets betänkande 1989/90:SkU8, justitieutskottets betänkanden 1989/90:JuU1, JuU3, JuU6 och JuU7, försvarsutskottets betänkanden 1989/90:FöU1 och FöU2, socialförsäkringsutskottets betänkande 1989/90:SfU4, näringsutskottets betänkande 1989/90:NU1 samt arbetsmarknadsutskottets betänkande 1989/90:AU7 (betr. debatten i dessa ärenden, se prot. 21).

Skatteutskottets betänkande SkU8

Mom. 1. (miljöavgifter)

Först biträdades reservation 3 av Rolf Kenneryd och Håkan Hansson med 38 röster mot 19 för reservation 4 av Gösta Lyngå. 232 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter biträdades reservation 3 av Rolf Kenneryd och Håkan Hansson med 52 röster mot 35 för reservation 2 av Kjell Johansson och Leif Olsson. 204 ledamöter avstod från att rösta.

Därpå biträdades reservation 1 av Hugo Hegeland m.fl. med 55 röster mot 51 för reservation 3 av Rolf Kenneryd och Håkan Hansson. 185 ledamöter avstod från att rösta.

Slutligen bifölls utskottets hemställan med 163 röster mot 55 för reservation 1 av Hugo Hegeland m.fl. 72 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 (miljöavgifter och skatter för bilismen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 5 av Rolf Kenneryd och Håkan Hansson, *dels* reservation 6 av Gösta Lyngå – bifölls med acklamation.

Mom. 3 (miljöavgift för affärscentra)

Utskottets hemställan bifölls med 273 röster mot 18 för reservation 7 av Gösta Lyngå.

Mom. 4 (flygmiljöskatten)

Först biträdades reservation 10 av Rolf Kenneryd och Håkan Hansson med 40 röster mot 34 för reservation 11 av Lars Bäckström och Gösta Lyngå. 215 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter biträdades reservation 9 av Kjell Johansson och Leif Olsson – som ställdes mot reservation 10 av Rolf Kenneryd och Håkan Hansson – genom uppresning.

Därpå biträdades reservation 8 av Hugo Hegeland m.fl. — som ställdes mot reservation 9 av Kjell Johansson och Leif Olsson – genom uppresning.

Slutligen bifölls utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Hugo Hegeland m.fl. – genom uppresning.

Mom. 5 (gödselmedelsavgiften)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 12 av Hugo Hegeland m.fl., *dels* reservation 13 av Lars Bäckström, *dels* reservation 14 av Gösta Lyngå – bifölls med acklamation.

Mom. 6 (bekämpningsmedelsavgiften)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 15 av Hugo Hegeland m.fl., *dels* reservation 16 av Lars Bäckström, *dels* reservation 17 av Gösta Lyngå – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (avfall)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 18 av Gösta Lyngå – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (engångsförpackningar m.m.)

Utskottets hemställan bifölls med 269 röster mot 21 för reservation 19 av Gösta Lyngå.

Mom. 9 (omfattningen av reklamskatten)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 20 av Gösta Lyngå – bifölls med acklamation.

Mom. 10 (uppbörden av reklamskatten)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 21 av Kjell Johansson m.fl. – bifölls med acklamation.

Justitieutskottets betänkande JuU1

Utskottets hemställan bifölls.

Justitieutskottets betänkande JuU3

Utskottets hemställan bifölls.

Justitieutskottets betänkande JuU6

Mom. 1 (kriminalisering vid prostitution)

Utskottets hemställan bifölls med 224 röster mot 62 för reservation 1 av Ingbritt Irhammar m.fl. 5 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 (otillåten pornografisk föreställning)

Utskottets hemställan bifölls med 229 röster mot 57 för reservation 2 av Ingbritt Irhammar m.fl. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölls.

Justitieutskottets betänkande JuU7

Utskottets hemställan bifölls.

Försvarsutskottets betänkande FöU1

Utskottets hemställan bifölls.

Försvarsutskottets betänkande FöU2

Utskottets hemställan bifölls.

Socialförsäkringsutskottets betänkande SfU4

Mom. 1 (uppdelning av rörelse- och jordbruksinkomst)

Utskottets hemställan bifölls med 233 röster mot 55 för reservation 1 av Gullan Lindblad m.fl.

Mom. 2 (bättre överensstämmelse mellan förmåner och avgifter)

Utskottets hemställan bifölls med 166 röster mot 125 för reservation 2 av Gullan Lindblad m.fl.

Mom. 3 (tillfällig utländsk arbetskraft)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Gullan Lindblad m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (kvittningsrätt)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Gullan Lindblad m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 5 (differentierad sjukförsäkringsavgift)

Först biträdades reservation 5 av Gullan Lindblad m.fl. med 96 röster mot 52 för reservation 6 av Rune Backlund m.fl. 141 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Gullan Lindblad m.fl. – genom uppresning.

Mom. 6 (arbets- och uppdragstagarbegreppen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Gullan Lindblad m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (arbetsgivaravgifter från idrottsföreningar)

Först biträdades reservation 8 av Sigge Godin m.fl. – som ställdes mot reservation 9 av Gullan Lindblad m.fl. – med acklamation.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 168 röster mot 70 för reservation 8 av Sigge Godin m.fl. 43 ledamöter avstod från att rösta.

Ingrid Hemmingsson (m) anmälde att hon avsett att avstå från att rösta men markerats ha röstat ja.

Mom. 8 (vinstandelar)

Utskottets hemställan bifölls med 167 röster mot 122 för reservation 10 av Gullan Lindblad m.fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Näringsutskottets betänkande NUI

Utskottets hemställan bifölls med 150 röster mot 141 för reservationen av Hadar Cars m.fl.

Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU7

Mom. 1 (den allmänna inriktningen av den statliga personalpolitiken)

Först biträdades reservation 2 av Elver Jonsson och Charlotte Branting med 36 röster mot 16 för reservation 3 av Karl-Erik Persson. 237 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter biträdades reservation 1 av Anders G Högmark m.fl. med 56 röster mot 37 för reservation 2 av Elver Jonsson och Charlotte Branting. 197 ledamöter avstod från att rösta.

Slutligen bifölls utskottets hemställan med 185 röster mot 54 för reservation 1 av Anders G Högmark m.fl. 50 ledamöter avstod från att rösta.

Prot. 1989/90:26
15 november 1989

*En aktiv alkohol-
politik m.m.*

Mom. 2 (meritvärdet av värnpliktstjänstgöring)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (ökad lön eller minskad arbetstid)

Utskottets hemställan bifölls med 271 röster mot 18 för reservation 5 av Karin Thomé.

Mom. 5 (pension för huvudlärare och institutionsföreståndare)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Karin Thomé – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (de statliga grupplivförsäkringarna)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Karl-Erik Persson och Karin Thomé – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (natraktamenten)

Först biträdde reservation 8 av Elver Jonsson m.fl. med 126 röster mot 17 för reservation 9 av Karin Thomé. 146 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Elver Jonsson m.fl. – genom uppresning.

Mom. 9 (bilersättning i de fyra nordligaste länen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 10 av Anders G Högmärk m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 10 (bilersättning för medresande)

Utskottets hemställan bifölls med 166 röster mot 124 för reservation 11 av Elver Jonsson m.fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

6 § Meddelande om samlad votering

Förste vice talmannen meddelade att socialutskottets betänkanden SoU2, SoU3, SoU5 och SoU6 skulle debatteras i angiven ordning och avgöras i ett sammanhang efter avslutad debatt.

7 § En aktiv alkoholpolitik m.m.

Föredrogs
socialutskottets betänkande
1989/90:SoU2 En aktiv alkoholpolitik m.m.

PER STENMARCK (m):

Fru talman! Drogmissbruk är otvivelaktigt vår tids största sociala problem. Under en följd av år har missbruket ökat. Som ett resultat av detta har kravet på resoluta motåtgärder vuxit i styrka. Vi vet egentligen inte exakt hur stort problemet är. Att kostnaderna för skadorna uppgår till mångmiljardbelopp är emellertid alldeles odiskutabelt.

Minst 40 % av alla platser inom den psykiatriska vården och 20 % av platserna inom akutsjukvården beräknas upptas av patienter med drogrelaterade sjukdomar. Men inte heller detta vet vi med någon absolut säkerhet.

Vi vet att antalet grova våldsbrott ökar år efter år. Det är ett problem som inte minst aktualiserats denna höst, och sambandet mellan brottslighet och drogmissbruk är fullständigt uppenbart. Forskare anser att åtminstone tre av fyra våldsbrott på något sätt kan härledas just till drogmissbruk.

Men det är ändå hela tiden familjerna som får ta de största smällarna. Det finns i dag minst 300 000 missbrukare i Sverige. Runt dessa lever en miljon människor – hustrur, män, barn, syskon och andra – för vilka allt tal om en social välfärd närmast är att likna vid ett håv.

Det är alltid barnen som är de mest utsatta i missbrukarhemmen. Mer än 100 000 barn lever i sådana missbrukarhem, och deras situation har försämrats alltmer i takt med att inte minst antalet alkoholskadade kvinnor ökat.

Det finns en stor grupp alkoholmissbrukare som ingen talar om och som inte heller låter sig talas om. Det är alla s.k. dolda missbrukare. Det är människor som många gånger finns i familjer som utåt sett är socialt väletablerade och som därför på många sätt lyckas dölja sitt missbruk. Just i sådana familjer är barnens situation särskilt svår.

Men det är också i sådana sammanhang som missbruket kan gå att häva, eftersom det för dessa människor ofta finns ett socialt nätverk i form av ett arbete, en stödjande familj och mycket annat. Det är ändå mycket ofta en tidsfråga hur länge den situationen kan bestå.

Det är viktigt att regeringen, och andra också för den delen, med det snaraste tar initiativ till en omfattande vetenskaplig kartläggning av olika former av drogmissbruks medicinska, ekonomiska och sociala konsekvenser och att barnens situation i ett missbrukarhem därvid särskilt uppmärksammas.

Det är naturligtvis diskutabelt om Systembolagets statistik ger något mått på konsumtionen. I denna ingår ju inte hembränning, smuggling, turistimport och snabbvinstillverkning. Men enligt denna statistik hade vi en gynnsam utveckling mot slutet av 1970-talet. Totalkonsumtionen sjönk med i storleksordningen 20 %. Under 80-talet har kurvan planat ut. Dessutom har konsumtionen under de senaste åren ökat tämligen kraftigt i vissa fall. Denna ökning har under dessa år varit särskilt märkbar bland kvinnor och ungdomar.

Det vi också vet i dag är att de svåra medicinska och sociala skadorna av alkoholmissbruk ligger kvar på en oförändrad hög och helt oacceptabel nivå. Vi har förmodligen ingen möjlighet att komma till rätta med dessa svåra medicinska och sociala alkoholskador utan att skaffa oss alkoholpolitiska instrument som riktar sig direkt mot storförbrukarna. Och då gäller det de

10 % av befolkningen som ensamma konsumerar 50 % av all sprit. Sådana instrument saknas till mycket stor del i dag.

Även av det skälet är det viktigt att det genomförs en vetenskaplig kartläggning av missbruksskadorna. Ett första steg i den riktningen borde vara att bifalla den moderata reservationen 3, fogad till betänkandet, där vi talar om en bättre samordning av de resurser som redan i dag finns, både på det lokala och på det regionala planet.

Det finns i grunden ingen effektivare information än den som förmedlar fakta. Men åtgärder på alkoholpolitikens och drogmissbrukets område kan heller aldrig bli effektiva förrän de accepteras av en bred opinion. Detta är kanske den viktigaste uppgiften för alla som på något sätt är engagerade inom olika delar av alkoholpolitiken.

I det sammanhanget är det också viktigt att alkoholpolitiken inte handlar om en massa detaljregleringar och symbolåtgärder. Det tycker jag att dessa frågor ofta gör. Det är också viktigt att det verkligen handlar om alkoholpolitik och inte om åtgärder som slår fullkomligt blint utan att egentligen ha någon effekt över huvud taget.

Ett exempel på en samhällelig symbolåtgärd är det förbud mot att servera exempelvis vin under pausen vid en teaterföreställning. Den här typen av åtgärder är enbart ägnad att försvåra det verkligt viktiga och seriösa alkoholarbetet.

På samma sätt är det med den möjlighet som i dag föreligger att fränta en person serveringstillståndet på blotta misstanken att denna person har begått ett bokföringsbrott eller fifflat med skatten.

Alkoholpolitiken är alldeles för viktig för att plöttras bort med åtgärder som inte har med alkoholpolitik att göra.

Fru talman! Jag ber med detta att få yrka bifall till de moderata reservationerna fogade till betänkandet och i övrigt till utskottets hemställan i dess helhet.

DANIEL TARSCHYS (fp):

Fru talman! Genom en ändring i riksdagsordningen har socialutskottet fått huvudansvaret för alkoholpolitiken. Det är med en viss stolthet som vi nu för första gången lägger fram ett omfattande alkoholbetänkande på riksdagens bord. I detta betänkande behandlar vi ett mycket stort antal motioner som har väckts av alla partier i kammaren. Vi har försökt granska och ta vara på en mängd goda uppslag som har kommit från olika håll. Inte mindre än 30 yrkanden läggs till grund för ett enhälligt tillkännagivande, där socialutskottet hos regeringen begär en aktivare alkoholpolitik.

Det är vår gemensamma bedömning att alkoholen är vårt största sociala och medicinska problem, ett problem som drabbar hundratusentals människor i Sverige, inte bara missbrukarna själva utan också deras familjer, deras omgivning. Debatten om alkohol tjuvstartade redan på morgonen i dag, med den särskilda debatten om våldet. Flera talare påpekade i den debatten det som vi alla vet, nämligen att alkohol är en av de viktiga faktorerna bakom våldsbrotten.

Alkohol leder inte bara till våldsbrott. Den leder också till lidande i många andra former. Den leder till ohälsa, sänkt effektivitet i näringslivet och sam-

hällslivet och till sociala slitningar. Det måste därför vara ett gemensamt mål för oss att pressa tillbaka alkoholkonsumtionen.

År 1977 fattades i stor enighet ett beslut om utformningen av alkoholpolitiken. En tid därefter föreföll det också som om bruket kunde pressas tillbaka. Vi hade under en följd av år en sjunkande konsumtion. Tyvärr har den kurvan åter vänt uppåt. Nu har vi sedan några år tillbaka en stigande alkoholkonsumtion, och det finns inga tecken på att den tendensen skulle mattas.

Riksdagen ställde sig för några år sedan bakom det mål som Världshälsoorganisationen har satt upp, att vi skall försöka bringa ned alkoholkonsumtionen med 25 %. Tyvärr finns det mycket litet som tyder på att vi är på väg att nå det målet.

Socialutskottet menar att det nu är dags för en kraftsamling, för ett förnyat tag när det gäller alkoholproblemen. Vi begär hos regeringen en skärpning, en uppstramning, en intensifiering av alkoholpolitiken. Vi förmedlar till regeringen genom vårt betänkande en stor mängd olika uppslag om vad en sådan aktivare alkoholpolitik måste inrymma. Låt mig här kort beröra några huvudpunkter:

Vi måste bedriva en aktiv opinionsbildning, både i form av återkommande kampanjer, av den typ som den kampanj som nu bedrivs av Athena-gruppen, och i form av mer permanent upplysningsverksamhet. Vi måste ha en bra undervisning i skolan om alkoholfrågor. De undersökningar som har genomförts visar att många elever, faktiskt allt fler, själva uppger att de inte har fått någon som helst undervisning om alkohol och narkotika i skolan. 28 % uppger detta i den senaste undersökningen. Eleverna må minnas rätt eller fel, detta är i alla fall ett tecken på att undervisningen inte har lämnat några starkare spår i deras minne. Vi måste se till att skolundervisningen om alkohol och narkotika effektiviseras.

Ett annat svårt problem, som vi begär åtgärder emot, är langningen till minderåriga och missbrukare. Vi måste få till stånd åtgärder mot ungdomslangningen. Vi hade en kampanj mot ungdomslangning i början av 80-talet. Det finns anledning att åter överväga åtgärder av den typen.

Socialutskottet tar upp en annan viktig ungdomsfråga, nämligen åldersgränserna. Vi har i dag åldersgränsen 20 år för köp på Systemet och 18 år för servering av alkohol på restaurang. Vår uppfattning är att det finns skäl att överväga en höjning av åldersgränsen för utskänkning på restaurang. Drickandet på lokaler spelar en stor roll, inte minst då det gäller ungdomsvåldet. Vi tror att en höjning av åldersgränsen kan vara en del av en intensifierad alkoholpolitik. Självfallet måste en sådan politik kompletteras med ett utbud av fritidssysselsättningar, av lokaler där det finns ett alkoholfritt nöjesliv. Det är en annan uppgift att överväga hur samhället bättre skall kunna stödja utbudet av den typen av spritfria aktiviteter.

En viktig alkoholfråga är hur vi skall kunna hjälpa våra kamrater på arbetsplatserna. Det görs ett mycket fint arbete av de fackliga organisationerna, ett kamratstödande arbete. Även på detta område borde det finnas möjligheter att öka den solidaritet som vi är skyldiga att visa varandra. Det känns alltid svårt att gå på någon och säga att han eller hon dricker för mycket, att varna för konsekvenserna av ett begynnande alkoholmissbruk.

I vår kultur tränger man sig inte på. Men vi måste på olika sätt försöka finna vägar att hjälpa och stötta våra kamrater när de har problem med alkoholen. Arbetet på arbetsplatserna är också en viktig del av en aktivare alkoholpolitik.

Mycket av den alkohol som konsumeras i Sverige kommer inte från systemet, utan den kommer antingen från tullfri försäljning eller från hemproduktion, t.ex. genom snabbvinsatser. Snabbvinsatserna har diskuterats under många år, och man har länge föreslagit åtgärder för att begränsa marknadsföringen. Det problem som finns är att de komponenter som ingår i snabbvinsatserna går att få tag på även om de färdiga paketen försvinner ur speceributikerna. Men, fru talman, det hindret borde inte få spela alltför stor roll. Jag tror att det ändå finns skäl att nu överväga om inte kraftigare åtgärder måste vidtas mot marknadsföringen av snabbvinsatser. Detta ingår också som ett moment i socialutskottets framställning till regeringen.

En annan fråga gäller missbruket av teknisk sprit. Vi vet sedan gammalt att ungefär 4 000 tunga alkoholister i Sverige, det är en grov skattning, missbrukar T-sprit och andra liknande preparat. Den här gruppen har varit ganska konstant under många år. I den senaste rapporten från socialstyrelsen, som lades fram för bara någon vecka sedan uppskattas att problemet fortfarande är detsamma. Därför krävs det åtgärder, t.ex. i form av kontakter med handeln och med producenterna, så att man försöker se till att T-spriten inte finns tillgänglig och säljs till dem som uppenbarligen har för avsikt att använda den för förtäring.

Slutligen vill jag ta upp prispolitiken. Det är alldeles uppenbart att konsumtionen av alkohol i mycket stor utsträckning bestäms dels av våra inkomster, dels av priserna på alkohol. Vi måste se till att det, när realinkomsterna ökar och när de allmänna priserna ökar, inte sker en relativ prissänkning på alkohol som innebär att alkoholen blir en relativt sett billigare vara. Det här måste ske genom en aktiv skattepolitik, genom att skattesatserna justeras i takt med den ekonomiska utvecklingen.

Fru talman! Socialutskottet föreslår nu att riksdagen gör en beställning till regeringen. Vi i socialutskottet väntar oss att regeringen, mera aktivt än hittills, skall ta upp alkoholfrågorna och ta fasta på de goda idéer som finns i motioner här i riksdagen, i socialstyrelsens program och i de program som många nykterhetsorganisationer har utarbetat och därav framställa ett program för en aktiv alkoholpolitik.

Jag ber, fru talman, med detta att få yrka bifall till utskottets hemställan i alla delar.

RINALDO KARLSSON (s):

Fru talman! Vi har egentligen diskuterat alkoholfrågorna hela förmiddagen, och vi är ganska överens. Och som ordföranden i socialutskottet nämnde är vi också ganska överens i socialutskottet – endast tre reservationer har fogats till betänkandet.

Ledamöterna i utskottet är överens om att alkoholproblemet är vårt lands största medicinska och sociala problem. Varje år beräknas 6 000–7 000 människor dö en för tidig död i alkoholrelaterade sjukdomar. Vi har länge vetat att alkoholen är en direkt orsak till vissa sjukdomar. Vad som däremot är

mera okänt är att alkoholen utgör en bidragande orsak till en rad sjukdomstillstånd, och därmed är alkoholen en stor belastning även för sjukvården. Därför är det av stor betydelse att insatserna för att minska alkoholkonsumtionen inte bara koncentreras på de stora konsumenterna. Nu gäller det att få ned konsumtionen även bland de s.k. måttlighetskonsumenterna. Alkoholens konsekvenser kan vi avläsa inte enbart i folkhälsan utan kanske ännu mer påtagligt i våldsbrottsstatistiken.

Vi har under de senaste åren varit med om många tragiska händelser, allt ifrån mord på gamla människor på öppen gata till misshandel av gravida kvinnor. Vi är alla överens om att detta aldrig kan accepteras, utan vi måste göra något åt denna tragiska situation. Det är meningslöst att skrika efter högre straff och påföljder, om det inte samtidigt görs något åt orsaken. Narkotikan är ett stort problem, som vi med alla medel måste motverka, men på något sätt har alkoholens problem kommit i skymundan på grund av narkotikan. I de flesta fall där våldsbrott förekommit har det funnits droger med. Alkoholen är där mest framträdande, inte för att den är farligare än narkotikan utan därför att den är mer utbredd och även mer accepterad. Därför måste åtgärder vidtas på en mängd områden för att minska konsumtionen och därmed skadorna. Sverige har ställt sig bakom WHO:s mål att sänka alkoholkonsumtionen med minst 25 % mellan åren 1984 och 2000.

Vad som är ytterst beklämmande är i vilka åldrar som konsumtionen ökar, och det är i åldrarna 12–24 år. Kvinnorna har här en framträdande roll. I denna grupp har konsumtionen ökat med 30 % under åren 1984–1985. Starkölet är starkt dominerande. Det är också häpnadsväckande att så många som 28 % uppger att de inte fått någon information om alkohol, narkotika eller tobak i skolan. Den ökade konsumtionen under senare år har gjort det svårare att uppnå det fastställda målet. Utskottet vill ånyo slå fast att målet ligger fast och vill påpeka att det går att uppnå det om man vidtar nödvändiga åtgärder. Utskottet vill också påminna om den minskning på 22 % som skedde 1976–1984. När det gäller ungdomars missbruk vill utskottet peka på betydelsen av att en samverkan sker mellan föräldrar, skola, polis och sociala myndigheter.

Kamratstöd är ett förträffligt sätt att motverka en hög alkoholkonsumtion. Detta gäller alla arbetsplatser. Det kan gälla industrier lika väl som här i riksdagshuset. Det får aldrig bli fult att bry sig om andra människor.

En stark ökning av antalet restauranger med serveringstillstånd åtföljd av en aktiv marknadsföring av starköl har lett till att en stor del av konsumtionen i dag sker på restauranger. När det gäller marknadsföringen av öl gäller i högsta grad prisfrågan. Det är inte ovanligt att man annonserar med skyltar stående på trottoaren om låga priser på starköl. En gång i tiden tyckte vi att det var bättre att man konsumerade på restaurang därför att priset var dämpande. I dag är det helt annorlunda. Med de lockpriser som förekommer är prissparren helt borta. Vi vet också att våldet har sin grogrund ute i stora sällskap med stor konsumtion. De senaste undersökningarna visar att det mesta våldet sker i närheten av restauranger.

Utskottet är överens med ett antal motionärer från samtliga partier som uttalar sig för en aktivare alkoholpolitik. Regeringen måste enligt utskottet besluta om åtgärder som leder till en sänkning av alkoholkonsumtionen. Be-

hovet av förebyggande åtgärder och opinionsbildning understryks särskilt vad gäller ANT-undervisningen i skolan. Utskottet anser att skälen för att begränsa ungdomens alkoholkonsumtion nu är så starka att en höjning av åldersgränsen för servering av alkoholdrycker kan övervägas.

Utskottet är väl medvetet om att många initiativ tagits genom tillsättandet av aktionsgrupper och bl.a. omorganisation av AN-rådet, som den 1 juli inordnats i socialstyrelsen som ett rådgivande organ i alkohol- och narkotikafrågor. Athena är en annan aktionsgrupp som regeringen tillsatt och som vi har stora förväntningar på, inte enbart därför att man tagit namnet från den grekiska gudinnan som var vishetens gudinna och en mästare i krigföring. Vi vet alla att i denna fråga behövs både klokhet och fasthet.

Som jag nämnde i början är vi i stort sett överens i utskottet. Men jag vill helt kort nämna två av de tre reservationer som bifogats betänkandet och motivera ett avstyrkande av dessa.

Reservation 1 gäller indragning av serveringstillstånd i samband med ekonomisk misskötsamhet och i avvaktan på dom. Utskottet anser att den som har fått ett serveringstillstånd åvilar ett stort förtroende. Det måste finnas rätt att ställa kravet att man inte åsidosätter sina ekonomiska åtaganden. Det måste betonas att det inte gäller normalt ekonomiskt risktagande, som kan sätta även en seriös företagare i en problematisk situation. Vi måste också slå fast att bevisen måste vara starka. Även på grund av att väntetiderna är långa inom rättsväsendet avstyrkes reservationen.

Reservation 2 gäller servering på teatrar. Utskottet har avstyrkt denna motion med anledning av att det är av största vikt att beakta vilka signaler riksdagen sänder. Det skulle vara provocerande, eller kanske rättare sagt svårt att förstå, om vi begär att regeringen skall komma med förslag om åtgärder för en dämpning av konsumtionen samtidigt som vi begär att en ny grupp skall få tillstånd för utskänkning.

Fru talman! Härmed yrkar jag bifall till utskottets hemställan och avslag på de tre reservationerna.

PER STENMARCK (m) replik:

Fru talman! Jag skall inte i detalj gå in på de reservationer som vi har yrkat bifall till, även om jag i och för sig anser att de är viktiga. Men vi kan konstatera att vi är helt eniga i socialutskottet, och förhoppningsvis så småningom också i riksdagen, om att detta är ett problem som vi verkligen skall tackla.

Rinaldo Karlsson tar upp reservationen om att dra in ett serveringstillstånd. Detta är inte någonting som man gör i dag bara som en följd av att en person har fällt för en viss sak – om det är ekonomisk brottslighet, skatteffilfel, bokföringsbrott eller liknande – utan man kan råka ut för det även därför att man misstänks för brott. Det tycker jag är utomordentligt allvarligt och stämmer väldigt illa med den rättstrygghet som vi faktiskt talar om och som vi förhoppningsvis alla tycker är utomordentligt viktig. Därför vill vi ändra på detta. Jag tror inte att en indragning har någon alkoholpolitisk effekt.

Rinaldo Karlsson talade mycket om det problem som i dag uppstår på grund av att restaurangerna inte sköter sig när det gäller den verkliga utskänkningen. Men då är detta det man måste angripa. Då är det orsaken till

att man försöker komma åt dessa, inte att de misstänks för någonting helt annat, som inte alls har med serveringen att göra.

Alkoholservering vid teatern är en symbolfråga, som egentligen inte har någon som helst effekt på alkoholkonsumtionen. De som går på teater i ett annat land kan dricka ett glas vin under pausen, och det har ingen negativ effekt på den allmänna alkoholkonsumtionen. Därför tycker jag att vi mycket väl kunde ha samma möjlighet i Sverige när man har provat detta, vilket man faktiskt tidigare gjort och gör för tillfället. Jag tror inte att det har någon negativ effekt.

RINALDO KARLSSON (s) replik:

Fru talman! Innan man ger ett tillstånd undersöker man den som skall få tillståndet. Man vill att det skall vara en respektabel människa, och fortsätter att vara det. När vi vet att våra barn besöker sådana ställen, måste det vara en trygghet om vi vet att det är en skötsam människa som har fått tillståndet. Det är inte ovanligt när det gäller andra saker, t.ex. körkort, att man ser på hela bilden av människan. Man behöver inte ha begått trafikbrott för att man inte får ha körkort. Det kan vara helt andra saker, för man ser på den totala levnaden. Så det är fullt klart. Men man får ju inte dra in ett serveringstillstånd på vilka lösa boliner som helst. Det vill inte vi heller.

Jag kan i och för sig förstå att det verkar litet löjligt att inte kunna servera vin vid teater. Skulle det ändå vara en alkoholfrämjande åtgärd kan vi låta bli. Som jag sade från talarstolen är de signaler som vi sänder från denna kammare avgörande för människors bedömning. Om vi skulle utöka antalet serveringstillstånd samtidigt som vi försöker genomföra restriktioner, skulle dessa två åtgärder tala mot varandra. Mig veterligen är teatern ändå i sig tillfredsställda. Så jag förstår inte varför man över huvud taget skall behöva servera alkohol där. De kan fortsätta sin verksamhet i alla fall.

PER STENMARCK (m) replik:

Fru talman! Ytterligare några ord om att dra in serveringstillstånd. Rinaldo Karlsson gjorde en halv reträtt, vilket jag tycker är positivt. Han talar om här att den som skall få tillstånd skall vara en respektabel människa. Det håller vi alla med om, även om vi tycker att det kan vara litet svårt att definiera vad detta innebär. Men i det ligger att den som får ett tillstånd har ett utomordentligt stort ansvar. Han skall sköta sitt tillstånd, och det skall inte få överskridas på något sätt. Missköter man det genom att servera för mycket och inte hålla sig inom tillståndets gränser, får naturligtvis tillståndet dras in. Men här gäller det någonting helt annat, vilket vi har påpekat i motionen och i reservationen, nämligen att någon misstänks för brottslighet på ett helt annat område. Om man kommer fram till att denna person verkligen har begått en brottslig gärning, skall hon eller han dömas för detta i enlighet med de lagar och regler som finns exempelvis i brottsbalken. Vad vi reagerar emot är när man slår fullkomligt blint inom ett helt annat område. Det finns ju ingen anledning att förbjuda denna person att utöva sitt yrke. För det rör sig om det i praktiken, ifall man drar in tillståndet att bedriva restaurangverksamhet, med allt vad det innebär.

ULLA TILLANDER (c):

Fru talman! Tidigare i dag har våldet debatterats här i kammaren. Det är en tillfällighet som ser ut som en tanke att det följs av en debatt om alkoholproblemen. Egentligen är alkoholen och våldet två sidor av samma mynt. Sambandet kan uttryckas på ett ganska enkelt sätt: Där spriten går in, där går vettet ut. Det har flera gånger understrukits i dag, nu senast av Rinaldo Karlsson, att den största delen av våldsbrotten är betingad av att det finns sprit med i spelet. Allt detta kan styrkas med mängder av statistik.

När det gäller uppgifter om alkoholens skadeverkningar och sociala följder är vi väl tillgodosedda. Vi svävar alltså inte i okunnighet rent statistiskt om hur det förhåller sig. Gäller det att finna en syndabock är den i det här fallet inte svår att finna. Det är dessutom både lätt och berättigat att peka ut alkoholen som orsak till oerhört mycket elände och lidande, misär och utslagning, olyckor och våld, hustrumisshandel och barnmisshandel. 300 000–500 000 människor med grava alkoholproblem är ett ofattbart stort antal. Att omsätta det i mänskliga termer är nästan omöjligt, som alltid när det gäller astronomiska tal, men man kan ju koppla på fantasin för att föreställa sig en enda familj, ett enda barn, om man inte är i besittning av egen smärtsam erfarenhet.

En sak är säker: Det finns stora mörkertal här när det gäller kunskapen om djupet, bredden och höjden av det lidande som drabbar människor, som är som en kräftsvulst i samhällskroppen och som växer år efter år.

Det är ett märkligt faktum att kampen mot detta samhällsönd, trots denna sky av vittnen, är så tam och så försiktig och att den lider av en sådan brist på verkligt patos!

Vad som fattas är en ledning med pondus och patos i spetsen för samhällets åtgärder, en ledning som kan samla och inspirera till nära nog ett korståg mot det elände som spriten i så hög grad åstadkommer. Karin Söder var en sådan person som socialminister. Hon tog risker och utmanade opinioner. Hon föreslog åtgärder som inte alltid föll människor på läppen.

Hon fick mycken och högljudd kritik för att hon stängde systembutikerna på lördagar. Men många av dem som led i tysthet tackade henne. Alla de familjer som slapp lördagsfyllan sände en tacksam tanke.

Riktlinjerna för den nuvarande alkoholpolitiken beslutades, som tidigare har sagts här, år 1977, och beslutet fullföljdes med kraft under de därpå närmast följande åren. Beslutet fattades i stor enighet. Det hade som målsättning att man skulle kunna komma till rätta med alkoholmissbruket och alkoholkonsumtionen totalt i landet. Man betonade särskilt det förebyggande arbetet – t.ex. friskvård, informationsinsatser och verksamhet riktad till skolor, tonårsföräldrar och gravida kvinnor.

De åtgärder som vidtogs förstärkte människors medvetande om riskerna med bruket av alkohol. Under de följande åren kunde man notera att den totala konsumtionen gick ned.

Det går att påverka ungdomars attityder till alkohol. En förutsättning för det är att det på ledande håll finns en helhjärtad vilja att föra ut och följa upp stolta målsättningar, som det i och för sig är lätt för oss i riksdagen att vara eniga om.

Från 1984 har denna nedåtgående trend tyvärr brutits. Sedan dess är alkoholkonsumtionen på väg uppåt igen.

Man kommer inte ifrån intrycket att denna ökning av alkoholkonsumtionen kan ha ett visst samband med den litet svalare attityd som har visats från regeringens sida. Regeringen har hanterat alkoholfrågorna med silkesvantar snarare än med rejäla tag.

Den enighet i socialutskottet som nu manifesteras i den här frågan måste snabbt resultera i åtgärder som ger avläsbara resultat. Vi i socialutskottet efterlyser en mera aktiv alkoholpolitik. Det är ett enigt utskott som står bakom gjorda tillkännagivanden till regeringen. Med andra ord handlar det om en beställning från riksdagen till regeringen.

Det är bra att socialstyrelsen tänker prioritera insatser för att få ned alkoholkonsumtionen. I sitt förslag till handlingsprogram "Minska alkoholkonsumtionen med 25 % till år 2000" har socialstyrelsen lagt fram förslag till alkoholpolitiska åtgärder med utgångspunkt i riksdagens alkoholpolitiska beslut år 1977 och WHO-målet.

I vår partimotion om alkoholpolitiken understryker vi i centern vikten av att regeringen har ett övergripande ansvar på detta viktiga område och att regeringen också lever upp till detta ansvar.

När det gäller våldet på gator och torg har man nu insett att samhället utan stöd från hemmen och föräldrarna står sig ganska slätt. På samma sätt är det här. Utan föräldrarnas ansvar fattas en avgörande länk i den kedja av åtgärder som måste till för att länka utvecklingen rätt.

Vad stat, kommun, skola, polis, sociala myndigheter, ja, hela hierarkin av institutioner egentligen gör är att man vädjar till hem, familj och föräldrar. Man åberopar en medborgerlig plikt och en medmänsklig insats. Men det skall noteras att det är familjen och föräldrarna som man nu ber om hjälp. Det är en viktig iakttagelse för framtiden.

Den tid är förbi då föräldrarnas roll förminskades och den sociala uppfostran i starkt ökad utsträckning skulle övertas av institutioner samt då föräldrarnas roll som just föräldrar reducerades. Det verkar som om cirkeln börjar slutas. Vi har haft en period av vilsenhet. Det är inte bara föräldrarnas roll i samhället som har ifrågasatts, utan det har också gällt värden och normer som undergrävts och underminerats. Det finns många symtom i samhället på det förfallet i dag – det gäller allt från ficktjuvarnas och cykeltjuvarnas lilla hantering till de stora elefanterna, vilkas dans i den porslinsbutik som samhällets värden och normer utgör hörs och syns vida omkring.

Nu ber alltså samhällets representanter, med statsministern i spetsen, hemmen och föräldrarna att ta sitt ansvar.

Men många av de barn och ungdomar som råkar illa ut kommer från missbrukarhem. Läkare, socialarbetare och poliser har i många sammanhang omvittnat att välfärden är mycket låg bland missbrukarna och deras anhöriga.

Barnens och ungdomarnas situation i missbrukarhemmen har ytterligare försämrats under de senaste åren i takt med att antalet kvinnor som missbrukar alkohol har ökat. Rosa Östh och jag har i flera år – och även andra i riksdagen har gjort det – begärt en kartläggning av alkoholmissbrukets sociala och ekonomiska skadeverkningar för missbrukarnas familjer och om-

givning för att få ett bättre underlag för samhällets åtgärder. Mycket kompetenta forskare inom barnmedicin och barnpsykiatri har utarbetat projektplaner för genomförandet av sådana kartläggningar.

Barnens mycket utsatta situation i missbrukarhem är ett bortglömt problem i välfärdssamhället Sverige. Med all sannolikhet döljer sig här en verklighet, som ingen gärna kan vara oberörd av när den väl blir känd. Vi återkommer till frågan i januari. Kanske är det då äntligen dags att få en enighet om förslaget till en kartläggning på detta område.

Vad socialutskottet efterlyser är konkreta åtgärder för att få en varaktig sänkning av alkoholkonsumtionen. Som utgångspunkt framhåller man det alkoholpolitiska beslutet från 1977. Arbetet med att bekämpa missbruket av alkohol och narkotika var ett prioriterat område under de borgerliga regeringsåren.

Följande exempel på åtgärder nämns i betänkandet: kampanjer mot drogmissbruk, droginformation i skolundervisning och annan utbildning, åtgärder mot langning, uppmaningar om att man skall påverka attityder hos ungdomar och föräldrar, stöd till alkoholfria miljöer, aktualiserandet av en höjning av åldersgränsen för servering av alkoholdrycker, engagemang hos föräldrar i det förebyggande arbetet, insatser för att alkoholproblemen skall uppmärksammas på arbetsplatser, satsning på forskning, restriktivitet när det gäller utskänkning, begränsning av marknadsföringen av snabbvinssatser och behovet av en satsning på förebyggande arbete inom primärvården.

Fru talman! Med detta yrkar jag bifall till hemställan i socialutskottets betänkande 2.

GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Fru talman! Jag har inga andra yrkanden än de som alla andra har – bortsett från moderaterna. Också jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan.

Vi är väldigt överens i den här frågan. Det mesta är redan sagt, så jag vet inte riktigt vad jag skall säga. Det är möjligt att hela debatten på något sätt är symbolisk. Alla vill vi ju, trots att vi är så överens i denna fråga, gå upp och så att säga tala för varan för att visa på att frågan är för viktig för att bara läggas till handlingarna utan någon egentlig debatt. Debatten får mot den bakgrunden ses som ett understrykande från socialutskottets samtliga ledamöter av att en aktiv alkoholpolitik är någonting som vi alla eftersträvar.

Jag instämmer i vad tidigare talare redan har sagt. Det behövs alltså en vetenskaplig undersökning av barnens situation i missbrukarfamiljer. Jag vet att det finns förslag när det gäller sådana undersökningar. Jag tycker också att det skulle vara värdefullt om de kom till stånd.

Vpk har också skrivit en motion i den här frågan, som i utskottets betänkande behandlas lika välvilligt som alla andra motioner. Den är ganska allmän, och det enda jag tänker göra här i dag är att konkretisera litet mera vilka åtgärder som vi tycker är viktiga och som vi kan ställa oss bakom.

I grunder vill vi peka på att det framför allt handlar om förebyggande, strukturella åtgärder, som förbättrar samhällsklimatet och bryter sönder möjligheterna till sociala missförhållanden över huvud taget. Det förebyggande arbetet är mycket långsiktigt, och man kan inte besluta om det i en hast.

Samtidigt som detta långsiktiga arbete pågår är det en del åtgärder som kan vidtas på kortare sikt och som vi planerar att återkomma med förslag om under den allmänna motionstiden. Det gäller dels åtkomligheten och exponeringen, dels trafikområdet, dels ungdomssituationen och dels arbetslivet.

Hur man än ser på problemen med totalkonsumtion och vad de innebär för våld, alkoholrelaterade sjukdomar och allt det elände som flera talare tidigare har nämnt, kan man inte komma ifrån att tillgången och exponeringen ökar konsumtionen. Det finns i dag många som tjänar grova pengar på droger, och det gäller också alkoholen. Det är inte någon tillfällighet att antalet krogar har ökat med 100 % på tio år, och de har blivit mycket skickliga på att marknadsföra sig. Rinaldo Karlsson tog upp exemplet med lockpriser, och det är "happy hours" på många ställen. Den tillgängligheten påverkar naturligtvis konsumtionen. Därför måste tillsynen effektiviseras, så att det blir en sanering på restaurangmarknaden.

Inom trafikens område är det viktigt att ta upp alkoholen. Det görs av andra utskott och i andra betänkanden, men vi vill ändå från vpk deklarerat att vi är för en moralisk nollgräns i trafiken, också till sjöss – det är inte minst viktigt att säga efter de olyckor som vi har bevittnat under senare tid.

Ungdomstiden, som många har pekat på, är en mycket känslig tid. Den ökade konsumtionen inom framför allt ungdomsgrupperna gör att det i dag är motiverat att höja åldern för utskänkning, så att det blir samma åldersgräns på restauranger och Systembolaget.

I det sammanhanget är det också intressant att höra på dem som förespråkar alkohol- och drogfria alternativ för ungdomar. I morse debatterades också möjligheterna för ungdomar att träffas på ställen som inte är restauranger och där det inte förekommer försäljning av alkohol. Ett sådant ställe är fritidsgårdarna. Margó Ingvardsson talade om den ekonomiska politik som både regeringen och de borgerliga partierna väljer att föra och som innebär att bl.a. fritidsgårdar och andra ställen som skulle kunna vara bra miljöer för ungdomar tvingas stänga.

Detta är möjligen det område där partierna inte är överens. Vi är överens om att det här är viktiga frågor och att vi måste göra någonting. Vi har enat oss om det beställningspaket som betänkandet utgör. Vi är däremot inte överens om hur det kommer sig att dagens situation har sprungit fram. Vi är framför allt inte överens om hur de åtgärder som vi vill vidta skall finansieras.

Den ekonomiska politiken och nedrustningen av den sociala sektorn i samhället innebär stora problem för just de grupper och de människor som vi pratar om. Det är märkligt att höra att samtliga är överens om att vi måste vidta åtgärder och att vi har ett samhälleligt ansvar, när det samtidigt förs en ekonomisk politik som innebär att möjligheterna utarmas.

Jag kan som exempel ta Citygruppen i Stockholm, som gör ett mycket betydelsefullt arbete för bl.a. ungdomar och missbrukare men som hotas av nedläggning därför att det måste göras besparingar. Eftersom det här är en frivillig förebyggande verksamhet – det finns inte någon tvingande lag som säger att kommunen måste upprätthålla den – kommer verksamheten att skäras ned.

Detta skall jämföras med den ekonomiska politik som innebär att man skär ned frivilligt förebyggande arbete och sådana alternativ för ungdomar som skulle kunna förbättra situationen. Det är tyvärr en ekonomisk politik som samtliga andra partier har ställt sig bakom i denna riksdag, och det beklagar jag djupt. I övrigt är jag glad över att vi är så överens i själva saksfrågan.

ANITA STENBERG (mp):

Fru talman! Riksdagen är enig om att minska alkoholkonsumtionen med en fjärdedel från 1980 fram till år 2000, därför att detta är WHO:s mål som Sverige har ställt sig bakom.

Härmed yrkar jag bifall till yrkandena i utskottets betänkande, med tryck på *aktiv* alkoholpolitik.

Miljöpartiet de gröna vill

- avglorifiera bruket av alkohol genom fortsatt informationsverksamhet och opinionsbildning för minskad alkoholkonsumtion,

- att all offentlig representation skall vara alkoholfri,

- att avdragsrätt för representationskostnader inte skall tillåtas för starköl, vin och sprit,

- att föräldrar måste ta ansvar för sina barns inställning till droger – "barn gör som man gör, inte som man säger".

- att ungdomsmiljöer skall vara drogfria och att ungdomarna och deras ledare måste vara drogfria i ungdoms- och fritidsverksamhet samt under resor,

- att det kommunala vetot vad gäller försäljnings- och serveringsställen skall behållas,

- att länkverksamhet i olika former får ökat stöd och att olika behandlingsformer för alkoholister får stöd.

- att rattonykterhet skall vara helt oacceptabel,

- att attityden till alkohol påverkas så att det blir "tillåtet" och normalt att vara nykter på fester,

- att alkoholberoende inte bjuds på alkohol och att drogfria fester anordnas, speciellt för ungdomar,

- att alkohol inte görs lättillgängligare,

- att T-spritsförsäljning skall ske över disk,

- att skatten på alkohol skall höjas,

- att upplysning om alkoholens skadeverkningar sprids,

- att en treårig alkoholoronering – inte förbud – övervägs att införas på försök, för att vinsterna i samhället av minskade alkoholskador, barn- och hustrumisshandel, trafikolyckor, drunkningsolyckor, brott m.m. sedan utvärderas samt

- att de 60 miljarder per år som är samhällets sammanlagda nettokostnader för alkoholmissbruket härigenom minskas.

Vi har helt enkelt inte längre råd, vare sig ur mänsklig eller ur ekonomisk synpunkt, att blunda för alkoholens verkningar.

Jag vill också markera vad tidigare talare har sagt. Per Stenmarck talade om konkreta åtgärder mot alkohol, och enligt mitt sätt att se måste alkoholpolitiken verkligen bestå av konkreta åtgärder, annars händer ingenting. Det

är just aktiv alkoholpolitik som behövs, inte allmänt svepande och till intet förpliktiggande formuleringar.

Daniel Tarschys uttryckte mycket väl att det skall göras en kraftsamling, en intensifiering, och att det måste tas fram en mängd olika uppslag och aktiv information. Vi är verkligen eniga i socialutskottet.

Jag håller med Rinaldo Karlsson om att det behövs både klokhet och fasthet i alkoholfrågan. Pallas Athena är en mycket bra symbol. Signalerna från regering och riksdag skall vara kristallklara i alkoholhänseende, och därför är utökade tillstånd, t.ex. på teatrar, helt fel signaler.

Ulla Tillander sade att det finns stora mörkertal i alkoholfrågorna. Ja, och låt oss därför släppa in ljuset! Vi vill väl göra någonting åt situationen. Låt oss se hur det ser ut i alla skrymslen och hörn – det är viktigt med mycket konkreta åtgärder.

Gudrun Schyman och jag är rörande eniga om att lockpriser på alkohol verkligen är fel signaler.

INGRID RONNE-BJÖRKQVIST (fp):

Fru talman! Det behövs riktade insatser för att minska alkoholkonsumtionen bland vissa grupper, t.ex. barn och ungdomar, kvinnor och bilförare. Jag skall koncentrera mitt inlägg på en sådan grupp, nämligen de etablerade alkoholisterna.

Det rör sig om en stor grupp ungdomar, som aldrig fick en chans i livet och som kommer att dö i unga år, om "A-lagaren", som helt öppet exponerar sitt missbruk, om småbarnsmammorna som smusslar med sina vinflaskor, om industriarbetaren, vars arbetskamrater förstår hur det är fatt men låtsas som om de inte ser någonting, eller om VD:n och läkaren, som inte vågar börja sin arbetsdag utan att ta en återställare.

Det här är en brokig samling, men de har en sak gemensam. I nyktert tillstånd är de i allmänhet ofarliga. När hjärnskadorna har nått tillräckligt långt får de s.k. dåligt ölsinne och står därför för en mycket stor del av de grova våldsbrotten i samhället. Där är ungdomar som misshandlar och mördar ute på gatan, en stor del av rattfylleristerna och framför allt de som står för den största och ofta dolda gruppen våldsbrott, de som misshandlar inom hemmets väggar.

I mitt arbete som barnläkare har jag framför allt haft vardagskontakt med den sista gruppen. Vi har sett hur barnen har brutits ned och anat hur det ligger till i prästgården, i den prydliga förortsvillan eller i hyreskasernen och känt vanmakten över att förstå men inte kunna ingripa, eftersom alla inblandade är så angelägna om att dölja problemet och hålla en snygg fasad utåt. I en undersökning var 75 % av 7-9-åringarna så störda och stökiga när de kom från alkoholisthem att de inte klarade av skolundervisningen, trots att de var normalbegåvade. Redan i tonåren var 25 % av pojkarna socialt utslagna. I den här gruppen har vi många av de s.k. värstingarna. Bland kontrollbarnen var det här beteendet mycket ovanligt. Man måste därför utgå ifrån att det var missbruket i hemmet som stod för denna beteendestörning. Vid en intervju av 200 vuxna alkoholistbarn uppgav 60 % att de hade misshandlats hemma, 30 % av flickorna att de hade blivit utsatta för incest.

I Sverige har vi hittills nästan helt struntat i misshandeln av äldre i hem-

men. I Norge beräknas 1 % av åldringarna bli utsatta för upprepade skador genom våldshandlingar i hemmet. Här är det också i allmänhet alkoholisterna, ofta de egna barnen, som utför våldsbrotten.

Det finns ett säkert sätt att minska konsumtionen bland alkoholister, framför allt bland den största gruppen – de som är dolda alkoholister för alla utom för de allra närmaste – och det är att göra det krängligare att komma över stora mängder alkohol. Det finns så mycket, både svensk och internationell, forskning om att detta har effekt att ingen som är seriös kan förneka det längre. Leif Lenke visade också i sin doktorsavhandling nyligen att restriktioner leder till en betydande minskning av framför allt det grova våldet.

Det här ligger bakom mina motioner om möjlighet i vissa fall att avstånga från inköp på Systembolaget och att införa ett treårigt försök med inköpsbegränsning. För detta behövs ett stöd i allmänna opinionen, och jag hävdar att det stödet inte är svårt att få, om man genom en bred information klargör hur förhållandet är. Redan nu är det ju 200 medicinprofessorer, 6 000 läkare, sjuksköterskeförbundet, en stor del av poliskåren och 250 000 enskilda som har begärt detta, liksom en rad nykterhetsorganisationer och kyrkosamfund. Också ute i kommunerna börjar man att vakna. I Göteborgs och Marks kommuner samt i Älvsborgs läns landsting har ett treårigt försök med inköpsbegränsning föreslagits. Det finns alltså majoritet för detta i de kommunerna. Läkarsällskapets alkoholkommitté tar också upp detta. Den skriver under p. 4 i sitt aktionsprogram att den vill verka för en vetenskaplig utvärdering av försök med begränsningsåtgärder. De kommenterar att de med intresse har tagit del av kommitténs förslag om inköpsbegränsning och funnit att dessa synpunkter har ett stort stöd just inom läkarkåren.

Det känns bra med enigheten i utskottet och med de kraftfulla skrivningarna om en aktivare alkoholpolitik, och det är bra att regeringen ger till känna att ökade restriktioner också är bland de åtgärder som måste övervägas, inte minst för de drabbade barnens och för våldsoffrens skull.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

GÖRAN MAGNUSSON (s):

Herr talman! Detta är, vilket sagts tidigare, socialutskottets första betänkande sedan ändringarna i riksdagsordningen medförde att detta utskott skall handlägga de här frågorna. Det är glädjande att konstatera att det är ett utomordentligt bra betänkande, där enigheten kring 1977 års alkoholpolitiska beslut manifesteras från alla partierna. Det har för oss som är litet extra engagerade i alkoholfrågan under årens lopp ibland kunnat ifrågasättas om 1977 års beslut verkligen håller och slår igenom i handlandet. Därför är det utomordentligt bra att utskottet i detta betänkande slår fast att det är en aktiv prispolitik, restriktioner och opinionsbildning som skall vara huvudinslagen i en aktiv alkoholpolitik, naturligtvis tillsammans med socialpolitiska insatser i verkligt vid mening, liksom också vård och behandlingsinsatser, till vilka utskottet senare skall återkomma.

På det här sättet slår man återigen fast sambandet mellan totalkonsumtio-

nen och omfattningen av sociala och medicinska skador. Det är enligt min mening det sambandet som är den stora landvinningen ur alkoholpolitisk synpunkt i 1977 års beslut. Det ger möjligheter att angripa alkoholkonsumtionen i verkligt vid mening. Man slipper koncentrationen, både i debatten och bland åtgärderna, till dem som är alkoholskadade eller till andra grupper som är lätta att utsätta för mer eller mindre repressiva åtgärder. Alkoholproblemetets lösning blir på det sättet en angelägenhet för alla människor i vårt samhälle, för alla alkoholkonsumenter. Det tror jag är mycket viktigt för att man skall nå resultat.

Det är också bra att utskottet ställer kyrkan mitt i byn genom att återigen konstatera att alkoholproblemet är vårt största medicinska och sociala problem. I den mediala debatten har det ofta på senare år blivit en överbetoning av narkotikaproblemen. Jag vill på intet sätt förringa problemen kring narkotikan, men det är, precis som utskottet här säger, alkoholfrågan som är vår största medicinska och sociala fråga. Det är bra att man konstaterar det och på så sätt får möjligheter att agera utifrån de utgångspunkterna.

Herr talman! Tidigare på förmiddagen i dag har sambandet mellan våld och alkohol diskuterats. Bl.a. Leif Lenkes doktorsavhandling har klart visat på det här sambandet. Men det finns också många andra undersökningar och erfarenheter som klart visar att om man kan minska tillgången på alkohol, minska alkoholkonsumtionen, får man också förbättringar avseende våldet.

Jag vill också ta tillfället i akt att berömma socialborgarrådet i Stockholm, Karin Jonsson, för hennes förslag häromdagen. Hon ansåg att det faktiskt fanns för många serveringstillstånd, för många krogar, i Stockholm och att detta hade ett samband med alkoholproblemen och våldet. Hon råkade ut för vad många andra debattörer råkar ut för när det gäller alkoholfrågan, nämligen att få löpa gatlopp i pressen. Det hette att hon ingenting begrep av de här frågorna när hon ville angripa den ölkultur som man från olika intressegrupper försöker etablera. Jag tycker det är bra att Karin Jonsson fullföljer den tradition som också hennes företrädare Inger Båvner följde – att ha ett engagemang på dessa sociala områden och peka på att alkoholen är ett problem.

Herr talman! Till sist vill jag något beröra föreningslivets möjligheter och insatser. Det finns i betänkandet ett avsnitt som handlar om alkoholfria miljöer. Och det är utan tvivel så att man ute i landet, och även i Stockholm på många håll, för ungdomar i framför allt åldern 15–18 år saknar möjligheter till ett hyggligt nöjesliv, möjligheter till dans och annan förströelse. Förri världen – om man nu får tala om "förr i världen" – svarade ju föreningslivet för mycket av detta. De samlingslokalsorganisationer som finns – Bygdegårdarna, Folkets hus, Våra gårdar – har ett stort antal väl fungerande lokaler som skulle kunna användas i betydande utsträckning för att skapa just de alkoholfria miljöer som utskottet här talar om. Sådana miljöer är också nödvändiga för att man skall kunna ge ett alternativ till många av de ungdomar som i dag saknar möjligheter eller är hänvisade till restaurangernas nöjesliv, där framför allt ölet flödar i alltför stor utsträckning.

Jag har i den här debatten velat peka på vilka möjligheter vi har med dessa lokala resurser och de föreningar som finns runt om i landet och som kan bedriva en verksamhet om man får ett hyggligt stöd från samhällets sida.

ANDERS CASTBERGER (fp):

Herr talman! Gudrun Schyman inledde sitt anförande med att säga att den grupp talare som nu stod på rad egentligen kanske deltog i debatten bara av symboliska skäl. Och det är möjligt att det är så, men det är faktiskt inte så *bara* med denna symbolhandling – att visa att det finns en bred politisk enighet i en fråga som är en av de allra största frågorna för samhället. Det finns annars en risk, som har kommit till uttryck i flera tidningsartiklar som jag har sett under senare tid. Med stora rubriker står i landsortspressen att det finns en misstro mot beslutsfattarna i riksdag och regering när det gäller viljan att minska alkoholkonsumtionen.

För att vi skall kunna uppnå riksdagens och Världshälsoorganisationens mål att minska alkoholkonsumtionen måste det alltså finnas en tilltro. Och vi har naturligtvis här i kammaren ansvaret för att se till att det finns en tilltro, en tro på att vi människor har makt att ta oss ur alkoholberoendet – både det kulturella och det medicinska. Därför tror jag att den symbolhandling som såväl Gudrun Schyman som jag och många fler här har deltagit i har en verklig betydelse.

Sambandet mellan totalkonsumtionen och skadorna frilades på ett utomordentligt sätt inför 1977 års alkoholpolitiska beslut. Jag håller gärna med Göran Magnusson om att den landvinningen tål att framhållas fler gånger. Bakom 1977 års beslut låg också prismekanismens betydelse för konsumtionen. Därmed kunde prisnivån höjas. Restriktionernas betydelse klarlades. Det banade vägen för lördagsstängt på Systemet.

Insikten om det viktiga i att föregå med gott exempel ledde till att de offentliga representationerna blev spritfria och till att man tog bort företagens möjligheter att dra av vid representation. Mellanölet togs också bort. Det kostade när det gäller statskassans inkomstkonto och innebar litet förgärlighet för bryggerierna, men det räddade en ungdomsgeneration.

Det har gjorts en kraftig informationsinsats. Staten förutsätter att folkrörelser och ideella organisationer talar samma språk som staten bör tala, nämligen att avhållsamhet från alkohol är ett grundläggande element när det gäller människors samvaro med varandra. Detta har inte minst kommit till uttryck under förmiddagens debatt om våldet, där ju alkoholen har stor betydelse.

Om vi skall kunna begränsa alkoholkonsumtionen och uppnå Världshälsoorganisationens mål – och vårt eget här i riksdagen uppsatta mål – och uppnå trovärdighet i samband därmed, måste vi få en bred och täckande åtgärdskalender.

Vi måste slå in på en ny väg med restriktiv tillståndsgivning. Som påpekats har tillståndsgivningen ökat här i Stockholm, men också i vissa andra län. I mitt eget hemlän har den ökat med 20 % på senare år. Samtidigt minskar ju kontrollresurserna hos länsstyrelserna och ute i kommunerna. Rinaldo Karlsson pekade på utskänkningens faror. Det är väl värt att ytterligare poängtera hur viktigt det är att inte staten talar med dubbel tunga i denna fråga.

När det gäller det förebyggande arbetet med ANT i skolan och det förebyggande arbetet på arbetsplatserna har t.ex. nykterhetsorganisationerna och de fackliga organisationerna tagit initiativ. I nykterhetsorganisationer-

nas kampanj, som nu har rullat i gång, om alkohol som hinder på arbetsplatsen, understryks att alkohol leder till stora faror för arbetsskador och olyckor i arbetslivet. Det gäller dels den "normala" alkoholkonsumtionens faror, dels den ökade risk i arbetslivet som alkoholkonsumtionen leder till.

Vi måste fortsätta att använda prisinstrumentet, se till att priset på alkohol ökar – och väl i takt med inflationen på andra varor. Detta är viktigt även med hänsyn till tänkbara mörkertal – hembränning osv.

Jag tror att vi också från samhällets sida måste ha en restriktiv grundinställning. Det borde leda till att vi avskaffar möjligheten till "tax free" alkohol. Det är en möjlighet som ju ibland betraktas som närmast helig. Dess värre har ju regering och riksdag gjort andra avsteg i detta sammanhang. Men på sikt bör vi ta den chans som öppnar sig så småningom – att avskaffa den tullfria spriten, som ju är en rabatt på det pris som vi egentligen sätter här i riksdagen.

Att begränsa ölförsäljningen är också en angelägen åtgärd. Och att föregå med gott exempel är mycket viktigt.

Sverige kan aldrig bli en alkoholfri ö i världen. Men det är angeläget att det finns fem alkoholfria öar i Sverige – trafiken, arbetslivet, ungdomsåren, graviditetstiden och vården av alkoholskadade. Alla dessa områden skall vara alkoholfria, det borde vi kunna vara överens om.

GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Bara en liten replik till Anders Castberger:

När jag sade att den här debatten kanske är symbolisk, så menade jag inte något negativt med det. När vi är så rörande överens i utskottet, vill vi naturligtvis också föra det till togs, och det här är ett sätt att göra det – även om vi som sagt inte står emot varandra i den här striden.

Däremot beklagar jag att den mycket breda och genuina enigheten inte följts av en enighet om den ekonomiska politiken, så att vi kan göra någonting ordentligt åt alkoholproblemen genom att satsa på det förebyggande arbete som enligt vår mening är helt nödvändigt och avgörande när det gäller de här frågorna.

ANDERS CASTBERGER (fp) replik:

Herr talman! Jag vill bara påpeka att jag också tog upp frågan om symbolhandlingen som en viktig faktor för att just öka och kanske återställa tilltron från allmänhetens sida till oss här i kammaren och till övriga som har ansvar för alkoholpolitiken i samhället. Jag framförde alltså inte heller någon kritik mot denna symbolhandling – det jag sade var snarare en ytterligare uppbackning av uttalandena om hur viktigt detta är.

PER STENMARCK (m):

Herr talman! Den här debatten har kommit att fungera som ett allmänt vittnesbörd, och det är naturligtvis viktigt. Alla har understrukit att det är bra att vi är eniga i den här frågan, och så är det ju, i varje fall när det gäller huvuddragen i socialutskottets betänkande i dag.

Nu skickar vi en lång lista till regeringen med krav på åtgärder. Vi begär att regeringen så småningom skall föreslå åtgärder mot ungdomslangning

och åtgärder när det gäller opinionsbildning ute på skolorna, när det gäller stödjande arbete på arbetsplatser, när det gäller missbruk av teknisk sprit och mycket annat.

Det är två saker som inte får glömmas bort i sammanhanget.

Jag tänker då först på det dolda missbruket, som många har talat om. Glömmet vi bort det dolda missbruket, glömmet vi bort barnen i sammanhanget, och det är egentligen de som drabbas allra hårdast. Det är många gånger människor i familjer med en utåt sett socialt etablerad situation som på olika sätt lyckas dölja sitt missbruk. Jag har en mycket bestämd känsla av att det är just i det sammanhanget som barnens situation är allra svårast.

Jag tror också att det är viktigt att vi inte glömmet bort de stora konsumenterna av alkohol, de 10 % som konsumerar 50 % av all sprit. Kommer vi inte åt dem kommer vi inte heller åt den totala konsumtionen. Vi har i dag inga riktiga redskap för att ta itu med detta, och det tror jag att vi måste försöka skaffa oss.

Allra sist skulle jag bara vilja rikta en kort fråga till socialdemokraternas talesman i debatten, Rinaldo Karlsson. Min fråga är: Detta är ju en beställning till regeringen. Finns det någon möjlighet att ange en tidsplan? När kan regeringen återkomma till riksdagen med detta? Jag tror att vi alla är överens om att det är utomordentligt viktigt att det kan ske så snart det över huvud taget är möjligt.

RINALDO KARLSSON (s):

Herr talman! Vi kan inte – i den här frågan lika litet som i alla andra frågor där det har gjorts beställningar – ange något datum. Regeringen måste få chansen att komma fram till vilka som är de riktiga åtgärderna, och det får ta den tid det tar. Huvudsaken är att beställningen är gjord, och den skall också följas upp.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 11 §.)

8 § Allmänna arvsfonden

Föredrogs
socialutskottets betänkande
1989/90:SoU3 Allmänna arvsfonden.

DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Även i detta betänkande gör socialutskottet en enhällig beställning, men nu av något mindre omfattning. Här gäller det frågan om allmänna arvsfondens verksamhet.

Arvsfonden är ju sedan 1928 den fond som får hand om kvarlåtenskapen efter dem som avlider utan att ha egna arvingar eller testamentstagare. Fondens pengar används till två mycket snävt definierade ändamål, nämligen främjande av vård och fostran av barn och ungdom samt omsorg om handi-

kappade. Det är mycket viktiga ändamål, och arvsfondens pengar spelar stor roll, inte minst för föreningslivet i Sverige och för verksamhet bland barn, ungdom och handikappade.

Det har ibland hos regeringen funnits en tendens att tolka dessa regler mycket fritt och bevilja bidrag till syften som ligger utanför lagens bestämmelser. Riksdagen har därför då och då haft anledning att erinra regeringen om de regler som gäller. Även i det här betänkandet påpekar socialutskottet försynt att pengar inte skall gå till uppgifter som åligger stat och kommun – detta mot bakgrund av att en mycket stor del av arvsfondens medel används just till verksamheter som bedrivs av statliga och kommunala myndigheter.

Den enhälliga beställningen, herr talman, gäller en redovisning av hur arvsfondens medel används. Vi tycker i socialutskottet att det är rimligt att riksdagen årligen får en redovisning av de beslut som har fattats om medelsanvändningen. Vi hemställer därför om att en sådan redovisning ges framöver.

Jag vill, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

BO HOLMBERG (s):

Herr talman! Som Daniel Tarschys nyss sade har utskottet enats kring ett tillkännagivande till regeringen med begäran om en redovisning av hur arvsfondens pengar används. Det har tidigare diskuterats, och det är angeläget att vi får en sådan.

Vi skall väl inte från riksdagens sida tala om vilken form en sådan redovisning skall ha, men det är klart att en årlig redovisning i samband med budgetpropositionen skulle ge riksdagen en redovisning av det innehåll som vi är överens om.

Den andra fråga som tas upp i den motion från folkpartiet som behandlas i utskottsbetänkandet gäller reglerna och ändamålen. Daniel Tarschys menar att regeringen blivit allt friare i sin bedömning och ibland kanske också befinner sig ute på litet hal is i sina ställningstaganden. Med en redovisning från regeringens sida får vi då ett underlag för att diskutera huruvida man ordentligt följer bestämmelserna eller inte. Utskottet har också tolkat de regler som gäller allmänna arvsfonden på det sättet att pengarna i huvudsak skall gå till frivilliga och ideella insatser.

Herr talman! Folkpartimotionärerna menar att regeringen inte längre skall betala ut de här pengarna utan överlåta det till en särskild parlamentarisk styrelse. Vi vet ju hur det är, Daniel Tarschys, när man skall ha en oberoende styrelse: Då skall det också finnas oberoende tjänstemän och oberoende byråkrater, och snart har vi en dyr byråkratisk organisation för det här.

Utskottsmajoriteten har uttalat att det kanske inte är någon särskilt bra ordning. Däremot har ju regeringen möjlighet att delegera, om man tycker att man har för mycket detaljfrågor att ta ställning till. Ja, det är inte bara så att regeringen har den möjligheten – riksdagen har också, när verksledningspropositionen behandlades, uttalat att det är angeläget att man inte styr så mycket i detalj utan överlåter till myndigheterna att fatta detaljbeslut. Det finns alltså möjligheter för regeringskansliet att företa förändringar när det gäller detaljstyrningen, om man önskar göra det.

Därmed yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 11 §.)

9 § Vissa socialtjänstfrågor

Föredrogs
socialutskottets betänkande
1989/90:SoU5 Vissa socialtjänstfrågor.

JAN ANDERSSON (s):

Herr talman! Socialtjänstlagen är en ramlag som ger stor frihet för kommunerna att utforma insatserna efter de lokala behov som finns i olika kommuner. Detta ställer givetvis krav på att det sker en ordentlig uppföljning, så att inte alltför stora orättvisor sker för de enskilda människorna beroende på var de bor någonstans.

Begreppet skälig levnadsnivå i 6 § socialtjänstlagen har vällat stor diskussion ända sedan socialtjänstlagens tillkomst. Till en början rådde väldigt stor olikhet. Normen var låg i den mån normer fanns ute i kommunerna.

Vi har haft en utveckling under de år som socialtjänstlagen har funnits. I dag har samtliga kommuner vägledande normer. De allra flesta kommuner har normer som följer basbeloppet. Det är också vanligast att man har en norm, en bruttonorm. Man ger alltså den enskilde stor frihet att själv använda det bidrag som samhället ger. Det gör att människorna själva kan utforma sina liv och ger dem större självständighet.

Då vill jag säga att det fortfarande i dag, 1989, finns en del olikheter kvar beroende på var man bor i Sverige, och det är otillfredsställande även om utvecklingen har varit positiv.

Vad har bidragit till den positiva utvecklingen, nämligen att det trots allt är betydligt rättvisare i dag än det var tidigare? Ja, framför allt två saker. Ett par regeringsrättsdomar har sagt att riksskatteverkets beräkning av existensminimum skall vara utgångspunkten då kommunerna beräknar sina socialbidrag och naturligtvis de allmänna råd som socialstyrelsen gav ut 1985, tror jag, och som bygger på konsumentverkets hushållsbudgetar. Detta har bidragit till en jämnare normnivå.

Motionärerna från vpk vill ha en riksnorm som skulle bli lika över landet. Detta vore ett brott mot de tankegångar som finns i socialtjänstlagen. Men inte bara det. Det skulle sannolikt bli en norm som skulle bli den lägsta möjliga. Det finns ju i dag även kommuner som betalar ut en högre norm än t.ex. socialstyrelsens allmänna råd. Möjligtvis skulle det också inverka menligt på det som faktiskt gäller för den enskilde i fråga om biståndsbedömningar, nämligen att det trots att vägledande normer finns ute i kommunerna skall vara en individuell bedömning. Normerna skall vara vägledande.

I åtskilliga fall är det faktiskt så, att det till enskilda individer med vägledande normer betalas ut ett högre ekonomiskt bistånd på grund av den enskildes behov.

Utskottet anser att det finns skäl för socialstyrelsen att också i fortsättningen följa den här utvecklingen, så att den fortsätter mot en enhetligare och därmed också en högre normnivå.

Jag skall kommentera också en annan motion från vpk. Det gäller det ekonomiska stödet till asylsökande. Motionärerna vill att detta inte skall innebära att man inte kan få ekonomiskt stöd enligt socialtjänstlagen.

Det ekonomiska stödet åt asylsökande är lägre än det bistånd som i allmänhet finns ute i kommunerna – helt naturligt, eftersom de asylsökande har bostad och har allt det som hör bostaden till.

Det gör i de allra flesta fall socialbidraget överflödigt. Men socialutskottet har tidigare sagt och säger i det här betänkandet, vilket också är den praxis som tillämpas, att detta inte innebär någon begränsning av socialtjänstlagens tillämpningsområde. Kommunerna har fortfarande det yttersta ansvaret för alla de invånare som finns i kommunen. Det gäller också de asylsökande. Man har att göra en individuell bedömning i det fall en enskild söker bistånd. Sedan är också biståndet i socialtjänstlagen betydligt vidare än det ekonomiska biståndet. Det kan ju i många fall vara annat bistånd som kan komma ifråga.

Till sist skall jag kommentera motionen om sexuella övergrepp mot barn – huvudsakligen rör motionerna dem. Vi hade ju en liknande debatt för nästan ett år sedan. Då menar jag att vi var i huvudsak överens, även om det fanns ett antal reservationer som ville ge regeringen till känna olika saker. Jag anser ändå att vi vid det tillfället i sak var överens, egentligen. Jag menar att vi i sak är överens vid det här tillfället också, om vi ser på sakfrågorna.

Vad är vi då överens om? Till att börja med är det ju ett allvarligt problem. Därom är vi alla ense. Vi är överens om att det fordras åtgärder, genomtänkta och så snabba åtgärder som möjligt.

Vilka åtgärder fordras då? Jo, framför allt en kunskapsspridning hos de handläggare som finns hos olika myndigheter som har hand om de här frågorna. Man skall få ta del av de kunskaper som finns i Sverige rörande handläggning av de här fallen.

En annan sak som måste förbättras är sambandet mellan olika myndigheter, och här är olika myndigheter berörda. Det är socialtjänsten, polisen, barnpsykiatrin, sjukvården i övrigt och kanske ibland ännu fler. Dessutom är det kanske så att lagarna på det här området måste skärpas.

På alla de här områdena pågår saker och kommer åtgärder att vidtas med det allra snaraste. Det pågår ett samarbete runt om i landet. I betänkandet finns nämnt två stycken modeller, *Eskilstunamodellen* och *Östgötamodellen*, men det pågår mer av samarbete runt om i Sverige än i just de här områdena.

En annan arbetsgrupp inom BRÅ följer arbetet på det här området och har när det gäller forskning och kartläggning redan gett ut två delrapporter. Nu till årsskiftet kommer man att framlägga förslag om bl.a. formerna för samarbete mellan olika myndigheter. Socialstyrelsen har sagt sig skola utfärda allmänna råd rörande handläggningen av dessa ärenden grundat på detta förslag från BRÅ. Detta kommer då att bidra till en kunskapsspridning över landet när det gäller handläggningen av de här ärendena. Det kommer sannolikt också att beröra de samarbetsfrågor som jag var inne på tidigare.

BRÅ kommer att fortsätta sitt arbete och utvidga sitt projekt till barnmiss-handel i allmänhet och brott inom familjerna.

Inom justitiedepartementet har det under året utarbetats en promemoria med förslag om ändringar i brottsbalken. Det är fråga om skärpningar. Promemorian har varit ute på remiss och är nu föremål för beredning. Dessutom har man beställt en kartläggning av våldtäktsbrottens omfattning.

Jag menar egentligen att allt detta visar att saker är på gång, förutom alla de saker som pågår ute i kommunerna, t.ex. kvinnojourernas arbete och annat som ju verkligen är mångfasetterat och omfattande. Därför är det egentligen överflödigt att ge regeringen detta till känna i det här avseendet.

Vi är överens i sak. Regeringen och en del andra myndigheter har saker på gång, och det kommer förslag.

Jag yrkar bifall till socialutskottets hemställan i betänkande nr 5 med undantag av mom. 8. Där yrkar jag bifall till reservation nr 3.

GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Jag skall börja med att yrka bifall till reservationerna 1 och 2 i betänkandet, som alltså handlar om rättvisa socialbidrag och ekonomiskt stöd till asylsökande. I övrigt yrkar jag bifall till utskottsmajoritetens skrivelser.

Det kan tyckas märkligt att vi håller på och tjarar om det här med socialbidrag. Det är ju inte längre så "inne" att göra det – märkligt nog. För ett par år sedan var det braskande rubriker på tidningarnas första sidor: Över en halv miljon människor i Sverige är beroende av socialbidrag i någon form, dessutom under längre perioder. Då talade man om nyfattigdom, man tillsatte krisgrupper och det var ett väldigt ståhej – som det ofta kan bli i det här landet i en fråga i taget. I dag talar man inte alls om detta, trots att det fortfarande är mer än en halv miljon människor som är beroende av socialbidraget. Det är därför som det är viktigt att se till att det socialbidrag som alla är berättigade till också utbetalas på ett rättvist sätt.

Nu säger Jan Andersson att skillnaderna är otillfredsställande. Det är vi överens om. Jag vet att man i utskottsmajoriteten tycker att skillnaderna skall rättas till av sig självt, att utvecklingen går åt det hållet osv. så att det skall klara sig ändå. Nu är det emellertid inte så. Om man studerar hur siffrorna fördelar sig med olika procentsatser osv. – det är inte meningen att hålla någon längre sifferexercis här – så finner man att bedömningen av vad som är skälig levnadsstandard faktiskt varierar ganska kraftigt mellan kommunerna. Även bedömningen av vad som skall ingå i begreppet skälig levnadsstandard varierar. En del kommuner skor sig verkligen, på bekostnad av socialbidragstagarna, genom att räkna in saker i normbeloppen som inte rätteligen hör dit. Man räknar in resor, handikappersättningar osv., man använder korttidsnormer när man borde ha använt långtidsnormer – det finns en flora av medvetna eller omedvetna felräkningar. Det är viktigt att undvika sådant.

Jag tror att vi är överens i sak, Jan Andersson, om att det vore bra om det inte såg ut på det här sättet.

Motiveringen för att inte göra någonting åt det tycker jag är litet väl krystat, nämligen att detta skulle innebära ett brott mot socialtjänstlagen och

försvara en individuell bedömning. Så kan inte vara fallet. Finns det en grundnorm som man måste hålla sig till så är man fullt fri att göra en individuell bedömning och fylla på uppåt – om det är det man vill. Det vi är ute efter är att få en grundnorm som man absolut inte kan understiga, så att denna rättvisa finns i botten. Något sådant finns inte i dag – därav vår motion.

Inte heller asylsökandes rätt blir tyvärr i praktiken tillgodosedd i alla kommuner. Det finns fortfarande kommuner som avslår utan någon som helst individuell bedömning, med hänvisning till att de bidrag som utgår ändå skall täcka behoven och att det handlar om människor som inte har rätt till någon individuell bedömning enligt socialtjänstlagen. Så ser det ut i praktiken i en del fall, och därav denna motion. Jag menar att den är mycket berättigad.

Så till frågan om våld mot kvinnor och barn. En utskottsmajoritet har valt att begära att regeringen skall förelägga riksdagen ett samlat förslag, ett åtgärdsprogram. Vi tycker också det är befogat med en utvärdering av socialtjänstlagens handläggning av anmälda fall av misstänkta övergrepp mot barn och kvinnor.

Jan Andersson säger att vi är i huvudsak överens om detta också. Ja, det är ju så att vi är överens i långa stycken i socialutskottet, men det som skiljer ut utskottsmajoriteten i det här fallet är att vi tycker att situationen i dag är otillfredsställande och vill skynda på det som redan görs och att vi vill ha en samlad bedömning.

Jag har själv lång erfarenhet av socialt arbete med just den här typen av frågor och vet vilka oerhörda insatser som faktiskt behövs för att få till det nödvändiga samarbetet mellan olika myndigheter, mellan socialtjänsten, barnpsykiatri, barnläkare, åklagare, advokater osv. Det är ett nödvändigt arbete, om man skall få snabba, effektiva och professionella rutiner, som behövs just i dessa mycket komplicerade och mycket känsliga ärenden. Det är ett jättearbete som måste göras men som tyvärr inte görs ute i kommunerna i dag, där man dessutom har allt mindre resurser för att göra det. Detta är ju någonting som tar tid och kräver människors arbetsinsats och alltså kostar mycket pengar. I takt med den utveckling av kommunernas ekonomi som jag tvingas tjata om ständigt är det här ett arbete som eftersätts ute i kommunerna och landstingen. Tyvärr är detta en utveckling som pågår på många håll. Av den anledningen är det viktigt att vi från socialutskottet säger ifrån att det här är en verksamhet som inte får drabbas av försämringar. Tvärtom är detta ett utvecklingsarbete som måste påskyndas på alla sätt. Jag tycker det är viktigt att vi gör den markeringen från utskottets sida, även om det pågår en del arbete. Risker är annars att detta arbete avstannar.

JAN ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag tycker inte att ett tillkännagivande i det stycket i sig hjälper till egentligen, utan det är ju innehållet som avgör. Jag har svårt att se skillnaderna mellan det innehållet i tillkännagivandet och i den reservation som vi har skrivit i sakfrågorna. Vi tycker att det här är allvarligt, att arbetet bör påskyndas, att kunskapsspridning är angelägen och att samarbetet bör utökas. Vi tycker egentligen lika.

Motionen om asylsökande är egentligen helt tillfredsställd i och med so-

cialutskottets yttrande. Både praxis och alla yttranden som socialutskottet har gjort tillfredsställer det som motionen önskar.

När det gäller socialbidragsnormnivån i olika delar av landet delar jag egentligen Gudrun Schyman's uppfattning. Jag vet också att det är hemskt olika vad man räknar in i socialbidragsnormen. De beslut som regeringsrätten har tagit och de allmänna råd som därefter har kommit har faktiskt gjort det möjligt för den enskilde att pröva sin rätt. Ju fler sådana prövningar som görs, desto mer kommer utvecklingen att gå mot enhetliga normer, både när det gäller den ekonomiska nivån och när det gäller vad som skall inräknas i socialbidraget. Den utvecklingen är påtaglig, och jag är övertygad om att den kommer att fortsätta.

GUDRUN SCHYMAN (vpk) replik:

Herr talman! Om det är lönt eller inte att göra tillkännagivanden är ju en fråga om de parlamentariska formerna, parlamentarismens effektivitet och i vilken mån regeringen tar till sig vad som sägs. Om det skulle vi kunna hålla en lång debatt, tror jag. Jag är inte övertygad om att det alltid är så effektivt och att oron är så öppna hos regeringen. Det är i alla fall de regler som vi har, och vi får väl hoppas att det händer någonting när vi gör ett tillkännagivande.

Visst har socialbidragstagarna möjligheter att överklaga, men det är ett ganska trist sätt att få utvecklingen att gå mot större rättvisa. Jan Andersson är säkert lika väl medveten som jag om att den grupp av människor som det här berör inte är så där oerhört benägna att driva juridiska processer, överklaganden osv. Av olika skäl är detta en grupp människor som i mycket liten utsträckning har ork, kraft och kunskaper att hålla på med sådana juridiska finesser. Därför menar jag att detta är fel väg att gå. Då är det bättre att vi fattar beslut här om att det skall vara rättvisa.

ROLAND LARSSON (c):

Herr talman! Av det våld som förekommer i samhället är nog det våld och de sexuella övergrepp som riktas mot barn och kvinnor de allvarligaste. Detta är det mest svårhanterliga, både att förebygga och vad gäller konsekvenserna – dels därför att det mesta av den här typen av våld sker inom familjen och i hemmets insynsskyddade värld, dels därför att det i dessa fall handlar om människor med nära känslomässiga relationer till varandra.

Det psykiska lidande som barn som utsatts för denna typ av våld och övergrepp, liksom kvinnor i samma situation, drabbas av är nog väldigt svårt att förstå. Det märks på mycket av det som händer efter det att någon har blivit utsatt för sådant våld. Inte nog med att man drabbas av det lidande som själva övergreppet som sådant innebär utan sedan detta har hänt kommer också hela processen med efterföljande polisförhör, rättegång och mycket annat, som i sig är ett psykiskt lidande. Det är inte ovanligt – det känner vi alla till – att kvinnor som har blivit utsatta för våld i efterhand tar tillbaka sin anmälan, inte bara av rädsla för att det skall hända någonting ännu värre, utan ofta därför att de drabbas av samvetsnöd gentemot den anhörige, som det ofta handlar om, vilken har utsatt dem för våldet.

Det är inte heller ovanligt att barn som har drabbats av denna typ av våld

gömmar sig inom sig själva eller i en fantasivärld och inte vågar krypa ur den ens när de får kontakt med människor som väl förstår att hantera detta slag av problem.

Det är därför, herr talman, ytterst angeläget att de samhällsinstanser, socialtjänsten, rättsväsendet m.fl., som har att handlägga denna speciella form av våld, skaffar sig goda kunskaper om de bakomliggande faktorerna och om hur de skall kunna närma sig de människor som har drabbats av detta våld och dem som har utövat våldet.

Det är också angeläget att resurserna samordnas för bästa möjliga insatser och stöd på detta område av alla berörda instanser.

Att skärpa lagbestämmelserna för bestraffning av dem som utför detta våld är naturligtvis ingen lösning på problemet. Inte heller räcker den rapport som BRÅ har tagit fram inför socialstyrelsens ställningstagande till för att täcka hela problematiken. Mot denna bakgrund anser socialutskottet att det är befogat med en utvärdering av socialtjänstens handläggning av anmälda fall och misstänkta övergrepp på barn och kvinnor. Utskottet föreslår också att ett samlat förslag till åtgärdsprogram föreläggs riksdagen samt hemställer att detta skall ges regeringen till känna.

Utskottet har ställt sig avvisande till förslaget om en riksnorm för socialbidrag. Skälet till det är just det Jan Andersson nämnde, nämligen att vi har gett kommunerna det yttersta ansvaret för socialt bistånd och socialtjänstens arbete. Därför vore det fel att avhända kommunerna detta ansvar. Skall kommunerna ges det fulla ansvaret måste de också själva få avgöra normerna för socialbidrag.

Det är naturligtvis mycket viktigt att arbeta hårt för att kommunerna inte på något sätt skall smita undan sitt ansvar. Som gammal kommunalman vågar jag dock påstå att det hör till de verkliga undantagen.

Herr talman! Jag yrkar bifall till socialutskottets hemställan i samtliga delar.

ANITA STENBERG (mp):

Herr talman! Jag ber först att få yrka bifall till reservation 2 om ekonomiskt stöd åt asylsökande. Reservationen bygger på motion So236.

Gudrun Schyman har redan agerat i denna fråga, och jag kan bara instämma i det hon har sagt. Jag hoppas nu att snåla kommuner skärper sig och ställer sig bakom den enighet som Jan Andersson säger finns i utskottet.

För övrigt vill jag särskilt påpeka vikten av att samhället, press, TV och radio framhåller att det är oacceptabelt att våld och sexuella övergrepp mot kvinnor och barn över huvud taget sker. Det måste gälla överallt i Sverige. Vi kan absolut inte tillåta att människor med annan etnisk bakgrund, på grund av annorlunda uppväxtförhållanden skall ha rättighet att behandla kvinnor och barn efter andra normer än dem som gäller i svenskt samhällsliv. Den som lever i Sverige skall vara skyddad av svensk lag även innanför hemmets väggar.

Eftersom många fall, rent av de flesta, av misshandel och sexuellt våld sker i samband med förtäring av alkohol och andra droger, måste drogmissbruket på alla sätt beivras. Det har vi redan talat om. Det handlar inte enbart om

att hjälpa brottsoffren, utan vi måste också förebygga våldsbrotten. Därför måste vi på alla sätt försöka stoppa drogmissbruket.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till hemställen i socialutskottets betänkande 5 utom i mom. 2.

INGRID RONNE-BJÖRKQVIST (fp):

Herr talman! Det här är ett betänkande som vi folkpartister känner stor glädje över. Utskottets majoritet har hörsammat de krav som vi lagt fram i partimotion om utsatta barns livsvillkor och i vår kommittémotion om våld mot kvinnor och barn.

Det rör sig om exempelvis ökad kunskap hos dem som möter brottsoffren, inte minst hos de kvinnor och barn som dyker upp som s.k. olycksfall på våra akutmottagningar med skador som orsakats av våld. Sådana fall är mycket vanliga på läkarmottagningarna. 2,5 % av de knappt 13 000 kvinnor som sökt akut vård i Göteborg hade bevisligen skador orsakade av våldsbrott, allt enligt en artikel i Läkartidningen nyligen. Författarna påpekar att man alltför ofta missar orsaken till den diagnos som görs, och offren blir därför kvar i sitt elände. Det krävs ett förbättrat samarbete mellan sjukvård, socialvård, polis och kvinnohus, och akutmottagningarna behöver fungerande krislag.

Det är viktigt att bl.a. vårdpersonalen känner igen skadorna vid misshandel och tar initiativ till att den onda cirkeln bryts. Därför måste personalen våga ställa frågor. En förutsättning för det är att man har rutiner för och kunskaper om hur situationen skall hanteras. Det är också viktigt att skadorna noggrant dokumenteras så att dokumentationen duger för ett rättsintyg den dag det kan bli aktuellt. Därvidlag råder det i dag stora brister, och det gör att våldsmännen ofta går fria.

Det är också viktigt att vi får det åtgärdsprogram mot kvinno- och barnmisshandel som vi efterlyser i vår motion och som utskottets majoritet har ställt sig bakom. Här rör det sig om att lyfta fram verkligheten i ljuset, så att kvinnor och barn som lider i tysthet vågar berätta att de är utsatta för övergrepp. Alldeles för många lider i tysthet och bär på skam, skuld och förnedring. Det handlar om stöd till den misshandlande mannen, om stöd till kvinno- och mansjourer, om ökade möjligheter att byta personnummer, om riktade insatser för invandrarkvinnor, som ofta är mer utsatta än svenska kvinnor, och det handlar om regler och rutiner för handläggning och samarbete vid våldsbrott och sexuella övergrepp. Sådana exempel tar vi upp i motionen, och allt detta har utskottets majoritet ställt sig bakom, medan socialdemokraterna sagt nej.

Jag blev oerhört överraskad och illa berörd när jag läste socialdemokraternas reservation. Nästan hela reservationen handlar om att det redan är tillräckligt mycket på gång när det gäller åtgärder mot sexuella övergrepp mot barn.

Där är det bara att acceptera att socialdemokraterna tycker att det görs tillräckligt, medan utskottets majoritet inte tycker det. Men allt annat som berörs i motionerna om misshandel och övergrepp mot kvinnor och barn avfärdas i reservationen med en enda mening: "Våren 1989 uttalade utskottet vidare att förekomsten av våld inom familjen, som tar sig uttryck i misshan-

del och sexuella övergrepp mot kvinnor och barn, är ett stort och brännande problem." Med hänsyn därtill skulle syftet med de aktuella motionerna vara tillgodosett.

Är det verkligen den enda kommentar som socialdemokraterna kan prestera angående de oerhört skrämmande problem som tas upp i de här motionerna och som ligger till grund för de förslag som framförs? Det intressanta är ju inte att utskottet tidigare har uttalat sitt avståndstagande mot att man slår och förnedrar kvinnor och barn. Det intressanta är vad socialdemokraterna vill göra eller en motivering varför de inte vill göra något utan säger nej till allt det som utskottets majoritet ställt sig bakom och som majoriteten vill ge regeringen till känna.

Jag yrkar bifall till reservation 3 och i övrigt till utskottets hemställan.

JAN ANDERSSON (s):

Herr talman! För ett år sedan – jag tror att det var den 9 november förra året – hade kammaren att behandla ett ganska fylligt yttrande i ett betänkande över de saker vi nu diskuterar. Det finns den här gången i stort sett likalydande motioner, och den majoritet som fanns vid det tillfället, bestående av vpk och socialdemokraterna, har inte ändrat uppfattning. Vi tycker att frågorna är precis lika viktiga nu.

BRÅ:s arbete och det projekt som BRÅ i fortsättningen skall arbeta med rör också misshandelsfrågorna i stort. Så visst är här saker på gång. Verkligheten bestäms ju inte heller av hur många meningar vi lyckas formulera i utskottsbetänkanden.

Det pågår en hel del, inte minst runt om i kommunerna. Dessutom avgav vi som sagt ett fylligt yttrande för ett år sedan, och de ställningstagandena kvarstår givetvis.

INGRID RONNE-BJÖRKQVIST (fp):

Herr talman! Jan Andersson säger att det avgavs ett fylligt yttrande för ett år sedan. Men det vi är intresserade av är ju vad som gäller i dag.

Att yrkandena skulle ha funnits för ett år sedan är faktiskt inte riktigt. Motionen om kvinnor och våld är t.ex. en helt ny motion för i år, med förslag om åtgärdsprogram och hela raden av exemplifieringar som jag tog upp.

Det skulle vara intressant att höra vad socialdemokraterna anser i dag, eftersom det inte framgår på något sätt av betänkandet.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 11 §.)

10 § Vissa läkemedelsfrågor

Föredrogs

socialutskottets betänkande

1989/90:SoU6 Vissa läkemedelsfrågor.

BARBRO WESTERHOLM (fp):

Herr talman! 1983 tillsattes en utredning mot bakgrund av en önskan att minska läkemedelskostnaderna. Man hade provat att sänka läkemedelskostnaderna genom en viss förändring i läkemedelsrabatteringsystemet men såg att det inte var ett tillräckligt effektivt verktyg. Man ville också förvissa sig om ett riktigt val när det gäller läkemedel och en riktig användning av medlen.

Ambitionen med 1983 års läkemedelsutredning, även om det tyvärr inte uttrycktes i skrift, var att utredningen skulle gå snabbt och att man skulle presentera resultaten före valet 1985.

Utredningen blev klar våren 1987. Sedan remissbehandlades det hela. Remissvarens tvåårsdag närmar sig. Propositionen dröjer, men det gör ju inte behovet av åtgärder för att garantera att rätt patient får rätt läkemedel på rätt indikation, i rätt dos, i rätt administrerad form under rätt tid till rimlig kostnad och också med rimliga garantier för att läkemedlet inte förorsakar biverkningar.

Tyvärr har utredningar en förmåga att lägga en kall hand på utvecklingen. Alla väntar på besked. Det är detta som händer här.

Det är därför jag har skrivit en motion om rationell läkemedelsanvändning, vilket jag gjorde under allmänna motionstiden, och det är därför jag yrkar bifall till reservationerna 1, 2, 3 och 4, där vi har konkreta förslag till åtgärder som kan genomföras utan dröjsmål, till gagn för patienterna men också för samhällsekonomin.

GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Jag skall försöka prestera dagens kortaste inlägg. Jag har anmält mig för en minut och skall försöka att inte överskrida den tiden.

Jag yrkar bifall till reservation 5, som handlar om kvicksilver, och återkommer till varför i diskussionen om nästa betänkande.

ANITA STENBERG (mp):

Herr talman! Jag yrkar bifall till hemställan i socialutskottets betänkande 6, utom beträffande moment 6, för kvicksilver bör inte få förekomma som konserveringsmedel i immunglobulinvacciner, i vissa ögondroppar m.m.

Det kan inte vara nödvändigt att ha kvar just kvicksilver i läkemedel. Statens bakteriologiska laboratorium får anstränga sig ännu mer för att få fram alternativa konserveringsmedel. Den kvicksilverdebatt som pågår när det gäller amalgam behöver inte förvärras genom att ytterligare spåda på kvicksilverintaget via läkemedel.

Jag yrkar bifall till reservation 5, som vill förbjuda användning av kvicksilver som konserveringsmedel i läkemedel.

INGRID ANDERSSON (s):

Herr talman! I det här betänkandet behandlas motioner om läkemedelsfrågor och doping. Barbro Westerholm har beskrivit vilka problem det rör sig om, och jag vill betona, utan att upprepa i sak, att det är mycket viktiga och angelägna frågor som berör oss alla. Det gäller vår hälsa, möjligheterna att bota och lindra sjukdomar.

Herr talman! Frågor om uppföljning av läkemedelseffekter och biverkningar behandlas dels i riksrevisionsverkets rapport om den statliga läkemedelskontrollen, dels i ett betänkande från 1983 års läkemedelsutredning, Läkemedel och hälsa. Sistnämnda utredning behandlar även frågor som rör läkemedelsinformation och utbildning, behovet av kliniska farmakologer och farmaceuter samt överföreskrivning och felaktig användning av läkemedel, d.v.s just de frågor som här har tagits upp av Barbro Westerholm och som finns i reservationerna som hon har undertecknat.

Riksrevisionsverkets rapport och läkemedelsutredningens betänkande behandlas nu i regeringskansliet, och utskottsmajoriteten avvaktar det pågående arbetet, innan vi tar ställning till åtgärder. Motionerna avstyrks därför. Utskottet har också uttryckt att det är angeläget att förslag läggs fram utan onödigt dröjsmål. Behovet av kliniska farmakologer och farmaceuter får naturligtvis också prövas i det ordinarie budgetarbetet.

Två motioner angående åtgärder mot doping avstyrks även av utskottet. Anledningen är att det pågår ett arbete på det området. Så sent som den 29 juni i år gav socialdepartementet en utredning i uppdrag att undersöka möjligheten att minska tillgången på dopingpreparat genom att ändra läkemedelslagstiftningen. Dopingpreparaten har blivit ett allt större hot mot vår hälsa, och de orsakar stora problem, inte minst inom idrotten. Den 24 oktober, för tre veckor sedan, redovisades promemorian "Åtgärder mot doping". Den bereds nu och förslag kommer. I det här avseendet har man handlat ganska snabbt.

Herr talman! Att kvicksilver fortfarande används som konserveringsmedel i läkemedel är inte bra. Användandet minskar dock. Inom statens bakteriologiska laboratorium arbetar man fortlöpande med att finna alternativ. Vi vet att det är svårt att finna sådana alternativ. Det är väl därför som problemet kvarstår. Utskottet anser att det är angeläget att finna alternativ till kvicksilver som konserveringsmedel så snabbt som möjligt, men vi kan inte nu ställa oss bakom ett förbud såsom begärs i en folkpartimotion. I en reservation av Gudrun Schyman och Anita Stenberg uttrycker man sig litet annorlunda. Man vill införa ett förbud på sikt. Jag ser det som ett uttryck för att vi egentligen är helt överens om målsättningen att kvicksilver som konserveringsmedel skall ersättas så fort som möjligt.

Jag yrkar bifall till hemställan i utskottets betänkande och avslag på samtliga reservationer.

BARBRO WESTERHOLM (fp):

Herr talman! I mina motioner har jag vidareutvecklat det som står i läkemedelsutredningen, på basis av de internationella erfarenheter som bl.a. har gjorts av intensiv läkemedelsbiverkningsrapportering och av hur man kan följa upp läkares föreskrivningsvanor. Jag vill således gå längre än läkemedelsutredningen.

Jag har även erfarenhet av att vänta på propositioner. Här har man således väntat och väntat, och nu är det dags att det kommer ett förslag.

INGRID ANDERSSON (s):

Herr talman! Vi har väntat, och vi tycker också från utskottsmajoritetens sida att det är viktigt att vi snart får förslag. Jag kan dock inte hålla med om

att utvecklingen står helt stilla i väntan på en statlig utredning och i väntan på förslag. I så fall förringar man det arbete som utförs av socialstyrelsens läkemedelskommittéer runt om i landet, Apotekarsocieteten, Svenska läkaresällskapet och många andra organ. Det pågår ett arbete, och man har fått ökad insikt i dessa frågor.

BARBRO WESTERHOLM (fp):

Herr talman! Det arbetet får inte de resurser som behövs. Mycket av detta arbete görs rent ideellt på fritiden. Vi behöver således slå fast att dessa aktiviteter är en etablerad del av svensk hälso- och sjukvård. Det är min förhoppning att den vidareutveckling av läkemedelsutredningen som jag har gjort i min motion skall tas med i propositionsskrivandet.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 11 §.)

11 § Beslut

Företogs till avgörande socialutskottets betänkanden 1989/90:SoU2, SoU3, SoU5 och SoU6.

Socialutskottets betänkande SoU2

Mom. 2 (ekonomisk misskötsamhet och serveringstillstånd)

Utskottets hemställan bifölls med 233 röster mot 52 för reservation 1 av Per Stenmarck m.fl.

Mom. 3 (servering på teatrar m.m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Per Stenmarck m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (samordning av resurser)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Per Stenmarck m.fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Socialutskottets betänkande SoU3

Utskottets hemställan bifölls.

Socialutskottets betänkande SoU5

Mom. 1 (en riksnorm för socialbidrag)

Utskottets hemställan bifölls med 268 röster mot 17 för reservation 1 av Gudrun Schyman. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 (ekonomiskt stöd åt asylsökande)

Utskottets hemställan bifölls med 252 röster mot 35 för reservation 2 av Gudrun Schyman och Anita Stenberg.

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 8 (våld mot kvinnor och barn)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Bo Holmberg m.fl. – bifölls med acklamation.

Socialutskottets betänkande SoU6

Mom. 1 (uppföljning av läkemedels effekter och biverkningar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Daniel Tarschys och Barbro Westerholm – bifölls med acklamation.

Mom. 2 (läkemedelsinformation och utbildning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Daniel Tarschys och Barbro Westerholm – bifölls med acklamation.

Mom. 3 (behovet av kliniska farmakologer och farmaceuter)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Daniel Tarschys och Barbro Westerholm – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (överförskrivning och felaktig användning av läkemedel)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Daniel Tarschys och Barbro Westerholm – bifölls med acklamation.

Mom. 5

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 6 (användning av kvicksilver som konserveringsmedel i läkemedel)

Utskottets hemställan bifölls med 247 röster mot 37 för reservation 5 av Gudrun Schyman och Anita Stenberg. 2 ledamöter avstod från att rösta.

12 § Beslut om samlad votering

Beträffande de på föredragningslistan närmast upptagna ärendena, socialutskottets betänkanden SoU7 och SoU9, beslöt kammaren på förslag av tredje vice talmannen medge att de fick företas till avgörande i ett sammanhang sedan debatten i båda dessa ärenden avslutats.

TREDJE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag nu har satts upp om att detta sammanträde skall fortsätta efter kl. 19.00.

13 § Amalgam och andra tandvårdsfrågor

*Amalgam och
andra tandvårds-
frågor*

Föredrogs
socialutskottets betänkande
1989/90:SoU7 Amalgam och andra tandvårdsfrågor.

ROSA ÖSTH (c):

Herr talman! Amalgam som tandfyllnadsmedel har använts i ca 150 år. Debatten i Sverige om amalgamets olämplighet är dock tämligen ny. Den startade på allvar först i början av 1980-talet, men internationellt sett är det inte någon ny fråga. Redan i mitten av 1800-talet ifrågasattes amalgamet starkt i USA på grund av kvicksilvret som är en viktig beståndsdel, och under mellankrigstiden fördes en debatt i Tyskland på vetenskaplig nivå – för att ta två exempel. När frågan dök upp i Sverige möttes den till en början med en axelryckning, i varje fall i bildlig bemärkelse. Från en rad s.k. experthåll gjorde man sitt bästa för att smula sönder de argument som framfördes för att påvisa amalgamets skadeverkningar. Som exempel kan nämnas att Tandläkarförbundet 1982 uttalade sig så här: "Sedan mer än 100 år har amalgam använts som tandfyllnadsmaterial. Amalgam är sällsynt stabilt och motståndskraftigt mot såväl kemisk som fysikalisk påverkan. Amalgam är i stort sett giftfritt och biologiskt helt inaktivt." Även socialstyrelsen uttalade mer än en gång att amalgam var ett ofarligt medel.

I den atmosfär kring frågan som de här uppfattningarna givetvis bidrog till var det helt säkert inte lätt att vara patient och försöka hävda att man hade problem som hängde samman med amalgamfyllningarna. Det är många som kan berätta att det inte är så lätt i dag heller, men långsamt håller det på att ske en förändring till det bättre. Det är framför allt några saker som hänt och som har haft betydelse i det här sammanhanget.

Den s.k. L&EK-utredningen konstaterade exempelvis i sitt betänkande att "amalgam är ett ur toxikologisk synvinkel olämpligt tandlagningsmaterial". Detta är en uppfattning som socialstyrelsen nu har gjort till sin egen och har med utgångspunkt i detta utarbetat sina "allmänna råd". I dessa framhålls bl.a. att amalgam bör undvikas på gravida kvinnor och att användningen av amalgam successivt bör minska.

Det här har, som sagt, haft sin betydelse. I dag har allt fler patienter chans att möta både tandläkare och läkare som har en mjukare och mer öppen attityd till "amalgamproblemen" än vad som oftast var fallet för bara några år sedan.

Det händer också mycket på det här området ute i landstingen. Jag är förstås särskilt glad åt att kunna hänvisa till mitt eget landsting i Uppsala, där man tycks ligga tämligen långt framme. Där har en politiskt sammansatt grupp t.ex. föreslagit att vårdlag skall byggas upp i alla sjukvårdsdistrikt och att utbildning skall genomföras, både översiktlig och fördjupad. De amalgamfall som inte klaras av i primärvården skall hänvisas till en specialmottagning på Akademiska sjukhuset, där bl.a. en s.k. hänvisningsläkare skall finnas. Meningen är att det för varje patient, i samarbete med patienten, skall utarbetas en individuell vårdplan. Jag tycker att den här arbetsgruppen på ett fint sätt beskriver något av det som i dag är mest aktuellt: "Eftersom osä-

kerheten kring dessa patienter fortfarande är stor är det omhändertagandet och utvecklingsarbetet som i dagsläget är det viktigaste. Det patienterna önskar är att bli bemötta på ett medmänskligt sätt och få den hjälp som i dag står till buds.”

I Uppsala kommer det alltså att finnas hänvisningsläkare. Behovet av sådana har påpekats i en motion av Jan Hyttring och Marianne Andersson till vilken vi ifrån centerpartiet har hänvisat i reservation 2, som jag härmed yrkar bifall till. Eftersom många patienter får neuro-fysiologiska besvär, behövs det förutom hänvisningstandläkare också läkare med särskild kompetens.

Efter vad socialstyrelsen nu har uttalat om amalgamets olämplighet, som jag har varit inne på tidigare, finns det egentligen bara en logisk slutsats, nämligen den att alla ansträngningar nu måste inriktas på att finna acceptabla ersättningsmaterial, så att användningen av amalgam med det allra snaraste kan upphöra. Det är därför som vi föreslår en avvecklingsplan. Det gör vi i reservation 1, som jag yrkar bifall till.

Slutligen vill jag beröra frågan om kontroll av tandlagningsmaterial, om behovet av biverkningsrapportering och ett produktregister. Det är utomordentligt anmärkningsvärt att det material som placeras i munhalan på människor för att finnas där i decennier är praktiskt taget helt okontrollerat. Det anser dess bättre även utskottet, som är kritiskt mot att ingenting har hänt på det här området. Jag hittade en uppgift om att föredragande statsråd redan 1973 framhöll att man borde komma till rätta med den här frågan. Nu har det alltså förflutit 16 år. Det är ju väl känt att socialstyrelsen för sin del redan 1984 lade fram ett förslag, som enligt de uppgifter som jag har fått var så pass väl utarbetat att det inte borde krävas alltför mycket arbete för att förverkliga det. Men den här frågan hör uppenbarligen till dem som regeringen bereder länge; man gör det fortfarande efter fem år. När vi för ett år sedan diskuterade frågan utlovades en proposition under 1989. Jag sade för min del att jag hoppades att det inte skulle dröja för långt in på det året. Propositionen har inte kommit, men enligt den senaste uppgiften skall den komma våren 1990. Nu hoppas jag att detta löfte kommer att infrias.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 4.

Det finns i det här betänkandet ytterligare en reservation som centerledamöter står bakom. Den handlar om den s.k. Brånemarksmetoden och kommer att behandlas senare av Marianne Andersson.

GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Vpk har i en motion yrkat på ett förbud mot amalgam som tandlagningsmedel, detta utifrån att det innehåller så mycket kvicksilver och utifrån att vi anser att det finns tillräckligt mycket som talar för att människor blir sjuka av det kvicksilver man har i kroppen. Det finns dessutom många problem kring förekomsten av kvicksilver i samhället i stort, alltså på många fler områden än bara inom tandvården. Vi anser att också dessa problem ger tillräckliga skäl för att man skall verka för ett förbud av kvicksilver inom alla områden, även i fråga om de områden vi diskuterade i debatten om föregående betänkande.

Vi har haft denna debatt en gång tidigare. Det framkom då – nästan som

*Amalgam och
andra tandvårds-
frågor*

vanligt, höll jag på att säga – att vi är överens i socialutskottet om att den nuvarande situationen inte är särskilt lycklig, men att utskottsmajoriteten ändå ville skjuta på ett avgörande eftersom man anser att det inte finns några alternativ. Socialutskottet är väl heller inte riktigt överens om hur farligt detta är.

Jag skulle nu vilja peka på vad som sker inom den internationella forskningen, som faktiskt har gått framåt i detta avseende. Det finns kanadensisk forskning som ganska nyligen har redovisats i Sverige som påvisar att riskerna för skador på fostren hos gravida kvinnor som får sina tänder lagade med amalgam kan vara större än vad man hittills har trott. Detta visar både kanadensiska och japanska forskningsrön.

I Canada drar forskarna slutsatsen att amalgam i tänderna kan vara den allra främsta källan till kvicksilverexponering för människan. I Sverige har tandvårdspersonal som anmält arbetsskada på grund av kvicksilverexponering fått höra att det är farligare att äta insjöfisk än att arbeta i kvicksilveränga på tandkliniker. Man har alltså en annan syn på detta.

De kanadensiska forskarna sammanfattar sina rön så här: "Kvicksilveränga utlöst av amalgam absorberas lätt i bland annat lungor, mag-tarmkanal och käkben. Kvicksilvret fortsätter att ackumuleras såväl hos moder som hos foster.

Nyfödda får också tillskott av kvicksilver via modersmjölken."

Den svenske forskare som har bevistat det seminarium i Canada där dessa uppgifter kom fram säger: "Det här är första gången man med hårddata visar hur det sker en transport av kvicksilver från amalgam från placentan, moderkakan, till fostret och hur kvicksilvret från amalgamet lagras i fostret".

Denne svenske forskare menar också att den kunskap vi nu har om hur foster exponeras alltså borde vara tillräcklig för att avveckla användningen av amalgam helt och hållet.

I samband med obduktioner av tandvårdspersonal har man också funnit höga halter av kvicksilver i hypofysen. Det finns hos ett antal tandläkare väl dokumenterade allergiska besvär.

Det finns således en mängd data som talar för att amalgamet är någonting mycket dåligt. Jag vet att flera har denna uppfattning men ändå inte vill fatta beslutet om en avveckling med hänvisning till att det inte finns några alternativ. Men det finns personer som hävdar att det faktiskt finns alternativ, att vi i dag har tillgång till ersättningsmaterial. Man pekar på guld, kompositer, keramer och porslin samt en numera praktiskt fungerande cad-cam-teknik som innebär att man med datorers hjälp kan få fram inlägg av biologiskt acceptabla material.

Jag anser, precis som föregående talare, att det är mycket viktigt att man nu koncentrerar sig på att få fram alternativ så att ett förbud kan komma så fort som möjligt. Det initiativ som kemikalieinspektionen har tagit är mycket välkommet. Inspektionen har på sin lista över farliga ämnen som man vill förbjuda tagit upp just kvicksilver. Man säger från inspektionen att amalgam innehåller kvicksilver, en av de tio kemikalierna på "den svarta listan". Kerstin Niblaeus på kemikalieinspektionen säger att frågan inte är om utan när vi förbjuder amalgam. Vpk har motionerat om en treårig avvecklingsperiod. Kemikalieinspektionen påpekar det faktum att kvicksilver inte

*Amalgam och
andra tandvårds-
frågor*

bryts ned ute i naturen, utan att det i stället lagras och orsakar skador på växt- och djurliv. Dessutom har det framkommit att kvicksilvret i amalgam kan orsaka sjukdom hos människor.

Ett beslut om ett förbud måste fattas av regeringen. När representanter från kemikalieinspektionen blev tillfrågade om de trodde att beslutet skulle gå igenom sade de att de inte ens hade tänkt tanken att beslutet inte skulle gå igenom. Jag anser att den inställning som kemikalieinspektionen har är mycket offensiv och stärkande. Den rimmar mycket väl med det beslut som jag anser att denna församling bör fatta, nämligen ett beslut om ett förbud och en avvecklingsplan.

Med detta vill jag yrka bifall till reservation 1 som handlar just om detta, men även till reservation 3 som handlar om information om alternativa behandlingsmetoder. Jag vet att det finns råd och riktlinjer som socialstyrelsen har givit ut om att detta skall komma till stånd. Jag har däremot hittills inte fått någon sådan information när jag har varit hos tandläkaren, varken när jag har varit där för egen del eller när jag har varit där med mina barn. Vill man ha information får man fråga om det, och man får ganska svävande svar. Detta är alltså ingenting som fungerar i praktiken.

Jag yrkar alltså bifall till reservationerna 1, 3 och 4, fogade till betänkan-
det.

ANITA STENBERG (mp):

Herr talman! Tack, Gudrun Schyman, du är en alldeles utmärkt talare och du sade många bra saker!

En av socialstyrelsen tillsatt utredning, LEK-utredningen – namnet står för lågdosexponering av kvicksilver – uttalade 1987, som Rosa Östh påpe-
kade, att amalgam är ett ur toxikologisk synvinkel olämpligt tandfyllnings-
material. Detta uttalande förtjänar att upprepas. Utredningen föreslog där-
för att tandläkarna skall vara restriktiva med amalgamarbeten på gravida
kvinnor och barn. Motiveringen var att metalliskt kvicksilver passerar pla-
centa-barriären och att det finns förutsättningar för skador på fostret. Gud-
run Schyman talade om detta i samband med att hon nämnde den kanaden-
siska undersökningen.

Tandvårdsskadeförbundet redovisar att många människor anser sig ska-
dade av sina amalgamfyllningar och att de som har fått sina amalgamfyll-
ningar utbytta mot andra fyllningsmaterial blivit bättre, om än inte helt
friska. Tandläkarna undviker i dag i allt högre grad att göra amalgamfyll-
ningar, men än finns inte det ideala tandersättningsmaterialet.

Forskningen som arbetar på att få fram ett sådant material måste intensi-
fieras. Den f.d. socialministern Gertrud Sigurdsen lovade vid en hearing i
riksdagen under riksmötet 1988/89 att 6 milj. kr. skulle satsas på forskning
för att få fram en lösning på amalgamfrågan och få fram ersättningsmaterial.
Vi fick en ny socialminister, Sven Hulterström, och frågan om amalgamet
och ersättningsmaterialet flyttades inom en vecka över från socialdeparte-
mentet till utbildningsdepartementet "utan medelsanvisning", som det så
vackert heter. På detta sätt har de 6 miljonerna till forskningen försvunnit.

Våren 1989 lyckades socialutskottet förmå riksdagen att skaka fram 3 milj.

*Amalgam och
andra tandvårds-
frågor*

kr. från ett reservationsanslag till forskning om amalgamets inverkan på hälsan och till forskning om ersättningsmaterial.

Samtidigt har det under de senaste åren skett en minskning om 25 % av anslagen till odontologisk forskning. Detta förhållande är ologiskt och ohållbart. För närvarande råder det brist på pengar, inte på forskare eller forskningsuppdrag. Vill inte regeringen ha en lösning på frågan?

Socialstyrelsen erhöll 1984 i uppdrag av regeringen att utreda hur innehålllet i tandersättningsmaterial skulle kunna redovisas samt att upprätta ett produktregister och ett biverkningsregister. Fem år senare finns fortfarande ingen offentlig kontroll av tandlagningsmaterial och inget biverkningsregister. Det är otroligt! Jag frågar en gång till: Vill inte regeringen ha en lösning på frågan?

Miljöpartiet de gröna vill ha ett förbud mot amalgam, och vi vill att avvecklingen av amalgam skall ske inom tre år. Vi vill att tandbehandlingsmaterial skall betraktas som läkemedel och underställas biverkningskontroll. Vi vill ha en skärpning av de allmänna råden till tandläkare, så att patienter får veta att de har rättighet att vägra amalgamfyllning och att de kan kräva information om alternativa behandlingsmetoder. Dessa åsikter har vi framfört i motioner.

Vi anser dessutom att allmäntandläkare skall få rättighet att behandla patienter enligt något som kallas Brånemarksmetoden, dvs. att man sätter fast löständer med titanskruvar i käkbenet så att löständerna blir fasta tänder.

Härmed yrkar jag bifall till reservationerna 1, 3, 4 och 5 och i övrigt bifall till utskottets hemställan.

Jag vill berätta en sak till: Vet ni att skallen på en person i 60-årsåldern med normallagade tänder i dag skulle räknas som riskavfall vid förbränning på grund av kvicksilverinnehållet? Så står det till med oss!

JOHNNY AHLQVIST (s):

Herr talman! Vi har nu hört tre talare föra den ena linjens talan när det gäller frågan om amalgam. Jag tycker att fru Östh, fru Schyman och fru Stenberg har gjort detta på ett förträffligt sätt. Men allting är ju faktiskt inte svart eller vitt.

Utän att på något sätt förringa de inlägg ni har gjort eller er uppfattning och era känslor för den här frågan, har jag för avsikt att i mitt anförande utgå från de fakta som är kända i dessa frågor.

Mycket av det som behandlas i detta betänkande från socialutskottet om amalgam och andra tandvårdsfrågor har varit föremål för tidigare riksdagsbehandling. För mindre än ett år sedan var dessa frågor uppe till debatt här i kammaren. Det var då fråga om ett stort antal motioner om forskning kring amalgam och om förbud mot användning av amalgam som tandfyllningsmaterial m.m..

För att få en allsidig bedömning av läget anordnade socialutskottet en offentlig utfrågning i oktober 1988. I denna deltog myndigheter samt expertföreträdare för alla tänkbara intressen, kunskapsområden och uppfattningar. Denna utfrågning låg också till grund för det ställningstagande som

*Amalgam och
andra tandvårds-
frågor*

socialutskottet redovisade i betänkandet vid den förra behandlingen av frågan, ett ställningstagande som också blev riksdagens linje.

Herr talman! När nu likartade motioner och krav behandlas i dagens betänkande, man kan nog utan överdrift påstå att de fått en grundlig och bred belysning och att utskottsmajoritetens förslag är väl underbyggt. Min avsikt är därför att inte gå in i detalj på de delar som varit föremål för debatt i samband med den offentliga utfrågningen.

Jag vill först konstatera att det trots reservationerna råder en stor enighet i många av dessa frågor. Jag anser att en stor del av reservationerna bara är en tvist om påvens skägg, som inte stämmer överens med de uttalanden som vi tidigare hört här från talarstolen.

Herr talman! Utskottsmajoriteten har självfallet den uppfattningen att alla patienter inom vården skall bemötas med respekt och att deras uppgifter skall tas på allvar. Detta gäller också patienter med symptom som kan antas bero på kvicksilver från amalgam.

Utskottet har tidigare framhållit detta och också starkt betonat att det inte får göras några avsteg från den för all hälso- och sjukvård och tandvård grundläggande principen att all utredning och behandling skall ske i samförstånd med patienten så långt det är möjligt.

Beträffande produktkontroll och registrering av biverkningar från tander-sättningsmaterial vill jag klargöra att utskottsmajoriteten anser det högst otillfredsställande att det saknas en offentlig kontroll. Denna fråga måste nu behandlas med förtur av regeringen. Vi förutsätter också att detta finns med i den proposition som kommer om ny organisation för läkemedelskontroll.

När det gäller kravet på att det även skall finnas hänvisningsläkare i landstingen, anser majoriteten att det är mycket på gång inom våra landsting. Det finns i dag landsting som arbetar med den modell som fru Östh här redogjorde för, där hänvisningstandläkare, läkare och psykolog gemensamt arbetar med patienterna.

Jag anser inte att det nu finns anledning för oss i riksdagen att gå ut med pekpinna. Detta är en fråga för sjukvårdshuvudmännen.

Beträffande kravet om en utökning av tandimplantat enligt Brånemarksmetoden, är det min uppfattning att det inte är riksdagens uppgift att värdera olika vårdformer. Detta skall göras av ansvarig myndighet. Även på detta område är det på gång en del ute i landet.

Jag skall avslutningsvis, herr talman, ta upp kravet från centern, vpk och miljöpartiet om förbud mot amalgam efter en avvecklingsperiod på tre år. Detta krav framfördes också förra året, och jag måste konstatera att tankegångarna bakom kravet inte blivit klokare under det år som har gått. Jag vågar påstå att det skulle bli mycket allvarliga konsekvenser om ett sådant förbud skulle införas.

Utskottets majoritet tycker att det är en självklarhet att man skall ha ett färdigprövat alternativ när man fattar beslut om ett förbud. Vi vet sedan tidigare att det förekommit att läkemedel ersatts av annat läkemedel utan att detta varit ordentligt utprovat. Efter bytet har människor drabbats av svåra biverkningar med personliga tragedier som följd.

Även om centern, vpk och miljöpartiet vill profilera sig på detta sätt, anser jag att även ni måste ta lärdom av historien. I förra årets debatt fick ert för-

slag benämningen "ett politiskt tandfyllningsmaterial". Jag tycker att det verkligen är en träffande benämning på ert förslag. Trots all expertis vidhåller ni fortfarande ett totalstopp utan att ha några alternativ. Jag försökte lyssna till era inlägg för att höra om ni hade några alternativ, men jag kunde tyvärr inte uppfatta några sådana.

Herr talman! Den linje som utskottsmajoriteten förordar innebär att frågan om amalgam fortlöpande omprövas allteftersom det kommer nya forskningsrapporter. Naturligtvis skall amalgam ersättas när det finns ett säkrare och bättre material.

Med detta, herr talman, vill jag yrka avslag på samtliga reservationer och bifall till hemställan i betänkandet.

GUDRUN SCHYMAN (vpk) replik:

Herr talman! Jag trodde att jag skulle slippa höra det som jag fick höra förra året, nämligen att det vi kräver är att partiprogrammen skall stoppas in i tänderna på människor som kommer till tandläkaren. Det är faktiskt inte det vi har krävt. Det framgår med all önskvärd tydlighet om man läser våra motioner, Johnny Ahlqvist.

Johnny Ahlqvist säger att utskottet vill luta sig mot kända fakta. Jag undrar då varför endast de fakta som utskottet valt att luta sig mot är kända. Hur kommer det sig att de internationella fakta som jag refererade i mitt inlägg och som jag kan överlämna i svart på vitt – dvs. tryckta ord på vitt papper som visar att detta är vetenskapliga fakta – inte gills i det här fallet? Varför är det bara vissa fakta som gills i den här frågan? Jag vill påstå att detta är en sortering och gallring som knappast kan kallas objektiv.

Sedan säger Johnny Ahlqvist att det vi kräver i reservationerna är en tvist om påvens skägg. Jag vet inte vem den påven är och vilket det skägget är, eller om det möjligen är regeringen som har fastnat med skägget i brevlådan i den här frågan.

Jag har inget skägg, så jag kan inte uttala mig om vem som sitter fast. Men jag tycker att utvecklingen sitter fast i den här frågan. Man undrar vilkas ärenden regeringen egentligen går i den här frågan. Jag blev inte riktigt klok på det. Men jag kan kanske få något upplysande svar baserat på kända fakta.

Johnny Ahlqvist säger att det skulle leda till allvarliga konsekvenser om vi införde ett förbud mot amalgam. Min hållning är den att det i dag leder till otroligt allvarliga konsekvenser för människor, djur och natur att vi tillåter en kvicksilverhantering på det sätt som vi gör. Jag menar att jag kan belägga detta med kända fakta.

Vi tänker alltså inte kräva att våra partiprogram skall stoppas in i tänderna på människor. Jag tycker att man kan kräva en mer seriös behandling av den här frågan från utskottsmajoriteten och från regeringen.

ROSA ÖSTH (c) replik:

Herr talman! Jag vill till Johnny Ahlqvist säga att det måste finnas ett logiskt samband mellan det man säger i det ena ögonblicket och det man gör i det andra. Socialstyrelsen, som är det statliga organ som i det här sammanhanget har ansvaret, har konstaterat att användningen av amalgam bör minska och att man skall försöka övergå till något annat material.

Det är då logiskt att man sätter in krafterna på att åstadkomma detta. Men så länge det fortfarande finns många som med glöd hävdar att det inte finns någonting bättre än amalgam, kan man utgå från att ansträngningarna inte precis ökar för att få till stånd alternativ.

Det låter på Johnny Ahlqvist som om det inte alls fanns några alternativ till amalgam. Det gör det visst! Jag skall här inte ge mig in på att redogöra för vilka de är. Det tror jag att Anita Stenberg kan betydligt bättre än jag.

Det finns stora möjligheter att göra befintliga alternativ bättre och också att finna andra och nya alternativ som är säkra i alla avseenden, om man får till stånd en viljecytring. Det är inte alls ovanligt, Johnny Ahlqvist, att man på de områden där man vill ha en förändring till stånd och ett spårbyte inrättar en avvecklingsplan utan att man för den skull har någon fullständig garanti för att man skall klara av att genomföra en sådan. I allmänhet får man ändå till stånd en förändring genom ett sådant förfarande.

När det gäller produktkontrollen och det som hänger samman med den, uttalade utskottet redan förra året att regeringen borde avgöra den frågan med förtur. Det måste finnas gränser också för utskottets tålamod.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammararens förhandlingar.

ANITA STENBERG (mp) replik:

Herr talman! Ska vi byta grejer, Johnny Ahlqvist, med varann? Skall vi ta frågan om avvecklingen av kärnkraften, hur den skall gå till och förutsättningen för att man skall våga tro på den? Jag menar att man kan diskutera och bestämma hur avveckling skall gå till i ett visst fall, även om man inte kan det i andra fall. Frågan om slutförvaringen har man ju t.ex. inte löst när det gäller kärnkraften, men alla tror att det skall gå att lösa, åtminstone i regeringskansliet. Vi tror inte det. Däremot tror vi att man kan få fram ett ersättningsmaterial för amalgam. Förutsättningen är dock att regeringen vill satsa pengar. Det är ju det regeringen inte gör i dag.

Tänk om man satsade pengar, som man t.ex. satsar pengar i USA för att få fram material till konen på en stridsspets! Det är frågan om hur högt man prioriterar en sak, hur mycket pengar man vill satsa på forskning. Naturligtvis kan vi komma fram till ett material som är bättre än de plastmaterial som, enligt min uppfattning, inte är tillräckligt bra i dag. Det finns keramiska material som är på väg. Det finns titan och guld. Vissa material är dyra, andra är inte så dyra. Jag skall inte ge mig in på den frågan, för jag tycker inte att den hör hemma här. En sak som jag däremot anser hör hemma här är att regeringen prioriterar forskning. Ett sätt att få fram pengar till forskning är att sätta upp ett förbud mot amalgam, en avvecklingsplan för amalgamet. Inom perioden fram till den tidpunkt då amalgamet skall vara borta, skall man ha fått fram ett ersättningsmaterial.

Regeringen reagerar i stället på ett helt annat sätt. Ni försnillade de sex miljoner som Gertrud Sigurdsen lovade vid hearingen om amalgam. De försvann ju bara! Vi har fått kämpa som vildar här i socialutskottet för att få tre miljoner. Där lade Daniel Tarschys ner ett jättejobb.

Ge pengar till forskning! Det finns tandläkare som vill forska, som håller

på att forska och inte kan fortsätta med sin forskning därför att de inte får några pengar.

JOHNNY AHLQVIST (s) replik:

Herr talman! Jag tror att debatten om amalgam är lika förvirrad som den debatt som förs här. Gudrun Schyman inleder med att säga att det finns alternativ. Rosa Östh gör likadant. Jag tror säkert att Anita Stenberg närmare kan redogöra för detta. Jag försökte höra på Anita Stenberg, men jag uppfattade inte några förslag till alternativ. De alternativ som har diskuterats är plast, men enligt den expertis vi har i utskottet är det inte alls bra.

När det gäller internationell forskning finns rapporter och internationella studier som visar på resultat som är raka motsatsen till de resultat fru Schyman åberopar från en studie om kvicksilvers påverkan på gravida kvinnor. Det finns en japansk studie vars resultat pekar rakt emot de resultat Gudrun Schyman åberopar. Jag förmodar att de olika begreppen kanske är litet förvirrande.

Det var ett enhälligt utskott som i våras begärde ett tillkännagivande att vi skulle avsätta ytterligare pengar för forskning. Jag har inte tänkt att ta på mig någon kritik för att vi i utskottet var överens om att vi skulle agera på det viset. Vi är väl överens om att ytterligare forskning skall ske.

När det gäller produktregistret vill jag säga följande till Rosa Östh. Jag sade i mitt inledningsanförande att vi förutsätter att ett sådant förslag kommer från regeringen, och vi diskuterade detta när vi behandlade frågan i utskottet. Om det inte gör det, finns naturligtvis möjligheten att vi enas om ett tillkännagivande nästa gång vi behandlar denna fråga. Jag tror att vi kommer att stå fast vid den linjen även om vi skall behandla frågan igen.

Avslutningsvis måste jag ställa en fråga till de reservanter som står bakom reservationen om förbud mot amalgam. Tror ni själva på den reservationen? Den är mycket motsägelsefull. Det är en sak att säga hur man skall göra och sedan låta andra ta ansvaret för det. Det är ju vad ni gör. Ni kan inte presentera några alternativ som man skulle kunna sätta in om förbudet mot amalgam genomförs – det har ni inte gjort någon gång under debatten. Men ni har ju en replikomgång kvar, och jag förväntar mig att ni då besvarar dessa frågor om alternativen.

GUDRUN SCHYMAN (vpk) replik:

Herr talman! Ja, då skall jag försöka göra det. Jag skall läsa från ett papper som är undertecknat av en tandläkare. Det står så här: "Vi har i dag tillgång till goda ersättningsmaterial för amalgam såsom: guld, kompositer, keramer och porslin, för att inte nämna den numera praktiskt fungerande cad-cam-tekniken – en teknik där man med datorhjälp avbildar kaviteter och tillverkar skraddarsydd inlägg i biologiskt acceptabla material." Det var väl ganska hörvärt.

Johnny Ahlqvist tog upp den japanska forskningen. Jag tror att han inte har tagit del av de senaste rönen av samma forskare – antar jag – som han hänvisar till. Denne forskare, Yoshida, har gått vidare i sina försök. Han har tidigare, genom djurförsök, visat på att amalgam inte skulle vara farligt för gravida kvinnor. Nu han gått vidare och visat att det i samband med födseln

och under de första levnadsveckorna sker en omfördelning av kvicksilvret hos marssvinsungar, som används i försöken. Kvicksilvret går ut i hela kroppen inkl. hjärna och njurar som ju är kritiska organ. Det är hans senaste rön. Ett resultat av det är att man i Japan har beslutat att inte längre lära ut amalgamteknik på tandläkarhögskolorna, eftersom man anser att det är ett förkastligt material – upplysningsvis.

ROSA ÖSTH (c) replik:

Herr talman! Jag har inte sagt till Johnny Ahlqvist att jag är övertygad om att det i dag finns fullgoda alternativ. Om jag ansåg det skulle det finnas anledning att sätta stopp omedelbart för användningen av amalgam. Erfarenheten visar dock att när man får till stånd en avvecklingsplan på det ena eller andra området, brukar det vara effektivt för att påskynda en utveckling.

Det är märkligt att socialdemokraterna och Johnny Ahlqvist verkar vara fullständigt ointresserade av att det händer någonting på detta område. Det betyder att man inte tar på allvar det socialstyrelsen har sagt om att användandet av amalgam skall upphöra.

Avvecklingsplanens tidslängd behöver inte vara någon hjärtefråga. Huvudsaken är att åtminstone en viljeyttring i denna riktning kommer till stånd. Om jag kunde få en signal från Johnny Ahlqvist om att han vore intresserad av att diskutera en avvecklingsplan som gällde fyra år, skulle jag vara beredd att ställa upp på den diskussionen.

Sedan tackar jag för löftet att det nästa gång blir ett tillkännagivande, om vi inte har fått till stånd ett produktregister och en möjlighet till kontroll av dentala material.

ANITA STENBERG (mp) replik:

Herr talman! Det finns ersättningsmaterial som är alldeles utmärkta, men de är dyra. Guld är ett alldeles utmärkt ersättningsmaterial. Vi har titan och övriga material som Gudrun Schyman räknade upp. Däremot kan man säga att alla plaster inte är bra. De kan ändå användas som ersättningsmaterial, men de är inte så hållbara som man skulle önska.

Det är här inte fråga om vad vi skall ha för ersättningsmaterial. Det är inte där knuten ligger. Knuten ligger i frågan om man *vill* byta ut amalgamet mot något annat, om man vill satsa på att få fram andra material som är så bra att de kan ersätta amalgamet. Jag skulle vara tacksam om Johnny Ahlqvist kunde säga: Ja, vi skall lämna pengar, så att forskningen kan fortsätta och vi kan få fram sådana material. Då skulle jag vara nöjd.

JOHNNY AHLQVIST (s) replik:

Herr talman! Jag förstår att fru Stenberg skulle vara glad om jag stod här och sade att vi skulle dela ut en massa pengar; det är något som gläder alla. Jag tar ändå fasta på vad Anita Stenberg sade i sin slutreplik, nämligen att det inte är fråga om vilket material som skall användas. Men för oss som bildat majoritet i utskottet är detta verkligen den stora frågan i detta sammanhang. Vi har sagt att vi är beredda att utfärda ett förbud mot amalgam den dag det finns ett material som är utprovat. Det är en viktig skillnad att

man säger att den dag det finns ett alternativ skall ett förbud mot amalgam utfärdas. Men jag uppfattade Anita Stenberg på ett sådant sätt att det inte är fråga om vilket material som skall användas; det nämndes bara helt flyktigt.

Jag vet inte varför Rosa Östh sköt in sig på endast socialdemokraterna. Det är nämligen en bred majoritet i utskottet som står bakom det betänkande som vi diskuterar i dag. Det är således inte enbart en socialdemokratisk nyck att majoriteten i utskottet inte ställer sig bakom denna reservation.

Jag har efterlyst vilka alternativ som finns men har bara delvis fått svar. Men Anita Stenberg sade att alternativen är för dyra. Jag vidhåller därför fortfarande det som har sagts i utskottet, nämligen att det bästa är att mer forskning bedrivs. Den dag man har fått fram ett material som är lika bra som amalgam men som inte ger några biverkningar finns det inte någon anledning för oss att stå här och säga att vi inte ställer oss bakom kravet på ett förbud mot amalgam.

PER STENMARCK (m):

Herr talman! Jag skall försöka fatta mig kort och beröra endast en av de reservationer som har fogats till detta betänkande.

Det finns ett antal frågor där olika utskott år efter år hänvisar till att ett ärende antingen befinner sig under utredning eller för tillfället håller på att beredas inom regeringskansliet. I långa tider låter sig både det berörda utskottet och kammaren nöja sig med detta. Det är kanske inte så underligt, eftersom detta i grunden är en del av det svenska beredningssystemet. Men det är inte acceptabelt när en fråga drivs så långt att det kan finnas visst fog att tala om en förhållning av ärendet. Jag vill inte påstå att så nödvändigtvis är fallet när det gäller reservation 4, som är fogad till det betänkande vi nu behandlar, men det ligger troligen ganska nära.

Redan i utskottets skrivning framhålls faktiskt detta, när följande sägs:

”Utskottet anser det i hög grad otillfredsställande att det fortfarande saknas en offentlig kontroll av tandlagningsmaterial. Frågan om tillsyn och kontroll av tandlagningsmaterial måste få en snar lösning. Utskottet utgår från att regeringen behandlar denna fråga med förtur.”

Den sista meningen är anledningen till att vi moderater inte har anslutit oss till någon reservation. Men det är värt att understryka att det finns behov av någon form av kontroll just när det gäller tandlagningsmaterial. Och det var därför tillfredsställande att även Johnny Ahlqvist tidigare underströk just detta.

Jag vill betona det viktiga i att denna fråga verkligen behandlas med förtur och att det inte behöver bli någon ytterligare förhållning av frågan. I annat fall kommer vi från moderat håll att ställa direkta krav på snabbare åtgärder nästa gång, och om så behövs, att ansluta oss till en reservation. Jag hade tänkt avsluta mitt anförande genom att ställa en fråga till Johnny Ahlqvist, men han gav åtminstone ett halvt löfte för en liten stund sedan om att regeringen skall återkomma i denna fråga i sin proposition om ny läkemedelsorganisation, och jag utgår därför från att så också kommer att bli fallet. Därmed ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

BARBRO WESTERHOLM (fp):

Herr talman! Vi förde denna debatt för ett år sedan här i kammaren, och det har egentligen inte framkommit något väsentligt nytt när det gäller riskbedömning och övriga åtgärder som ger anledning att ändra det ställningstagande som vi då gjorde. Johnny Almqvist har här mycket väl belyst de synpunkter på förbud som jag hade tänkt framföra, därför upprepar jag inte dem.

Gudrun Schyman tog upp en beskyllning gentemot ansvarig myndighet. Hon sade att myndigheten gallrar de data som den värderar. Det är en allvarlig beskyllning som jag anser att myndigheten skall ha en chans att bemöta. Om t.ex. en JO-anmälan görs kan myndigheten visa hur den arbetar. Jag vet hur myndigheten arbetar, och någon gallring har jag aldrig upplevt.

Gudrun Schyman talade också om de japanska djurstudierna. Jag vill bara säga att djur och människor inte är samma sak, och om vi har data som gäller människor brukar vi så att säga luta oss mot dem. Och i Sverige har det gjorts en mycket omfattande epidemiologisk undersökning som visar att gravida personer som är högexponerade, dvs. som har hög exposition för amalgam, inte uppvisar någon ökad missbildningsrisk när det gäller foster. Toxicitetstudier är problematiska när det gäller läkemedel som skall användas under hela livet. Det behövs mångåriga toxicitetsstudier. Därför skulle inte ett förbud under en så kort tidsrymd fungera om man vill vara säker på att de nya materialen inte är sämre än de som tidigare har använts.

Mycket har emellertid hänt sedan vi debatterade detta för ett år sedan. Socialstyrelsen har haft en konferens om ersättningsmaterial. Den har också utgivit meddelandeblad om ersättningsmaterial för tuggytor. Arbetarskyddsstyrelsen har utgivit allmänna råd om arbete med kvicksilver och amalgam inom tandvården. Och kemikalieinspektionen ser nu över vad som händer med utsläppen. Jag anser därför att en hel del positivt har hänt. Och socialstyrelsen är i färd med att utvärdera och eventuellt omarbete sina allmänna råd om hur man skall bemöta och utreda patienter med symptom som antagits bero på kvicksilverexponering. Jag anser att detta liksom beslutet från i våras om mer forskningsmedel är bra. Nu är det viktigt att den forskning som bedrivs är bra. Dålig forskning är nämligen sämre än ingen forskning alls. Det som jag är mest bekymrad över i detta sammanhang är vad det blev av produktkontrollen. Utredningsresultatet från utredningen förelåg redan 1984. Det är därför inget problem att påbörja denna produktkontroll, rutinerna finns redan hos socialstyrelsens läkemedelsavdelning. Det är mycket lätt att tillfoga denna produktgrupp. Jag hoppas därför att vi inte behöver debattera detta ytterligare i kammaren utan att detta verkställs under det kommande året.

Jag anser alltså att de åtgärder som är befogade har vidtagits med tanke på den bedömning som har gjorts av amalgamet. Och vi från folkpartiet är helt med på noterna när det gäller skrivningarna i detta betänkande.

GUDRUN SCHYMAN (vpk) replik:

Herr talman! Jag vill säga till Barbro Westerholm att jag inte har planerat att göra någon JO-anmälan. Men jag menar att det finns en hel del kritiker som anser att de inte får komma till tals i den utsträckning som de skulle

vilja. Det är naturligtvis i många fall på det sättet att det finns människor som bedriver forskning på ett annat sätt och som tycker att de använder sig av alternativa metoder som inte är riktigt gångbara eller godkända på det traditionella sättet. Så har det nog varit även i detta fall.

Jag vill nämna den forskning med djur som bedrivs i Japan. Jag tror att Johnny Ahlqvist och jag talar om samma forskare. Så länge denne forskares resultat visade att amalgamet inte var farligt refererade man till honom. Men när han nu har gått vidare i sin forskning på djur och kommit fram till andra slutsatser, då tar man inte hans forskning på allvar. Det anser jag är ett betänksamt sätt att hantera forskningsresultat på. Jag är också mycket angelägen om att en bra forskning nu kommer till stånd. Men jag anser att man förringar också den större miljöproblematiken när det gäller kvicksilver, som inte någon vill ta på allvar. Det rör sig emellertid om stora mängder kvicksilver som får konsekvenser på djur, natur och människor. Dessa konsekvenser får vägas mot konsekvenserna av ett förbud. Det är inte så att om vi fortsätter så som vi har gjort tidigare händer ingenting. Det händer negativa saker hela tiden.

BARBRO WESTERHOLM (fp) replik:

Herr talman! Jag antar att Gudrun Schyman talar om vetenskapsmän och deras möjligheter att komma till tals. Jag kan inte se att det skall vara något problem om man kommer till tals via de vanliga vägarna, vetenskaplig publikation i erkända tidskrifter. Ibland händer det dock att man lutar sig mot kongressmeddelanden och uttalanden i massmedia. De vägarna blir naturligtvis inte tillmätta samma tyngd som om man hade fått det hela bedömt i en vetenskaplig tidskrift.

När det gäller de motsägelsefulla marsvinsförsöken är jag övertygad om att man både hos myndighet och i vetenskapens värld vill ta reda på varför man får motsägelsefulla resultat. Då kanske man kommer orsakerna till att en del människor får problem och andra inte ytterligare på spåren.

MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Först vill jag instämma i det som Rosa Östh, Gudrun Schyman och Anita Stenberg har sagt i den här debatten. Därför tänker jag inte bli långrandig. Jag vill yrka bifall till samtliga reservationer med centernamn.

Det är litet deprimerande att höra Johnny Ahlqvist raljera om förslaget om förbud mot amalgam och hävda att det inte finns något alternativ alls.

Vi är flera centerpartister som skrivit en rad motioner under flera år som tar upp frågan om kvicksilverförgiftning ur olika aspekter. Vi har krävt förbud mot amalgam. Vi har inte gjort det i någon sorts önskan att profilera oss utan av omsorg om de människor som är eller riskerar att bli kvicksilverförgiftade av amalgam. Även socialstyrelsen säger nu att amalgamet är ett ur toxikologisk synpunkt olämpligt tandlagningsmaterial och att det på sikt skall försvinna. Men förbud – det har vi fått höra – går inte. Vi kan inte ta bort amalgamet förrän vi har bra ersättningsmaterial utan biverkningar. Vi kan inte utsätta patienter för ett experiment som vi inte vet tillräckligt om.

Hur ser verkligheten ut då? Jo, användningen av amalgam minskar. Er-

*Amalgam och
andra tandvårds-
frågor*

sättningsmaterial har ju funnits i mer än 20 år, fastän de inte har varit av samma höga kvalitet. Användningen av dessa och nya material som har tillkommit har hela tiden ökat. Detta experiment med svenska folket pågår alltså för fullt. Det pågår utan att vi har produktregister, biverkningsregister eller bra kontroll. Det finns de som påstår att det finns stora risker med de nya materialen, men ingen kräver att vi skall ta ersättningsmaterialen ur marknaden. Vi vet att forskning och utveckling av nya material ständigt pågår, inte minst tack vare ett initiativ som vi tog i socialutskottet i våras. Det är bra. Men utveckling pågår även i andra länder. Material som ersätter amalgam har blivit bättre och hållbarare – det finns material som t.o.m. är hållbarare än amalgam.

Mot denna bakgrund tycker jag att det är märkligt att det inte skulle gå att få bort amalgamet. Det skulle bara forcera fram den utveckling som ändå pågår. Det visar på en dubbelmoral som bara speglar oviljan att göra något åt det stora problem som amalgamet faktiskt är. Den här uppfattningen har vunnit betydande erkännande under senare år.

Det är intressant att notera att kemikalieinspektionen har aviserat att den inom kort skall lägga fram förslag om att förbjuda amalgam. Jan Hylttring och jag har väckt en motion där vi kräver att amalgam skall förbjudas fr.o.m. den 1 januari 1991. Nu har nästan ett år gått sedan vi skrev motionen, och ett år är kvar. Det kan tyckas vara för kort tid. Vi är också några centerpartister som har lagt fram en rapport där vi kräver förbud fr.o.m. 1992, vilket jag skulle förorda. Eftersom vi inte har något sådant yrkande i vår motion, avstår jag från yrkande i detta läge och ansluter mig till den reservation om utvecklingsplan som nu finns.

Lyckligtvis går utvecklingen i "vår" riktning. Det finns många tandläkare som helt eller nästan helt har upphört med att använda amalgam. Hur skall vi göra med dem? Skall de fördömas på något sätt?

Jag skall sedan säga några ord om den s.k. Brånemarksmetoden. Det är en metod som kan hjälpa ett stort antal människor som har så stora orala handikapp, att konventionell behandling med proteser inte är möjlig. Implantatbehandling enligt Brånemarksmetoden är en säker behandlingsform med mycket god prognos, dokumenterad upp till 20 år. Tyvärr står alltför många i långa tröstlösa köer och är alltså utestängda från möjligheten att erhålla rehabilitering och en förändrad livssituation, mycket beroende på bristen på utbildade personer som kan ge denna behandling. Vi anser därför det vara av yttersta vikt att fler tandläkare får utbildning och kompetens i att använda Brånemarksmetoden. Det är viktigt att detta kan ske inom tandvårdsförsäkringens ram.

Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag hade inte tänkt delta i denna debatt, men det är ett par saker som jag utifrån egen erfarenhet vill nämna här. Först måste vi inse att kvicksilver är ett av de värsta gifter som vi har. Vi gör allt för att få bort kvicksilver från vatten, mark och luft samt batterier och liknande, men fortfarande stoppar vi alltså kvicksilver i munnen på folk. Det är en ur principiell synpunkt mycket märklig inkonsekvens som inte logiskt kan försvaras.

Jag begärde egentligen ordet när jag hörde att så många sade att det inte

finns ersättningsmaterial. Vad är det för snack? Jag har kommit till den åldern då det kan bli nödvändigt med en ordentlig renovering av tänderna. Jag gick igenom det för ett par år sedan, utan amalgam. Det har fungerat alldeles utmärkt. Jag känner många i min bekantskapskrets som har gått igenom precis detsamma, utan amalgam. Det fungerar alldeles utmärkt. Här säger man hela tiden att det inte finns ersättningsmaterial. Då är jag ett exempel på tandlagningsmetoder som inte existerar, vilket jag dock vägrar att acceptera.

Sedan ytterligare en sak som har ett annat perspektiv. För ett par år sedan väckte jag en motion i denna fråga. Det drog i gång en ganska omfattande debatt. Jag vet att det hade tagits initiativ tidigare, men av någon anledning blev denna min motion en startpunkt för en väldigt omfattande debatt. För min personliga del blev det också upphovet till en intensiv brevväxling med ett mycket stort antal människor. Jag har tre pärmor i mitt rum fulla med brev från sådana människor som anser sig ha lidit skada av kvicksilver. Jag skall inte gå in på några individuella fall här, men jag måste få tillfälle nu när jag ändå har fått ordet att till riksdagens protokoll få säga att det sätt på vilket många av dessa människor har blivit behandlade i vår sjukvård sannerligen inte länder vare sig tandläkare eller läkare till heder!

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 15 §.)

14 § Specialiseringstjänstgöring för läkare

Föredrogs
socialutskottets betänkande
1989/90:SoU9 Specialiseringstjänstgöring för läkare (prop. 1988/89:138).

PER STENMARCK (m):

Herr talman! Regeringens proposition om specialiseringstjänstgöring för läkare vittnar om en fortsatt övertro på politiska åtgärder. Förslaget är fullt av nya exempel på en politisk styrning som nu befinner sig i avveckling i land efter land men som uppenbarligen skall fortsätta här.

Ändå har det förmodligen tydligare på sjukvårdens område än någon annanstans visat sig att styrning genom tvång inte är en framkomlig väg om målsättningen är att uppnå positiva resultat.

Trots detta skriver statsrådet i propositionen: "Jämfört med arbetsmarknaden i övrigt finns det således en unik möjlighet att påverka den regionala fördelningen av läkararbetskraften direkt efter avlagd läkarexamen."

Vissa lär sig uppenbarligen aldrig. Det är den här politiken som vi moderater har motsatt oss i alla år. Om man har som målsättning att uppnå en regional styrning över landet, är en hård styrning mer ett hot än något annat. Av det skälet har vi moderater konsekvent motsatt oss Dagmarlagstiftningens införande och föreslagit att denna lagstiftning skall avskaffas.

I stället har vi i flera år anvisat positiva åtgärder för att öka tillgången på läkare i glesbygden.

Av Sveriges offentligt anställda läkare saknar mer än hälften anställningsstrygghet. Alla dessa människor är undantagna från bestämmelserna om tillsvidareanställning. Det gäller dels alla underläkare, dels vissa läkare på melantjänster vid undervisningssjukhusen.

Som bestämmelserna ser ut i dag är landstingen - genom de specialbestämmelser som finns i hälso- och sjukvårdslagen - förbjudna att anställa läkare på tillsvidarebasis. Detta motiveras med behovet av att specialistkompetens måste säkras även i glesbygden. Men erfarenheterna har faktiskt visat att detta har varit ett utomordentligt dåligt sätt att komma till rätta med problemet.

Som en följd av en moderat motion som väcktes i början av 80-talet tillsattes utredningen i fråga om läkares specialistutbildning, LSU-85.

Denna utredning föreslog i oktober 1987 att de ca 5 000 läkare som genomgår specialistutbildning som huvudregel skall få fast anställning efter det att de har fått sin legitimation.

I propositionen har regeringen åter gått emot detta förslag och föreslår i stället en permanentning av det nu gällande systemet.

De personer som det här gäller är normalt sett i åldersgruppen 35-40 år. De har i botten en grundutbildning om minst fem och ett halvt år och därefter sex till åtta års tjänstgöring som underläkare. Först därefter kan de här personerna få möjlighet till en s.k. tillsvidaretjänst.

Med hänsyn till att läkaren ofta har familj och betydande studieskulder är detta ett direkt orimligt förhållande. Det torde dessutom vara unikt för en yrkeskategori i Sverige att vid denna ålder inte ha en fast tjänst. Detta går inte att bortförklara med att det här faktiskt rör sig om utbildning.

Det är också, som jag ser det, tämligen uppenbart att systemet inte har kunnat förhindra läkarbristen i glesbygden. För detta krävs det helt andra åtgärder.

I regeringens proposition föreslås också betydande inskränkningar när det gäller möjligheterna för ické-legitimerade läkare att tjänstgöra på andra anställningar än inom AT-block. Detta är beklagligt, eftersom vikariatet har ett utomordentligt stort utbildningsvärde. En nyutexaminerad läkare får ju möjlighet att befästa kunskaperna genom att omsätta teori i praktik.

Vi moderater säger också nej till den föreslagna förändringen beträffande ett sammanhållet AT-prov. Risker med en samlad examination är att det uppstår negativa effekter. Ett uppdelat prov ger både bättre möjligheter till bestående kunskaper och förmodligen också klarare utslag i fråga om eventuella kunskapsbrister inom något ämnesområde.

Jag ber med detta, herr talman, att få yrka bifall till reservationerna 1, 2, 3 och 5.

INGRID RONNE-BJÖRKQVIST (fp):

Herr talman! Det är bra att läkare som specialistutbildas äntligen får den anställningsstrygghet som är en självklarhet för andra yrkeskategorier. På den punkten är utskottet enigt. Däremot tycker utskottsmajoriteten att tillsvidareanställningen bör avse hela landstingsområdet. Vi i folkpartiet anser att det här är en fråga för arbetsmarknadens parter. Därför yrkar jag bifall till reservation nr 3.

Reservation nr 4 rör rätten till handledning under specialisttjänstgöringen. Där råder det stora brister i dag. Det borde därför vara självklart att man får samma rätt till reglerad handledning när man utbildas till specialist som man har under AT-läkarutbildningen. Det tycker inte utskottets majoritet. Men det tycker vi i folkpartiet. Därför yrkar jag bifall till reservation nr 4.

Det råder stor brist på allmänläkare. Genom särskilda utbildningsinsatser skulle den bristen åtminstone till en del kunna hävas. Vissa specialisläkare t.ex. skulle stimuleras att bli allmänläkare. Därför yrkar jag bifall till reservation nr 6.

Reservation nr 8 rör behovet av etik i läkarutbildningen. I september hölls den tredje internationella kongressen i medicinsk etik. I år var den förlagd till Sverige, närmare bestämt till Huddinge sjukhus. Där berördes bl.a. vikten av att vi får en väl fungerande undervisning i medicinsk etik. Det framkom att undervisningen i Sverige inte är särskilt väl organiserad om man jämför med t.ex. USA. Visserligen försöker man på sina håll lägga in etiska aspekter i den ordinarie undervisningen. Men kvaliteten varierar i alltför hög grad, och det råder brist på kompetenta medicinetiker. Särskilt i den högre undervisningen behöver man mera hjälp av humanister och filosofer när det gäller den här utbildningen. Sjuksköterskorna har en avsevärt bättre organiserad utbildning i medicinsk etik än läkarna. Här finns det alltså mycket att göra. Jag yrkar bifall till reservation nr 8.

Under den senaste tiden har det med rätta skrivits mycket om att läkarna är en alldeles särskild riskgrupp när det gäller psykosociala problem. Jag behöver bara nämna att för kvinnliga läkare är självmordsfrekvensen fem gånger större än för en likvärdig jämförelsegrupp. En gravid läkare kan t.ex. förväntas arbeta 38 timmar i sträck. Det är ett fullständigt orimligt arbetspass, oberoende av om man är man eller kvinna, om man är gravid eller inte. Också bland manliga läkare är risken för självmord klart större.

En kvinnlig läkare ringde mig i går kväll och berättade hur pressande det är för henne att av patienter och anhöriga ställas till svars för att det på grund av resursbrist inte går att erbjuda den vård som patienten har rätt att kräva. Många läkare far också illa på grund av det ökade våldet inom vården – inte minst på akutmottagningarna, där aggressiva berusade utgör ett allt större problem. Vi måste vara rädda om de alltför få läkare vi har och stoppa utbränningen. Därför yrkar jag bifall till reservation nr 9 angående psykosociala problem i läkarutbildning och läkartjänstgöring.

Jag yrkar alltså bifall till samtliga reservationer som folkpartiet har fogat till utskottets betänkande och i övrigt till utskottets hemställan i betänkandet.

GÖRAN LINGSTRÖM (c):

Herr talman! I betänkandet behandlas regeringens förslag till nya regler för specialiseringstjänstgöring för läkare, m.m. Frågan om läkarförsörjningen i landet är en viktig del av betänkandet. I stort råder, som vi har hört, enighet om innehållet i betänkandet. De gamla reglerna för specialisttjänstgöring från 1960-talet behöver förnyas. Den utredning som har föregått propositionen har fått instämmande i alla väsentliga delar av remissinstanserna.

På några punkter finns det dock delade meningar. Utskottet har tagit initiativet till en förändring av anställningsformen för läkare under specialistutbildning. Enligt utredningen och flera remissinstanser bör denna kategori läkare kunna anställas genom tillsvidareförordnande. Detta är ett ställningstagande som överensstämmer med förslaget i flera motioner från centerpartiet.

Regeringen vill i propositionen fortsätta med nuvarande modell, dvs. viss-tidsförordnanden. Enligt vår mening är detta ett otidsenligt förhållande på svensk arbetsmarknad. Vi tror dessutom att den nya anställningsform som utskottet föreslår snarast kommer att underlätta rekrytering till de områden i landet där det fortfarande är brist på läkare, dvs. om landstingen kan ge fast anställning under specialistutbildningen.

Det är, som Per Stenmarck m.fl. har sagt, här fråga om personer som står inför ett mera definitivt val av arbets- och bostadsort och som är i relativt mogen ålder. Därför bör det gamla systemet mönstras ut. Genom en reform rycker vi undan en del av osäkerheten om framtiden, vilket kan ge positiva effekter för svensk sjukvård.

Landstingsförbundets styrelse anser detsamma. Det bör poängteras. Bo Holmberg, att även landsting i norr, som Norrbottens landsting, har sagt detsamma.

Farhågorna i propositionen för en mindre genomströmning genom utbildningssystemet är troligen överdrivna. Erfarenheter av nuvarande ordning tyder onekligen på detta.

Socialdemokraterna har inte reserverat sig mot utskottsmajoriteten i denna fråga, trots att utskottet går emot regeringen, och av det får man väl dra slutsatsen att de numera instämmer i denna mening och ger regeringen en liten bakläxa. Klarhet kan naturligtvis bringas av den socialdemokratiska debattören, om det är vad man känner med hjärtat.

Beträffande frågan huruvida tillsvidareanställningen skall knytas till en klinik eller ett helt landstingsområde talar mycket för att detta är en fråga som med fördel kan lösas av parterna på arbetsmarknaden. Detta ställningstagande återges i en borgerlig reservation, nr 3, och jag yrkar bifall till den.

Personligen anser jag att mycket talar för att ett helt landstingsområde kan vara att föredra, och jag förutsätter att problemet kan lösas minst lika bra med den modell som vi har angett. Det medger en flexibilitet, som inte alltid är det mest kännetecknande draget i offentlig personalpolitik.

Läkarförsörjningen i landets alla delar är en avgörande faktor för att hälso- och sjukvårdslagets intentioner skall kunna bli verklighet och upplevas som så av enskilda människor. Situationen har onekligen förbättrats under senare år, men det finns fortfarande många vakanser i flertalet landsting.

Det kanske är förvånande för en del att vakanserna inte enbart återfinns i utpräglade glesbygder i landstingsområdena. Jag tog reda på den aktuella situationen i landstinget i mitt län, i Dalarna, och där är det i dag precis lika vanligt i relativt stora städer – sådana som numera förtjänar beteckningen "mellanstäder" – med ganska många vakanser, speciellt på allmänläkarsidan.

Även i detta fall tar utskottet ett initiativ och ger regeringen en knäpp på näsan i all vänskaplighet. Utskottet anser inte att det här området har skötts

på det sätt som riksdagen har rätt att kräva. Regeringen bör därför skyndsamt för riksdagen redovisa en samlad bedömning av läget.

I propositionen talas det om eventuella sanktioner – i ekonomisk form – mot landsting som inte är solidariska beträffande läkarförsörjningen. Det skrivs att en modell skall arbetas fram i samarbete mellan Landstingsförbundet, departement m.fl.

Min fråga till Bo Holmberg är därför: Finns denna modell? Den skulle ju tas fram under senare delen av 1989. Eller arbetas det på den så att den kan presenteras?

När det gäller den enskilda människan, dvs. den enskilde läkaren i detta fall, är moroten den modell som är att föredra, men här har uppfinningsriksdomen inte varit speciellt påtaglig under det senaste decenniet. Det är den huvudinriktning som man bör arbeta efter i fortsättningen. När det gäller stora offentliga institutioner, som landstingen, är det nog bara ekonomiska medel som känns och upplevs som tillräckligt påtagliga för att de verkligen skall samarbeta. För ett par år sedan var det ett landsting i närheten av Stockholm som tämligen påtagligt bröt mot dessa intentioner och inrättade flera tjänster än vad som hade varit önskvärt

Beträffande AT-blockens användning som styrinstrument i den fortsatta planeringen delar jag den åsikt som statsrådet har framfört i propositionen, nämligen att AT-blocken relativt sett bör minska i antal, speciellt vid undervisningssjukhusen. Det är en del i den planering som måste till för att fördelningen skall bli mera jämlik geografiskt sett.

Sammantaget är detta ett bra betänkande från socialutskottet på ett för sjukvården – som berör oss alla, förr eller senare – viktigt område.

Med det, herr talman, yrkar jag bifall till de reservationer som centerpartister har varit med om att avge.

ANITA STENBERG (mp):

Herr talman! Härmed yrkar jag bifall till reservation nr 7, angående specialistutbildning i ortopedisk medicin, som stöder sig på miljöpartimotionen So518. I övrigt yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

BO HOLMBERG (s):

Herr talman! När vi i socialutskottet behandlade propositionen gjorde vi det grundligt och med komplettering av en hearing. De av socialutskottets ledamöter som var med vid den första behandlingen av propositionen fick en helt annan och fördjupad bild efter att experter och folk utifrån landet hade beskrivit den verklighet som denna proposition handlar om. Det förslag som har lagts fram för riksdagen kunde också förbättras på en rad viktiga punkter på grund av att vi ordnade denna hearing. Det manar oss att, när vi står inför kniviga frågor och känner osäkerhet, använda arbetsformen hearing, som är ett alldeles utmärkt sätt för oss att fördjupa våra kunskaper.

Under denna hearing framkom ett par saker som är viktiga att uppmärksamma. Den utbildningspolitiska målsättningen för vidareutbildningen är att det måste bli genomströmning i systemet. Till Per Stenmarck vill jag säga att han inte behöver hysa någon oro för att genomströmningen inte skall fungera.

De myndigheter, inkl. Landstingsförbundet och socialstyrelsen, som var företrädare vid denna hearing pekade på att avvägningen mellan tillsvidareanställning och visstidsanställning inte får ske på ett sådant sätt att genomströmningen försämrades. Vi kunde konstatera att den sjukvårdspolitiska målsättningen i vidareutbildningen, att se till att vi får läkarresurser rättvist fördelade över landet, inte alls har förverkligats hitintills. Det är en stor orättvisa. Det sjukvårdspolitiska mål som riksdag och regering har ställt upp, att alla människor skall få rättvis vård och behandling, oberoende av var de bor, har icke kunnat förverkligas på grund av att läkarfördelningsprogrammet icke har fungerat.

Den andra sjukvårdspolitiska målsättning som finns i vidareutbildningen, nämligen att vi generellt för hela landet skulle få en vidareutbildning på de prioriterade områdena, dvs. allmänmedicin, långvårdsmedicin och psykiatri, har inte heller fungerat. Både propositionen och hearingen visade att vi måste få ett läkarfördelningsprogram som bättre stämmer med de sjukvårdspolitiska målen.

Nu har både Per Stenmarck och Göran Engström talat om att regeringen hittills har varit alldeles för mycket inriktad på styrning och för litet inriktad på "morötter". Jag vill hävda att den hearing vi hade och den verklighet vi lever i inte ser ut på det sättet. Ni har en önskan att beskriva verkligheten så att den stämmer med era politiska ambitioner. Men verkligheten är att det inte alls används för mycket av politiska styrmedel och för litet av "morötter". Här säger både centerns och moderaternas företrädare att regeringen har för litet fantasi då det gäller att skapa "morötter". Vi fick höra under hearingen att landstingen i de fyra nordligaste länen, norra sjukvårdsregionen, under en period som jag nu inte minns när den inföll, hade lagt ner 100 milj. kr. på "morötter". Vi fick höra hur stor politikernas uppfinningsrikedom var i Norrbotten, Västerbotten, Jämtland och Västernorrland för att få läkare. Vi fick också höra exempel på att det handlade om att kunna ge doktorn en islandshäst för att vederbörande skulle komma upp och arbeta.

Sammanfattningen av hearingen, Per Stenmarck och Göran Engström, var att "morötterna", för att locka doktorer, genom stor fantasi nu vuxit sig så tunga att man knappt orkar bära fram dem. Jag tycker att vi med denna riksdagsbehandling och med den hearing vi har haft måste omvärdera det talesätt ni umgås med då ni säger att det inte används tillräckligt med "morötter", att det är för mycket av piska. Så är icke verkligheten. Fortfarande är de vidareutbildningsblock och de tjänster som finns i den norra sjukvårdsregionen till en tredjedel icke besatta av ordinarie läkare. Den som representerar norra sjukvårdsregionen säger att detta inte har förändrats i perspektivet av 15-20 års tid.

Då lägger regeringen fram ett förslag, där man pekar på dessa brister och säger att man inte vill ha den ordningen att läkarna skall vikariera sig fram till specialistkompetens. Plötsligt hoppar Per Stenmarck och moderaterna upp och säger: Ajabaja, regeringen! Inte får ni införa ett styrinstrument. Fortfarande skall den orättvisan råda att läkarna inte skall utbildas inom de block som har lagts fast, utan de skall bokstavligen gå på varandra i storstadsregionerna. Det tycker jag är avslöjande för moderaterna. När regeringen lägger fram förslag på ett rimligt styrmedel, som backas upp av de

flesta myndigheter som har att göra med detta och av landstingen, kommer moderatena och säger att det är fel åtgärd.

Till Göran Engström vill jag säga att det nu aktualiseras ekonomiska styrmedel och sanktioner mot landstingen. Dessa har vi inte sett innehållet i. Det är ett helt nytt förslag, som redovisas i propositionen. Men när Göran Engström säger att utskottsmajoriteten knäpper regeringen på näsan för att vi avger ett tillkännagivande för att få tillbaka resultatet av propositionen, uppföljning och fördjupad analys, är det inte en knäpp på näsan, utan ett uttryck för att vi vill fullfölja regeringens ambitioner. Vi vill ha garantier för att de prioriterade verksamhetsområdena och Norrland kan få läkare. Här pekar utskottet också på möjligheten att få mer flexibilitet i läkarutbildningen. Vi har en hel del på fötterna för att kunna säga att man kanske får ha en regional syn på utbildningen, så att den ökas i Umeåområdet, för att därmed garantera läkare i den norra regionen.

Vi hade en hearing om demens som visade hur viktigt det är att vi kan få doktorer till allmänmedicin och till långvårdsmedicin. Då är det viktigt att vi kan få en styrning av läkarförsörjningen till de verksamhetsmässigt prioriterade områdena. Det, Göran Engström, är inte ett uttryck för knäpp på näsan. Det är ett uttryck för att utskottsmajoriteten vill se till att de prioriterade målen uppfylls.

Herr talman! I fråga om att frånga visstidsanställning och ha en annan anställningsform som ger trygghet har Läkarförbundet agerat för att läkarna skall få en trygghet i anställningen. Utskottsmajoriteten tycker att det är rimligt att Läkarförbundet agerar för trygghet i anställningen. Det skall man göra. Däremot menar vi att man inte kan jämställa läkarna med andra grupper på arbetsmarknaden. Vi har en särlagstiftning för läkarna i Sverige. Då är det rimligt att man också kan tvingas till särbehandling i anställningsformen. Utskottets majoritet har stannat för förslaget att anställningsformen skall vara tillsvidareanställning på landstingsområdet. Det har man gjort av det skälet att landstinget därmed kan fördela läkartjänsterna efter behov inom landstingsområdet. Det, Göran Engström, är heller ingen knäpp på näsan till regeringen, för det är i enlighet med vad regeringen ville ha. Däremot har vännerna på den borgerliga sidan velat slå undan möjligheterna att gå in i en någorlunda bra förhandling mellan företrädare för staten och Läkarförbundet. Ibland fördes det diskussioner om att man skulle rycka undan plattformen för en sådan förhandling. Vi tror att man i fortsatta förhandlingar borde kunna kombinera kravet på anställningstrygghet med kravet på en fördelning av läkartjänsterna efter behov inom landstingsområdet. Kommer man inte överens i förhandlingarna säger utskottsmajoriteten att regeringen får återkomma till riksdagen.

Med detta, herr talman, vill jag yrka avslag på reservationerna och bifall till utskottets skrivningar.

GÖRAN ENGSTRÖM (c) replik:

Herr talman! Det är möjligt att jag medvetet uttryckte mig litet provocerande. Jag vet ju att Bo Holmberg är mycket ambitiös när det gäller det här området, och jag känner inte minst till hans bakgrund. Ändå tror jag att han i sak anser att regeringen icke har haft tillräckligt höga ambitioner, icke har

prövat tillräckligt med medel ur den arsenal som borde finnas på detta område.

Man konstaterar ju – även om man gör en omskrivning – att det är regeringens intentioner som skall fullföljas. Resultatet hittills har icke varit tillfredsställande – det tror jag att alla med någon insikt i landstingsvärlden kan instämma i.

Sedan tror jag inte att vi i och för sig är så oense om att det också behövs en styrning – inte bara morötter. Jag gjorde här distinktionen att i fråga om enskilda människor, t.ex. läkare, tror jag att det återstår en hel del att göra från samhällets sida när det gäller vad man populärt kallar morötter – alltså att locka med speciella förmåner. Härvidlag är uppfinningsrikedomen hos landstingen mycket stor, och det kanske också råder en ganska osund konkurrens. Men jag tror att departementet här behöver ta ett mera samlat grepp.

Jag betonade också att jag delar statsrådets uppfattning när det gäller AT-blockens användning i planeringen. Dagmarsystemet vill jag gärna försvara i detta sammanhang. Det har inneburit en form av resursfördelning som verkar mycket utjämnande mellan landets olika delar, även om det icke ensamt har klarat problemet med läkarförsörjningen – det kan vi väl erkänna så här i efterhand. Därför behövs det komplement i framtiden.

Vi har också under en följd av år i centermotioner betonat utbildningens vikt, inte minst för den norra delen av Sverige, och det har vi till sist fått gehör för. Jag tror att detta är utomordentligt viktigt och bör framhållas här.

Jag ville snarast, Bo Holmberg, göra några preciseringar som väl i viss mån tonar ner skillnaderna oss emellan, även om jag måste konstatera att utskottets ambitioner på det här området, såsom de återfinns i tillkännagivandet till regeringen, innebär att utskottet går längre än regeringen på detta viktiga område.

PER STENMARCK (m) replik:

Herr talman! Vi diskuterar här mycket om vi skall styra eller om vi skall locka läkare till glesbygden. Jag förstår att vad Bo Holmberg vill är en ökad styrning. Sedan kan man ju alltid diskutera medlen – hur man skall locka. Och jag kan väl hålla med om att det där med islandshäst kanske inte var det allra mest lyckade av det man kunde tänka sig att ta till.

Det är utomordentligt bra, tycker jag, att socialdemokraterna och Bo Holmberg ändå har accepterat tanken på någon form av tillsvidareanställning. Det är förmodligen något som han lärde sig av den hearing vi genomförde i utskottet. Det innebär ett tillgodoseende av ett antal motionskrav, och det tycker jag alltså är bra. Efter långa diskussioner har uppenbarligen socialdemokraterna accepterat detta. Man har ju ändå bara så att säga tagit steget fullt ut. Tjänstgöringsskyldigheten skall vara knuten till landstinget i fortsättningen. Det är bättre än situationen i dag, det håller jag med om. Men det hade varit ännu bättre om socialdemokraterna hade gått på den linje som nu föreslås i reservation 3. Då hade man haft en anknytning till en viss klinik, till ett visst sjukvårdsområde eller till en viss annan mindre enhet.

Jag tror att rädslan när det gäller läkarförsörjningen i glesbygden är överdriven på den här punkten. Det finns andra åtgärder – det är jag helt överty-

gad om – som är betydligt bättre i det här sammanhanget än att styra. Det har vi också redogjort för i andra sammanhang.

Låt mig bara fråga: Vari består egentligen er oro när det gäller att bifalla den lösning som vi har föreslagit i reservation 3, dvs. att knyta tillsvidare-tjänstgöringen till en mindre enhet? För den enskilde läkaren innebär det ju ökad trygghet att vara bunden vid sin tjänst just i den mindre enheten. Jag tror att detta faktiskt skulle kunna ha klara fördelar, inte minst i de norra delarna av landet och i övrig glesbygd i vårt land.

BO HOLMBERG (s) replik:

Herr talman! Liksom Göran Engström tror jag att det är mer som förenar utskottsmajoriteten och centern när det gäller synen på de här frågorna. Jag har uppfattat att centerpartiet klart sett de problem som hänger samman med att man inte kan rekrytera doktorer till glesbygden. Det är orättvist att ha en ordning i Sverige som medför att inte alla människor kan få den trygghet som läkarförsörjning innebär.

Till Per Stenmarck vill jag säga att vi har två skäl för att avvisa förslaget om tillsvidareanställning på klinik. Det ena gäller genomströmningen, som skulle kunna bli ett problem enligt vad samtliga företrädare under denna hearing meögav – med undantag för Läkarförbundet och Läkaresällskapet.

Det andra skälet är att vi hade försatt staten i en helt orimlig förhandlings-situation. Det var fråga om att komma överens med Läkarförbundet om att få en bra kombination mellan kravet på anställningstrygghet och arbetsgiva-rens legitima krav att kunna styra läkare till platser där behoven finns. Om vi hade ändrat propositionen helt på den här punkten, så hade inte lands-tingen haft en möjlighet att komma fram. I sin iver att tillfredsställa ett i och för sig legitimt önskemål från läkarnas sida om anställningstrygghet förbiser moderaterna helt att riksdagen också har det sjukvårdspolitiska målet att ga-ranterera alla en god hälso- och sjukvård.

Jag träffade en distriktsläkare som hade jobbat många år uppe i Norrland och som hade sett behovet av att finnas där. Några distriktsläkare hade varit förtvivlade efter att ha träffat många kolleger här nere som inte ville åka upp. Till kolleger här nere som går och vikarierar – och nästan går på var-andra – i storstadsområdena, hade de sagt: Hur skulle det se ut om militärer skulle säga att de arbetar inte där de skall vara enligt vad man uttrycker i de försvarspolitiska målsättningarna? Och hur skulle det se ut om de som arbe-tar inom posten sade att "vi här inte ut post över hela landet"? Detta var alltså distriktsläkarens förtvivlade frågor till hans kolleger.

Det är det här. Per Stenmarck, som ligger bakom att utskottsmajoriteten försöker kombinera anställningstrygghet med den viktiga och olösta frågan hur man skall klara läkarförsörjningen till de prioriterade områdena. Och på den punkten tycker jag definitivt inte att moderaterna har någon politik, vare sig historiskt eller som alternativ här i dag.

PER STENMARCK (m) replik:

Herr talman! Vi eftersträvar väl alla att det skall bli fler läkare till glesbyg-den.

Jag tycker att historien faktiskt visar att styrningen, som den hittills har

fungerat, inte har varit bra. Göran Engström förklarade t.o.m. för en stund sedan att det fanns utomordentliga brister när det gällde Dagmarreformen.

Bo Holmberg talade sig varm för diverse styrmedel. På vilket sätt, Bo Holmberg, har egentligen de här styrmedlen, som nu har använts decennium efter decennium, gett några resultat? Det har alltså varit decennier av styrning, och ändå ser vi i dag utomordentligt klara brister inom hela glesbygden.

En intressant aspekt i det här sammanhanget, när vi talar om den borgerliga reservationen 3, är att vi litar på att facket och de olika parterna på arbetsmarknaden skall kunna komma fram till en lösning. Det gör uppenbarligen inte socialdemokraterna. Vari består egentligen er tvekan?

BO HOLMBERG (s) replik:

Herr talman! Både i propositionen och i utskottets skrivningar konstateras att nuvarande läkarfördelningsprogram inte fungerar. Vi skiljer oss i bedömningen huruvida det beror på för mycket eller för litet politiska styrmedel. Jag hävdar att de politiska styrmedel som hittills använts inte har fungerat väl, inte har inneburit tillräcklig styrning.

I propositionen sägs att man inte skall få vikariera sig fram till specialistkompetens. Genom att man får det i dag försämras möjligheterna till en rättvis läkarförsörjning. Det gäller här ett konkret styrmedel som utskottsmajoriteten förordar men som moderaterna avvisar.

Ett annat styrmedel som vi pekar på gäller läkarutbildningen. Det skall kanske vara så att man får öka denna utbildning i de områden där bristen är störst.

Jag tror, Per Stenmarck, att vi bör komma ifrån den här ytliga diskussionen om morötter eller styrmedel och i stället konkretisera vad vi menar. Jag har inte hört att Per Stenmarck själv har konkretiserat vad han menar med morötter. Han kräver att regeringen skall utveckla en väldig fantasi på det området – själv har han tydligen inte mycket att komma med därvidlag.

Däremot har fantasin varit mycket stor ute i landstingen. Där gör man goda insatser för att locka till sig läkare med hjälp av morötter! Men nog behövs det också politisk styrning, Per Stenmarck.

Andre vice talmannen anmälde att Per Stenmarck anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Jag skall inte ge mig in i grönsaksdebatten – jag tycker inte den förefaller särskilt fantasieggande över huvud taget. Jag tycker att ni verkar blåsa upp er – särskilt Per Stenmarck och moderaterna – som om det vore en djup klyfta mellan reservanterna och utskottsmajoriteten, vilket jag inte alls tycker att det är.

Jag anser att den redovisning som Bo Holmberg gjorde av ärendets gång var riktig, och den entusiasm som han kände för den hearing som vi i utskottet tog initiativ till delar jag – också av det skälet att vi kunde få till stånd så stor politisk enighet om att regeringens proposition var dålig. I ett långt stycke i betänkandet har vi, som någon här redan har påpekat, mycket krafti-

gare skrivningar än regeringen från början hade. Vi är djupt kritiska, och vi kom ett långt stycke på väg i stor enighet. Det var ett resultat av hearingen och den fördjupade kunskap som vi fick genom den och som tydligen regeringskansliet inte hade förmått fånga upp under ärendets gång. Jag tycker att vi skall fortsätta att arbeta på det sättet i socialutskottet. Det blir då mer av sakpolitik och mindre av politiskt revirtänkande, och det tycker jag är befrämjande för sakpolitiken.

Att jag har begärt ordet beror på att vi från vpk har väckt en motion om att det i princip är rimligt att läkarna får fast anställning när de går på sin specialistutbildning. Det är en åsikt som vi vidhåller, nu i majoritet tillsammans med socialdemokraterna i utskottet. Men vi tycker också att det är rimligt att även regeringen och riksdagen tar sitt sjukvårdspolitiska ansvar. Det är därför vi har förordat lösningen att läkarna blir anställda i landstingen och inte på en klinik av de skäl som Bo Holmberg har redogjort för. Men vår principiella inställning – att man skall vara fast anställd när man är i den ålder som läkarna i regel har uppnått för att kunna tillgodogöra sig en social trygghet, utnyttja sociala förmåner, osv. – står vi alltså fast vid.

Att vi gjorde det i utskottet gjorde också, tror jag, att vi kunde få till stånd en majoritetsskrivning som slog fast att så är fallet och att *det* i den här frågan inte är avgörande för läkarförsörjningen, vilket man annars kunde ha trott när man läste regeringens ursprungliga förslag.

Dessutom vill jag påpeka det faktum att vi har fått med en diskussion om utbildningsfrågorna. Vi har länge från vpk:s sida hävdad att frågan om antalet utbildningsplatser och utbildningens förläggning är av central betydelse för att få till stånd en spridning av läkare över hela landet. Vi har i det samlade socialutskottet tagit åt oss den erfarenheten genom resor i Norden. Vi har då sett att chanserna är stora att man stannar kvar på de ställen där man utbildat sig. Det har kommit med i skrivningen i betänkandet. Från vpk:s sida tycker vi att det är värdefullt att man kan vara flexibel i fråga om utbildningen och tänka sig att förlägga den till de platser där det råder brist på läkare.

Med detta har jag, anser jag, förklarat vpk:s hållning, som är rakryggad och inte har svängt 180 eller 360 grader eller vad det nu är man tidigare har påstått. Jag ville bara göra detta klarläggande.

RAGNHILD POHANKA (mp):

Herr talman! Jag vill tala litet för den motion som jag har väckt tillsammans med Anita Stenberg och som hon har yrkat bifall till.

I avstyrkandet av motionen i betänkandet nämner man egentligen inte ortopedisk medicin. Det är inte detsamma som ortopedi.

Vi har i Sverige 800 läkare som är vidareutbildade i ortopedisk medicin, men det är inte godkänt som specialitet. Det är en mycket speciell utbildning. Man kan säga att den överbryggar den behandling som läkare – i det här fallet ortopedier – ger och den behandling man kan få inom den alternativa medicinen av naprapater, kiropraktorer och andra alternativutbildade medicinare. Ortopedisk medicin är också en brygga mellan de traditionella specialiteterna ortopedi, neurologi och reumatologi.

Ryggens, stödjeorganens och ledernas sjukdomar kostar oss omkring 28

miljarder om året. Här skulle då läkare med utbildning i ortopedisk medicin oerhört fint kunna hjälpa till. Naprapaterna – vi har i andra motioner stött tanken på legitimation för dem – har inte den grundutbildning som en läkare har. Det blir då mer speciell hjälp som de kan ge till de människor som har sådana här problem.

I Säter i Dalarna finns en klinik där man utövar ortopedisk medicin. Där är flera läkare och även sjuksköterskor och sjukgymnaster med denna specialutbildning anställda. Vi menar att även de senare behöver få en specialistutbildning som blir godkänd.

Landstinget stöder klinikens verksamhet, och man kan alltså få den hjälpen för vanlig läkartaxa. Resultaten är mycket bra. Därför menar vi att den här utbildningen behöver få status och bli godkänd som en specialitet bland de 60 som redan finns.

Jag är förvånad över att man inte har nämnt denna utbildning i motionssvaret i betänkandet. Man använder i ortopedisk medicin en specifik manuell undersökningstaktik, och det är viktigt.

Vi yrkar på en utbildning i ortopedisk medicin både för läkare och sjuksköterskor. Det förekommer över huvud taget inte i grundutbildningen. Vidareutbildningskurser finns; dem anordnar socialstyrelsen, men det är inte godkänt på det sätt som vi vill åstadkomma. Vi menar att det behöver finnas en sådan utbildning och att det behövs ett slags legitimation av den som bedriver den verksamheten. Läkarna kommer nu inte i kontakt med det här ämnesområdet i sin grundutbildning.

Många av de operationer som ortopederna gör börjar man nu gå ifrån för att i stället ge behandling av olika slag. Här kan läkare med utbildning i ortopedisk medicin vara till hjälp. Det finns alltså 800 läkare i Sverige som är utbildade i ortopedisk medicin. De sysslar med många andra saker i stället, och de har liten möjlighet att få praktisera denna sin stora kunskap. Jag yrkar bifall till vår motion.

GÖRAN ENGSTRÖM (c):

Herr talman! Jag begärde ordet en gång till därför att jag tycker att det är viktigt att göra vissa distinktioner när det gäller olika typer av styrning och planering.

Per Stenmarck nämnde i en bisats att jag hade förklarat att Dagenssystemet ensamt – det var så jag uttryckte mig – inte räckte för att klara läkarförsörjningen över landet på ett jämnare sätt. Det vidhåller jag – det kan vem som helst konstatera. Det är därför jag efterlyser fler morötter från statens sida när det gäller att komplettera det systemet.

Men jag vill gärna betona att jag är en stark försvarare av Dagenssystemet när det gäller att fördela de totala sjukförsäkringsresurserna över landet på ett jämlikt sätt. Det har inneburit en helt annan kontroll över kostnadsutvecklingen än vi hade med det gamla systemet. Det gynnar de i sjukvårdshänseende eftersatta landsdelarna.

Det kan vara intressant att titta på hur utvecklingen ser ut i ett enskilt landsting.

Landstinget i Kopparbergs län är måhända ingen föregångare på alla områden. Tillämpningen av capitation-principen som den kallas, som innebär

att landstingets ekonomiska resurser även inom landstingsområdet fördelas efter principen antal invånare och ålder inom sjukvårdsområdena, har vi emellertid knäsat i vårt landstingsområde. Vi har varit utomordentligt eniga – centerpartister, moderater och socialdemokrater – om att detta är en framkomlig väg.

Det finns anledning att betona detta. Just denna princip, fördelning på invånarantal, är nämligen något som man kan se även på det internationella planet ersätter de automatiskt utbetalande försäkringssystemen. De ledde faktiskt till något som kan liknas vid sjukvårdens konkurs i de länder som använde sig av sådana system.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 15 §.)

15 § Beslut

Företogs till avgörande socialutskottets betänkande 1989/90:SoU7 och SoU9.

Socialutskottets betänkande SoU7

Mom. 1 (förbud mot amalgam m.m.)

Utskottets hemställan bifölls med 216 röster mot 71 för reservation 1 av Ulla Tillander m.fl.

Mom. 3 (hänvisningsläkare)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Ulla Tillander och Rosa Östh – bifölls med acklamation.

Mom. 5 (information om alternativa behandlingsmetoder)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Gudrun Schyman och Anita Stenberg – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (produktkontroll och registrering av biverkningar av tandersättningsmaterial)

Utskottets hemställan bifölls med 220 röster mot 69 för reservation 4 av Ulla Tillander m.fl.

Mom. 8 (tandimplantat enligt Brånemarksmetoden)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Ulla Tillander m.fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Socialutskottets betänkande SoU9

Mom. 2 (utformningen av kunskapskontrollen efter AT)

Utskottets hemställan bifölls med 232 röster mot 51 för reservation 1 av Sten Svensson m.fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 3 (socialstyrelsens ansvar för utformning och organisation av kunskapskontrollen under AT)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Sten Svensson m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (tidsbegränsade förordnanden för läkare under specialistutbildning)

Utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering – som ställdes mot utskottets hemställan med godkännande av den i reservation 3 av Daniel Tarschys m.fl. anförda motiveringen – bifölls med acklamation.

Mom. 5 (författningsreglering av rätten till handledning under specialiseringstjänstgöringen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Daniel Tarschys och Barbro Westerholm – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (icke-legitimerade läkares vikariatstjänstgöring)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Sten Svensson m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 10 (specialistutbildning till allmänläkare)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Daniel Tarschys m.fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 11 (specialistutbildning i ortopedisk medicin)

Utskottets hemställan bifölls med 265 röster mot 20 för reservation 7 av Anita Stenberg. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 12 (etik i läkarutbildningen)

Utskottets hemställan bifölls med 242 röster mot 41 för reservation 8 av Daniel Tarschys och Barbro Westerholm. 4 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 13 (psykosociala problem i läkarutbildning och läkartjänstgöring)

Utskottets hemställan bifölls med 248 röster mot 37 för reservation 9 av Daniel Tarschys och Barbro Westerholm. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

16 § Meddelande om information från regeringen

ANDRE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att utrikesminister Sten Andersson vid morgondagens sammanträde kl. 14.30 lämnar information om besöket i Sovjetunionen.

17 § Beslut om uppskjuten votering av kvällsärenden

På förslag av andre vice talmannen medgav kammaren att de ärenden som hann debatteras färdigt under återstoden av dagens sammanträde skulle företas till avgörande i ett sammanhang i början av morgondagens arbetsplenum.

18 § Statlig förvaltning m.m.

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1989/90:KU1 Statlig förvaltning m.m.

STIG BERTILSSON (m):

Herr talman! Betänkandet KU1 berör den statliga förvaltningen och handlar om ett antal motioner som ligger kvar sedan den allmänna motions-tiden. Inte helt överraskande har motionerna avstyrkts, vilket resulterat i fyra reservationer, varav jag vill yrka bifall till reservationerna 1 och 4. Jag vill också kort motivera varför jag yrkar bifall till dessa reservationer.

Reservation 1 handlar om motivering av myndigheters beslut. Man kan, herr talman, tycka att det är en självklarhet att en myndighet i sitt beslutsfat-tande i förvaltningsärenden anger vilken bestämmelse man stöder sig på. Det är faktiskt en rättssäkerhetsfråga att den enskilde över huvud taget inte skall behöva fundera på vad myndigheten stöder sig på när den fattar sina beslut.

Att det här skulle behöva skrivas in i lagen tycker inte majoriteten med hänvisning till att det regelmässigt fungerar så ändå. Jag påstår definitivt inte att det här är en kvantitativt sett stor fråga. Säkert är det som majoriteten säger, att man regelmässigt tillämpar denna ordning. Men det förefaller ändå motsägelsefullt att man inte kan ta steget fullt ut och införa en särskild be-stämmelse om detta i förvaltningslagen. Under behandlingen av denna fråga i utskottet har vi inte fått någon motivering till att man inte drar den logiska slutsatsen att införa en sådan bestämmelse i förvaltningslagen. Det skall bli intressant att lyssna till Catarina Rönnung i debatten och få veta om hon är beredd att utveckla motiveringen till att man inte vill ge enskilda människor den här tryggheten.

Låt mig också, herr talman, kommentera reservation 4, som på ett påtag-ligt sätt berör många människor, kanske alla människor. Den handlar om offentliga institutioners försäljning av information som underlag för direkt-reklam. Vi reseranter har aktualiserat frågan om myndigheternas försälj-ning av personuppgifter. Det har vi gjort framför allt utifrån det faktum att inget annat land har så mycket information om enskilda människor samlade på dataregister av olika slag som vi i Sverige har. Inget annat land tillåter heller samkörning mellan olika register i så stor omfattning som vi gör i vårt land. Dessutom har inte heller något annat land ett så lättillgängligt register-system som det svenska. Vem som helst, svensk eller utlänning, kan t.ex. köpa information från det statliga befolkningsregistret SPAR. Det är infor-

mation som i andra länder betraktas som ytterst personlig och som är i behov av ett integritetsskydd.

Vi har aktualiserat den här frågan i detta sammanhang därför att Sverige som sagt är det land i västvärlden där myndigheterna har flest uppgifter om medborgarna. Ständigt växer dessa register över oss medborgare. De senaste åren har vi t.ex. sett kronofogdemyndigheternas nya centrala register växa fram. Vi har sett fritidsbåtsregistret växa fram. Det känner alla till, och minsann inte bara de som har båtar. Det förs diskussioner om socialstyrelsens centrala slutenvårdsregister. På gång är också som bekant en ny och ökad folk- och bostadsräkning. Även på det kommunala planet har antalet register ökat mycket snabbt. Enligt datainspektionens bedömning finns ungefär 8 000 personregister i kommunal regi, och det sker en kontinuerlig ökning med ett tiotal register i månaden.

Det är mot denna bakgrund som vi tycker att det är mycket väsentligt att införa ett generellt förbud mot försäljning av uppgifter om enskilda människor. Data- och offentlighetskommittén har tidigare föreslagit ett principiellt förbud där myndigheterna inte skall få sälja sådan information utan riksdagens tillåtelse. Men eftersom man då undantar ett stort antal register, tycker vi att det är väsentligt att det införs ett generellt förbud i detta avseende.

I vår reservation pekar vi på att det är viktigt att begränsa utlämnande av uppgifter så mycket som möjligt, så att myndigheterna inte heller känner behov av att samla in mer information än vad de verkligen behöver.

Mot den bakgrunden yrkar jag bifall också till reservation 4 i betänkandet.

BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! Data- och offentlighetskommittén avgav på sin tid fem delbetänkanden. Ett av dem har resulterat i en proposition, nämligen den om integritetsskyddet i grundlagen. De övriga fyra ligger till sig i departementet. Regleringen av bl.a. patientregister, personnummer och försäljning av personuppgifter ur statliga dataregister ligger på is.

I augusti 1986, dvs. för mer än tre år sedan lämnade DOK ifrån sig sina förslag beträffande försäljningen av personuppgifter. Ingenting händer. Ändå hänvisar utskottets majoritet än en gång till att frågan bereds i regeringskansliet. Hur länge skall vi egentligen vänta? Kan Catarina Rönning ge oss ett besked i dag om detta?

Utskottets majoritet säger ingenting om vad man tycker om att uppgifter som samlats in för angelägna statliga ändamål används i kommersiella syften. Socialdemokraterna i utredningen tyckte att vi skulle ha ett förbud mot försäljning, men att nio statliga myndigheter skulle få fortsätta att sälja. Det enda som skulle krävas var att de hade tillstånd av riksdagen. Det låter mycket kraftfullt med ett förbud, men det är alltså inte hela sanningen. I själva verket föreslogs att alla myndigheter som redan hade försäljning av någon omfattning skulle få fortsätta att sälja.

Vi i folkpartiet anser inte att det är en statlig uppgift att hålla på och samla in uppgifter om folk för ett visst ändamål och sedan använda dem i ett helt annat, kommersiellt syfte. I stället för att legalisera den försäljning som nu pågår bör riksdagen fatta ett beslut om att försäljning av personuppgifter inte skall tillåtas.

Vad anser socialdemokraterna i sakfrågan? Skall det vara tillåtet eller förbjudet att kommersiellt använda statliga personregister på data?

Jag yrkar bifall till reservationerna 1 och 4.

BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Stig Bertilsson försökte elda upp sig över reservation 1, som handlar om att man skall tvinga myndigheter att motivera sina beslut. Den regeln gäller faktiskt.

Vi har i utskottet försökt få förklaringar från moderaterna och folkpartisterna om huruvida det ymnigt förekommer att myndigheter inte motiverar sina beslut. Om de inte gör det skall vi självfallet lagstifta därom. Vi har dock inte kunnat få ett enda exempel därpå. Jag tycker inte att vi skall lagstifta i onödan; vi har redan tillräckligt många lagar i detta land. Jag trodde att även moderaterna och folkpartisterna var överens om att det inte skall stiftas några onödiga lagar.

Ändå reserverar de sig. Stig Bertilsson försöker låtsas som om det här är någonting som majoriteten i utskottet inte riktigt tar på allvar. Men i majoritetsskrivningen slår vi fast att det är fullständigt självklart att myndigheterna skall motivera sina beslut. Om Stig Bertilsson och andra kan ge oss exempel på att det inte förekommer, då är jag den förste att förorda lagstiftning.

Låt mig härefter, herr talman, säga några ord om reservation 3. Vi lägger ut ganska stora summor på att göra det möjligt för en rad statliga företag, myndigheter och förvaltningar att ge ut företags- och personaltidningar. Avsikten är naturligtvis bl.a. att dessa tidningar skall befrämja företagsdemokrati, att de anställda fritt skall kunna komma till tals och att stimulera till en levande debatt. Nu finns det tyvärr en otäck tendens på många håll att förvandla dessa tidningar till megafoner för företagsledningen eller förvaltningsledningen. Kritiska röster tystas.

Jag skrev min motion i den här frågan i direkt anslutning till att den nya SJ-ledningen kvävt den fria debatten i tidningen SJ-Nytt, vilket ledde till att chefredaktören och delar av redaktionen avgick och tidningen förvandlades till ett propagandaorgan för SJ-ledningen. SJ-chefen förklarade vid ett möte att informationsavdelningens och tidningens uppgift är att lära personalen att hålla tyst. Några kritiska insändare i tidningen ville han inte veta av. Såväl Journalistförbundet som Statstjänstemannaförbundet och Statsanställdas förbund protesterade oerhört skarpt.

Nu menar jag självklart inte, och det är inte avsikten med min motion, att riksdagen skall gå in och stifta lag i den här frågan. Det vore inte alls bra. Men riksdagen kan ändå göra en meningsyttring. För direkt eller indirekt är det ändå vi som anslår pengar för att finansiera dessa tidningar. Då tycker jag att vi litet stillsamt kan påpeka att vi anser att de pengar vi anslår till tidningen skall användas på det sättet att normala principer om journalistisk integritet bör gälla och att dessa tidningar bör ha en självständig ställning. KU, som har uppgiften att försvara press- och yttrandefriheten, har härvidlag ett särskilt ansvar.

Jag tycker att det hade varit rätt klädsamt om Stig Bertilsson, som själv är tidningsman, hade engagerat sig litet mera i den här frågan i stället för i den

fråga som jag inledningsvis berörde och som jag tycker är ganska meningslös.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 3.

Så kanske några avslutande ord om vad Birgit Friggebo och också Stig Bertilsson var inne på, nämligen adressförsäljningen och direktreklamen. Det är i och för sig en knepig fråga. Jag tycker att data- och offentlighetskommittén har lagt fram ett bra förslag, och jag önskar att regeringen kom loss och presenterade en proposition i frågan. Men jag tycker att man kan avvakta ett tag till.

Man kan naturligtvis diskutera adressförsäljningen och direktreklamen – det är ju vad den används till i allmänhet – men jag tror inte att det är möjligt att helt avskaffa försäljningen av adresser. Jag tror t.ex. inte att de politiska partierna skulle uppskatta det, och då tycker jag att det är riktigt att detta regleras på ett bra sätt.

Samtidigt anser jag – det hör inte direkt till det här betänkandet – att den typen av reklam och försändelser skall åläggas en betydligt högre reklamskatt än i dag, vilket vi i vpk förgäves har yrkat på här i riksdagen. Det är bättre att i stället premiera den annonsering och reklam som sker via dagspressen och som bidrar till, indirekt, att befrämja den fria opinionsbildningen. En ökad reklamskatt på direktreklamen kan också användas för att förbättra presstödet och därmed mångfalden inom pressen.

Det här är en litet knepig fråga, men jag tror inte att vi kan komma bort från direktreklamen. Därför tycker jag att det är bättre att adressförsäljningen sker i reglerade former och via samhällseliga organ.

BIRGIT FRIGGEBE (fp) replik:

Herr talman! Bo Hammar säger att det självklart skall vara så att man anger lagrum i ett myndighetsbeslut och att han skulle vara den förste att ställa upp på en lagreglering av detta, om det visar sig att det finns missförhållanden. Bo Hammar har ju gjort sig känd för att han kan ändra ståndpunkt och låta sig övertygas av en debatt i kammaren, och det är min förhoppning att han skall göra det nu också.

Det är mycket lätt att ta kontakt t.ex. med skattemyndigheterna och höra efter hur situationen är där. De allra flesta besluten innehåller hänvisning till vilket lagrum man har stött sig på, men det förekommer beslut där det inte gör det.

När jag undersökt saken vidare, har jag funnit att det finns en värre bakgrund än vad jag trodde. Den bakgrunden är att tjänstemännen och de som har utfärdat besluten saknar kompetens för att själva avgöra vilket lagrum de stöder sig på, och därför kan de inte skriva ut vilken paragraf det handlar om i den speciella lagen.

Det ställs också krav, inte minst från kammarrätterna, på att det måste bli en allmän kompetenshöjning hos skattemyndigheterna och deras tjänstemän. Jag är alldeles övertygad om att det skulle bidra till en kompetenshöjning om man genomförde en lagändring i den riktning som föreslås i reservation 1, nämligen att när en myndighet skriver ut ett beslut åligger det tjänstemannen att själv göra klart för sig vilket lagrum han eller hon stöder sig på i beslutet.

Här förekommer alltså ett beteende som inte är bra ur rättssäkerhetssynpunkt, även om det inte är av en stor omfattning. Men det räcker med några fall för att vi skall ta tag i den här frågan.

STIG BERTILSSON (m) replik:

Herr talman! Bo Hammar talade om att uteblivna motiveringar enligt vår uppfattning skulle förekomma ymnigt. Men det påstod jag aldrig, Bo Hammar, utan jag bara konstaterade att det är en trygghetsfråga att enskilda människor har möjlighet att se varpå myndigheterna stöder sig när de fattar besluten. I övrigt hänvisar jag gärna till Birgit Friggebos utmärkta inlägg här.

När det gäller den andra frågan, som Bo Hammar ansåg vara viktigare, kan jag gärna säga att Bo Hammars motion innehåller en del intressanta inslag. Men han har inte kunnat visa att han inte tummar på ägar- och utgivarrollen i sitt förslag, och därför har jag inte kunnat ställa upp på motionen.

Journalisterna har i dag ett väldigt gott stöd i avtalet mellan TA och Svenska Journalistförbundet när det gäller deras roll, och där har man i grunden förutsättningarna för arbetet även på statliga personaltidningar. Men ge inte upp, Bo Hammar, vi kanske kan diskutera det här vidare så småningom!

BO HAMMAR (vpk) replik:

Herr talman! I utskottet försökte vi vid ett flertal tillfällen, från framför allt folkpartiet som hade motionerat, få fram exempel på att det är ett reellt problem att myndigheter inte motiverar sina beslut. Vi sade att om det är så, måste man göra någonting åt det, men vi kunde inte få fram de exemplen, och det är litet knepigt att stifta en lag rätt ut i luften. Som jag sade i mitt inledande anförande, tycker jag att man skall vara litet försiktig med att stifta lagar som kanske inte behövs.

Nu kom Birgit Friggebo med en del exempel, och det är i och för sig intressant. Jag har naturligtvis förtroende för Birgit Friggebo, men det är inte så totalt obegränsat att jag är beredd att utan vidare på stående fot ändra uppfattning och säga att jag ansluter mig till reservationen. Det har jag visserligen gjort en gång tidigare, men man kan inte göra det varje gång. Och vi kunde som sagt ha fått de här exemplen litet tidigare och då också fått tillfälle att bedöma dem.

Jag tror ändå inte att det är något utbrett problem. Men kan ni påvisa det, får vi återkomma nästa år, och då skall vi gärna lagstifta.

Stig Bertilsson tog upp samma fråga och kom också in på min motion och reservation 3 om hur vi skall ha det med personaltidningarna. Han sade att det finns intressanta inslag i motionen och reservationen, och det tackar jag för.

Vad det handlar om är något slags markering från utskottets sida, och jag tycker inte att det vare sig inkräktar på ägar- eller utgivarrollen eller kolliderar med tryckfrihetslagstiftningen och den allmänna princip vi har att riksdagen inte skall lägga sig i pressens sätt att fungera. Men det här är ju tidningar som vi bidrar till att finansiera. Om vi säger att vi anser att de skall fungera enligt normala journalistiska principer, tycker jag inte att det är fråga om någon inblandning från vår sida.

BIRGIT FRIGGEBE (fp) replik:

Herr talman! Med tanke på Bo Hammars öppenhet här skall jag inte bråka vidare med honom, utan jag avvaktar nästa års behandling av denna fråga.

CARL FRICK (mp):

Herr talman! Det är viktigt att vi har en oberoende press med en fri ställning och vakna journalister. Därför har vi i miljöpartiet ställt oss bakom motionen från vpk. Det är viktigt att tidningarna kan fungera som ett debattforum och inte bara som ett språkrör för dem med vissa speciella åsikter. Vi anser det därför vara viktigt att riksdagen ger sin mening till känna i denna fråga och att vi försöker komma till rätta med de problem som avspeglas i SJ:s tidning. Därför yrkar vi bifall till reservation 3.

Vi anser också att data normalt sett skall användas bara för de ändamål som de ursprungligen samlades in för. Man kan kanske tänka sig undantag, men det skall i så fall vara mycket specificerade fall då man verkligen vet vad det är fråga om. Det är enligt vår mening en form av missbruk när man försöker tjäna pengar på våra privatliv. Därför är det rimligt med ett förbud i denna fråga såsom föreslås i reservation 4, vilken jag härmed yrkar bifall till.

Tack för ordet.

CATARINA RÖNNUNG (s):

Herr talman! I konstitutionsutskottets betänkande nr 1 behandlas sju motioner av skiftande slag väckta under den allmänna motionstiden.

Riksdagen beslutade 1986 om en ny, moderniserad förvaltningslag, i vilken det betonades att myndigheternas uppgift är att tillvarata den enskilde medborgarens intressen i lika hög grad som statens. Att ge service, råd och hjälp till allmänheten är lika viktigt som att myndigheten handlar korrekt i juridisk mening.

En i tiden utdragen stridsfråga är om förvaltningslagen skall innehålla en särskild bestämmelse om att myndigheterna i sina beslut till den enskilde skall ange vilka föreskrifter ett avgörande grundas på. Utskottsmajoriteten har tidigare i sina överväganden gått på besvärssakkunnigas linje. Dessa hävdade redan i ett betänkande på 60-talet att kravet på att hänvisningar till författningsbestämmelsen skall förekomma är så elementärt att detta inte behöver skrivas in i lagtexten.

Vi vidhåller denna uppfattning, särskilt som det vid vårt kanslis förfrågan till statsrådsberedningen inte har anförts ett enda klagomål i denna sak. Från juristhåll har ingen kritik nått oss.

Folkpartiets motion tar heller inte upp något konkret fall. Även om Birgit Friggebo har företagit en egen, privat undersökning måste utskottet naturligtvis granska denna närmare.

Konstitutionsutskottet värnar självfallet om den enskildes rättssäkerhet och om en god myndighetskultur, och utskottet utgår ifrån att statsrådsberedningen nu som tidigare bevakar frågan. Jag yrkar avslag på reservation nr 1, och jag tackar Bo Hammar för hjälpen med argumentationen.

Centerpartiet framför i reservation 2 att förrättningsformen med muntliga överläggningar skall prövas i t.ex. förvaltningsärenden. I förvaltningslagen sägs att ärenden skall handläggas enkelt, snabbt och billigt utan att rättssä-

kerheten för den skull eftersätts. Byråkratiskt krångel och långa väntetider skall motverkas och den enskilde skall få råd. I lagen finns inget hinder för att ordna sådana förrättningar som förekommer vid t.ex. fastighetsbildning. Myndigheten kan bestämma om handläggningen skall vara muntlig. En sökande eller klagande har rätt att till myndigheten lämna uppgifter muntligt, också per telefon. Det skall vara så enkelt som möjligt att komma till tals. Utskottsmajoriteten anser att förvaltningslagen är väl avvägd i befintligt skick.

Vpk och miljöpartiet anser att personaltidningar skall ha en gentemot förvaltnings- och företagsledning oberoende ställning, så att missförhållanden inom ett företag eller en förvaltning inte censureras.

Journalistförbundet har i det avtal som är slutet med Tidningarnas arbetsgivarförening infört en bestämmelse som säger att medarbetare inte får åläggas att skriva emot sin övertygelse eller utföra förödmjukande uppdrag. För övrig press, radio och TV finns etiska regler där det sägs att denna bestämmelse skall beaktas.

Jag vill gärna i kammaren uttala att pressetiska regler skall följas. Även utskottet uttalar sig i denna fråga, och säger: "Utskottet hyser förståelse för de synpunkter som förs fram i motionen om behovet av en öppen och kritisk debatt även i denna typ av tidningar."

Bo Hammar slår i sin motion fast: "Principen om ansvarig utgivares ställning och oberoende finns reglerad såväl i lag som i praxis. Vi menar inte att en ytterligare lagreglering är önskvärd." Så som tryckfrihetsförordningen nu är utformad skall ägaren utse ansvarig utgivare för periodisk skrift. Beträffande personaltidningar gäller i stor utsträckning att en person i verksamhetens ledning utses. Att garantera personaltidningen en oberoende ställning gentemot företagsledning går, som jag ser det, inte utan lagändring. En lagändring är inte något parti, inte heller vpk, villigt att ställa upp på.

Även om missförhållanden i t.ex. en statlig förvaltning inte kommer fram i en personaltidning med en begränsad räckvidd kan en bred allmänhet i andra massmedia lätt få ta del av klagomål i förvaltningen. Vi har regler om meddelarskydd med efterforskningsförbud gentemot källan. En utvidgning av detta skydd till att gälla även näringsliv och organisationer utreds för närvarande.

Miljöpartiet begär i Carl Fricks motion köpfrid. Posten och andra offentliga institutioner skall inte ha rätt att sälja adresser som underlag för direktreklam till hushållen. Tanken är god. Jag har själv motionsledes framfört denna tanke för några år sedan. En proposition förbereds för närvarande i regeringskansliet. Att i detta läge göra som många av konstitutionsutskottets ledamöter – moderater, en miljöpartist och en folkpartist – nämligen öda krut på att kritisera ett utredningsförslag och uppträda som något slags remissinstans är enligt min mening något märkligt. Innehållet i ett kommittébetänkande säger inte så värst mycket om hur propositionen slutgiltigt kommer att vara utformad.

En lagremiss grundad på DOK:s återstående betänkande beräknas komma i mars nästa år. Därmed är en proposition tämligen nära förestående.

Herr talman! Jag yrkar bifall till hemställen i utskottets betänkande och avslag på samtliga reservationer.

Prot. 1989/90:26
15 november 1989

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

*Statlig förvaltning
m.m.*

BO HAMMAR (vpk) replik:

Herr talman! Jag vill bara säga ett par ord till Catarina Rönnung med anledning av diskussionen om personaltidningarna.

Jag tror att detta är en ganska viktig fråga. Vi har många personaltidningar inom statliga företag, myndigheter och förvaltning. Det är faktiskt skattebetalarna och vi riksdagsledamöter som representanter och ombud för skattebetalarna som anslår pengarna. Jag menar inte att vi skall uppträda som något slags arbetsgivare och diktera för dessa tidningar; tvärtom. Vi skall endast komma med ett stillsamt påpekande om att dessa pengar står till förfogande och att man kan ge ut tidningar av olika slag.

Men vi anser att dessa tidningar då skall tjäna som instrument för en fri och öppen debatt. De anställda skall fritt kunna uttrycka sina åsikter, man skall kunna komma med kritik mot företagsledningen och med förslag. Dessa tidningar skall icke fungera som något slags megafoner för företagets, förvaltningens eller myndighetens ledning. Om det fungerar på det sättet – vilket det tyvärr gör på ganska många håll, och vi har haft en del dramatiska konflikter – måste vi ta oss en funderare på om man skall ge ut den här typen av tidningar. Det vore bättre att öka på reklamanslaget för företags- eller förvaltningsledningen om de behöver göra reklam för sig.

Vill man ge ut tidningar tycker jag att man skall ge ut tidningar. De skall fungera enligt normala journalistiska principer med de pressetiska regler som vi har. Det var den lilla markering som jag tyckte att riksdagen och utskottet skulle göra, utan att på något sätt lägga sig i tidningarnas redigering eller föranstalta om något slags lagstiftning. Jag är ledsen över att man inte velat gå med på detta från socialdemokratiskt håll och att de andra partierna utom miljöpartiet inte heller gått med på det.

CATARINA RÖNNUNG (s) replik:

Herr talman! Jag vill till Bo Hammar säga att utskottet har gjort ett uttalande i vilket vi säger att vi hyser förståelse för de synpunkter som Bo Hammar har fört fram i sin motion om att det är viktigt med en öppen och kritisk debatt även i personaltidningar.

Detta är så långt vi kan komma med nuvarande lagreglering. Bo Hammar får väl komma igen med nya friska grepp och förslag om hur man skall kunna specialdestinera pengar till de här personaltidningarna. Man kanske eventuellt kan hålla medel inne, eller Bo Hammar kanske har idéer om hur man tekniskt skall kunna lösa det hela på så sätt att personaltidningarna får en oberoende ställning gentemot ledningen. Jag vet inte hur det skall gå till, men Bo Hammar kanske har några egna idéer i den här frågan.

Utskottsmajoriteten har gjort ett enligt vår mening bra uttalande i frågan. Jag hoppas att det kommer att vara till vägledning för journalister och för de ansvariga utgivarna för de här personaltidningarna.

BO HAMMAR (vpk) replik:

Herr talman! Jag vill inte ha färre personaltidningar. Jag vill ha fler tidningar över huvud taget, mer mångfald, större debatt och livligare meningsutbyte. Det har varit min avsikt med den här motionen.

Jag vill på en punkt ge Catarina Rönnung rätt. Jag kanske var litet orättvis. Jag anser att utskottet skulle ha kunnat gjort en mycket starkare markering, men jag skall erkänna att det ändå var ett litet steg som utskottet tog i och med den här skrivningen. Det vill jag ändå notera. Jag hoppas att det kanske kan påverka olika företag, förvaltningar och myndigheter i deras syn på detta. Men jag är inte riktigt så optimistisk som Catarina Rönnung. Jag tycker att vi kunde ha gått litet längre, men jag noterar i alla fall det här lilla steget.

CATARINA RÖNNUNG (s) replik:

Herr talman! På vilket sätt anser Bo Hammar att vi skulle ha gått längre?

Talmannen anmälde att Bo Hammar anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

HANS LEGHAMMAR (mp):

Herr talman! Jag hade inte tänkt gå upp i debatten om det här betänkan- det utan spara krafterna till litet senare. Men när jag får höra folkpartiets motivering till reservation 1 om motivering av tillämpad författningsbestäm- melse kunde jag inte hålla mig ifrån mikrofonen.

Vi har haft uppe den här frågan i utskottet vid åtminstone tre olika tillfäl- len. När jag läste den här motionen tänkte jag: Oj, är det verkligen på det viset att domstolen inte motiverar det beslut man har fattat! Så kan det väl bara inte vara?

Jag kontrollerade den frågan med olika jurister och andra som är rätt kun- niga på det området. Det visade sig då att man för tre fyra år sedan tagit initiativ till en förändring på det här området. Det har skett en smärre revo- lution när det gäller hur man motiverar besluten, och det är i dag inte längre något problem.

Jag ville efter detta att folkpartiets ledamot i utskottet skulle konkretisera vilka problem som fanns och åtminstone plocka fram ett beslut som inte gick i den här linjen. Jag tror att vi hade frågan uppe två eller tre gånger i utskot- tet. Jag fick aldrig fram något exempel på ett sådant beslut, och därför kunde miljöpartiet inte heller stödja reservationen.

Jag tyckte att det var litet patetiskt när jag under en utskottsbehandling fick reda på att man minsann inte skrev motioner för att Hans Leghammar skulle stödja dem. Man skrev motioner när man fått signaler från sina väl- jare. Jag tyckte då att det var ett litet konstigt sätt man hade att föra fram synpunkter i riksdagen på. Jag ansåg att det viktiga var sakfrågan. Det var den man ville förändra.

Vill man förändra sakfrågan får man också bemöda sig om att plocka fram underlag för att få med sig en majoritet. Det gläder mig att folkpartiet nu så här sent har börjat plocka i materialet. Men det är litet väl sent för att vi miljöpartister skall kunna ändra oss. Folkpartiet har haft gott om tid att

plocka fram det här materialet under utskottsbehandlingen. Man behöver inte komma dragande med det i kammaren när jag uttryckligen har begärt fram materialet flera gånger under utskottsbehandlingen. Det kunde ha kommit fram då och inte som ett populistiskt utspel vid själva kammarbehandlingen.

BIRGIT FRIGGEBO (fp) replik:

Herr talman! Hans Leghammar säger själv att han under utskottsbehandlingen fick uppgifter om att folkpartiet fått signaler från sina väljare om att sådant här förekommer. Det trodde inte Hans Leghammar på. Han har naturligtvis samma möjligheter som alla vi andra att själv ta kontakt med någon myndighet och höra efter hur det verkligen ligger till.

Det finns ingen anledning för oss att komma springande med information och serva Hans Leghammar med underlag för hans ställningstagande. Det får han ta fram själv.

Vi i folkpartiet har flera gånger i utskottet redovisat att vi fått signaler från människor som hört av sig till oss. Men Hans Leghammar trodde inte på det. Jag har gått vidare och gjort egna ytterligare undersökningar efter utskottsbehandlingen. Det har naturligtvis Hans Leghammar också möjlighet till.

Vi får väl avvakta nästa års behandling. Jag skulle rekommendera Hans Leghammar att ta kontakt med någon skattemyndighet eller någon kammarrätt för att efterhöra hur situationen verkligen är.

HANS LEGHAMMAR (mp) replik:

Herr talman! Om jag som riksdagsledamot vill övertyga en majoritet i riksdagen i en viss fråga försöker jag givetvis plocka fram så sakligt material som möjligt för att övertyga denna majoritet. Jag försöker då inte slänga ifrån mig frågan genom att säga: "Om ni vill vara med på den här reservationen eller den här motionen får ni ta reda på sakunderlaget själva." Jag tycker att det är ett litet onyanserat sätt att debattera och försöka föra fram nya sakfrågor på.

Är man intresserad av och upprörd över hur domstolar betar sig i ett visst ärende tycker jag att man skall plocka fram material till dem som kan vara beredda att stödja reservationen eller motionen. Om man inte gör detta är man antingen ute på populistiskt vatten eller så anser man inte att sakfrågan är så viktig.

Jag tror visst att man kan få signaler. Jag får också varje dag en mängd signaler från olika människor om fel i rättssystem och en inkonsekvent lagstiftning osv. Men jag skriver inte motioner utifrån sådana signaler, utan jag skriver motioner utifrån konkreta fakta. Det trodde jag faktiskt att folkpartiet också gjorde.

Om folkpartiet har konkreta fakta som man skriver motioner utifrån får man lov att visa upp dessa fakta. Då lovar jag, fru Friggebo, att jag skall stödja folkpartiet nästa år. Ta fram konkreta fakta, så skall vi stödja er nästa år.

BIRGIT FRIGGEBO (fp) replik:

Herr talman! Mycket av vårt arbete här i riksdagen bygger på förtroende mellan ledamöterna också över partigränserna. Vi brukar inte behöva skaffa fram papper och bevis på allting vi överlägger om – det är min erfarenhet från långvarigt regeringsarbete och kammararbete. Jag tror att Hans Leghammar känner litet desperation på grund av sin okunnighet just i denna fråga och oförmåga att känna förtroende över partigränserna. Jag ser fram emot att vi kan åstadkomma en förändring nästa år.

HANS LEGHAMMAR (mp) replik:

Herr talman! Om det behövs en förändring skall Birgit Friggebo minsann få mitt stöd. Anledningen till att jag ville ha konkreta bevis på att dessa signaler var riktiga var att de jurister jag hade pratat med sade att detta inte var något problem i dag, utan man hade rättat till problemet efter en lagändring för några år sedan. Jag tror på de juristerna lika väl som jag vill tro på folkpartiets representanter. När man då inte kunde plocka fram något material, tyckte jag inte att det fanns någon anledning att stödja detta förslag. Jag tycker att det är konstigt att man bemödar sig att plocka fram material först när frågan kommer till kammaren. Hade man möjlighet att plocka fram material, tyckte jag att man kunde ha gjort det i ett tidigare skede i stället för att komma dragande med det i sista minuten.

BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Catarina Rönning argumenterade mot ett förslag som ännu inte var ställt i kammaren. För att det inte skall hänga i luften ber jag att få yrka bifall till reservation 2.

Jag vill något kommentera den datapolitiska debatt som uppstod här. Jag vill i detta sammanhang hänvisa till de motioner och reservationer vi tidigare har haft från centerpartiets sida. Däri har också behandlats de frågor som har diskuterats här i dag, såsom registerlagstiftning för de stora befolkningsregistren, insamlande av datauppgifter, användande för andra ändamål av uppgifter insamlade för ett ändamål och begränsning av registerdatas användning. Dessutom har vi under en följd av år föreslagit införande av ett moratorium för stora personregister i avvaktan på DOK:s förslag om bl.a. personnummeranvändningen.

I det förslag som nu diskuteras i detta KU-betänkande föreslås en lagstiftning om köpfrid. Där har vi inte funnit anledning att reservera oss.

Herr talman! Vi återkommer i rätt sammanhang, när det blir dags att diskutera datalagen, sekretesslagen och tryckfrihetsförordningen.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut skulle fattas den 16 november.)

19 § Kommunala frågor

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1989/90:KU3 Kommunala frågor.

STIG BERTILSSON (m):

Herr talman! Betänkande 3 från KU handlar om kommunala frågor. Det är baserat på ett stort antal motioner, 26 stycken, från den allmänna motions-tiden i år.

Utöver många yrkanden om avslag på motioner finns i betänkandet också ett tillkännagivande till regeringen, som jag helt kort vill kommentera. Det gäller det kommunala partistödet. Det har visat sig att de nuvarande bestämmelserna i flera avseenden är omoderna eller kanske litet stereotypa. När man nu kommer till överläggningar mellan partierna, som ett resultat av tillkännagivandet, vill jag från moderat håll på det här stadiet skicka med den lilla passningen att detta inte får medföra ökade kostnader för kommunalt partistöd. Det är viktigt att man, även om man utvidgar stödet eller gör om det, är restriktiv så att man inte drar på sig ökade kostnader, som kanske kunde befaras annars.

Herr talman! I övrigt vill jag beröra några av de reservationer som föreligger. Jag vill börja med att yrka bifall till samtliga reservationer där vi moderater finns med som undertecknare.

Jag vill först säga någonting helt kort om reservation nr 1, som handlar om delning av kommuner. Det är inte svårt att tycka att folkviljan här borde få ett större genomslag än den har fått på senare år, framför allt sedan vi fick regeringsskiftet 1982 på hösten. Den nuvarande regeringen har varit mycket restriktiv, alltför restriktiv, när det gäller att ge möjligheter till att dela kommuner. Enligt vår uppfattning bör en kommunindelning kunna ske om människorna i området vill det och framför allt om det är ekonomiskt försvarbart.

År 1974 hade vi den senaste stora kommunsammanslagningen, när vi bantade antalet kommuner i vårt land till under 300. Det blev många reaktioner på det. När vi hade borgerliga regeringar under 70-talets andra hälft såg vi flera exempel på hur man verkligen prövade möjligheterna att dela stora kommuner. Jag har sett utmärkta exempel bl. a. i Skaraborgs län, där den lilla kommunen Essunga återuppstod efter en stor folkviljeinsats i en del av det som var Vara kommun.

Man var inte rädd för att pröva möjligheten att dela kommuner. I Alingsås kommun finns en del som heter Bjärke, som hade varit egen kommun fram till 1974. Under andra hälften av 70-talet prövade man om det inte var möjligt att låta Bjärke bli en egen kommun igen. En folkomröstning genomfördes. Den visade att det faktiskt inte fanns majoritet för att Bjärke skulle bli en egen kommun. Frågan prövades dock noggrant, och den möjligheten tycker jag att man skall släppa fram. Att man gör en prövning behöver ju inte innebära att det faktiskt blir en kommunindelning. Men i framför allt demokratihänseende är det väsentligt att man verkligen får möjlighet att undersöka det.

Många kommuner blev för stora 1974. Vi skulle uppnå en mängd fördelar, som jag dock inte skall gå in på ytterligare här, och kunna vitalisera det kommunala livet genom att dela åtminstone några kommuner. Det är jag helt övertygad om.

I reservation nr 6 talar vi om snabbare valgenomslag i kommunala styrelser och nämnder. Som bekant har vi i dag val i september. Nya fullmäktige tillträder då. Kommunstyrelser och nämnder tillträder dock inte förrän på

Prot. 1989/90:26
15 november 1989

Kommunala frågor

nyåret. Det finns egentligen ingen som helst anledning till att det skulle behöva vara på det sättet. Det har man t.ex. visat i Stockholm, där kommunstyrelsen väljs redan under hösten. Nu har man någon sorts interregnum, eller en period under hösten då man väntar på att den nya kommunala ledningen skall tillträda. Detta borde vara enkelt att ändra på, så att man kunde få ett snabbt genomslag, inte bara i Stockholm, utan över hela landet.

Reservation nr 10 är ganska intressant. Där talas om öppna nämnd- och utskottssammanträden. Det måste ändå sägas vara väsentligt, herr talman, med en ökad offentlighet och därmed förhoppningsvis ett ökat intresse för kommunala frågor. Vi har i vår reservation sagt att vi vill ha en försöksverksamhet, där en kommun skall kunna besluta att en eller flera nämnder har öppna, offentliga sammanträden. Vi kan ju jämföra med de öppna utskottsutfrågningarna här i riksdagen, åtminstone i det avseendet att de har medfört ett betydande intresse för den verksamhet vi håller på med. Alla kanske inte tycker att det är positivt – jag vet inte. Vi har av någon anledning mött och möter ett ihärdigt motstånd från framför allt socialdemokraterna i denna fråga. En förändring av detta slag skulle vitalisera livet i kommunerna. Jag är övertygad om att detta skulle kunna vara välgörande i en tid när vi ser att framför allt unga människor kanske inte är så intresserade av politik – alla undersökningar visar ju att de inte är det. Jag måste säga att det är svårt att förstå det socialdemokratiska motståndet i detta fall.

Jag vill också parentetiskt nämna reservation nr 12, som handlar om rådgivande kommunala folkomröstningar. Kunde man använda det instrumentet mera skulle man också vitalisera kommunerna och öka engagemanget i kommunerna. Som exempel kan jag nämna skattefrågorna. Vi moderater anser i grund och botten att det inte skall vara möjligt för kommunerna att höja kommunalskatten utan att först rådfråga människorna i kommunen om detta genom en folkomröstning. Detta skulle vara möjligt, och det skulle skapa ett mycket stort intresse för kommunens förvaltning.

I detta betänkande behandlas även en motion från vpk om en utvidgning av den kommunala kompetensen. Vpk anser att kommunerna skall ha möjlighet till solidaritetsaktioner och att lämna u-landsbistånd. Bortsett från att denna motion måste sägas vara mycket olämplig, på grund av att vi skulle få en mängd stater i staten samt en mängd förvaltningar och kanske skulle behöva ha någon form av miniutrikesdepartement i varje kommun, så har väl kommunerna i dag. Bo Hammar, fullt upp med sina nuvarande uppgifter? Vi kan ju ideligen se exempel på att kommunerna har svårt att klara sina viktiga uppgifter. Det är därför som jag anser det vara angeläget att yrka bifall till reservation 14.

Avslutningsvis vill jag nämna något om reservation 17 som även vi moderater står bakom. Med tanke på att det första som människor möter i form av offentlig verksamhet är den kommunala verksamheten vore det rimligt att JO hade talerätt också på detta område.

Med det anförda, herr talman, yrkar jag bifall till samtliga reservationer som moderaterna står bakom.

YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! I dag är det väl ingen som inte har insett nackdelarna med 60- och 70-talens kommunsammanslagningar och den hämmande effekt de haft på människors samhällsengagemang.

De senaste årens sjunkande valdeltagande är förmodligen ett av de mer allvarliga tecknen på att människor känner sig långt ifrån möjligheten att påverka.

Folkpartiets förslag och ställningstagande i detta betänkande syftar därför till att man på olika sätt skall öka den enskilda kommuninnevärnarens engagemang i samhällsbyggandet, att öka insynen i beslutsorganen och också att ge reellt inflytande över besluten.

Jag vill börja med, herr talman, att yrka bifall till de reservationer som folkpartiet står bakom, men jag tänker inte kommentera alla enskilt, utan jag skall koncentrera mig på de frågor som rör öppenhet och insyn och åtgärder för att stärka demokratin.

Den kommunala verksamheten har ökat i stor omfattning under de senaste årtiondena, men fortfarande styrs kommunerna efter en svunnen tids politiska modeller som är avpassade efter små och lätthanterliga kommuner. En del förändringsförsök pågår, men mycket mer skulle kunna göras om inte majoriteten så envetet satte sig emot ett ökat folkligt inflytande.

Först på senare tid har det blivit möjligt för kommuner att göra försök med en decentraliserad nämndorganisation – en modell som folkpartiet länge har förespråkats. Vi i folkpartiet anser också att kommunerna själva skall få avgöra om de vill genomföra en regelrätt delning utan att regeringen lägger sig i detta.

Fortfarande är det dock omöjligt att välja kommunfullmäktige genom direktval. Det behövs en lag som gör detta möjligt.

Utskottsmajoriteten skjuter frågan ifrån sig genom att hänvisa till kommunallagskommitténs arbete. Men sanningen är ju den att kommittédirektiven inte innehåller någonting om målet för arbetet – endast att frågan skall utredas. Vi har för vår del tagit ställning. Vi vill att kommunallagskommittén skall ha en klar inriktning för sitt arbete i denna sak – målet skall vara en lag som gör direktval möjliga. Först då ser kommunalstyrelsen en direkt spegling av kommunalstyrelsens opinion.

Andra viktiga åtgärder för att få människor mer engagerade i samhällsarbetet är att öka insynen och att oftare än nu ge människor möjlighet att tala om vad de tycker i olika frågor. Rådgivande kommunala folkomröstningar är ett bra sätt att ta reda på vad människor tycker i olika frågor, speciellt när det gäller frågor som uppstår mellan mandatperioderna och alltså inte har diskuterats ingående i en valrörelse. Men det krävs regler för vem och hur många som skall kunna initiera en folkomröstning, och det krävs regler för hur informationen skall gå till.

Folkpartiet har upprepade gånger krävt en lagändring som gör det möjligt för kommunerna att besluta om öppna nämnd- och styrelsesammanträden. Många vill gärna starta försöksverksamhet, men lagen lägger hinder i vägen. Vi anser att kommunerna själva skall besluta om formerna för öppenheten. Det kan gälla att öppna sammanträdena helt eller delvis, att ha en öppen

informationsdel och en sluten beslutsdel eller andra modeller som kan vara aktuella.

Den här öppenheten är tydligen farlig för socialdemokrater och kommunister som säger nej till förslaget. Vad är ni rädda för egentligen? Det skulle vara intressant att få ett enda bärande skäl till motståndet mot ökad öppenhet i den kommunala beslutsprocessen.

Vårt ställningstagande gäller också insynen i kommunala bolag och stiftelser. Dessa har under de senaste åren blivit allt fler, och anledningen illustreras av uttalanden av typen att man då kan fatta snabbare beslut eller att man kan hålla vissa ställningstaganden hemliga. Det är precis denna tendens vi vill motverka. Allt som bedrivs i offentlig regi skall vara öppet för medborgarnas insyn och kontroll, beslutsfattarna skall kunna avsättas i demokratisk ordning. Beslutsordningen får ta den tid som behövs för att demokratin skall fungera. Det som inte kan skötas på sådana premisser skall skötas av andra än förtroendevalda och kommunalt anställda.

Inte heller i detta sammanhang vill majoriteten ta ställning utan hänvisar till kommunallagskommittén. Men precis som i tidigare fall som jag redovisat har kommittén inte gett några direktiv för utredandet av frågan. Jag anser att kommittén borde ha gjort ett klart ställningstagande för öppenhet och insyn.

En annan insats för att stärka demokratin är att låta valresultatet snabbare slå igenom i kommunala styrelser. Det är den ordning som nu gäller i Stockholms stad. och det är, anser vi i folkpartiet, en ordning som också andra kommuner borde få införa om de anser att det skulle fungera bra i den aktuella kommunen. Vad vi förespråkar är alltså en lagändring, som gör det möjligt för kommunerna att själva besluta hur de vill ha det.

Det finns ett område där den politiska demokratin satts ur spel. Det är lagstiftningen som ger fackliga representanter närvarorätt i nämnder och styrelser. För oss är det principiellt oacceptabelt att personalen skall ha en särställning i förhållande till övriga kommuninnevånare, alldeles speciellt mot bakgrund av att det förekommer att småpartier med representation i fullmäktige och flera tusen väljare bakom sig inte har några platser i nämnder och styrelser. De fackliga representanternas närvarorätt bör därför upphöra.

Utskottet har också funnit skäl att göra ett tillkännagivande till regeringen. Det gäller kraven på en lösning på frågan om hur det kommunala partistödet skall utformas. Trots att många månader har gått sedan förtroendeuppdragsutredningen lade fram sitt betänkande har några kontakter inte tagits från civildepartementets sida, utan de politiska partierna väntar fortfarande på den kontakten. Utskottet har framhållit att det är angeläget att denna fråga skyndsamt löses. Det är bra.

Herr talman! Sammanfattningsvis anser jag att det är beklagligt att socialdemokrater och kommunister på avgörande punkter är så negativt inställda till att förbättra människors insyn och inflytande på det kommunala området. När skall glasnost och perestrojka komma till de socialistiska partierna i Sverige?

BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Från centerpartiets sida har det under fjolåret inte väckts några motioner på det kommunaldemokratiska fältet, därför att vi nu har

fått en utredning om kommunallagen. Den översynen borde vi kunna avvakta och se hur långt vi kan komma gemensamt för att utveckla den kommunala demokratin. Det har i utskottet ändå inte varit möjligt att avstå från ställningstaganden på en rad punkter, eftersom det föreligger motioner – vi har också motioner från centern. Det är intressant att även här kunna diskutera dessa frågor.

Kommunerna förvaltar huvuddelen av den offentliga verksamheten. På vilket sätt kan vi effektivisera den kommunala verksamheten? Under 70-talet diskuterades demokratifrågorna ganska naturligt i släptåget på kommunsammanläggningarna. Det var ett ingrepp i den kommunala demokratin som många upplevde som påtagligt. Under 80-talet har frågan i huvudsak gällt det ekonomiska området och hur man genom decentralisering skulle kunna återta vad som förlorades under 60- och 70-talens kommunsammanläggningar.

Det finns några frågor i detta betänkande som blir särskilt intressanta från den här utgångspunkten, t.ex. delning av kommuner. Det förekom kommundelningar under perioden 1976–1982. Detta fann socialdemokraterna så förkastligt att man var tvungen att ta upp det i granskningsbetänkandet och på ett konstruerat sätt angripa de dåvarande regeringarna, som hade beslutat om kommundelningar. Det fick alltså inte ske att kommuner delades när det var ett folkligt lokalt intresse. Den uppfattningen håller socialdemokraterna fast vid genom att över huvud taget avvisa förslagen om en positivare inställning till delning av kommuner. Vi anser att det inte finns fog för detta motstånd mot det lokala intresset. Därav reservation 1, som jag yrkar bifall till.

Frågan om direktvalda kommundelsnämnder hänger samman med frågan om på vilket sätt den lokala befolkningen skall kunna få inflytande. Den socialdemokratiska vägen tycks i dag vara att begränsa inflytandet lokalt. Möjligheterna är inte öppna vare sig till vidgade kommunala folkomröstningar eller till direktvalda lokala organ. Det finns visserligen möjligheter i dag att inrätta lokala organ. Jag tror att kommunallagsarbetet kommer att leda fram till att dessa möjligheter vidgas för kommunerna. Jag hoppas att det blir så.

Samtidigt tycker jag mig märka en strävan att centralt i kommunen via kommunstyrelsen fördela resurserna, bestämma precis vad man skall tycka och tänka i kommundelarna. Då har den ena handen tagit tillbaka vad den andra gav. Att inte våga pröva frågan om direktvalda kommundelsnämnder är, som jag ser det, ett uttryck för en centralistisk inställning. Därmed yrkar jag bifall till reservation 5.

På samma sätt kan man också se på frågan om de öppna nämnds- och utskottssammanträdena. Vi förespråkar en försöksverksamhet på det området. Detta gäller ju ingalunda ärenden som berör myndighetsutövning mot enskilda. Detta tycker jag är viktigt att understryka i detta sammanhang.

De rådgivande kommunala folkomröstningarna har alltså redan nämnts. Det är inte fråga om att avgöra om vi skall ha kommunala folkomröstningar eller inte. Den möjligheten finns redan, och den möjligheten utnyttjas också. Däremot kan det då och då uppstå tveksamheter om vem som skall kräva en sådan, på vilket sätt minoritetens intressen kan tas till vara, hur

frågorna skall ställas och vem som skall bestämma. Detta menar vi bör läggas in i förfarandereglererna.

En intressant fråga till Stig Bertilsson som sade att man inte skall kunna höja skatten utan kommunal folkomröstning: Kan man sänka skatten utan kommunal folkomröstning?

Vi har också synpunkter på vidgad kommunal kompetens. Det finns en reservation om kompetensen när det gäller u-landsbiståndet. Vi har inte reserverat oss på denna punkt från centerns sida. Det fanns inget stöd i kommunallagskommittén i varje fall till uppfattningen att utvecklingen skulle gå i en sådan riktning att det var motiverat att göra ett uttalande så som det är formulerat i reservation 14.

Den andra frågan om en utvidgning av kommunal kompetens, nämligen den om kommunal vårdnadsersättning i reservation 13 som jag yrkar bifall till, är betydligt intressantare. Här har kommuner föreslagit olika modeller för kommunal vårdnadsersättning. Den frågan är mycket aktuell i dag. Det intressanta är att man i stället för att överlåta åt kommunen att avgöra detta överlåter åt domstolar att i rättspraxis fastställa olika praxis. Det är alltså olika tolkningar av vad som är möjligt och vad som inte är möjligt för kommunen på detta område. Det tycker vi är helt fel. Vi skall klara ut här i riksdagen vilka möjligheter kommunerna skall ha och vidga kompetensen. Sedan får kommunerna själva avgöra om man vill tillämpa detta eller inte inom ramen för det som är aktuellt på barnomsorgsområdet i resp. kommun med beaktande av de målsättningar som vi i övrigt har inom barnomsorgsområdet.

Herr talman! Låt mig avsluta med att kommentera frågan om partistödet. Vi har många gånger från konstitutionsutskottets sida noterat att det skall bli överläggningar mellan partierna i denna fråga. Jag hoppas att socialdemokraterna och regeringen med ledning av detta betänkande äntligen kommer till skott. Detta har diskuterats så pass länge att vi måste få ett avgörande. Jag vill i motsats till Stig Bertilsson inte ha någon "passning" till regeringen, därför att vi från partiernas sida kan framföra våra synpunkter i samband med överläggningar om kommunalt partistöd. Vi vill inte ha sådana begränsningar som Stig Bertilsson vill införa.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till de reservationer där centern deltar.

BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Det är många gamla käpphästar som är ute och rör på sig i detta betänkande. Det är frågor som vi egentligen har diskuterat år efter år. Jag skall därför vara väldigt kortfattad, inte minst med tanke på att många av dessa frågor nu är under slutbehandling i kommunallagskommittén. Vi får alltså tillfälle att återkomma sedan kommittén har lagt fram sitt betänkande och regeringen kommit med en proposition.

Jag vill yrka bifall till reservation 7, som jag tycker är väldigt viktig.

Det gäller den demokratiskt viktiga principen att alla partier som har blivit invalda i kommunfullmäktige skall ha möjlighet att arbeta på ett demokratiskt sätt, att de skall ha möjlighet att följa kommunens arbete. Då fordras det att partierna har insyn i de kommunala nämndernas arbete. Häpnads-

väckande nog förhåller det sig inte så i dag. Vpk och miljöpartiet har reserverat sig i det fallet.

En rad lokala partier kan drabbas av samma problem, nämligen att de inte kan arbeta på samma sätt som andra partier. Jag tycker att det borde vara ganska enkelt att villfara begäran om att alla partier skall ha samma rättigheter, att alla partier skall ha möjlighet att åtminstone få insyn i de kommunala nämndernas arbete.

Med detta yrkar jag bifall till reservation 7.

Ylva Annerstedt undrar varför de socialistiska partierna inte vill ha glasnost och perestrojka här hemma. Jo, det tror jag att man vill ha – åtminstone vill vi i vpk ha det. Ylva Annerstedt förordar glasnost och perestrojka. Men samtidigt kan hon inte vara med på att förorda att alla partier får insyn i de kommunala nämndernas verksamhet. Öppenheten sträcker sig alltså inte längre. En rad minoritetspartier, mindre partier, skall således utestängas från insyn i den kommunala verksamheten på en lång rad olika områden, trots att väljarna har valt in dessa partier i kommunfullmäktige. Det är inte mycket till glasnost och öppenhet.

Jag tycker inte heller att det är mycket till öppenhet när man vill förmäna de fackliga representanterna möjligheten att följa överläggningarna inom olika kommunala organ. Det handlar ju inte alls om att de skall ha tillfälle att vara med och bestämma. Det handlar inte alls om något slags korporativt inflytande, utan det handlar om en sorts försöksverksamhet som går ut på att man skall kunna ha insyn i olika frågor som berör de kommunalt anställdas dagliga arbetsliv. Jag tycker att det är helt rimligt att den här möjligheten finns och vill gärna notera i det sammanhanget – detta gläder mig nämligen – att miljöpartiet åtminstone i någon mån har distanserat sig från de borgerliga partierna, även om miljöpartiet också har en reservation här.

Vi vill dock inte förmäna de fackliga organisationerna den här möjligheten. Vi tycker inte, som sagt, att det är riktigt att säga att det här handlar om ett slags korporativt inflytande. Det här kontrasterar också mot Ylva Annerstedts tal om öppenhet.

Herr talman! Jag skall inte i övrigt kommentera de olika reservationerna. Jag vill bara säga att i vissa frågor verkar en del av argumenten väldigt bestickande. Stig Bertilsson t.ex. var inne på detta med att de lokala folkomröstningarna skulle verka vitaliserande för demokratin, att det skall finnas ytterligare möjligheter att genomföra folkomröstningar på kommunal nivå. Men vi har ju redan den möjligheten. Jag tycker inte att Sjöboomröstningen var särskilt vitaliserande för den kommunala demokratin. Jag kan tänka mig att andra populistiska opinioner kan utnyttja det här instrumentet. Stig Bertilsson säger också, och det är intressant, att folkomröstningen kan användas som ett instrument för att stoppa skattehöjningar och kanske också för att stoppa byggandet av förläggningar för invandrare eller hem för utvecklingsstörda. Jag kan alltså tänka mig att det skulle vara en rad olika kommunala folkomröstningar som inte skulle verka särskilt vitaliserande för det demokratiska klimatet i vårt land.

Jag tycker nog att det när det gäller huvudregeln i den svenska demokratin skall handla om den representativa demokratin. Jag avvisar inte folkomröstningar. Själva propagerade ju vi i vpk ivrigt för en folkomröstning i kärn-

kraftsfrågan och därför tycker jag att det var bra att vi fick en sådan omröstning. Men det skall gälla i undantagsfall, det skall alltså inte vara något slags dagligen förekommande hot – som t.ex. att om de valda representanterna fattar det eller det beslutet, måste det bli en folkomröstning. Jag tror att det skulle kunna få väldigt svåra konsekvenser i en del fall.

Det gäller även en annan sak – och det här låter trevligt – nämligen detta med att kunna dela kommuner om det finns lokala opinioner för det. Men även det har jag i viss mån upplevt. Man kan tänka sig att det inom en kommun finns ett utpräglat och välmående överklassamhälle som skulle kunna leva väldigt flott och galant om man slapp bekymren i övriga delar av kommunen. Men jag tycker inte att en sådan lokal opinion utan vidare skall få bestämma om en brytning med kommunen i övrigt, om att inget ansvar längre tas av vissa för andra delar av kommunen där människorna har det betydligt svårare och lever under betydligt sämre ekonomiska omständigheter. Vi vill alltså inte att man skall kunna säga: Vi vill inte vara med och betala andras sociala utgifter och annat.

Jag tycker nog att också miljöpartiet i det här fallet skulle tänka över saken en gång till. Det låter bra att en lokal opinion skall kunna bestämma sig för en utbrytning från kommunen. Men det finns, som sagt, vissa komplikationer som gör att man inte alltid skall villfara den typen av opinioner.

Med detta, herr talman, yrkar jag avslutningsvis bifall till de reservationer som vpk stöder. Förutom reservation 7, som jag tidigare har nämnt, gäller det också reservationerna 15 och 16.

20 § Ajournering för middagsuppehåll

Kammaren beslöt kl. 17.56 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.30 för middagsuppehåll.

21 § Återupptagna förhandlingar

Förhandlingarna återupptogs kl. 19.30 under ledning av förste vice talmanen.

22 § Kommunala frågor

(forts. konstitutionsutskottets betänkande KU3)

YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Fru talman! Om jag nu kommer ihåg rätt från Bo Hammars inlägg före middagspausen så beskyllde han mig för att vara emot eller vilja motverka insyn och öppenhet för små partier. Tvärtom sade jag faktiskt i mitt inlägg att det är märkligt att ge kommunal personal plats i nämnder och styrelser när mindre partier, med representation i fullmäktige och med kanske flera tusen väljare bakom sig, inte har den representationen. Det var således helt fel.

Kommunallagskommittén har dessutom i uppdrag att behandla den här frågan. I detta avseende – till skillnad från en del andra frågor som jag tog upp i mitt inlägg – finns en klar inriktning på uppdraget till kommunallagskommittén. Det är en vilja att ge möjlighet för småpartier att få representation i större utsträckning än nu är fallet.

BO HAMMAR (vpk) replik:

Fru talman! Egentligen var det väl så att Ylva Annerstedt angrep vpk och socialdemokraterna för att vara emot öppenhet när det gäller kommunalpolitiken. Jag påpekade då i all stillsamhet att det finns en reservation som skulle garantera även mindre partier full insynsrätt i angelägenheterna i de olika kommunala nämnderna. Folkpartiet står inte bakom den reservationen. Möjligen kan vi få med folkpartiet så småningom, om jag får tolka Ylva Annerstedt på det sättet.

När det gäller öppenheten kritiserade jag folkpartiet för att det är emot att de fackliga representanterna skall kunna få insynsplatser i olika kommunala instanser utan att ha möjlighet att påverka några beslut. Folkpartiet har reserverat sig emot den fackliga representationen tillsammans med de andra borgerliga partierna och delvis miljöpartiet. Det tycker jag är beklagligt. I ett sådant läge tycker jag inte att man skall tala så vitt och brett om att man står för öppenhet och kritiserar andra partier för att de skulle vara mera slutna.

YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Fru talman! Det är uppenbart att både vpk och socialdemokraterna säger nej till öppna nämndsammanträden och till kommunala folkomröstningar. Jag beklagar det.

BO HAMMAR (vpk) replik:

Fru talman! Jag vet inte om kommunala folkomröstningar är något särskilt tecken på öppenhet. Jag nämnde tidigare exemplet med Sjöbo och de excesser som pågick där. Man kan tänka sig andra folkomröstningar av samma slag. I mitt inledningsanförande framhöll jag att det trots allt är den representativa demokratin som är huvudprincipen i vårt statskick. Sedan kan man tänka sig folkomröstningar, och de är möjliga att genomföra i olika sammanhang. Jag tycker dock inte att det är något tecken på öppenhet att man kraftigt vill utöka möjligheterna att genomföra olika typer av folkomröstningar.

Förste vice talmannen anmälde att Ylva Annerstedt anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

HANS LEGHAMMAR (mp):

Fru talman! Miljöpartiet står bakom många av reservationerna i detta betänkande. Jag skall beröra de flesta av dem.

Den första reservation vi har ställt upp bakom är reservation nr 1 om delning av kommuner. Vi tycker att det har funnits en alltför snäv inställning när det gäller kommunindelningar och att man gick litet för hårt fram vid

kommunsammanslagningen under 60- och 70-talen. Man bör i princip ha en kommunal praxis om att man skall släppa fram det här. Vi har inte velat släppa det hela vägen ut, men den kommunala principen bör vara att det skall godkännas. Jag tycker dock som Bo Hammar att i extremfallen när de rika vill köpa sig fria från socialt och annat ansvar skall man vara försiktig. Principen bör i alla fall vara att kommunernas begäran skall beviljas.

Det finns vidare ett par reservationer om vikten av att återinföra begreppen stad och stadsfullmäktige. Jag tycker att det känns litet avlägset. När man har gått med på en kommunreform, kan jag inte riktigt förstå varför begreppet stad är så viktigt och varför man skall kalla det för stadsfullmäktige i stället för kommunfullmäktige. Vi stöder inte reservationerna med det innehållet.

Reservation 5 behandlar direktvalda kommunalnämnder. I miljöpartiet tycker vi att decentraliseringen och breddningen av demokratin är mycket viktig. Om inte systemet med kommunalnämnder skall förfelas och gå snett, är det mycket viktigt att man fullföljer demokratitanken och låter väljarna få påverka vilka personer som skall sitta i de olika kommunalnämnderna. Jag hoppas att vi kan få en lösning på detta framöver, även om det kanske inte är så troligt.

Snabbare valgenomslag i kommunala styrelser tas upp i reservation nr 6. I Stockholm har man redan i dag möjligheten att relativt snart efter ett val få ett genomslag i nämnder osv. Jag anser att grundprincipen i de kommunala frågorna är att kommunen själv skall kunna få bestämma i sådana frågor. Det har fungerat bra i Stockholm. Det har funnits behov av ett snabbare valgenomslag i andra kommuner, där det kan bli litet patetiskt om man efter ett regimskifte får en budget som inte överensstämmer med den sittande majoritetens åsikter.

När det gäller demokratifrågorna i stort finns det ett ganska konservativt tänkande i många avseenden. Jag önskar en radikalisering, inte minst från vpk:s sida. Vpk tror tydligen att man måste lägga locket på när det gäller många av möjligheterna att bredda demokratin.

Ytterligare ett område där vi har ställt upp bakom en reservation gäller insyn för samtliga partier i kommunala nämnders arbete. I reservation 7 har vi trots allt fått med vpk. Ylva Annerstedt från folkpartiet och företrädare från andra partier har talat om glasnost. Vore det nu inte dags att börja tala om glasnost även när det gäller de olika politiska partiernas möjligheter att arbeta ordentligt i nämnderna? De övriga partierna borde kunna lägga på oss såsom nyvalda ett ansvar för hela biten. Men hur skall ett litet parti kunna ta ansvar i t.ex. kommunfullmäktige om det inte får insyn i vad som händer i nämnder m.fl. organ?

I reservation nr 9 tar miljöpartiet upp den fackliga representationen i kommunala nämnder. Vi tycker att om man har ett representativt system och ett valsystem är det de som skall gälla. Fackföreningarna skall då inte tillåtas komma in litet grand vid sidan om. Det finns ett behov av att facken även på kommunal nivå skall ha insyn. Precis som i arbetslivet i övrigt kan det ske genom olika förhandlingar och MBL-avtal. Vi finner ingen anledning till att facken skulle ha en särskild representation i de kommunala nämnderna.

Skulle det vara så viktigt med de kommunalanställda, får de väl bilda ett eget parti och ställa upp på samma villkor som alla andra.

När det gäller fortsatt öppning och breddning av demokratin är det mycket viktigt med försöksverksamhet med öppna nämnd- och utskottssammanträden. Vi stöder därför reservation nr 10.

Rådgivande folkomröstningar har vi diskuterat flera gånger i utskottet under den korta tid jag har varit med. Jag tycker att det är litet konstigt att höra vpk, som ofta diskuterar att bredda demokratin, att stänga dörren för kommunismen och att ta bort k-et i sin partibeteckning, men som för fram Sjöbo så snart man börjar tala om folkomröstningar. Frågan är: Tror man på den ansvarstagande människan och på den egna förmågan att argumentera för att föra demokratin framåt, eller måste det finnas en statsmakt som trycker ned oönskade effekter i samhället?

Jag tror inte att man kväser en debatt genom att inte tillåta den, som när man vill kväsa fiendligheten mot invandrare i Sjöbo, sätta locket på och inte låta debatten komma fram. Jag tycker att vi när vi åkte runt med utskottet i Sovjet i höstas fick se ett ganska typiskt exempel på vilka effekter man får när man försöker lägga lock på en opinion. När den väl släppts fram får man Sjöboeffekter eller kanske sådana effekter som man i Sovjet inte klarar att tygla. Jag hoppas att man man skall lyckas med det. Jag har den grundprincipen att man bör släppa fram debatten. Man gör inte problemet lättare av att lägga locket på, som vpk gör när det gäller folkomröstningar.

I frågan om kommunal vårdnadsersättning finns två motioner och en reservation vilken vi står bakom. Också när det gäller vidgningen av den kommunala kompetensen i u-landsbiståndet är ställningstagandet självklart. Jag tror att våra kommunala politiker är ansvarstagande och klarar en sådan frihet. Jag tror inte att det är så krångligt som vissa politiker vill göra gällande, dvs. att man skulle få dubbla utrikespolitiska budskap. Jag tror faktiskt att våra partikamrater ute i kommunerna klarar den här uppgiften med ömde. Det tycker jag att de har visat prov på.

Jag har litet svårt att förstå vad vpk:s reservation om kommunalt vänortsutbyte egentligen handlar om. Det finns i dag flera kommuner som har ett vänortsutbyte som ligger precis i linje med vad vpk vill ha. Sådana möjligheter finns alltså redan. Jag kan inte riktigt förstå vitsen med ett riksdagsuttalande i den här frågan. Jag tycker liksom vpk att det är viktigt att vi har vänortsutbyte med frontstaterna, med Nicaragua osv., men mängder av kommuner har redan startat ett sådant. Jag förstår inte riktigt vad ett riksdagsuttalande skulle tjäna till. Det är kommunerna som skall komma på att det här är viktigt.

Vi är också med på den sista reservationen i betänkandet, vilken gäller JO:s talesrätt på det oreglerade kommunala området. Vi tycker att det är viktigt att rättssäkerheten höjs på tjänstemannaansvarets område och att det finns möjlighet att komma till rätta med den problematik som onekligen finns på det oreglerade kommunala området. Därför stöder vi reservation 17 under mom. 22.

BO HAMMAR (vpk) replik:

Fru talman! Miljöpartiet är i vissa avseenden ett klasslöst parti, och det kan vara trevligt och tjustigt i vissa sammanhang. Det kan väl också fungera i en del sammanhang, men det leder ibland till att man hamnar alldeles snett.

Hans Leghammar talar varmt för öppenhet och insyn. Samtidigt vill han tillsammans med de tre borgerliga partierna utestänga en av de största arbetstagargrupperna i vårt land, nämligen kommunal- och landstingsanställda, från en rejäl insyn i den kommunala verksamheten. Jag uppskattar att det tillsammans rör sig om någon miljon anställda. Det handlar i mycket stor utsträckning om lågavlönande vårdbiträden, sjukvårdsbiträden och andra samt deras fackliga företrädare på det lokala planet. De borde kunna få vara med på vissa nämndmöten helt enkelt för att lyssna och ge synpunkter på sådant som gäller deras arbetsmiljö och arbetsförhållanden. Till detta vill miljöpartiet säga nej. Samtidigt talar man ganska högljutt om öppenhet och demokrati.

Det är i och för sig en respektabel synpunkt, men jag tycker inte att man samtidigt skall rikta kritik mot oss i vpk för att vi säger att det räcker med de möjligheter till kommunala folkomröstningar som finns i dag. Jag vill inte att de möjligheterna drastiskt vidgas. Jag vill inte att mycket små opinioner skall kunna driva fram folkomröstningar t.ex. om huruvida man skall få öppna ett vårdhem för utvecklingsstörda i en viss stadsdel, om huruvida det skall kunna upprättas ett hem för narkomaner eller om huruvida man skall få starta en invandrarförläggning inom ett visst område. Det är den typen av små opinioner som man tycker skall få möjlighet att driva fram folkomröstningar. Jag förstår inte vad vi har att vinna på ett sådant system.

Hans Leghammar menar när det gäller alla de hundratusentals lågavlönade som finns inom vården och omsorgen att dessa inte skall få vara med på nämndsammanträden, eftersom vi har en representativ demokrati. Jag tycker inte att detta är ett hållbart argument i det sammanhanget. Men när det gäller att alla möjliga små populistiska opinioner skall få driva fram folkomröstningar, skall plötsligt den representativa demokratin tydligen inte gälla. Detta är en hållning som jag inte finner vara sammanhängande.

HANS LEGHAMMAR (mp) replik:

Fru talman! Jag förstår att Bo Hammar inte tycker att den är hållbar, eftersom han har hamnat på en annan linje, men att detta skulle innebära att han har rätt är en konstig slutledning. Han sade inledningsvis att det kanske är bra att miljöpartiet är klasslöst och inte har några direkta bindningar. Jag tror att det är mycket bra i dessa frågor. Vi kanske kan se ganska nyktert på fackföreningarnas roll i kommunala nämnder. Vi har inte sagt nej till de fackliga organisationernas rätt att arbeta. Det var också därför som vi valde en liten annan kurs när det gällde reservationstexten än vad de borgerliga partierna hamnade på. Vi tyckte att den andades en något för stor – allmänt hållen – fackfientlighet.

Vi kan inte riktigt förstå att de fackliga organisationerna skall ingå i de valda styrelserna och nämnderna, även om de lyder under dessa arbetsområden. Det finns möjligheter för fackförbunden att få gehör för sina uppfatt-

ningar på det rent arbetsmarknadspolitiska området. Det finns MBL-avtal och MBL-förhandlingar även på det kommunala området.

Jag tycker vidare att man litet väl snabbt vill komma ifrån frågan om folkomröstningar. Jag tror inte att man vinner något på att kväsa opinioner. Jag tycker att Sovjet och hela öststatsproblematiken är ett typexempel på att det är bättre att föra upp opinionsklyftorna till ytan och diskutera dem. På det sättet får man en ny dimension på frågorna. Det finns ingen anledning att lägga locket på när det gäller det förhållandet att vi har ett våldsproblem eller att det finns invandrarfientliga grupper i samhället. Vi måste skapa en medvetenhet och ett personligt ansvar hos den enskilda, och då menar jag att man inte skall lägga locket på.

Man tar upp exempel på sådana här frågor som man vill stoppa, men det kan i vissa lägen vara mycket bra att få i gång en breddning av demokratin och en vidgning av engagemanget via folkomröstningar. Det kan gälla kringfartsleder, som berör många människor i en kommun, och det kan beröra stora satsningar på miljöområdet, som skulle leda till skattehöjning osv. För den som vill ta ett ansvar för en breddning av demokratin tror jag att folkomröstningar är en väg att gå, tillsammans med många andra.

BO HAMMAR (vpk) replik:

Fru talman! Jag tror inte att det huvudsakliga demokratiproblemet i Sovjetunionen är avsaknad av folkomröstningar. Jag tror inte heller att folkomröstningar är vägen till en nödvändig demokratisering. Detta sagt bara som en parentes.

Hans Leghammar måste bestämma sig för om vi skall ersätta den representativa demokratin med folkomröstningar. Vill han att vi skall avgöra vägutbyggnader, miljöfrågor och allt möjligt annat med hjälp av folkomröstningar, är det en respektabel synpunkt, men då skall han säga det. Han måste ha något slags huvudlinje. Är det den representativa demokratin som skall gälla, kompletterad med folkomröstningar, eller skall vi öppna alla slussar och genomföra folkomröstningar ungefär efter den schweiziska modellen? Den har ju ofta fått sådana resultat som exempelvis nej till kvinnlig rösträtt, eftersom frågorna inte varit insatta i något helhetssammanhang.

Detta är en fråga som jag tycker att miljöpartiet borde fundera på.

Detta att vara klasslös innebär ett problem, nämligen att det ibland är svårt att ta ställning till och förstå motsättningar mellan lågavlönade, förtryckta människor som arbetar under svåra förhållanden, och deras arbetsgivare. Då hamnar man i den positionen att man säger att dessa människor inte får vara företrädare i nämnderna på det sättet att de har en insyn och alltså kan vara med och påverka t.ex. sin arbetsmiljö. Det handlar inte om att alla dessa människor har rösträtt, utan om att de skall ha en elementär insyn. Om man inte begriper hur dessa människors situation och problem ser ut, kan man alltså hamna i den positionen att man säger att de skall kastas ut ur dessa nämnder och inte ha någon insyn, samtidigt som man i andra sammanhang vitt och brett talar om vikten av ökad insyn och öppenhet. Det håller inte.

HANS LEGHAMMAR (mp) replik:

Fru talman! När det gäller öppenheten är det mycket lätt att ge fackföreningarna insyn, nämligen genom att bredda möjligheten till öppna nämndsammanträden över huvud taget. Då har också facken möjlighet till insyn. Jag förstår inte att facken skall ha rätt till större öppenhet än många andra institutioner och organisationer, eller t.o.m. valda partier. Faktum är att både miljöpartiet och vpk utestängs från många sammanträden där de fackliga organisationerna har möjlighet att höra vad som håller på att hända. Jag är för den stora öppenheten.

Sedan vill jag gå tillbaka till detta med rådgivande folkomröstningar. Vi har aldrig hävdat annat än att det skall vara kompletterande sådana. Vi tror att det är viktigt att bredda demokratin, debatten och det personliga ansvaret hos oss politiker att föra ut sakfrågorna. Om det går snett i en politisk omröstning i Schweiz eller i Sverige, t.ex. i Sjöbo, ligger faktiskt en hel del av problematiken på oss politiker, eftersom det är vi som skall försöka vara opinionsbildare, som skall försöka bredda demokratin. Det ligger alltså ett stort ansvar på oss att föra ut budskapet. Vpk svär sig för lätt fritt från detta ansvar. Om det går snett i en folkomröstning, har vi politiker inte fått ut vårt budskap ordentligt.

ULLA PETERSSON (s):

Fru talman! Jag beklagar att vi måste föra en lång kommunallagsdebatt här i kväll som egentligen är rätt onödig. En stor del av de ärenden som vi nu behandlar är föremål för överväganden inom utredningsväsendets ram. Kommunallagskommittén, där åtminstone tre av kvällens debattdeltagare också är ledamöter och som behandlar en stor del av dessa frågor, går nu in i slutskedet, och det hade kanske varit behändigast att göra ett snyggt och prydligt paket av kvällens debattfrågor, skriva Kommunallagskommittén på det och avvakta det vidare arbetet.

Debatten gäller helt eller delvis, förutom en hel del motioner som utskottet har avstyrkt i enighet, de frågor som tas upp i reservationerna 5,6,7,8,9,11,13,14,15 och 16, på vilka jag omedelbart yrkar avslag. Jag kanske återkommer till dem senare.

Jag vill också skicka med en tanke om hur vi framöver skall handha debatterna här i kammaren. Med en allt stridare motionsflod måste vi kanske bättre sortera de betänkanden som vi lägger fram i kammaren, inte minst mot bakgrund av att detta utskott har ett särskilt ansvar för riksdagens arbetsformer.

Borgare och miljöpartister vill öka möjligheten att dela kommuner. Vi har nu kommit i ett läge där kommunreformen har "satt sig". Det har skett några delningar av kommuner, och läget är ganska gott. Jag behöver inte gå längre än till min egen kommun för att konstatera att det förvisso har talats om delning, men där de borgare som är i majoritet i kommunstyret är de första att betona att det skall vara en kommun.

Det har förekommit en del märkliga uttalanden i debatten. Stig Bertilsson sade något om att delningar kunde prövas. Det lät ungefär som om han tyckte att man kunde se om det blev bra, och om det inte blev bra skulle kommunerna läggas ihop igen – det var inte så märkvärdigt. Det är ett något

lätsinnigt sätt att se på saken. Det handlar trots allt om rätt stora apparater, och det kan också bli fråga om att ge ut en och annan skattekrona på sådana experiment.

Ylva Annerstedt räknade nogsamtt upp nackdelarna med kommunsammanslagningarna, men jag menar att det nog också finns många fördelar med dem – jag skulle kunna räkna upp dem, men det gör jag inte.

Det finns bättre sätt att stärka demokratin i kommunerna, och jag yrkar därför avslag på reservation 1.

I detta betänkande behandlas flera förslag som låter demokratiska och bra, t.ex. om öppna sammanträden med nämnder och utskott och om direktvalda organ. Jag är rädd för att dessa förslag i många avseenden åstadkommer motsatt effekt. Delvis öppna sammanträden kan skapa mera krångel. Jämförelsen med riksdagsutskottens möjligheter till öppna utfrågningar är haltande; de kommunala nämnderna har trots allt inte den typen av verksamhet.

Jag är också rädd för att man kan hamna i det läget att besluten snarare flyttas längre från dem som inte direkt deltar om t.ex. direktvalda organ inför. Man kan alltså motverka sitt syfte. Det är knappast troligt att en kommunstyrelse skulle vara särskilt intresserad av att lägga ut mycket verksamhet på en kommundelsnämnd som har en annan politisk majoritet.

Det har sagts mycket om folkomröstningar, och en hel del har varit intressant – frågan tillhör följetongerna i utskottet. Stig Bertilsson hade en idé om att skattehöjningar därigenom skulle kunna stoppas. Det är också en intressant fundering, inte bara därför att den är avslöjande när det enbart talas om skattehöjningar och inte om skattesänkningar, som tidigare har nämnts, utan också därför att skattefrågan är en kärnfråga i den kommunala självstyrelsen. Frågan är nära förknippad med all verksamhet som bedrivs i kommunerna. För att få till stånd en vettig folkomröstning om skatten skulle man gå ut med alla de olika budgetförslagen från partierna, och det skulle bli fråga om fem, sex, sju, eller åtta olika förslag, beroende på hur många partier det finns i en kommun.

Jag vill påstå att vi har en sådan folkomröstning vart tredje år, och jag är tveksam om vi skulle mäktat att ha folkomröstningar oftare. Det är inte meningen med majoriteten i denna kammare, om jag har förstått det rätt.

Hans Leghammar har litet märkliga utgångspunkter, som till stor del har genomdebatterats. Jag kan ändå inte låta bli att reagera när han sätter upp som två målsättningar att man antingen kväser debatten eller har en folkomröstning. Det måste finnas någonting däremellan.

Jag undrar också vad Bengt Kindbom menade med att säga att vi socialdemokrater – jag vet inte om han också räknade med vpk – vill begränsa det lokala inflytandet, i motsats till vad reservanterna vill. Han får komma med något exempel från betänkandet på att vi vill begränsa det lokala inflytandet.

Jag yrkar än en gång avslag på reservationerna 5 och 6.

Jag skall inte säga så mycket mer om personalföreträda, eftersom frågan är väl genomarbetad i kvällens debatt. Jag kan bara nämna att den faktiskt är föremål för ett forskningsprojekt i Arbetslivscentrums regi.

Att reservationen om kommunal vårdnadsersättning har fått olycksnumret 13 är naturligtvis en ren slump. Men det är ett olyckligt förslag. Tänk om

alla vårdnadsbidragsanhängare nu äntligen ville inse att det folk vill ha är utbyggd föräldraförsäkring och barnomsorg, inte 41 kr. om dagen. Man vill i reservationen vidga den kommunala kompetensen så att kommunerna kan betala ut vårdnadsbidrag, vilket man inte har fått igenom på riksplanet. Det vill jag, fru talman, bestämt yrka avslag på.

Reservation 17 behandlar JO:s talerätt beträffande disciplinansvar, avsked eller avstängning av kommunala tjänstemän. Det finns, inte minst i den här kammaren, en sund skepsis mot att inskränka den kommunala självstyrelsen. Vi har ett alldeles färskt förslag om s.k. kommunalbot. Jag utesluter inte att man kan behöva återkomma och diskutera de här frågorna. Men att för dagen direkt begära en utökning av JO:s talerätt på just detta område tycker jag är dåligt genomtänkt. Över huvud taget går tendenserna, det har alla här i kväll velat göra sig till talesmän för, mot att vi skall ha ett allt mindre centralt inflytande på kommunerna.

Det finns undantag också. Miljöpartiet vill t.ex. gå emot alla strävanden mot utökad frihet för kommunerna och i stället införa ytterligare en obligatorisk nämnd. Värdet av det har man inte lyckats övertyga någon mer om. De står därför ensamma bakom reservation 4, som jag också föreslår riksdagen att avslå.

Beträffande reservationerna 2 och 3 vill jag säga att jag inte inser hur värdet av en fri rätt att kalla sig stad, stadsfullmäktige eller vad det nu är kan vara av större nytta än att ha en enhetlig benämning och en enhetlig lagstiftning.

Det finns i betänkandet också ett tillkännagivande, som har nämnts tidigare. Om det är vi helt eniga i utskottet, och jag tycker inte att jag behöver orda mer om det än som redan har gjorts.

Slutligen vill jag, för den händelse jag har glömt yrka avslag på någon reservation, yrka avslag på samtliga reservationer och bifall till utskottets hemställan.

BENGT KINDBOM (c) replik:

Fru talman! Det var intressant att höra Ulla Pettersson i den kommunaldemokratiska debatt som vi enligt hennes mening egentligen inte skulle ha haft. I varje fall skulle inte alla frågor förekomma. Det kunde vara intressant att få veta vad som avsågs med det.

Men det behöver vi inte fördjupa oss i längre. Det som var intressant var när hon sade att fördelarna med kommunsammanslagningar finns, men dem skulle man inte räkna upp. Det vore intressant för oss andra att få veta litet grand om de fördelarna och vad man bygger argumenteringen på när man har motsatt sig kommunindelningar. Man har motsatt sig de genomförda kommunindelningarna. Man är inte beredd att tillåta fler. Vi har inte skrivit i reservationen att vi skulle öka möjligheterna till kommunindelning. Det står ingenting om det. Vi har sagt att vi vill låta människor själva avgöra detta. En kommunindelning skall tillåtas när den begärs av kommuninvånarna själva. Det är egentligen den stora svårigheten. Visst, säger jag, vi vill gå folk till mötes på ett helt annat sätt än socialdemokraterna vill göra. I den fortsatta argumenteringen kommer skälet fram. Säg vad man vill, men Ulla Pettersson är ärlig när hon säger att skälet till att man inte kan tillåta direktvalda

lokala organ är att om socialdemokraterna har makten i en kommun kan man inte tänka sig att det lokala folkinflytandet, med en annan majoritet, skall tillåtas att säga någonting i en kommunal del. Det är centralstyrning, centralism i allra högsta grad. Det är ett sätt att begränsa det lokala inflytandet.

Däremot glider hon snabbt och enkelt över frågan om den fackliga representationen i de kommunala nämnderna, vilket jag utelämnade i mitt tidigare anförande. Här hänvisas till utvärderingen från Arbetslivscentrum. Det är ingen utvärdering av de grundläggande principerna som Arbetslivscentrum skall göra. Det gäller i stället i vilken omfattning som närvarorätten har utnyttjats och hur närvarorätten tekniskt har fungerat. Den centrala punkten, förhållandet mellan närvarorätten och den politiska demokratin, vägrar Ulla Pettersson, lika hårdnackat som andra socialdemokratiska företrädare har gjort förut, att debattera.

Låt mig, fru talman, slutligen säga om den kommunala vårdnadsersättningen att föräldrar vill ha barnomsorg. Givetvis. Problemet är att de inte får det. Man vill också ha alternativ. De alternativen är vi beredda att ge dem genom att också öppna den kommunala kompetensen på sådant sätt som vi har föreslagit.

YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Fru talman! Ulla Pettersson använder en stor del av sitt anförande till att tala om att debatten om kommunala frågor inte borde äga rum därför att vi har en utredning på gång. Jag vill definitivt motsätta mig att vi inte skulle kunna diskutera frågor som är föremål för utredning. Det betyder att en lång rad frågor inte skulle kunna ventileras, inte skulle kunna tas upp till debatt och diskussion, bara för att det finns en utredning på gång. Detta gäller alldeles speciellt det här fallet, eftersom flera viktiga frågor saknar klara direktiv för utredningens arbete. Jag tycker att det är självklart och naturligt att man ger uttryck för den uppfattning man har, i vilken riktning man tycker utredningen skall gå, om man nu har en klar uppfattning.

Ulla Pettersson nämner att det fanns fördelar med kommunsammanslagning. Jag kan också se att det fanns en och annan fördel med det. Bl.a. var skälet att man skulle kunna göra större ekonomiska investeringar. Det har väl fungerat. Men de fördelar man i detta fall har uppnått skall inte tas till intäkt för att man inte skall ändra på de nackdelar som har uppstått genom kommunsammanslagningarna.

Ulla Pettersson säger också att socialdemokraterna har bättre förslag till hur man skall förbättra den kommunala demokratin och yrkar därför avslag på våra förslag. Men hon säger inte ett ljud om vilka förbättringar som socialdemokraterna anser vara bättre redskap när det gäller att utvidga demokratin.

Jag skulle gärna vilja ha ett svar på vilka andra förslag det är som socialdemokraterna tycker skall genomföras. Det vi har krävt är faktiskt ganska modesta insatser. Vi vill ha möjlighet till försöksverksamhet med öppna nämndsammanträden. Vi vill ha möjlighet till fler folkomröstningar. Vi vill ha möjlighet till snabbare valgenomslag. Vi tror alltså att man kan lita på kommunalpolitikerna ute i landet. Vi tror att de kan avgöra vad som är bäst för deras kommun och deras sätt att fungera politiskt.

Något ytterligare vill jag säga om kommunal vårdnadsersättning, som nämndes här. Vi har där ett särskilt yttrande, för vi anser att generella icke behovsprövade stödsystem skall gälla för alla medborgare i hela Sverige. De skall alltså vara nationella. Man skall inte vara utlämnad till kommunernas ekonomiska situation för att komma i åtnjutande av t.ex. vårdnadsersättning. Vi har lagt ett förslag, men inte fått gehör för det. Däremot säger vi att det är självklart att varje kommun själv skall kunna avgöra om den s.k. Uppsalamodellen skall införas, dvs. att man skall få vårdnadsersättning för eget barn om man också tar hand om andra.

STIG BERTILSSON (m) replik:

Fru talman! Jag vill gärna först något kommentera Ulla Petterssons inlägg. Hon sade att man inte skulle kunna folkomrösta om en skattehöjning, därför att det gäller själva kärnverksamheten i kommunen. Ja men, så bra då, Ulla Pettersson! Låt människor ta ställning till just kärnverksamheten, det väsentliga som all kommunens verksamhet hänger på, utan att behöva tänka på alla de andra saker som man också väger in vid ett allmänt val. Jag tror inte att procedurerna i det fallet är något problem; möjligheterna att få den här frågan fokuserad väger i så fall tyngre.

Bengt Kindbom var tidigare fundersam till om moderaterna skulle vilja ha kommunal folkomröstning om frågan gällde att sänka skatten. Nej, Bengt Kindbom, vi anser inte det. Jag kan ge beskedet att vi är beredda att jobba för sänkt skatt.

FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Repliken skall gälla Ulla Petterssons inlägg.

STIG BERTILSSON (m) replik:

Fru talman! Jag ber om ursäkt. Jag ville bara säga att jag såg framför mig en bild där Bengt Kindbom och jag i en kommun företrädde olika linjer och gick ut med dem i en folkomröstning.

När det gäller att dela kommuner sade Ulla Pettersson att kommunreformen så att säga har satt sig. Jag vill då till Ulla Pettersson också säga att det fortfarande finns starka krafter i kommunerna för kommundelningar. Den socialdemokratiska regeringen har här varit mycket restriktiv jämfört med vad de borgerliga regeringarna tidigare var, och det beror på skillnaden i inställning.

Precis som Ulla Pettersson säger tror också jag att det vore lättfärdigt att först pröva att dela – det fungerar inte. Däremot anser jag att man skall släppa fram prövningsmöjligheter, t.ex. låta medborgarna i kommunerna folkomrösta också om sådana saker.

Till slut några ord till Ulla Pettersson när det gäller de öppna nämnd- och styrelsesammanträdena. Ulla Pettersson har inte redovisat något enda sakligt skäl till att man inte skulle kunna ha försöksverksamhet med ökad offentlighet i kommunala nämnder och styrelser. Det finns enligt vad jag förstår inte någon logisk förklaring till att man är emot det. Det var man när vi moderater och så småningom också andra partier jobbade intensivt för öppna

utskottsförhör i riksdagen. Jag hoppas att vi får se samma utveckling i det här ärendet som vi har gjort när det gäller utskottsförhören i riksdagen.

Prot. 1989/90:26
15 november 1989

Kommunala frågor

HANS LEGHAMMAR (mp) replik:

Fru talman! Jag fick ett påpekande från podiet om att jag hade varit slarvig med att yrka bifall till de reservationer jag hade tagit upp. Därför vill jag nu passa på tillfället att yrka bifall till reservationerna 1, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 15 och 17.

Så till själva repliken!

Ulla Pettersson lyssnade på debatten mellan mig och vpk:s företrädare om de kommunala folkomröstningarna och sade sedan att jag inte kan se några andra möjligheter än att antingen kväsa en debatt eller hålla en folkomröstning. Jag tycker att det visar på dålig förmåga att förstå vad den här debatten egentligen rör sig om.

Som enda argument för att inte ha folkomröstningar tar vpk fram risken att få fler Sjöboomröstningar och andra icke önskvärda folkomröstningar. Jag tycker att det är ett ganska konstigt sätt att föra debatten. Då får man ju debattera vad som händer om man kväser en debatt. Folkomröstningen är ett viktigt sätt att brädga demokratin, och det ankommer på oss som politiker och opinionsbildare att försöka bredda medvetenheten och öka möjligheterna att lösa problem och motsättningar i samhället. Det ankommer på oss politiker att försöka se till att vi inte får fler Sjöbosyndrom. Det blir inte bättre för att vi inte har några folkomröstningar!

Ulla Pettersson sade att man absolut inte skall ha kommunala vårdnadsersättningar. Jag undrar om Ulla Pettersson läser tidningen Kommun Aktuell. Den tidningen hade gjort en rundringning och kommit fram till att det nu är ett 60-tal kommuner som vill ha kommunal vårdnadsersättning, och flera av dem styrs av personer med precis samma partifärg som Ulla Pettersson.

Jag tycker att Ulla Pettersson skall lyssna på det egna partiets gräsrotter också. Det händer någonting även inom det partiet, även om det är väldigt segt ibland.

Sedan skall jag göra någonting som inte är så vanligt, fru talman! Jag skall erkänna ett fel. Vi politiker gör ju sällan det. Det gäller kulturnämndsobligatoriet. Det är mig veterligt det enda fel som vi begick i den första omgången av vårt motionsskrivande, i januari. Miljöpartiet är ju ett helt nytt parti, och då får man väl räkna med att en och annan promille av yrkandena kan bli fel. Det gäller just motionen om kulturnämndsobligatoriet.

Vi jobbar i partiet för att det skall finnas kulturnämnder i varje kommun. Det smög sig då i en kulturmotion in ett krav på lagstiftning om detta. Men allting behöver ju inte genomföras uppifrån. På den punkten hade det uppstått ett litet missförstånd när motionen skrevs. Därför yrkade jag heller inte bifall till den motionen.

ULLA PETTERSSON (s) replik:

Fru talman! Jag har fått kritik för att jag inte vill ha någon debatt i de här frågorna. Jag bara förklarade att jag faktiskt tycker att det är ganska onödigt, men enbart det faktum att vi ändå har den här debatten visar ju att vi ställer upp på det!

Bengt Kindbom undrade vilka fördelarna med kommunsammanslagningarna har varit. Vi har t.ex. fått slagkraftiga och ekonomiskt bärkraftigare enheter på många områden. Inte minst från min egen kommun har jag bra exempel på det, och jag vet att Bengt Kindboms partikamrater där instämmer med mig i det. Bl.a. slipper vi ha en massa kommunalförbund som vi annars skulle ha behövt för diverse nyttigheter.

Vi har på en del håll också fått en ekonomisk utjämning. Det har på vissa ställen faktiskt inneburit en solidaritetshandling att slå samman kommuner med olika ekonomisk bärkraft. Vilka nackdelar det skulle få om man delade kommuner med olika ekonomisk bärkraft har Bo Hammar varit inne på tidigare i debatten.

Beträffande det jag sade om den centralstyrning som skulle kunna utövas av majoriteten om man får lokala organ som är direktvalda vill jag bestämt påpeka för Bengt Kindbom att jag inte utgår ifrån att kommuner är socialdemokratiskt styrda – jag utgår från min egen politiska erfarenhet, nämligen den centerstyrda Gotlands kommun.

Ylva Annerstedt tog också upp kommunallagskommittén. Den befinner sig, som jag sade, nära slutfasen i sitt arbete, och vi börjar nu komma fram till slutsatserna. Jag vet inte om Ylva Annerstedt är ute efter att så här på sluttampen åstadkomma tilläggsdirektiv eller om hon vill bli överkörd – det riskerar kommittén att bli om riksdagen skulle fatta beslut nu; då har kommittén alltså arbetat i onödan. Vill Ylva Annerstedt inte fortsätta att kämpa för sina idéer i kommunallagskommittén kan hon naturligtvis sluta upp med det, men det tycker jag är en märklig ståndpunkt när man har gått in i en kommitté.

När det gäller delning av kommuner sade jag att jag tror att det finns andra och bättre sätt att öka den kommunala demokratin. Ylva Annerstedt sade då att man måste lita på kommunalfolket. Men varför detaljreglera folkomröstningsinstitutet också i kommunerna, om man tycker att kommunerna själva kan besluta om det?

Stig Bertilsson avslöjade sig nästan när han pratade om folkomröstningar och sade att man kunde rösta om kärnverksamheten i kommunen. Jag sade att det väl ungefär är det man gör när man har val. Han sade då att det skulle vara bra om man kunde rösta om skatten utan att behöva tänka på allt annat. Ja, det är just det, Stig Bertilsson: En ansvarsfull kommunalpolitiker och rikspolitiker måste faktiskt också tänka på allt annat och inte bara erbjuda en välsmakande skattesänkning!

BENGT KINDBOM (c) replik:

Fru talman! Jag återkommer till kommunindelningarna. Det var egentligen med kommunsammanläggningarna som bekymren med den kommunala demokratin började och vi fick hela den diskussionen, de kommunaldemokratiska utredningarna och förslaget om lokala organ, som framlades av Karl Boo när han var kommunminister och som riksdagen antog. Diskussionen om lokala organ, frikommunförsök, osv. har ju gått ut på att förstärka den kommunala demokratin, som väsentligt försämrades i samband med kommunsammanläggningen.

Nu återvänder Ulla Pettersson till frågan om vad som är fördelar till det

som låg som en socialdemokratisk bakgrund när man tog tvångsbeslutet efter 1968 års val, nämligen ekonomiskt bärkraftiga enheter. Ja, blev det det egentligen?

De redan starka blev starkare. Två fattiga blev ju inte rikare om de giftes ihop. Skatteutjämningen tiodubblades ju under regeringsperioden 1976–82 när socialdemokraterna var i opposition. Därefter har ju den socialdemokratiska politiken inneburit att man har begränsat kommunernas ekonomi.

Det är ju litet bräckligt det här med den ekonomiska bärkraften. Det är inte säkert heller att man därför att man är ekonomiskt stark på något sätt är bättre demokrat. Jag skulle tro att det snarare är tvärtom.

Det får gärna vara en centerstyrd kommun som har en socialdemokratisk majoritet i direktvalda kommunstyrelsen. Jag tycker det är till fördel. Då får den kommunstyrelsen eller stadsdelen förutsättningar att agera utifrån det som är deras speciella förhållanden – inte på grund av direktiv uppifrån. De får givetvis som alla andra nämnder och styrelser i kommunen bedriva ett budgetarbete och så småningom leva efter den budget som fullmäktige har bestämt.

Jag konstaterar att Ulla Pettersson tyvärr inte hann beröra närvarorätten för de fackliga organisationernas representanter. Som jag sade till Vivi-Anne Cederqvist när vi diskuterade detta för ett par år sedan har det ju varit ett gammalt socialdemokratiskt krav att demokrati och parlamentarism skall slå igenom. Varför bortser man från detta i den här grundläggande frågan när man släpper in partsintressen som garanterar dem medverkan i den kommunala beslutsprocessen som går utöver det inflytande som ges i de allmänna valen?

Enligt vår uppfattning kan detta aldrig förenas med den kommunala demokratin. Det är därför, fru talman, som vi yrkar på denna lagstiftningsupphörande i enlighet med den reservation som finns till detta betänkande.

YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Fru talman! Om Ulla Pettersson hade läst vår motion hade hon sett att vi ställer krav på tilläggsdirektiv till kommunallagskommittén. Det är alltså det kravet som jag följer upp här i kammaren. Det är det kravet som vi reserverat oss till förmån för i utskottet. Det är väl inte så märkvärdigt!

Ulla Pettersson sade dessutom: Varför vill ni detaljreglera folkomröstningar? Ja, det är väl inte så konstigt att man vill ha ordentliga förfaranderegler för hur folkomröstningar skall gå till. Det krävs naturligtvis regler, så att demokratiska funktioner sker på lika villkor i hela landet. Vi har ju en vallag t.ex. Tycker Ulla Pettersson att vi skall ha olika vallagar för kommunalvalen också, så att varje kommun bestämmer sina egna regler? Nej, Ulla Pettersson, s-argumentationen mot folkomröstningen har faktiskt ingen saklig grund. Den grundar sig tydligen på rädslan att väljarna skall få mer att säga till om.

Vad är det vi nämligen kräver? Jo, vi kräver att det skall ges möjlighet till försöksverksamhet med öppna nämndsammanträden och till folkomröstningar. Vi vill ge kommunerna möjlighet till snabbare valgenomslag. Vi vill ge möjlighet till kommunindelning i de kommuner som så önskar, och vill ge ökad insyn i kommunala bolag och stiftelser. Det kan väl inte vara så farligt?

Tydiligen tycker socialdemokraterna det. De vill inte ens låta kommunerna bestämma demokratiska reformer själva, inte ens ge kommunerna möjlighet att utnyttja dem. Detta måste faktiskt grunda sig på en rädsla för vad väljarna skall säga när de granskar och får vara med på ett vidare sätt än hitintills.

Fortfarande har jag inte fått något svar av Ulla Pettersson: Vilka förslag till förbättringar av demokratin tycker socialdemokraterna är bättre än dessa?

STIG BERTILSSON (m) replik:

Fru talman! Bara några ord till Ulla Pettersson om kommunala folkomröstningar i skattefrågan.

Det är väl kanske litet naivt att tro att man inte skulle kunna presentera förstäneliga alternativ för kommunmedborgarna. Denna attityd visar att man bara vill gömna sig.

Jag tycker faktiskt att denna centrala fråga är värd en extra omröstning med delaktighet för kommunmedborgarna. Det skulle ha positiv inverkan om man fick bort känslan av "vi och dom", som människor ofta känner ute i kommunerna när de talar om sina politiker. Jag tror att det här faktiskt skulle vara mycket värdefullt.

ULLA PETTERSSON (s) replik:

Fru talman! Jag vill börja med att påpeka att jag tror att allihop som har deltagit i den här debatten är för en ökad demokratisering på det kommunala området. På den punkten behöver vi inte ifrågasätta varandras intentioner.

Ylva Annerstedt tyckte ju att hon ville höra mer om vilka förslag vi har. Vi tror mycket på lokala organ och den demokrati som går ut på att de folkvalda har en nära kontakt med sina väljare. Jag tror trots allt att det är den enda framgångsrika vägen.

Ylva Annerstedt, vi har möjligheter till folkomröstningar i dag. På den argumentation som kom från Ylva Annerstedt lät det som om vi inte har det. Jag förstår fortfarande inte varför man skall detaljreglera just det området. Varför får inte de som arbetar i kommunerna själva bestämma på det området, så som ni ju tycker att de skall göra på så många andra områden?

Till Bengt Kindbom vill jag säga att skatteutjämningsbidragen ju egentligen är ett dåligt mått på om kommunsammanslagningen har varit bra eller inte. Det kan ju faktiskt vara så att behovet av skatteutjämning minskar därför att man har fått slagkraftigare kommuner lika väl som att man har en generösare statsmakt. Det är faktorer som med automatik inte har med varandra att göra.

I sin första replik undrade Bengt Kindbom varför jag bara hänvisade till Arbetslivscentrums forskningsprojekt när det gäller de anställdas närvarorätt. Det gjorde jag inte. Jag ville bara komplettera den diskussion som redan varit, för jag tyckte att den argumentation som framfördes av Bo Hammar var alldeles utmärkt i det avseendet. Jag förstår inte heller varför man inte kan låta den stora delen av kommunalt anställda få ha den möjligheten till påverkan över sin egen arbetssituation.

Slutligen när det gäller barnomsorg: Även om det finns kommuner som

tycker att det skulle vara bra att införa kommunalt vårdnadsbidrag, har inte minst väljarna på ett tydligt sätt visat att det är barnomsorg som de vill ha och utbyggd föräldraförsäkring – inte en liten fickpeng om dagen som ingen i alla fall kan få ut någon större valfrihet av.

Prot. 1989/90:26
15 november 1989

Kommunala frågor

Förste vice talmannen anmälde att Bengt Kindbom och Ylva Annerstedt anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

OVE KARLSSON (s):

Fru talman! Jag vill passa på tillfället att kortfattat framföra några synpunkter i anledning av motion 1988/89:K617 som behandlas i detta betänkande.

Jag har valt att ta kammarens dyrbara tid i anspråk, därför att det finns kommuner som på ett påtagligt sätt fått uppleva hur personer som enbart är fastighetsägare i en kommun kunnat skapa besvär och onödiga kostnader för den bofasta befolkningen.

Nuvarande förhållanden innebär att en fastighetsägare i en kommun har alla rättigheter på sin sida men inga skyldigheter. Den som enbart äger en fastighet i en kommun betalar i dag ingen skatt till den kommun där fastigheten finns, men kan överklaga alla beslut – beslut som för den bofasta kommuninvånaren många gånger kan vara av avgörande betydelse. Det enda resultat ett överklagande medför är många gånger att verkställigheten försenas, och på så sätt kostar detta pengar och skapar olägenheter för den bofasta befolkningen.

Om den aktuella fastigheten berörs direkt av ett beslut, kan det finnas motiv för överklaganderätt, men absolut inte annars.

När vi vill ge kommunerna allt större självständighet och rätt att fatta sina egna beslut, bör inte detta kunna hindras och försenas av kommunbesvär som anförs av personer med enbart rättigheter. Fastighetsägare boende i en helt annan kommun har inte några som helst skyldigheter i den kommun där han anför besvär.

Jag hoppas att kommunallagskommittén tar intryck av de synpunkter, som framförts från ett antal kommuner och som nu också kommit fram i en riksdagsmotion, om att enbart ägande av fast egendom inte skall utgöra grund för överklaganderätt. Eftersom utskottet hänvisar till kommunallagskommittén, får jag nöja mig med att förlita mig på dess välvilja och sända med förhoppningen att kommittén skall inse att det här är en allvarlig fråga för ett antal kommuner. Därför ställer jag för dagen inget yrkande, fru talman, men jag kommer att noggrant följa frågan i fortsättningen. Behövs det så är jag beredd att återkomma.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut skulle fattas den 16 november.)

23 § Vallagsfrågor

Vallagsfrågor

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1989/90:KU4 Vallagsfrågor.

GÖRAN ÅSTRAND (m):

Fru talman! Jag avser att ta upp tre frågor i den här debatten.

Den första gäller valkretsindelningen i Fyrstadskretsen. Med adress till några motionärer vill jag säga att det nog är många som tycker att den nuvarande valkretsindelningen är otillfredsställande. Något konkret förslag är dock icke framlagt i detta betänkande, vare sig från utskottet eller i form av reservation.

Det andra är att vi behöver en betydande uppstramning vad gäller budröstning. Jag har egen mångårig erfarenhet som valnämndsordförande i landets största kommun och vet att det har varit stora tolkningsproblem för valförrättarna när det gäller att bedöma budröstning genom vårdare. Jag vet också att den bedömningen kan skifta, inte bara mellan olika kommunala valförrättare utan också mellan kommunala valförrättare å ena sidan och postverkets valförrättare på institutioner å andra sidan.

Vidgningen av rösträtten för omyndigförklarade ökar vikten av stramare och mer distinkta regler. Vi moderater avser därmed att stödja det förslag till lagändring som Bertil Fiskesjö presenterat i motion. Med detta, fru talman, yrkar jag bifall till reservation 1.

Frågan om utjämningsmandat i kommunerna är viktig och komplex – viktig därför att det splittrade valsystem vi nu tillämpar har sina brister, komplex därför att avgivna röster bör vägas likvärdigt i de tre samtidiga valen. I riksdagsval finns utjämningsmandat och fyraprocentsspärr. I landstingsvalen finns utjämningsmandat och treprocentsspärr. I kommunfullmäktigevalen finns inga utjämningsmandat och ingen spärr, eftersom det främst är valkretsarnas storlek som inom ramen för ett rakt proportionellt system avgör mandatfördelningen.

Fru talman! I författningsdebattens olika skeden har frågan om utjämningsmandat i kommunerna prövats vid skilda tillfällen, och motioner i frågan har flera gånger behandlats i konstitutionsutskottet. Vi moderater har därvid stött tankarna på utjämningsmandat men samtidigt önskat se frågan behandlad i ett större sammanhang, där samtidigt frågan om småpartispärrrens storlek och andra teknikaliteter i kommunfullmäktigevalen prövas. Denna vår uppfattning har vi i konstitutionsutskottet förra året och i år markerat i ett särskilt yttrande.

Jag vill dock med stort eftertryck, och med adress till såväl Olle Svensson och hans socialdemokratiska grupp i konstitutionsutskottet som till regeringen, markera att något nu måste ske. Jag förväntar mig därför ett initiativ i frågan om valsystem för kommunfullmäktige och vill markera att om detta inte kommer till stånd, avser vi moderater att kommande år stödja de förslag som i år framförs i reservation 2.

YLVA ANNERSTEDT (fp):

Fru talman! Det är viktigt att så många människor som möjligt kan göra sina röster hörda i de allmänna valen, inte minst mot bakgrund av de sjunkande siffrorna för valdeltagandet. Budröstningen är därför ett viktigt komplement till att själv lägga sin röst i valurnan. Det är då oerhört angeläget att alla kan var säkra på att budröstningen går till på ett sätt som inte misstänkliggör systemet eller undergräver tron på rättssäkerheten.

Genom reformen som gör att många människor som i dag är omyndigförklarade återfår sina medborgerliga rättigheter kommer rösträtten att vidgas. Det betyder att budröstning genom vårdare ökar.

Det finns faktiskt erfarenheter som visar att det har förekommit missbruk vid sådan röstning, missbruk som lett till beivrande i domstol. Det har också rätt osäkerhet om vem som är att betrakta som vårdare. Det är därför angeläget att komplettera bestämmelserna i vallagen, så att rättssäkerheten för den enskilde ökar och så att valförrättaren har klara regler att följa.

Fru talman! Det finns ett ordspråk som säger att man skall sopa rent framför den egna dörren innan man ger sig till att kritisera andra. Det är uppenbart att både socialdemokrater och kommunister anser att det är viktigare att skicka valövervakare till Namibia än att stärka rättssäkerheten för svenska medborgare som är i en mycket utsatt position. Det är bara att beklaga, och jag yrkar bifall till reservation nr 1.

Jag vill också yrka bifall till reservation 2, som tar upp frågan om utjämningsmandat vid kommunalval. Demokratiberedningen kom ju i sin utredning fram till att det skulle ge större rättvisa och bättre proportionalitet om man hade ett system med utjämningsmandat i kommuner med flera valkretsar.

Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! Vi debatterar nu i all stillsamhet en av de grundläggande företeelserna i en demokrati, nämligen valhandlingen. Vi har ju en gammal tradition på det området, när det gäller att försöka se till att valhandlingen kan garanteras ur olika synpunkter, inte minst ur rättslig synpunkt: man skall kunna lita på att det röstresultat som anges också är det korrekta, att de som har röstat haft rätt att rösta och att de också haft möjlighet att rösta på dem som de vill rösta på. Detta är grundläggande.

I det stora hela går det naturligtvis bra till i de svenska valen. Men vi har en del problem, som vi har kunnat se – inte minst i valprovsnämnden, där jag haft nöjet att sitta i ett antal år – problem som har samband med att det finns vissa områden där frestelsen kan bli stor för den partitiska att försöka skrapa ihop litet extra röster till sitt eget parti i de fall där de som skall bestämma sin röst kan vara lätta att påverka på grund av att de är invecklade i ett beroendeförhållande.

Centerpartiet har tagit upp denna fråga i flera år i motioner som skjutit in sig på att bestämmelserna om vårdare är bristfälliga. Vårdaren kan ju gå med den omhändertagnes röst till röstavlämningsstället. Det finns risker för att bestämmelserna kan missbrukas och för att sådant missbruk inte kan åtgärdas, eftersom det är svårt att i efterhand kontrollera vad som skett då det inte finns någon särskild dokumentation. Detta är särskilt viktigt.

Det lagförslag vi från centerpartiet presenterat går ut på att i betydande utsträckning öka rättssäkerheten genom att resa speciella krav på definitionen av vem som skall kunna anses som vårdare vid röstning av detta slag. Som mina föregångare här i riksdagens talarstol har understrukit riskerar vi ett ökat antal problem på detta område genom den omständigheten att vi inte längre utesluter s.k. omyndigförklarade från rösträtt.

Vårt förslag har fått uppslutning från moderaterna, folkpartiet och miljöpartiet. Det är vi naturligtvis glada för. Det förvånar mig att inte socialdemokraterna också har kunnat sluta upp.

När man läser i majoritetens skrivning finner man dock att det skett en viss uppmjukning i den tidigare ganska rigida attityden. Man förväntar sig nu att någonting skall hända på justitiedepartementet med anledning av riksskatteverkets skrivelse, och det är en förhoppning vi kan hysa.

Jag yrkar bifall till reservation 1 och det lagförslag som finns där.

Jag vill också passa på att fråga socialdemokraternas företrädare i denna debatt vad som kan tänkas komma ut ifrån de överväganden som skall äga rum i justitiedepartementet och om vi kan lita på att det kan tänkas komma något resultat av dessa överväganden innan det är dags igen för val.

Jag kan inte låta bli att också nämna vad utskottet tar upp tidigare i sitt betänkande, nämligen rätten till röstning utomlands i Schweiz och Västtyskland. Jag erinrar mig att när jag första gången, i början på 1970-talet, ställde en fråga om detta, svarade Krister Wickman. Han var närmast irriterad och menade att det var en ovänlig handling emot den schweiziska edsrepubliken att aktualisera denna fråga.

Jag har alltid tyckt att det är mycket konstigt att svenska medborgare har kunnat rösta även i de mest utrerade diktaturer på de svenska ambassaderna och konsulaten, men inte i en gammal stabil demokrati som Schweiz.

Här anges brevrostningsförfarandet. I brist på annat får man väl försöka hålla sig till det, om nu schweizarna äntligen skulle kunna komma på bättre tankar och västtyskarna inte skulle återfalla i tidigare mycket märkliga beteende. Men brevrostningen är ingen ideal metod. Det visar ju de resultat vi har fått. Det blir en stor kassationsprocent. Det är bättre om man kan rösta på sedvanligt sätt på konsulat och beskickningar och särskilda röstavlämningsställen som man brukar upprätta. Men det är i alla fall ett fall framåt. Jag hoppas regeringen inte tappar sugen i denna fråga. Den bör ju kunna lösas. Västtyska parlamentariker som jag talat med i detta ärende var besvärade när de upptäckte vilka restriktioner som gäller på detta område i Västtyskland.

Sedan några ord också om utjämningsmandat vid val till kommunalfullmäktige.

Det är tyvärr så att man genom valkretsindelningar av kommunerna kan åstadkomma mycket märkliga system, som slår mycket orättvist i förhållande till det proportionella systemet som vi är vana vid på riksnivå. Man kan få reella spärrgränser i kommunerna som är mycket högre än i riksdagsvalen. Detta har inte varit meningen.

Orsaken till att vi inte har haft några speciella regler för utjämningsmandat i kommunerna har varit att man ansett att det krävs ett så litet antal rös-

tande för att få mandat att det inte skulle behövas några särskilda finurligheter för att åstadkomma proportionell rättvisa.

Men det har visat sig – och det finns det undersökningar på – att det i vissa kommuner krävs en röstandel som är större än till både landsting och riksdag för att få mandat. Detta är inte bra.

Det är inte heller bra att man kan påverka röstutfallet genom att ha fler eller färre valkretsar.

För den skull tycker jag att det bör hända någonting snart i denna fråga. Vi har biträtt en motion från folkpartiet i detta ärende till årets riksdag.

Jag blev litet förvirrad över Göran Åstrands anförande på denna punkt. Han betonade mycket kraftfullt att något måste ske. Ändå har moderaterna inte anset sig kunna sluta upp kring reservationen, och det förefaller mig märkligt.

Vad som krävs är en utredning som får överväga både frågan om spärren mot småpartier och utjämningsmandat. Det är ganska givet att båda dessa frågor måste kopplas samman, åtminstone utredningsmässigt.

Därmed yrkar jag, fru talman, bifall även till reservation 2.

BO HAMMAR (vpk):

Fru talman! Jag kan inte begripa varför vi skall ha ett mer orättvist och nyckfullt valsystem vid de kommunala valen än vid riksdagsvalen. Indelningen i valkretsar kan t.ex. innebära att majoriteten i en kommun förskjuts på grund av rena tillfälligheter. Varför då inte ha precis samma system med utjämningsmandat i kommunala val som i riksdagsval?

Jag yrkar bifall till reservation 2.

HANS LEGHAMMAR (mp):

Fru talman! Jag vill yrka bifall till reservation 1 till detta betänkande. Jag tänker inte orda så mycket om den, utan ställer mig bakom de anföranden som redan hållits av talare som yrkat bifall till denna motion.

Däremot vill jag säga några ord om utjämningsmandat vid kommunfullmäktigeval i valkretsindelade kommuner.

Jag tycker det är hög tid att plocka bort det orättfärdiga instrument som valkretsindelningar har blivit. Vårt parti har upptäckt att spärarna i flera kommuner blivit högre för att komma in i kommunfullmäktige än för att komma in i riksdagen.

När man i kommunerna diskuterar ändring av valkretsindelningen uppkommer givetvis en diskussion om hur stort stöd det ena eller andra partiet har i den eller den valkretsen och vad detta skulle innebära för sammansättningen i fullmäktige. Det är inte bra med dessa spekulationer runt orättfärdigheterna, och det faktum att man sätter upp väldigt höga spärar. Det är inte heller bra att man börjar diskutera valkretsindelningen när det uppkommer mindre partier. När miljöpartiet började göra sig gällande på det kommunala planet upptäckte vi att det genast ledde till diskussion om valkretsindelning i många små och medelstora kommuner. Jag tycker det är hög tid att plocka bort denna orättfärdiga metod att sätta upp nya spärar.

Det är en demokrati vi lever i. Har vi sagt att vi inte skall några spärar

vid kommunfullmäktigevalen, skall vi inte ha det, och då inte heller i valkretsindelningen.

ROSA-LILL WÄHLSTEDT (s):

Fru talman! I betänkandet behandlas ett antal motioner från den allmänna motionstiden som berör valfrågor. Tolv motioner tar upp åtta olika frågeställningar. Utskottet har avstyrkt samtliga motioner. Två reservationer finns emellertid, och det har ju framgått av tidigare talares inlägg.

De motioner som föranlett reservationer avser för det första budröstning, där det finns en gemensam reservation från moderaterna, folkpartiet, centern och miljöpartiet, för det andra utjämningsmandat vid kommunfullmäktigeval i valkretsindelade kommuner. Här finns en gemensam reservation från folkpartiet, centern, vpk och miljöpartiet. Jag vill nu, fru talman, ägna min taletid åt att bemöta reservanterna, då det ju är ett enigt utskott som har yrkat avslag på de övriga motionerna.

När det gäller den första reservationen, som avser budröstning, kan följande anföras.

Riksdagen har vid flera olika tillfällen diskuterat frågan om budröstning, senast hösten 1988. I den nu aktuella motionen K702 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m. fl. yrkas på förändring i vallagen, så att begreppet vårdare närmare definieras. Risker för fusk och otillbörlig påverkan är enligt motionen för stor med nuvarande regler.

Utskottsmajoriteten och reservanterna är överens om att det är angeläget att budröstningsförfarandet handhas korrekt. Viktigt är att framhålla att det måste förutsättas att de politiska partierna aktivt skall verka för att gällande föreskrifter efterlevs fullt ut. Erfarenheterna under senare år talar också för att så sker. Efter 1985 års val kom endast ett öppet brev med klagomål till valprövningsnämnden, och efter 1988 års val har inget klagomål inkommit till valprövningsnämnden.

Frågan om röstning med valförsändelser rent allmänt, alltså även budröstning genom vårdare, har tagits upp av riksskatteverket i dess utvärdering av erfarenheterna från 1988 års val. Med anledning av RSV:s skrivelse, som innebär att frågan kommer under övervägande inom justitiedepartementet, och med hänvisning till utskottets tidigare uttalanden avstyrker utskottsmajoriteten motion K702.

När det sedan gäller reservationen angående utjämningsmandat vid kommunfullmäktigeval i valkretsindelade kommuner vill jag anför följande.

I motionerna hävdas att det med nuvarande system uppstår olägenheter i valkretsindelade kommuner genom att partier kan erhålla åtskilliga s.k. överskottsroster, som inte ger någon effekt. I motion K706 föreslås vidare att det i kommunfullmäktigevalen införs en tvåprocentsspärr.

Frågor om införande av utjämningsmandat i valkretsindelade kommuner har behandlats av riksdagen vid ett flertal tillfällen, sedan det nuvarande valsystemet infördes. Frågan om spärr vid val av kommunfullmäktige har också aktualiserats i ett antal motioner.

I 1983 års demokratiberedning utreddes frågan om proportionalitet vid val i valkretsindelade kommuner, men majoriteten stannade för att inte föreslå

någon ändring. De studier som gjorts visade enligt beredningen att det gällande systemet fyller högt ställda krav på proportionalitet.

I proposition 1986/87:91 om aktivt folkstyre ansåg regeringen inte heller att det fanns skäl för någon ändring. Utskottet fann i sitt utlåtande KU 1987/88:23 inte heller anledning att frångå tidigare ställningstaganden och bedömningar som gjorts i propositionen. Med hänvisning till vad jag nu anfört avstyrks motionerna K705, K706, K709 och K713.

Fru talman! Jag ber härmed att få yrka bifall till utskottets hemställan och avslag på båda reservationerna. Men jag skall också kommentera något av det som sades här av tidigare talare.

Reservanterna anser tydligen att det måste finnas särskilda regler för vårdare som bud vid röstning. Slopandet av institutet omyndigförklaring skulle innebära än större bekymmer, enligt reservanterna. Varför skulle vårdarna som fungerar som bud misstänkliggöras mer än andra? Dessutom är det ju så att på en valförsändelse som går in skall också ett vittne intyga riktigheten av uppgifterna. Vi måste väl ändå utgå ifrån att svenska folket är ärligt i sådana här sammanhang och inte fuskar medvetet.

Frågan om utjämningsmandat har, som jag nämnt, behandlats av demokratiutredningen 1983 och senare i proposition och KU-betänkande. Det har visat sig att det går att få en tillfredsställande proportionalitet med nuvarande valsystem och att det med utjämningsmandat skulle bli ytterst marginella förbättringar.

Sedan vill jag också bara säga att jag tycker att det är litet grand av övertoner, Ylva Annerstedt, att jämföra Sverige och Namibia som rättsstater.

Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! Bara ett par ord som replik till Rosa-Lill Wählstedt.

Riksskatteverket har gjort en framställning till justitiedepartementet, och det visar väl i sig att man från riksskatteverkets sida inte är så tillfredsställd med den rådande ordningen som det kan förefalla av de inlägg som gjorts av socialdemokrater tidigare, när vi har fört den här debatten i riksdagen.

Det är riktigt att det inte har varit så många klagomål till valprovsningsnämnden under senare år. Men vad man har att observera här är att det sker mycket som aldrig kommer till valprovsningsnämndens kännedom, helt enkelt därför att man saknar grund för att föra ärenden vidare, eftersom det saknas ordentlig dokumentation i fallen. Det har varit bekymret i de frågor som varit uppe till diskussion, även i valprovsningsnämnden. Det har varit svårt att fastlägga ansvaret, helt enkelt.

Det finns en fråga som jag brukar ställa när det gäller sådana här ting. Jag utgår nämligen ifrån att alla vill ha en så bra vallagstiftning som möjligt, att det skall vara så säkert som möjligt, att vi skall ha så litet fusk som möjligt, att det skall vara så litet som möjligt av otillbörlig påverkan vid valen. Den fråga jag vill ställa är följande: Vad är det för fel på bestämmelserna i lagförslaget i motionen? Vad finns det för brister i det förslaget? Vilka olyckor skulle inträffa om det förslaget genomfördes?

Under alla de år som den här frågan har varit uppe i riksdagen har jag bara hört allmänna undanflykter. Jag har aldrig hört någon bitsk kritik mot förslaget, och det skulle vara skojigt att få det ordentligt granskat av dem

som inte vill ha det genomfört, så att vi får höra vad det är som är fel med förslaget.

I reservationen den här gången har vi anfört att problemen kan väntas bli större, eftersom omyndigförklaringen har avskaffats. Då säger Rosa-Lill Wahlstedt: "Varför skall vi särskilt misstänka de vårdare som nu skall rösta åt dem som tidigare varit omyndigförklarade och som nu har rösträtt?"

Det är ingen särskild misstänksamhet mot de vårdarna, utan det här är ett generellt problem. Men man kan ju inte komma ifrån att antalet fall där fel kan begås ökar i och med att antalet vårdare som röstar ökar. Det är ju bara att konstatera rent matematiskt.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarrens förhandlingar.

GÖRAN ÅSTRAND (m):

Herr talman! Jag skulle vilja fördjupa det resonemang som Bertil Fiskesjö förde om budröstningen och definitionen av vårdare.

Jag nämnde i mitt anförande att det har förekommit tolkningssvårigheter. Det står också i utskottets betänkande att riksskatteverket håller på att arbeta med dessa ting just därför att det har förekommit tolkningssvårigheter. Min erfarenhet säger mig att det har varit besvärligt för valförrättarna att definiera begreppet vårdare.

Det lagförslag som Bertil Fiskesjö har lagt fram innehåller två skrivningar som jag nu skall läsa upp eftersom den socialdemokratiska företrädaren uppenbarligen inte ansåg detta vara angeläget att ändra på. Det första ändringsförslaget är följande: Man skall definiera vårdare som den som yrkesmässigt eller på ett därmed likartat sätt ger väljaren vård av mer varaktigt slag.

Det är enligt min mening en utmärkt, viktig skärpning av definitionen. Det andra tillägget är att vårdaren skall ange i vilket vårdnadsförhållande han står till väljaren. Jag ser dessa båda tillägg som nödvändiga.

De erfarenheter vi har i detta avseende är rimligen gemensamma för alla partier och alla kommuner. Då finns det, herr talman, allt skäl att stödja den reservation som föreslår detta tillägg.

YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Jag instämmer i vad tredje vice talmannen tidigare sade i fråga om argumenten för förbättrade regler vad gäller vårdare.

Rosa-Lill Wahlstedt sade angående frågan om utjämningsmandaten att de nuvarande reglerna är tillfredsställande eftersom de säkerställer proportionaliteten i den utsträckning man kan kräva. Men dessa regler ger alltså utrymme för manipulationer, och sådana skall inte förekomma i vårt valsystem.

Låt mig nämna ett mycket konkret exempel som berör detta. Tidigare var Södertälje, en socialdemokratiskt styrd kommun, min hemkommun. Vid ett av valen blev majoriteten för socialdemokraterna mycket darrig, och det fanns risker för socialdemokratiska förluster. Då lade man fram ett förslag som skulle ändra valkretsindelningen från att utgöra två till att utgöra fyra

valkretsar. Vi räknade efter vad förslaget skulle innebära: Folkpartiet skulle ha förlorat tre av sina mandat i fullmäktige och kommunisterna två. Vi anser att det inte skall finnas utrymme för sådana tilltag i vårt valsysteem.

Rosa-Lill Wählstedt tog vidare upp min jämförelse med Namibia. Det är naturligtvis farligt att använda sig av bilder när någon vill missförstå en. Rosa-Lill Wählstedt säger att man inte kan göra den jämförelsen. Men varför skall vi inte kunna jämföra? Kraven på rättssäkerheten vid valförrättningen, vid valens genomförande, skall vara exakt desamma, eller hur?

ROSA-LILL WÅHLSTEDT (s):

Herr talman! Jag skall försöka svara Bertil Fiskesjö på frågan om vad som kommer att hända på justitiedepartementet. Precis som här har sagts kommer frågan att aktualiseras i anledning av skrivelsen. Men när det kommer något besked från justitiedepartementet kan jag inte svara på här och nu. Det man har tagit upp i skrivelsen är bl.a. att make/maka med dagens system inte behöver underteckna valförsändelsen.

Justitiedepartementet påpekar också något som jag tror att Göran Åstrand nämnde, nämligen svårigheten i fråga om kontrollen; vem är vårdare och vem får ha vårdare som bud? Vad är sjukdom? Vilka andra hinder föreligger? Detta har varit svårt att kontrollera.

Samtidigt skulle jag vilja veta: Hur menar Bertil Fiskesjö att vi skall kunna få reda på hur stort och hur omfattande det påstådda missbruket kan vara? Har Bertil Fiskesjö någon statistik tillgänglig på detta område? Valprövningsnämnden är ju ändå den instans som är till för att behandla sådana här frågor.

Frågan om utjämningsmandatet har nyligen hanterats under 80-talet. 1983 i demokratiberedningen och vidare i en proposition om aktivt folkstyre 1986/87 och i ett betänkande från konstitutionsutskottet 1987/88. I propositionen om aktivt folkstyre sade man att en längre tids erfarenhet var önskvärd. Detta var vad jag ville anföra.

Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Hur stort missbruket har varit kan jag naturligtvis inte säga eftersom detta är en av svårigheterna som följer av att vi inte har de definitioner jag kräver i den motien centerpartiet har väckt. Detta blir således ett cirkelresonemang. Men att svårigheterna finns har ju omvittnats av Göran Åstrand, och det kan även jag själv omvittna. Även min erfarenhet från valprövningsnämnden säger detta. Vi hade t.ex. för några år sedan ett mycket komplicerat fall från Göteborg.

Jag kan inte förstå varför vi skall behöva bibehålla bestämmelser av det slag som kan ge anledning till misstänksamhet och till otillfredsställelse hos olika människor eftersom påståenden om missbruk – det vet vi ju alla – ständigt förekommer. Varför då inte införa en bättre bestämmelse? Varför inte anta förslaget?

Nej, jag vet precis hur ni socialdemokrater resonerar. Ni godtar aldrig någonting som kommer från något annat parti förrän det har manglats genom hela apparaten så att ni kan påstå att det är ett socialdemokratiskt förslag. Detta ser vi inom alla områden av verksamheten här i riksdagen. I fråga om

Åtgärder mot våldsskildringar i videogram m.m.

t.ex. kriminalpolitiken under senare år och de uttalanden som numera görs av statsministern, justitieministern och andra, har jag räknat ut att praktiskt taget alla positiva förslag kan härledas till motioner från centerpartiet. När vi kom med dessa förslag dög de inte, men sedan kan de duga. Och det blir tydligen likadant i denna fråga. Det är ju positivt att man på detta vis kan pressa socialdemokraterna framför sig bara de så att säga får ta åt sig äran själva. Varsägoda!

ROSA-LILL WÄHLSTEDT (s):

Herr talman! Jag vill ändå påpeka att vi i Sverige i dag har ett rättssystem med ett valsystem med regler om valförsändelser och om att ett vittne skall underteckna riktigheten genom att intyga detta. Vi bör akta oss för att alltför starkt gå ut och sprida uppfattningen att det är så dåligt som reservanterna enligt min uppfattning anför.

Dessa frågor är nu delvis under beredning eller aktualiserade på justitiedepartementet. Vi anser att vi mycket väl kan invänta denna behandling innan vi så småningom kanske får frågan aktualiserad på nytt.

Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Vi har nu fått vänta i åtminstone tre mandatperioder, och jag hoppas verkligen att vi inte behöver vänta ytterligare en fjärde.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 16 november.)

24 § Åtgärder mot våldsskildringar i videogram m.m.

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1989/90:KU6 Åtgärder mot våldsskildringar i videogram m.m.

BIRGER ANDERSSON (c):

Herr talman! Under förmiddagen debatterades åtgärder mot våldet i samhället. Samtliga partiföreträdare var tämligen eniga om att ytterligare åtgärder måste vidtas.

Det betänkande vi nu skall debattera behandlar åtgärder mot våldsskildringar i videogram. Under hösten 1985 tillsatte utbildningsministern efter regeringsbemyndigande en särskild utredare med uppgift att utreda frågor om åtgärder mot våldsskildringar i rörliga bilder. Utredningen antog namnet våldsskildringsutredningen.

I juni 1987 lämnade utredningen en rapport kallad Videovåld. I bil. 10 till budgetproposition 1987/88:100 anför utbildningsministern att han räknar med att utredningens slutbetänkande kommer att avges under våren 1988. Vidare säger utbildningsministern: "Efter remissbehandling kommer regeringen att kunna ta ställning till den fortsatta behandlingen av frågan om åtgärder mot videovåld under hösten 1988".

I maj 1988 lämnade utredningen betänkandet Videovåld II – förslag till

åtgärder. Samtidigt meddelade utredaren att utredningens huvudsakliga uppdrag var slutfört.

I maj 1988 diskuterades också videovåldet här i riksdagen. Det skedde i samband med att konstitutionsutskottets betänkande nr 36 behandlades. I det betänkandet kan man läsa: "Utskottet vill dock understryka det angelägna i att beredningen av våldsskildringsutredningens betänkande sker skyndsamt så att riksdagen så snart som möjligt får ta ställning i frågan. Med det anförda får motionerna om förhandsgranskning av filmer och videogram som säljs eller hyrs ut till allmänheten anses besvarade."

Vad har hänt sedan dess i regeringskansliet? Inte särskilt mycket, såvitt jag kan förstå.

I förra veckan ställde jag en fråga till utbildningsministern om regeringens uppfattning om nödvändigheten av åtgärder mot videovåld. Av utbildningsministerns svar framgick att frågan utreds i regeringskansliet. Någon proposition från regeringen kan vi tidigast vänta oss nästa år.

Jag vill nu i mitt anförande ganska ingående redovisa vilken lagstiftning som gäller i våra grannländer. Jag tar några exempel.

I Finland har man en lag om obligatorisk förhandsgranskning av videogram som tillhandahålles allmänheten i näringsverksamhet. Enligt lagen skall en del undantag göras. Generellt undantagna är program producerade av ett statligt eller kommunalt organ och likaså produktioner från Finlands rundradio. I allmänhet skall ej heller musik-, sport- och nyhetsprogram behöva förhandsgranskas. I lagen finns också en föreskrift om att sådana produktioner som klassificerats som tillåtna för åldersgruppen från 18 år vid offentlig visning, inte skall få tillhandahållas allmänheten som videogram.

Jag går så över till bestämmelserna i Norge. Där gäller att filmer och videogram som skall visas offentligt skall förhandsgranskas. Dessutom skall sedan den 1 januari 1987 alla videogram registreras som tillhandahålles allmänheten i näringsverksamhet. Registrering kan vägras, och likaså kan strykningar ur registret göras. I Norge finns också ett krav på kommunalt näringsstillstånd för detaljister. Det åligger varje kommun att göra en självständig prövning av detaljistens lämplighet.

På Island skall alla filmer och videogram förhandsgranskas av ett offentligt granskningsorgan. Det gäller både program som skall visas offentligt och sådana som skall tillhandahållas allmänheten för att visas hemma. Sedan år 1983 är det förbjudet att producera och distribuera filmer och videogram som innehåller skildringar av grovt våld.

I Storbritannien har man sedan länge obligatorisk förhandsgranskning av all film som skall visas offentligt. Den 1 januari 1985 infördes i en särskild lag föreskrifter om obligatorisk förhandsgranskning av videogram för privat bruk. I föreskrifterna finns vissa undantag. I allmänhet behöver sport-, religions- och musikprogram ej förhandsgranskas. Det gäller oftast också produktioner som är avsedda för information, utbildning eller liknande ändamål.

Slutligen till Västtyskland. Sedan den 1 april 1985 krävs det förhandsgranskning av alla filmer och videogram som skall tillhandahållas någon som ej fyllt 18 år. Däremot finns det inte någon obligatorisk vuxencensur. Men det har införts stränga regler om hur vuxenprogram skall tillhandahållas.

Jag har gjort denna ganska noggranna genomgång för att peka på att man hunnit mycket längre i andra länder när det gäller att komma till rätta med våldsskildringar i videofilmer. Det kan alltså inte finnas några svårigheter för regeringen att få tips och idéer från angränsande länder i den här frågan.

Sedan slutet av 1800-talet har det funnits tekniska möjligheter att registrera rörelser och att kunna återge rörelserna. Den tekniken har i princip stått sig oförändrad i snart 100 år. Ljudfilmen infördes omkring år 1930. Färgfilmen slog igenom på allvar under 1970-talet, och det gäller också färgtelevisionen. Videokassettspelare för hemmabruk började massproduceras för cirka tio år sedan. I slutet av 1970-talet började man också kommersiellt hyra ut inspelade videogram. Hela den videoexpansion som vi nu befinner oss mitt uppe i började alltså för tio år sedan. Det är fråga om en teknisk utveckling som går mycket snabbt och som innebär att nya produkter i allt raskare takt erbjuds oss människor. Jag vill än en gång särskilt framhålla att det rör sig om teknisk utveckling.

Jag vill också i detta sammanhang något beröra biografförordningen. Den första biografförordningen kom redan år 1911. Granskningen av filmerna sköttes då liksom nu av statens biografbyrå. Efter hand har man gjort vissa ändringar i förordningen i samband med utvärdering av de gällande föreskrifterna. Jag har en uppgift om att den svenska filmcensuren anses vara den äldsta statliga filmcensuren i världen.

Som vi alla känner till gäller särskilda regler för visning av filmer för barn. Barnen delas upp i tre åldersgrupper; barn som är under sju år, barn som fyllt sju men inte elva år, och barn som fyllt elva men inte femton år. En film som är avsedd att endast visas för vuxna är avsedd för personer som har fyllt femton år.

I Sverige har vi alltså haft en biografförordning i snart 80 år. Innehållet i en film eller i ett videogram förblir detsamma oavsett om visningen sker i offentlig lokal eller i hemmet. Det är innehållet i videogrammen som måste vara avgörande för hur samhället skall reagera, ej visningsplatsens karaktär.

Som vi alla känner till lever vi i dag i en rik bildvärld, kanske alltför rik. Vi har biograffilmer, videogram och TV-program, men vi har också andra massmedier, och dessutom ger fotografien stora möjligheter. Människorna blir allt vanare att snabbt inregistrera en bild. Bildskaparna blir mer och mer medvetna om möjligheterna att påverka genom bilder, och de arbetar mer än någonsin efter taletsättet att en bild säger mer än tusen ord.

I Sverige och i många andra länder bedrivs omfattande studier om mediernas inverkan på människan och hennes beteende. Forskarna är, vad jag kan förstå, överens om att den information som förmedlas via rörliga bilder har en stor, ofta mycket stor, genomslagskraft.

Forskningsresultaten visar att det blir negativa effekter för i synnerhet barn och ungdomar när de ser på våldsprogram. Barn och ungdomar blir aggressiva, skrämde och ängsliga och får sämre koncentrationsförmåga. Särskilt barn och ungdomar som är känslomässigt instabila tycks i högre grad än andra söka sig till våldsprogram, och dessa program förstärker i sin tur dessa barns och ungdomars instabila beteende. En ond spiral av ständigt ökande aggressivitet utlöses. I kombination med alkohol och droger kan en sådan spiral sluta i en katastrof.

Våldsvideotittandet ligger med all sannolikhet bakom en del av det våld mot personer som i dag utspelas på skolgårdar och på gator och torg.

I det betänkande vi nu diskuterar finns en gemensam reservation. Det är reservation nr 1 från centern, miljöpartiet och vpk med krav på att regeringen skall lägga fram förslag till lagstiftning om förhandsgranskning av videogram och filmer för privat bruk. Som framgår av betänkandet finns flera socialdemokratiska motioner med samma krav, och det finns även motioner från folkpartiet.

Vi i centerpartiet har i vår partimotion om förhandsgranskning av filmer och videogram utarbetat ett lagförslag som kan utgöra en god grund för en kommande lagstiftning. Vi anser att föreskrifter om en förhandsgranskning av videovåld bör införas i en särskild lag. Vi anser det också angeläget att en lagstiftning om förhandsgranskning underkastas en kommande utvärdering. Detta har ju skett med lagstiftningen för biograffilmer.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation nr 1 och i övrigt till utskottets hemställan.

BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Förhandsgranskning är ur principiella och tryckfrihetsrättsliga synpunkter alltid en styggelse. Det gäller också den filmcensur som vi redan har. Det är därför inte med någon stor entusiasm som jag förespråkar att vi skall pröva en förhandsgranskning vad gäller videogram även avsedda för privat bruk.

Nu har vi emellertid hamnat i en besvärlig situation – vi har diskuterat den här i kammaren på förmiddagen – där våldet breder ut sig i vårt samhälle. Vi har en marknad där det saluförs rätt våld för våldets egen skull. Här handlar det varken om yttrandefrihet eller fritt konstnärligt skapande. Det handlar faktiskt om att tjäna pengar på sadistiska våldsskildringar.

Det är utomordentligt svårt att komma till rätta med denna för vissa profitabla verksamhet. Videovåldslagen måste naturligtvis bli starkare. Det är en väg, och detta lär vara på gång. Självsanering i branschen kan man ju hoppas på, men den har inte gett så stora resultat hittills. Läget är så pass allvarligt att vi tycker att en förhandsgranskning bör prövas.

En sådan förhandsgranskning får inte under några omständigheter kränka de yttrandefrihetsrättsliga intressena. Man bör också kunna genomföra förhandsgranskning på ett selektivt sätt, så att mängder av videogram, där man inte har någon som helst anledning att misstänka brott mot videovåldslagen, undantas. Något jättelikt censurverk vill jag inte vara med om att bygga upp, vilket skulle kunna bli följderna om man skulle förhandsgranska alla videogram för privat bruk rakt över. Jag tror att man med andra och betydligt mindre personella och ekonomiska resurser kan attackera videovåldet.

Med dessa förtydliganden vill jag yrka bifall till reservation 1.

RAGNHILD POHANKA (mp):

Herr talman! Jag vill yrka bifall till reservationerna 1 och 2.

I dag har en lång debatt förts om våldet, huvudsakligen det direkt synliga våldet, som förekommer på gator och torg. Men varifrån kommer det? Varifrån har ungdomarna sina förebilder? Det är för mig självklart att förebil-

Åtgärder mot våldsskildringar i videogram m.m.

derna är föräldrar, familjer, att de återfinns på skolgårdar, arbetsplatser och i den konsumtion av olika videogram och våldsfilmers som barn och ungdomar ägnar sig åt i dag.

Naturligtvis var också 25-öresdeckarna, som min generation smygläste eller läste öppet, en konsumtion av våldsförebilder. Men vi såg inte på våldet, vi läste om det. Våldet var mindre grovt och kränkande då också, även om det påverkade oss. Det finns som bekant i vår generation, och även i en mellangeneration, våldsvetare som påverkades under sin barndom och ungdom. Det sociala arvet från alla samhällsklasser är svårt att bryta.

På ett område har man sökt bryta det genom att förbjuda agan i skolor och hem. De svåra fallen av aga och misshandel kvarstår men anmäls allt oftare. Det är ju olagligt i dag.

Barnpornografi och våldsdito är också förbjudna. Dessa har alltså åtgärdats i många fall, även om de fortfarande förekommer.

Men någon tillräcklig barriär för att bryta det våld som genom video och grova våldsfilmers väller in genom TV-kanalerna har inte satts upp från regeringens eller aktiva politikernas sida. Det är frivilliga grupper, bl.a. föräldraföreningar, kvinnogrupper och andra samhällsengagerade grupper, som har tagit initiativet här. De initiativen är många, och de borde bringa oss till eftertanke, vi som är politiker och skulle kunna ta upp denna opinion för ett förbud.

Barnen är vår största tillgång. Vi måste skydda dem mot ett skadligt inflytande från våldsskildringar av värsta slag.

Under de tio år Christer Olsson från Ljungskile, resande mot videovåld, har rest runt i Sverige har han hållit lektioner för 60 000 elever och träffat lika många föräldrar, lärare och politiker. Han har nu skrivit en bok som borde få en stor läsekrets: *Blundar du för verkligheten?* Hans budskap är ännu detsamma. Inte mycket har hänt under de tio åren. Antalet videotitlar har ökat från 700 till 1 000, och flera ungdomar i dag än för tio år sen är i riskzonen för psykiska skador. När jag för något år sedan, då jag fortfarande var aktiv lärare, diskuterade med mina elever frågade jag: Vad säger era föräldrar om detta? Vi tittar tillsammans, sade en del. Andra sade: Jag går till kompisar, för där får jag titta, men inte hemma. Det behövs alltså någon form av förhandsgranskning.

En positiv sida är ändå att bland dessa filmer har de bra filmerna ökat i antal mer än de våldsbetonade, och färre barn och ungdomar är intresserade av att titta på de värsta filmerna. Men vilka tittar på de värsta filmerna? Det är de som har de sämsta förebilderna, även på andra håll i sin omgivning. Det är de som är mest ute och springer på gatorna, de som har det sämsta förhållandet eller den sämsta kontakten med sina föräldrar.

Det har också visat sig att det är för dålig uppföljning av de rekommendationer eller förbud som finns när det gäller vanliga filmer som visas på biograferna. För 40 % av tolvåringarna var den senaste sedda filmen en barnförbjuden film med våldsinslag. När det gäller videofilmer vet vi naturligtvis inte hur många privatkopior som cirkulerar. Det kan vi som lagstiftare inte helt komma åt.

Den frivilliga granskningen från seriösa videohandlare har ökat något, med 15–20 filmer per månad. Försök har gjorts med provhyrning. I genom-

snitt två tredjedelar av filmerna skulle inte klara censuren, om man därigenom ville förbjuda grova våldsinslag. Det är skrämmande.

Vi vuxna påverkas mycket av massmedia och det vi ser. Detta gör man också undersökningar om. Vi behöver bara gå till oss själva – det är klart att vi påverkas. Självfallet påverkas barnen i ännu högre grad. Miljöpartiet kräver förhandsgranskning även av filmer och videogram som skall visas i hemmen. De starka skäl som bör komma i fråga för att man skall lagstifta om förhandsgranskning har bl.a. dagens våldsdebatt bekräftat. Hela riksdagen ansåg starka skäl föreligga för en sådan debatt. Vi anser att starka skäl föreligger för en förhandsgranskning. Ett sådant system bör prövas.

När det gäller dataspel med våldsinslag tror jag att det är många vuxna som inte alls har tittat på dem. Man kan säga att det är krigsleksaker, med grova våldsinslag, rasistiska och människoförnedrande inslag. Det kan vara t.ex. ett spel där man skall skjuta ett visst antal judar. Ju fler man har skjutit desto större vinst får man. Det kan också handla om negrer, och de är alltid bovaktiga i de här spelen. Vi vill utsträcka åtgärderna även till dataspel.

Miljöpartiet vill också att det skall finnas en ansvarig utgivare som kan ställas till svars. Videogram utan ansvarig utgivare skall kunna beslagtas. Man gömmer sig bakom yttrandefriheten när man inte vågar ta itu med detta. Det är klart att det är svårt att ordna detta, men det är fråga om en politisk vilja. Vi är i dag i den situationen att den politiska viljan bör sättas i kraft.

Tack för ordet.

TORGNY LARSSON (s):

Herr talman! Sedan lång tid tillbaka har det i samhället pågått en intensiv debatt om videovåldet och dess skadliga inverkan på människor, och då alldeles särskilt på barn och ungdom. Många har engagerat sig i kampen för att bekämpa de skadeverkningar som videovåldet kan medföra på unga människor. Inte minst den senaste tidens händelser har på nytt aktualiserat behovet av kraftfulla åtgärder från samhällets sida för att begränsa och förhindra våldet. Det är därför angeläget att det beredningsarbete som pågår i regeringskansliet och som syftar till åtgärder från samhällets sida mot våldsskildringar i videogram snart blir färdigt. Vi hörde ju i debatten på förmiddagen att justitieministern sade att hon räknar med att en proposition i denna fråga mycket snart skall bli färdig. Vi kan alltså inom en snar framtid förvänta oss en proposition.

Det betänkande som kammaren nu har att ta ställning till innehåller bl.a. ett antal motioner som syftar till obligatorisk förhandsgranskning av videogram. Det kan naturligtvis anföras starka skäl till förmån för en lagstiftning med ett sådant innehåll. Och det råder inget tvivel om att videogrammen i många fall är så förråande och förnedrande att mycket kraftfulla åtgärder måste vidtagas för att man skall få till stånd en ändring. Vi kan inte acceptera att dessa våldsskildringar skall äga rum. Samhället måste reagera med kraft.

När utskottet yrkar avslag på motionerna skall detta inte tolkas som en likgiltighet inför problemet – tvärtom. Som framgår av betänkandet sägs det bl.a. att det förhållandet att barn och ungdomar i ökad utsträckning har fått

tillgång till videogram med våldsskildringar har ingett stark oro. Och jag utgår från att vi alla som arbetar med dessa frågor delar denna oro.

Den utredning, våldsskildringsutredningen, som arbetade med dessa frågor under några år presenterade förslag till lagstiftning, och angav två olika vägar att gå. Den ena vägen innebär att man i förhand granskar alla, eller så gott som alla, filmer och videogram avsedda för enskilt bruk. Den andra vägen innebär ett system med allmän registrering av videogram i kombination med förhandsgranskning i vissa fall.

Utredningen gjorde den bedömningen att om beslut fattas om förhandsgranskning kommer det att innebära att stora resurser kommer att satsas men att utbytet blir förhållandevis litet. Utredningen menade att stora resurser kommer att satsas på att kontrollera den del av marknaden som inte innehåller anmärkningsvärt mycket våld.

I stället förordade utredningen en särskild tillsynsorganisation i kombination med kraftigt höjda straff. Fördelen med denna lösning skulle vara att de insatser som samhället ställer till förfogande då helt kan utnyttjas för, som man uttrycker det, kontroll av utbudet av extremvåld i videogram.

När, som jag hoppas och utgår från, regeringen mycket snart blir färdig med ett förslag om åtgärder, måste det därför vägas in vilka åtgärder som är mest effektiva för att man skall nå målet att kraftigt minska videovåldet. Även om jag personligen känner stor sympati för ett beslut om förhandsgranskning som den bästa lösningen, måste jag ändå se och noga pröva om det finns andra möjligheter att nå detta mål. Jag yrkar därför, och mot bakgrund av att ärendet bereds i regeringskansliet, avslag på dessa motioner och därmed bifall till utskottets hemställan i denna del.

Vad beträffar betänkandet i övrigt yrkar jag även här bifall till utskottets hemställan och avslag på motionerna.

I en motion yrkas på åtgärder för att förhindra spridning av TV- och dataspel med våldsförhållande innehåll. Det är sannerligen inte första gången som detta aktualiseras. Så sent som i våras behandlades motioner med detta innehåll. Lagutskottet, som behandlade detta ärende, presenterade en mycket skarp skrivning. Lagutskottet gick också så långt i fråga om våldleksaker att man sade att om det skulle visa sig att en godtagbar överenskommelse inte nås inom branschen före årsskiftet torde bara lagstiftningsalternativet återstå. I fråga om TV- och dataspel gjordes även en förhållandevis skarp skrivning. Jag menar att om det inte är möjligt att komma till rätta med detta måste naturligtvis en lagstiftning så småningom komma till stånd. Men jag yrkar tills vidare bifall till utskottets hemställan och avslag på samtliga motioner.

BIRGER ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! När jag lyssnade på Torgny Larssons inlägg blev jag till en början mycket nöjd. Jag tänkte att här kommer en manlig socialdemokratisk riksdagsledamot som stöder de socialdemokratiska kvinnor som önskar hårdare tag mot våldsskildringar i videogram. Om man läser de motioner som har väckts framgår det att många socialdemokratiska kvinnliga ledamöter står bakom motioner med ett sådant innehåll. Men mot slutet av Torgny

Larssons inlägg blev jag besviken. Han slutade med att yrka bifall till utskottets hemställan i betänkandet.

I dag kan man på första sidan i en kvällstidning läsa att en halv miljon barn är ensamma varje dag. Det är barn som är mellan sju och tolv år. Och det sägs i tidningen att nyckelbarnen blir fler och fler. Hur många av dessa barn sitter och tittar på våldsskildringar på eftermiddagarna när de kommer från skolan och föräldrarna inte är hemma? Det vet vi inte; men jag skulle tro att det är ganska många som går hem till kamrater och tittar på videogram med extremvåld och påverkas av detta.

Jag tror att det var Bo Hammar som tog upp frågan om yttrandefriheten. Jag tror att alla i denna kammare delar uppfattningen att yttrandefriheten är en av demokratins hörnstenar. Jag är för min del övertygad om det. Men jag vill också föra denna debatt från en annan utgångspunkt som vi kanske inte tänker på så ofta. Men enligt min åsikt måste samhället också agera utifrån omsorgen om de svagaste i samhället när det gäller videogrammarknaden och inte i första hand enbart utifrån de starkas yttrandefrihet. Det är en svår balansgång, det är jag medveten om, men jag vill gärna ha sagt att det finns väldigt många svaga grupper i samhället, och till de svagaste i samhället hör just barn och ungdomar, men även andra kan av olika skäl vara sårbara.

Enligt min uppfattning bör denna omsorg om de svagaste i samhället kunna ligga till grund för en ansvarsfull lagstiftning på videogramområdet. Extremt videovåld minskar respekten för människovärdet. Genom intensivt videotittande på våldsskildringar blir man avtrubbad. Man lär sig hur man utför våldshandlingar och hur man sparkar och slåss på ett effektivt sätt. Som vi hört på förmiddagen brer våldet ut sig i samhället. Det beror på många olika saker, exempelvis alkohol, droger av olika slag och extremt videovåld. Ett samhälle med många och grova våldsinslag utsätter också demokratin på stora påfrestningar. Det extrema videovåldet kan alltså sägas vara ett hot mot demokratin, som jag ser det. Det är nödvändigt att riksdagen här tar sitt ansvar.

RAGNHILD POHANKA (mp) replik:

Herr talman! Människor som tittar för mycket på TV blir passiva. Tittar man då på våldsskildringar blir naturligtvis påverkan oerhört mycket större. Jag måste fråga: Vart tog LO:s, Socialdemokratiska kvinnoförbundets och barnmiljörådets yttranden vägen i socialdemokraternas ställningstagande? Ibland lyssnar man faktiskt väldigt mycket på vad LO säger, men bara om det är fråga om så viktiga saker som skatter och pengar.

Det är inte första gången som dessa motioner kommer upp. Det bekräftar bara att det finns en stark opinion. De som motionerar ger sig inte utan fortsätter att arbeta för denna fråga. Hur länge skall vi hålla på med t.ex. frågor om krigsleksaker? Det har fortfarande inte hänt någonting när det gäller krigsleksaker. Här arbetar Unga örnar och SSU aktivt. När skall faderspartiet börja agera i denna fråga när det finns en så stor opinion inom det egna partiet?

En allmän registrering är självfallet bra, men då tittar man bara utanpå och ser vad det handlar om. Men videofilmskapare har lätt att ändra på utskriften, t.ex. titlar, och dölja delar av innehållet om det räcker att man bara

skall titta på och registrera. Det tycker jag inte är tillräckligt. Ett förbudssamhälle och kontrollsamhälle vill vi inte ha, men vi vill inte heller att det grova våld som förekommer bland ungdomar och äldre skall fortsätta. Jag tror inte att våldet har ökat så mycket – enligt alla undersökningar har det inte gjort det – men våldet har blivit grövre. I stället för knytnävar använder man knogjärn eller sparkar. Därmed blir skadorna också större än vad de har varit tidigare.

TORGNY LARSSON (s) replik:

Herr talman! Birger Andersson, Ragnhild Pohanka och jag har i sak inte olika uppfattningar vad gäller synen på våldet. Jag har uppfattat alla våra inlägg som så att vi menar att här måste till kraftfulla åtgärder från samhällets sida. Det är väl naturligt att man noga förbereder frågorna innan det skall fattas några beslut. Som jag har sagt är det ett arbete på gång inom regeringskansliet som vi kan utgå från mycket snart kommer att leda till en proposition.

Vad sedan gäller krigsleksaker, Ragnhild Pohanka, är riksdagen mycket bestämd, som jag sade från talarstolen tidigare. Det är bl.a. ett resultat av motioner där jag förresten själv har varit med i något sammanhang.

Det är litet märkligt när Ragnhild Pohanka säger att hon undrar om vi inte lyssnar till folk inom vår rörelse, LO och kvinnoförbundet. Självfallet gör vi det, men vi försöker väga in alla olika synpunkter i den fråga som är aktuell.

BIRGER ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Det är en väldigt stor tålighet som Torgny Larsson visar upp här. Jag vill påminna Torgny Larsson om att i maj 1988 när vi förra gången diskuterade denna fråga så sade vår högt värderade ordförande i konstitutionsutskottet i ett inlägg: "Vi avvaktar alltså utredningens förslag och räknar med att en proposition skall framläggas till hösten." Det innebär alltså hösten 1988. Nu kommer det en proposition tidigast under 1990. Jag tycker alltså att Torgny Larsson visar alltför stort tålamod i denna fråga.

Det finns anledning för riksdagen att gå till beslut och verkligen se till att åtgärder kommer att vidtas. Jag har en känsla av att frågan av olika anledningar har förhalats inom regeringen. Det är därför jag gav rätt så många tips och idéer om hur man har löst frågan i andra länder. Det visar sig att man har kommit ganska så mycket längre i andra länder än vad vi har gjort i Sverige. Det finns förutsättningar att vi också skall komma en bit på vägen i Sverige och att det skall kunna ske snabbt. Jag hoppas att Torgny Larsson, som har närmare till regeringskansliet än Ragnhild Pohanka och jag, verkligen ser till att det kommer att hända någonting på utbildningsdepartementet i denna fråga.

RAGNHILD POHANKA (mp) replik:

Herr talman! Vi har samma åsikter i ord och kanske när det gäller det passiva åskådandet. Men det är handlingar vi väntar på. När man vet att det för tio år sedan var ungefär samma situation som i dag utom att det i dag är fler barn som har påverkats, då kan man bli otålig. Tio år är en lång tid. Det här

är inte något nytt problem som har kommit upp i år. Var det så skulle jag också säga att vi måste vänta.

Det är mycket bra att ni socialdemokrater lyssnar på era rörelser inom partiet. Men där är det också många gånger bara lyssnande, inte ett agerande. Ett regeringsparti bör vara ganska lyhört för oppositionen, kanske mera lyhört än oppositionspartierna behöver vara för andra. Det är ändå ett beslutsparti på ett annat sätt än oppositionen är. Vi kan påverka, men vi kan alltså inte besluta utan stöd av många andra partier.

TORGNY LARSSON (s) replik:

Herr talman! Det är möjligt att jag har det sinnelaget att jag är en tålmodig natur. Jag kan inte bedöma i vad mån jag är mer tålmodig än Birger Andersson. Men jag är inte nöjd med situationen. Jag trodde faktiskt att mitt anförande och mina repliker andades en ganska stor otålighet. Det är inte så, Ragnhild Pohanka, att jag bara talar utan jag försöker faktiskt utträta ett och annat. Det finns som sagt flera kanaler som man kan använda, inte bara talarstolen här i riksdagen.

Andre vice talmannen anmälde att Birger Andersson och Ragnhild Pohanka anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

EI.ISABETH FLEETWOOD (m):

Herr talman! I detta betänkande KU 1989/90:6 behandlas åtgärder mot våldsskildringar i videogram. Eftersom vi moderater här inte har någon reservation, kommer jag att fatta mig mycket kort.

Våldsskildringsutredningen har lagt fram tre betänkanden – ett i juni 1987, ett i maj 1988 och ett i mars 1989. Utredningens betänkanden har remissbehandlats och bereds för närvarande i regeringskansliet. Det har förutskickats att vi skall få en proposition till riksdagen under tidig vår 1990. Vi hoppas väl alla att så skall ske.

Enligt gammal praxis har vi därför inte inför förestående propositionsavlämnandet velat reservera oss, utan jag vill bara kort ge uttryck åt vår absoluta avsky för våldsvideogram och andra tekniska alternativ på detta område. Jag har personligen vid besök på Biografbyrån och med stor indignation sett några av dessa filmer. De är avskryvbara. De är inte mänskligt värddiga.

Vi vill ju alla ha bort sådana här alster. Vad vi däremot inte är eniga om är vägarna för detta. Vi tror inte att en obligatorisk eller selektiv förhandsgranskning är den rätta vägen. Vi tror inte att resultatet därav blir vad vi alla är eniga om, nämligen att vi måste bli av med de här avvarterna. Det gäller därför att hitta de bästa vägarna och där har vi, som sagt, olika synpunkter.

Vi moderater har tidigare framfört här i kammaren att vi anser att ett system med en ansvarig utgivare och med skärpta straffsatser för överskridande av lagar är den bästa vägen att nå framgång i detta sammanhang. Det var därför som jag med stort intresse härom veckan tyckte mig kunna konstatera – det var i samband med en frågestund här i kammaren – att statsrådet Bengt Göransson nu är inne på samma tankar som vi har. Det är därför med

allra största intresse som vi avvaktar kommande proposition. Jag vill inför denna säga att jag hoppas att vi gemensamt här i kammaren skall kunna finna vägar som innebär att vi kan rädda barn och ungdomar från att se sådana här filmer.

RAGNHILD POHANKA (mp) replik:

Herr talman! Jag tror inte att vi kan bli av med dessa filmer och videogram. Vad det är fråga om är att utbudet kraftigt måste minskas. I våra grannländer har detta visat sig vara möjligt. Det här är ju som en smitta, och en smitta utrotar man inte direkt med någon medicin. Här behövs det i stället kraftfulla åtgärder under en lång tid för att vi skall kunna bli av med dessa saker.

Varje minskning av utbudet och varje minskning av våldet i filmerna är någonting positivt. Det går i stor utsträckning att åstadkomma genom en förhandsgranskning eller en selektiv granskning.

Jag måste säga att jag är litet förvånad. Moderaterna har ju i dag genom Carl Bildt begärt nya lagar, skärpta bestämmelser om straff och fler poliser – men alla var vi väl överens om att det behövdes fler kvarterspoliser. Hur är det då i det här fallet? Är man rädd för att stifta en lag, eller hur är det?

BIRGER ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Jag är också förvånad över det som Elisabeth Fleetwood här säger. Tydligen ställer hon inte några krav på regeringen i det här avseendet. Tidigare i dag under förmiddagens debatt ställde Carl Bildt ganska hårda krav på regeringen när det gällde att vidta åtgärder i olika sammanhang.

Jag vill påminna om vad jag återgav i mitt första inlägg här i talarstolen. Jag läste då upp att konstitutionsutskottet har uttalat att man begärt en skyndsam redovisning från regeringen – det handlar alltså om en proposition.

Jag tror att Elisabeth Fleetwood och jag är överens om att regeringen, om konstitutionsutskottet uttalar sig på det sättet, också skall försöka arbeta efter de riktlinjerna.

ELISABETH FLEETWOOD (m) replik:

Herr talman! Jag har en känsla av att jag ibland är på väg att gripas av en helig vrede över detta upprepande av att vi bara begär fler poliser och skärpta straff. Det är ju vad Ragnhild Pohanka kommer med. Om Ragnhild Pohanka ville besvara sig med att läsa våra motioner och vad vi har hemställt, skulle hon upptäcka att detta inte stämmer. Men jag förstår så väl att det är det här vägarna man väljer för att försöka misstänkliggöra oss.

Carl Bildt och moderaterna i justitieutskottet begär initiativ. Men det gäller åtgärder *på många områden*. Det är nämligen bara genom att vidta åtgärder på många områden – Carl Bildt sade också att det gällde från förskolan och hela vägen, d.v.s. i familjen, i samhället o.s.v. – som vi kan avvärja detta våld i samhället.

Nu talar vi om just videovåldet.

Så till detta med en ansvarig utgivare. Vi tror inte att det fungerar med enbart en förhandsgranskning, Ragnhild Pohanka. Därför lägger vi fram för-

slag om en ansvarig utgivare. Straffen skulle bli hårdare ju fler gånger man överträder de lagar som riksdagen beslutar om. Då skulle det kunna bli så dyrt att till och med utgivaren av videovåldsfilmerna började tänka om och kanske upphörde med utgivningen.

Men vad gör man om det bara finns förhandsgranskning och en mängd alster kommer in över gränserna? Låt oss i stället se till att vi får en ansvarig utgivare!

Så till Birger Andersson. Anledningen till att jag inte angriper regeringen här är det, som jag tycker, positiva svar som Birger Andersson – jag tror att det var han – för en eller två veckor sedan fick vid en frågestund här i kammaren av Bengt Göransson. Då har ju jag ingen anledning att i dag angripa regeringen. Jag ser fram emot att vi får en ordentlig proposition med förslag till bl.a. om att det skall vara en ansvarig utgivare och om skärpta straffsatsar för dem som överskrider de lagar som riksdagen beslutar om och som på det sättet skadar barn och ungdom.

RAGNHILD POHANKA (mp) replik:

Herr talman! När det gäller förhandsgranskning och detta med en ansvarig utgivare ser jag inget motsatsförhållande. Jag sade i mitt första anförande att vi vill ha båda delarna.

Exakt hur förhandsgranskningen skall vara utformad måste naturligtvis fastställas i en utredning. Det kan vi alltså inte exakt uttala oss om här i dag.

Jag tror att Elisabeth Fleetwood missförstod mig den här gången. Vad jag menade var att ni på förmiddagen, liksom vi, menade att det behövdes fler kvarterspolis och att det skulle hända saker. Kanske hade vi litet olika uppfattningar om t.ex. straffen. Men jag menar att vi i stort var ense tidigare i dag. Men det är vi inte nu. Det är den skillnaden som jag avsåg.

BIRGER ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Jag vill bara säga till Elisabeth Fleetwood att det jag syftade på var att regeringens handläggning av den här frågan har varit alldeles för långsam. Det är också det intryck som man direkt får när man läser konstitutionsutskottets betänkande från våren 1988. Det har alltså sagts från flera håll bl.a. i denna kammare att det skall komma en proposition under hösten 1988. Men nu får vi en proposition tidigast under år 1990.

ELISABETH FLEETWOOD (m) replik:

Herr talman! Jag är glad om vi kan vara eniga, Ragnhild Pohanka. Men vårt motstånd mot en förhandsgranskning grundas på det som har framförts från flera remissinstanser, nämligen att en sådan tar för stora resurser i anspråk och att resultatet inte alls står i överensstämmelse med de resurser som fordras. Vi tror att vårt system dels kostar mindre, dels får bättre effekt. Vi skulle få bort de här alstren. Jag hoppas att samtliga i Sveriges riksdag vill ha bort dessa.

Sedan till Birger Andersson. Vi är helt överens om att det har gått för långsamt. Men nu står vi nästan vid dörren, och jag tycker att jag när jag gläntar på dörren, ser någonting där innanför. Jag hoppas att det är någonting som

Åtgärder mot våldsskildringar i videogram m.m.

jag vill ha. Därför väntar jag till efter jul, då man öppnar dörren helt och hållet.

Andre vice talmannen anmälde att Ragnhild Pohanka anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Den debatt om våldet som vi hade i dag på morgonen här i kammaren var en viktig manifestation för att klart visa vad vi både som politiker och som medborgare anser om våldet såväl i samhället som inom hemmets väggar. Den debatten gav de tydliga signaler till ungdom på väg in i vuxenvärlden som vi borde ge fler av, dvs.:

Vi accepterar inte våld, och vi tänker bekämpa det.

Många förslag till lösningar gavs, och jag tror att framför allt ett ökat engagemang från föräldrarna är det som i många fall är den allra viktigaste insatsen. Alla talare var eniga om detta. Det gäller också det våld som sprids genom videogram och som det nu aktuella betänkandet handlar om. Enbart genom ett klart avståndstagande från föräldrars och samhällets sida kan man komma åt de samvetslösa personer som dels framställer, dels distribuerar filmer som innehåller extremt våld.

Det är uppenbart att samhället framför allt behöver strama upp de regler som redan finns:

Det är förbjudet att offentligt visa filmer och videogram som inte har godkänts av statens biografbyrå.

Det finns förbud mot barnpornografi.

Det finns straff för olaga våldsskildring.

Det är förbjudet att lämna eller hyra ut film eller video till barn under femton år.

I detta sammanhang skulle det vara intressant att få veta hur berörda myndigheter ser på de våldsskildringar som tydligen exponeras på scenen vid rockartisten Alice Coopers konserter. Rockkonserter filmas alltid med den uppenbara avsikten att de skall spridas kommersiellt. Myndigheterna i München barnförbjöd Coopers konsert där förra året med motiveringen att showen framställde våld som självändamål.

I morse delade en grupp som kallar sig Antidrogkoalitionen ut ett informationsblad som gällde just den här artisten. De citerade motiveringen som politikerna i München grundade sitt beslut på:

”Cooper sliter huvudet av ett övernaturligt stort monster; masochist pryglar Cooper med en flodhästpiska; Cooper genomborrar med mikrofonstativ ett spöklikt väsen, varpå en fontän av blod sprutar ut ur spökets rygg; Cooper sticker bakifrån en dolk i ryggen på en lätt klädd kvinna, som Cooper sedan hugger ihjäl; Cooper river känslspröten av en spindelliknande jätteinsekt och dödar insekten med spröten; Cooper hugger med en bila av huvudet på ett ofantligt stort kvinno-spöke; Cooper hängs i en galge.”

Den här artisten kommer att ge tre konserter för svenska ungdomar i månadsskiftet november–december.

Ingripanden i Sverige enligt de lagar som faktiskt finns är sällsynta. Den

debatt vi förde i våras om barnpornografi visade att det är näst intill omöjligt att få fram bevis mot dem som misstänks handla med sådana alster.

Videovåldsutredningen har emellertid lagt fram en del förslag som kan tänkas få betydelse när det gäller att förändra attityderna till våld och våldsskildringar. Det är nödvändigt om vi skall kunna skapa ett samhällsklimat som klart tar avstånd från våldet, bestraffar den som utövar våld och gör marknaden för extrema våldsskildringar obefintlig.

Eftersom utredningens förslag nu bereds i civildepartementet och vi kan förvänta oss ett förslag till förbättrade åtgärder yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

BIRGER ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Jag förstår inte riktigt hur Ylva Annerstedt vill ha det. Hon sade ingenting om vilka åtgärder hon skulle vilja förorda. Jag får väl då ställa ett par konkreta frågor. Biografförordningen kom till 1911 och har ändrats några gånger. Vill Ylva Annerstedt ha kvar den?

RAGNHILD POHANKA (mp) replik:

Herr talman! Jag blev också konfunderad när den ena talaren efter den andra går fram och vänder sig emot det våld som nu finns t.ex. inom popvärlden men samtidigt inte har några konkreta förslag. Inom alla områden får vi vänta på utredningar, och det finns alltid utredningar att hänvisa till. Om vi kunde få en stor uppslutning kring hur man skall handskas med detta skulle det vara en fingervisning till utredningen om hur vi vill ha det. När man reserverar sig till förmån för något under den tid en utredning pågår är det ju en fingervisning till utredningen om partiernas åsikt i frågan. Man kan säga att det är riksdagens förhandsdirektiv. Om det blir en stor uppslutning kring en sådan här reservation, kommer det att påverka utredningen.

YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Det finns en lång rad förslag på åtgärder som man kan sätta in för att motverka våldet. Videovåldet är inte den enda orsaken till de samhällsyttningar vi har i dag. Jag tycker därför att det vore bra om vi strukturerade debatten så att vi inte bara generellt talar om våld utifrån ungdomsbrottslighet och ungdomsvåld.

Jag skall ge några exempel på rubriker som har funnits i tidningarna. "Robban började som bråkstake, det slutade med mord", "Fyra unga män sparkade ihjäl Theresa Formichella" och "Gravid kvinna fick femton spar-kar i magen av unga män".

Det här är således ett mansproblem. Det handlar om hur vi skall kunna ändra vuxenförebilderna för våra pojkar och unga män. Våra förslag till åtgärder måste gå i den riktningen.

Folkpartiet har nyss lagt fram en rapport om gatuvåld och kriminalitet, där det ges en lång rad förslag. Det gäller bl.a. att vi skall ha jourdomstolar för unga lagöverträdare, hårdare straffsatser vid upprepade brott, ökad skadeståndsskyldighet för vårdnadshavare när deras barn orsakar skada och skärpning av reglerna om en villkorligt frigiven person missköter sig. Det finns mellan tio och femton punkter med olika förslag till hur man skall

Åtgärder mot våldsskildringar i videogram m.m.

kunna motverka och komma till rätta med våldet. Jag rekommenderar Ragnhild Pohanka att läsa rapporten.

BIRGER ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Jag ställde en konkret fråga till Ylva Annerstedt. Den gällde om Ylva Annerstedt vill ha kvar biografförordningen. Jag fick inget svar på frågan.

Jag har inte på något sätt påstått att förhandsgranskning av videogram för privat bruk löser alla problem. Vi kan nog förmoda och hoppas – jag är för min del helt övertygad – att förhandsgranskningen kan bli ett bra och verkamt komplement till övriga insatser. Många olika insatser behövs.

Föräldrarna har ett stort ansvar. I dagens läge arbetar dock oftast båda föräldrarna på dagarna. Det innebär att när barnen kommer hem från skolan är de ensamma. De springer över till kamrater och kan då få tillfälle att se typiska extremvåldsvidcogram. Det leder till de här effekterna, som jag sade i mitt inledningsanförande.

Med mitt resonemang vill jag visa att införande av förhandsgranskning skulle vara ett bra komplement till övriga åtgärder. Det behövs en mängd olika åtgärder. Det sades en hel del om det under förmiddagens särskilda våldsdebatt. Det skall jag inte upprepa nu. Samhället måste dock vidta flera olika åtgärder. Det här är en viktig och nödvändig åtgärd.

RAGNHILD POHANKA (mp) replik:

Herr talman! Jag vill betona att den stora särskilt anordnade våldsdebatten ägde rum i förmiddags. Nu har jag endast tagit upp den begränsade del av våldsfrågor som vi nu behandlar. Det är en mycket viktig del som behandlas i ett betänkande på några sidor med två reservationer. Det här kan vara ett viktigt verktyg när det gäller att minska de skadeverkningar som våldsvidcogrammen för med sig. Det är självklart att det även kan överföras till andra "kulturella" yttringar.

Som jag sade i mitt huvudanförande är föräldrar och familjen förebilder. Man påverkas av vad som händer på skolgårdar och arbetsplatser och av den konsumtion av förebilder som bl.a. videotittandet utgör. I denna diskussion håller jag mig till frågan om videogrammen, granskningen av dem och data-spelen.

YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Jag har givit Birger Andersson ett svar i mitt första inlägg. Jag har yrkat bifall till utskottets hemställan och sagt att vi avvaktar de förslag som nu kommer från civildepartementet.

Andre vice talmannen anmälde att Birger Andersson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

INGRID RONNE-BJÖRKQVIST (fp):

Herr talman! Timmen är sen, och jag skall koncentrera mig på några påstående som framförts i debatten om videovåld och de svar på dessa som känns riktiga för mig. Samtidigt vill jag betona att här gäller samma förhål-

lande som i alla beslutsprocesser, att ingen kan göra anspråk på att sitta inne med de enda rätta svaren. Det finns, som alltid, goda argument både för och emot. Men de här svaren känns mest rätt för mig. Låt mig kommentera påståendena:

Det är föräldrarnas sak att trycka på knappen.

Svar: Förvisso är det så. Men det finns föräldrar som är så utslagna när helgen kommer att de inte orkar engagera sig vare sig i var barnen eller var TV-knappen finns.

Det finns ingen forskning som klart visar att våldsfilmerna skadar barn.

Svar: Det är en myt. En uppsjö av forskning visar att påståendet är fel. Här som alltid gäller att barn lär sig saker genom att titta på andra.

Vi värnar om tryckfriheten.

Svar: De fabrikörer som masstillverkar filmer av grövsta slag med våld och sadism befinner sig ljusar från de kulturarbetare vi vill värna om.

Lagen kan inte övervakas.

Svar: Inte heller lagen som förbjuder oss att slå barnen hemma kan övervakas. Den avsåg att med kraft ta avstånd från ett avskyvärt beteende. Lagen har lett till väntad attitydförändring.

Censur är ett otyg.

Svar: Instämmer! Ibland måste otyg accepteras för att en ond värld inte skall bli ännu ondare. Vi har accepterat "otyget" vid offentlig visning. Barn och ungdomar ser våldsvideo vid privat visning. I konsekvensens namn bör vi acceptera förhandsgranskning också vid privat visning. För det är ju just barnen som vi vill skydda.

Det räcker med en ansvarig utgivare.

Svar: Det ger säkert i allmänhet en bra effekt. Men om man lyckas hitta någon ansvarig utgivare till de allra grövsta avarterna, är hans heder förmodligen redan så skamfilad att han struntar i om eventuella rester av heder ryker. Tilläggas kan också att videolagen delvis blev en flopp till stor del därför att domstolarna inte insett att barn verkligen tar skada av eländet. Domstolarnas insikt blir nog tyvärr inte större för att en ansvarig utgivare ställs till ansvar.

Förhandsgranskning löser inte problemet.

Svar: Ingen ensam åtgärd löser problemet. Men många åtgärder i samverkan kan ge resultat.

Filmerna går att få tag i också om de är förbjudna.

Svar: Det finns alltid ett samband mellan tillgång och konsumtion. En utvidgad förhandsgranskning stoppar inte filmerna helt. Men utbudet kommer att minska. Också det är värdefullt.

Jag yrkar bifall till reservation nr 1.

RAGNIILD POHANKA (mp) replik:

Herr talman! Jag vill tacka Ingrid Ronne-Björkqvist för hennes inlägg.

MARGARETA WINBERG (s):

Herr talman! Det har sagts i debatten att det är många socialdemokratiska kvinnor som vill ha en förhandsgranskning. Det är sant, och anledningen till detta förhållande kan man läsa om i motion K439:

Prot. 1989/90:26
15 november 1989

Åtgärder mot våldsskildringar i videogram m.m.

”Utgångspunkten för samhällets agerande i fråga om videogrammarknaden måste vara omsorgen om de svagaste i samhället, d.v.s. barn, ungdom och andra, som av olika skäl kan väntas vara särskilt sårbara.”

Så börjar en motion som bl.a. jag har undertecknat. Samma utgångspunkt har vi också haft i det socialdemokratiska kvinnoförbundet när vi sedan början på 80-talet har krävt en allmän förhandsgranskning av videogram.

Vad är det egentligen som händer när barn och ungdom i större och större utsträckning konsumerar videofilmer med spekulativa våldsinslag? Vi har försökt besvara den frågan i vår motion och funnit att respekten för människovärdet urholkas, att tvivelaktiga sexuella och rasistiska inslag skapar grogrund för uppfattningar som går emot de demokratiska och jämställda värden som de allra flesta av oss hyllar. Vi har också funnit att kommersiella, spekulativa krafter tar över en kulturpolitik som har till uppgift att engagera människor för förändring och förbättring.

Resultatet blir ökat våld och ett utarmat torftigt samhälle, där människor blir politiskt passiva och struntar i sin omvärld. Det är dessutom de svagaste barnen som i första hand och allra mest påverkas och införlivars våldsbeteendet i sitt eget beteende. Risken är därför uppenbar att den redan stora klyftan mellan starka och svaga människor kommer att öka.

Det socialdemokratiska kvinnoförbundet, liksom de som dagligen arbetar med barn och ungdom – forskollärare, socialarbetare, lärare, ungdomsledare och föräldrar – har länge utifrån egen erfarenhet varnat för den våldstillväxning som videovåldet medför.

Kravet på kraftfulla åtgärder växer i styrka och har i dag ett mycket brett folkligt stöd. Detta kunde man även läsa om i våldsskildringsutredningen.

Herr talman! Som många har påpekat tidigare löser inte en förhandsgranskning av videogram alla problem. En god uppväxtmiljö innefattar så mycket mer. Det handlar om bra barnomsorg, sex timmars arbetsdag, fungerande skolor, kamp emot droger, och trygga föräldrar. Förhandsgranskning är dock ett sätt att tillmötesgå en stor opinion, och den ger dessutom effekt i sak. Det har talats om olika tidsperioder under vilka denna debatt förekommit. Två år och tio år har nämnts. Jag struntar i hur många år det är fråga om. Vad jag vill säga är att vi socialdemokratiska kvinnor har väntat länge nog. Vi menar att vi inte har någon anledning att vänta på den regeringsberedning som utskottsmajoriteten nu hänvisar till. Riksdagen bör i dag kunna säga ifrån i denna fråga. Och det vi säger bör vara: Det är dags att införa en allmän granskningsplikt för videogram.

I vår motion föreslår vi att riksdagen tar ställning till det lagförslag som var det ena av våldsskildringsutredningens förslag. Det anser jag fortfarande vore den snabbaste vägen fram. Jag yrkar därför bifall till motion 438.

Reservanterna i utskottet har i stället valt att hos regeringen begära ett lagförslag. Målsättningen för oss motionärer och undertecknarna av reservationen 1 är dock densamma. Vid en eventuell omröstning kommer jag därför i andra hand att rösta för reservation 1.

I detta anförande instämde Maj-Inger Klingvall (s) och Ragnhild Pohanka (mp).

BIRGER ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Det gällde just skrivningen i reservation 1, som jag vill något beröra. Det är riktigt, som Margareta Winberg säger, att det finns ett förslag i en motion med Maj Britt Theorin som första namn. Vi har från centerns sida väckt en partimotion, också med förslag till lag. Vi har formulerat reservation 1 på det sättet att vi huvudsakligen stöder förslaget till lag.

Det innebär att Margareta Winberg och övriga skulle kunna stödja reservation 1 redan i en första omgång, eftersom det är så små nyansskillnader mellan förslagen. Det finns många motioner där man direkt begär ett lagförslag av regeringen. Vi har från centerns sida i vår partimotion gått en kompromissväg för att få ett bredare stöd, och jag hoppas att vi kan få det stödet redan från början.

MARGARETA WINBERG (s) replik:

Herr talman! Jag försökte förklara skillnaden mellan förslagen, men jag vet inte om Birger Andersson uppfattade det. Vi menar alltså att det hade gått fortare att gå den väg som vi har föreslagit, nämligen att riksdagen här och nu antar ett lagförslag i enlighet med ett av de förslag som utredningen har lagt fram. Vi förstår att det förslaget inte vinner majoritet i kammaren, och därför säger vi att vi i den andra omröstningen kommer att stödja reservation 1.

MARIANNE SAMUELSSON (mp):

Herr talman! Först skulle jag vilja instämma i föregående inlägg. Det var skönt att höra Margareta Winbergs engagemang i frågan, och det gör att man trots allt kan känna ett visst hopp om att det äntligen skall hända någonting. Det tycks finnas en och annan människa även i regeringspartiet som engagerar sig i viktiga frågor.

Annars har jag suttit här och retat upp mig ganska mycket under debatten. Som förälder tycker jag att det som riksdagen och regeringen sysslar med är mycket märkligt. Jag är säker på att svenska folket i en folkomröstning skulle säga: Ta bort videoväldet! Vi vill inte ha det! Våra barn skall inte behöva se det, och vi skall inte behöva sitta på våra jobb och ha ont i magen när vi tänker på vad barnen gör, om de kanske sitter och ser på våldsvideo och vi när vi kommer hem får försöka lugna ner barnen därför att de mår så dåligt. Alla utredningar visar att barn mår dåligt av den här smörjan.

Det är svagt av ansvariga i riksdag och regering att inte ta itu med problemet och fatta ett beslut så att videoväldet kommer bort. Jag undrar hur många barn som skall bli förstörda innan det kommer till handling.

Man skyller på tekniska principer hit och dit och säger, som folkpartiet gör, att man inte tycker att modellen är den bästa, eller, som moderaterna, att man har en annan teknisk modell för att det skall fungera. Det är inte hållbart.

Om vi tar vårt ansvar måste vi enas om att det trots allt finns en metod som vi kan pröva och se till att den får effekt. Så ställer vi oss bakom den även om vi innerst inne inte tror att det är den mest effektiva modellen. Det gäller att få uppslutning i frågan.

När det gäller dataspelen är jag förvånad: det verkar inte som om utskottet

har förstått vad det är fråga om. Jag vet inte om det beror på att debatten på detta område inte har kommit i gång tillräckligt ännu. Utskottets svar i betänkandet är beklämmande, nämligen att "ingripanden mot spridningen av dataspel kan få yttrandefrihetsrättsliga aspekter".

Vad menas med "yttrandefrihetsrättsliga aspekter"? Är det yttrandefrihet att producera spel som i huvudsak konsumeras av barn mellan 9 och 15 år och som innehåller våldsinslag? I vissa spel tävlar man om hur många kvinnor man kan skjuta ihjäl eller hur många kvinnor man kan våldta. Det finns spel där vita figurer skjuter ihjäl svarta figurer – en klar rasdiskriminering, som jag ser det.

Det finns många trevliga dataspel, och de flesta är säkert bra. Många ungdomar tycker att det är roligt att spela, och det utvecklar dem. Varför skall vi då tillåta att det finns en massa smörja bland spelen? Det finns absolut inte någon anledning att återigen göra en ny, lång utredning, som inte leder fram till något annat än att vi efter tio år konstaterar att en massa ungdomar har påverkats av någonting som vi aldrig hade behövt låta dem bli påverkade av. Jag tycker faktiskt att det är vårt ansvar att se till att det händer saker och ting och att man inte skall behöva vänta på utredningar i det oändliga. Det gäller att någon gång ligga före i handling, innan problemen har uppstått och innan det har konstaterats att ungdomar har fått det jobbigt både psykiskt och fysiskt på grund av att frågan inte har hanterats.

Jag yrkar därför bifall till båda reservationerna. Jag hoppas att det finns tillräckligt många sunda människor i riksdagen som röstar enligt sitt samvete och inte enligt tekniska principer.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut skulle fattas den 16 november.)

25 § Beslut om fortsatt ärendebehandling den 16 november

Kammaren beslöt att ärendebehandlingen skulle fortsättas vid morgondagens arbetsplenum.

26 § Bordläggning

Anmälades och bordlades

Motionerna

1989/90:Bo37 av Lars Werner m.fl. (vpk) om särskilda åtgärder på grund av den akuta krisen inom flyktingmottagandet

med anledning av prop. 1989/90:11 om stiftsledningen i Uppsala stift, m.m.

1989/90:K3 av Anders Svärd (c)

1989/90:K4 av Martin Olsson och Birger Andersson (båda c)

med anledning av prop. 1989/90:24 om ändring i tulltaxelagen (1987:1068) m.m.

1989/90:Sk4 av Annika Åhnberg (vpk)
1989/90:Sk5 av Kjell Johansson m.fl. (fp)
1989/90:Sk6 av Inger Schörling m.fl. (mp)
1989/90:Sk7 av Per Stenmarck och Knut Wachtmeister (båda m)
1989/90:Sk8 av Lahja Exner (s)

med anledning av prop. 1989/90:28 om vård i vissa fall av barn och ungdomar

1989/90:So1 av Sten Svensson m.fl. (m)
1989/90:So2 av Göran Ericsson (m)
1989/90:So3 av Hugo Hegeland (m)
1989/90:So4 av Lars Werner m.fl. (vpk)
1989/90:So5 av Lena Öhrsvik (s)
1989/90:So6 av Karin Israelsson m.fl. (c)
1989/90:So7 av Daniel Tarschys m.fl. (fp)
1989/90:So8 av Hans Göran Franck och Anita Johansson (båda s)
1989/90:So9 av Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)

med anledning av prop. 1989/90:37 om ingripanden mot olovlig kontorise-
ring. m.m.

1989/90:Bo33 av Knut Billing m.fl. (m)
1989/90:Bo34 av Erling Bager m.fl. (fp)
1989/90:Bo35 av Agne Hansson m.fl. (c)
1989/90:Bo36 av Jan Strömdahl och Ylva Johansson (båda vpk)

med anledning av prop. 1989/90:40 om tullregisterlag m.m.

1989/90:Sk9 av Inger Schörling m.fl. (mp)
1989/90:Sk10 av Bo Hammar och Lars Bäckström (båda vpk)
1989/90:Sk11 av Kjell Ericsson (c)
1989/90:Sk12 av Margitta Edgren m.fl. (fp)

med anledning av prop. 1989/90:42 om det allmännas ansvar enligt skade-
ständslagen

1989/90:I.5 av Allan Ekström (m)
1989/90:L6 av Rolf Dahlberg m.fl. (m)
1989/90:L7 av Bengt Harding Olson m.fl. (fp)
1989/90:L8 av Martin Olsson m.fl. (c)

27 § Meddelande om interpellationer

Meddelades att följande interpellationer framställdes

den 14 november

1989/90:57 av *Ulla Tillander* (c) till statsrådet Göran Persson om arbetsmil-
jön i skolorna:

Yrkesinspektionen i Stockholm har gjort en undersökning av arbetsmiljön

i Stockholms skolor. Undersökningen refererades i Dagens Nyheter måndagen den 13 november. Resultatet av undersökningen är minst sagt chockerande. Där avslöjas interiörer beträffande arbetsmiljön som borde ge alla ansvariga för skolans framtid allvarliga bekymmer. Yrkesinspektionen skrädder inte orden. Med tanke på att det är en offentlig myndighet som uttalar sig och som normalt eftersträvar ett objektivt och balanserat språkbruk, kan man räkna med att det inte är överord som används.

Några smakprov ur tidningens referat av yrkesinspektionens rapport kan ge en antydning om tillståndet: "Brist på underhåll, dålig ventilation och belysning, otillräckliga personalrum samt buller är de allvarligaste problemen i skolorna i Stockholms län – – – Yrkesinspektionen är mycket från i sin kritik av skolmiljön, som man menar är sämre än alla motsvarande arbetsplatser. Exempelvis jämför yrkesinspektionen skolorna med länets fängelser. Slutsatsen blir att fängelsemiljön är långt överlägsen skolans. Skolan betecknas bl.a. som ett belysnings u-land, kemilärarna uppmanas att övergå till krit kemi för att skydda sig själva och eleverna från hälsorisker och det berättas om skolpersonal som, i brist på personalrum, tvingas husera i städförråd och källarskrubbar."

Alla de brister som räknas upp återfinns förhoppningsvis inte på varje skola, men eftersom skolmiljön länge varit ett eftersatt område och inte varit föremål för något större intresse från myndigheternas sida är det inte förvånande att kritiken, när den nu fokuseras på ett försummat och i många fall förslummat område, blir svidande.

Stockholm ligger förvisso mitt i händelsernas centrum, och det är naturligt att avslöjandena om skolmiljön börjar här. Dess värre finns goda skäl att anta att Stockholm inte utgör något undantag när det gäller de brister som påtalas. Snarare utgör Stockholmsskolorna ett belysande exempel på de förhållanden som råder på många håll i landet.

Uppbyggnaden av det nuvarande skolsystemet skedde med stor entusiasm på 60-talet och början av 70-talet. Kommunerna spenderade friskt med stöd av staten. Men sedan har det blivit ekonomiskt bistrare. Skolbyggnaderna med sina klassrum har i många fall varit utsatta för hård förslitning. Man har snålat in på anslagen till skolmateriel, läroböcker, AV-material och referenslitteratur.

Det kontinuerliga underhållet och förnyelsen av både byggnader, bänkar och bokbestånd m.m. har inskränkts eller uteblivit, vilket lett fram till det nuvarande tillståndet i skolorna. Detta har till stor del sin förklaring i att regeringen under flera år sparat in ansenliga belopp på statsbidragen till kommunerna. Är det då förvånande med sådana rapporter som yrkesinspektionen kommer med?

Vad man däremot har anledning att vara förvånad över är att så litet har gjorts åt ett problem som vuxit år efter år. Nu hotas skolans mest elementära skyldighet, nämligen att erbjuda undervisning i lokaler som är acceptabla. "Om nuvarande misskötsel och missförhållanden får fortsätta kommer skolan inom en inte alltför avlägsen framtid att bli en arbetsplats som är omöjlig att arbeta i", skriver yrkesinspektionen.

Medan kraven på arbetsmiljön ute i samhället under senare år skärpts och anspråken stigit så har samtidigt miljön i skolorna försämrats. Gör man en

jämförelse mellan arbetsplatser är skillnaderna minst sagt uppseendeväckande. Ta en titt på våra bankpalats med sin sobra miljö av mjuka mattor och blank marmor, eller gör ett studiebesök i något ämbetsverk eller på den nyinstallerade Saab-fabriken i Malmö, eller varför inte i riksdagen eller i regeringens korridorer och tjänsterum. Gör sedan ett studiebesök i någon grundskola. Den behöver inte nödvändigtvis ligga i Stockholm och inte heller i en förort. Stereotipa skolgårdar, toaletter och korridorer som är märkta av tidens tand, klassrum som är eftersatta, lärarum och lunchrum som är alldeles för snålt dimensionerade, för att inte tala om bristen på telefoner och telefonrum, arbetsplatser och arbetsrum. Vilka andra än lärare och skolelever skulle i längden nöja sig med detta?

I en situation som så uppenbart kräver åtgärder för att lösa skolans akuta problem, som bara kan ske i nära och gott samarbete med de närmast berörda, vidtas ingen annan åtgärd än att man från regeringens sida lägger fram förslag av typiskt byråkratisk, administrativ karaktär. Jag syftar på kommunaliseringen av lärartjänsterna. Det är en pseudoreform som tjänar till att dölja de verkliga problemen.

Med hänvisning till ovanstående vill jag ställa följande fråga:

Vilka åtgärder tänker skolministern vidta för att lösa skolans akuta miljöproblem?

1989/90:58 av *Carl Frick (mp)* till statsrådet Anita Gradin om anpassningen till EG:

Dagens Nyheter den 12 november 1989:

"EG kränker de demokratiska principerna."

"Vad är det för demokrati när ministrar stiftar lagar bakom lyckta dörrar?"

"De nationella parlamenten har förlorat kontrollen över europalagstiftningen."

Detta är yttranden från demokratiskt sinnade EG-politiker.

Sedan enhetsakten kom till för två år sedan kan ministerrådet fatta bindande majoritetsbeslut, som inte kan överklagas. Europaparlamentet blir ett transportorgan.

Detta kallas inom EG "det demokratiska underskottet".

Den ena veckan efter den andra kan vi läsa om märkliga förhållanden inom EG. Bl.a. måste vi acceptera alla beslut som EG har fattat för att kunna förhandla med EG.

I den nämnda artikeln får vi veta att avgörande beslut för alla EG-länderna och deras medborgare fattas på icke demokratiska grunder i slutna sällskap.

Sådant trodde jag bara vara möjligt i diktaturer.

Vi är mitt uppe i en märklig utveckling: I Västeuropa byggs nu upp en centralistisk struktur där beslut fattas utan insyn, medan vi i Östeuropa ser en utveckling bort från dessa beslutsformer. Allting är upp och ner.

I väst rustas de nationella parlamenten ner – i öst rustas de upp.

Det som var sanning förra veckan är ett dåligt skämt i dag.

Regeringen arbetar oförtrutet på en snabb och total anpassning till EG

utan medlemskap. Anpassning innebär uppenbarligen att Sverige tvingas acceptera ministerrådets beslut. Vad finns det då att förhandla om?

Det är egendomligt att partier, som är djupt förankrade i den långa svenska demokratiska traditionen, är villiga att avsäga oss det vi har vunnit för att inlemma oss i ett slutet odemokratiskt beslutsmonster.

Skall vi verkligen leva med demokratiska underskott i framtiden? Borde det inte vara så att vi skall försöka öka demokratins möjligheter i hela vår del av världen?

Kan det bli så att EG:s antidemokratiska beslutsmodell kan utgöra ett hot mot demokratisering i Östeuropa?

Om det är så, är verkligen EG i dess nuvarande form något för oss?

Frågorna blir många. De kan inte lämnas därhän. De svar vi finner kommer att påverka vår med hela Europa gemensamma framtid.

Detta föranleder mig att fråga statsrådet Gradin följande:

1. Vilka är Sveriges reella möjligheter att självt kunna bestämma om vi vill acceptera ministerrådets beslut vid en anpassning?

2. Vilka är möjligheterna att Sverige går fram med varsamhet och att riksdagen får fatta de avgörande besluten om hur omfattande den svenska anpassningen skall bli?

3. Hur ser regeringen på utvecklingen i Europa och hur kan den påverka våra ställningstaganden för ett samarbete på demokratisk grund med hela Europa?

4. Hur ser regeringen på faran att Sverige låser sig vid ett hårt samarbete med en ekonomiskt och geografiskt begränsad region med kvasidemokratiska spelregler?

5. Hur ser regeringen på det uppkomna läget när murar rivs i Östeuropa och att den del av Europa som vi skall anpassas till bygger nya murar mot omvärlden?

den 15 november

1989/90:59 av *Gudrun Schyman* (vpk) till försvarsministern om de säkerhetspolitiska följderna av utvecklingen i Östeuropa:

Den internationella utvecklingen är i ett skede av snabba och positiva förändringar, inte minst i Europa. Murar rivs, blockpolitikens och det kalla krigets tid är definitivt förbi. Vi är på väg in i en alleuropeisk fredsordning, där den råa militära maktpolitiken spelat ut sin roll. Dagens förändringar sker fredligt, kommer underifrån, är styrda av folkliga opinioner som får allt större betydelse i takt med att demokratiseringsprocessen i Östeuropa utvecklas.

Frågan är hur denna utveckling påverkar oss här i Sverige. Hur skall vi förhålla oss för att kunna bidra till en positiv alleuropeisk utveckling? Dessa stora och genomgripande säkerhetspolitiska förändringar borde få stora konsekvenser för bedömningen och prioriteringen av den svenska säkerhetspolitikens olika områden.

Vad gäller försvarspolitikens dominerande roll, särskilt det militära försvarets, blir det nödvändigt med en genomgripande omvärdering.

Mot bakgrund av ovanstående vill jag ställa följande frågor till försvarsmi-
nistern:

På vilket sätt är regeringen beredd att låta den ovan beskrivna utveck-
lingen påverka försvarskommitténs arbete med det säkerhetspolitiska betän-
kandet?

På vilket sätt kommer kommande försvarspolitiska beslut att påverkas,
både tids- och innehållsmässigt?

Vilka försvarspolitiska signaler skulle påverka den nuvarande utveck-
lingen i positiv riktning?

1989/90:60 av *Guðrun Schyman* (vpk) till statsrådet Anita Gradin om han-
delsförbindelserna med Östeuropa:

Den internationella utvecklingen är i ett skede av snabba och positiva för-
ändringar, inte minst i Europa. Murar rivs. Blockpolitikens och det kalla kri-
gets tid är förmodligen förbi. Vi är på väg in i en alleuropeisk fredsordning,
där den råa militära maktpolitiken spelat ut sin roll.

Dagens förändringar sker fredligt, kommer underifrån, är styrda av folk-
liga opinioner, som får allt större betydelse i takt med att demokratiserings-
processen i Östeuropa utvecklas.

Frågan är hur denna utveckling påverkar oss här i Sverige? Hur skall vi
förhålla oss för att aktivt bidra till en fredlig alleuropeisk utveckling?

En av komponenterna i den svenska säkerhetspolitiken är vår handelspoli-
tik. För närvarande domineras regeringens aktiviteter inom detta område
helt av arbetet med integration till EG. Samtidigt har utvecklingen i de öst-
europeiska länderna tydligt visat vilken begränsning av perspektivet denna
ensidiga inriktning innebär.

Säkerhetspolitik i dag byggs genom samarbete inom ekonomi, handel,
kultur, miljö, teknik, m.m., och det är just inom dessa områden som flera
östeuropeiska länder med intresse vänder sig till Norden och EFTA. Man
vill hitta samarbetspartners utan stormaktspolitiska ambitioner. Hittills har
förfrågningarna mötts av passivitet eller direkt negativa uttalanden.

Jag vill ställa följande frågor till utrikeshandelsministern:

Är regeringen beredd att verka för att EFTA skall utöka sina handelsför-
bindelser till de östeuropeiska länderna?

Vilka övriga handelspolitiska initiativ är regeringen beredd att ta för att
aktivt möta den östeuropeiska utvecklingen?

1989/90:61 av *Karin Israelsson* (c) till socialministern om åtgärder för att
minska antalet aborter:

Antalet aborter fortsätter att öka, enligt rapporter som i dag har publice-
rats. Det är främst unga kvinnor i åldern 20 – 24 år som genomgår abort. För
många av dessa kvinnor är det både andra och tredje abortgreppet. Det
finns all anledning att se med stor oro på denna utveckling. Det finns troligt-
vis många anledningar till att förhållandet är på detta sätt.

Jag har i tidigare interpellationsdebatter efterlyst åtgärder för att skapa
bättre förhållanden. Tyvärr tycks regeringen inte ha åstadkommit några för-

bättringar. Det är synnerligen allvarligt att man inte lyckats hejda denna negativa utveckling ännu.

Det finns mycket som talar för att unga mäns och kvinnors inställning till det väntade barnet har förändrats. Här spelar naturligtvis brist på samlevnadsundervisning en stor roll. Problemen med att finna lämpliga preventivmedel och bristen på ungdomsmottagningar bidrar troligtvis till det höga antalet aborter.

Jag vill med anledning av detta fråga socialministern:

Vilka åtgärder vill regeringen nu vidta för att minska antalet aborter?

1989/90:62 av *Håkan Hohnberg* (fp) till utrikesministern om regeringens Östeuropapolitik:

Ett antal uttalanden, korrekt eller felaktigt refererade, har under november månad skapat oklarhet om regeringens syn på den omvandlingsprocess som nu pågår i Östeuropa.

Beskedet från regimen i Östtyskland att gränserna mot Västtyskland och Västberlin skulle öppnas välkomnades allmänt av stats- och regeringschefer i Västeuropa. Det centrala i de kommentarer som gjordes var förhoppningen om en kommande demokratisk utveckling i Östtyskland. De uttalanden som gjordes av statsminister Ingvar Carlsson och utrikesminister Sten Andersson refererades däremot allmänt som om den svenska reaktionen i första hand bestod i en varning för riskerna med ett återförenat Tyskland.

Vid sitt besök i Estland nyligen svarade utrikesminister Sten Andersson på en fråga från en journalist att han inte ansåg att de baltiska staterna är ockuperade. Vid ett senare tillfälle hävdade han, enligt massmedia, att de baltar som önskar att deras länder skall återfå sin självständighet, utgör en liten minoritet.

Att en majoritet av ester, letter och litauer önskar att den nationella självständigheten återupprättas torde vara ostridigt. Det torde också stå klart att denna önskan möter förståelse även från åtskilliga ryssar och andra som sedan länge är bosatta i de baltiska republikerna. Många framträdande medlemmar i de baltiska ländernas styrande kommunistpartier önskar också (se t.ex. Dagens Nyheter av den 14 november 1989) utforma en politik som stegvis kan leda till en baltisk särställning inom Sovjetunionen eller till full självständighet längre fram.

Med anledning av de uttalanden som nämnts ovan och den debatt som uppstått kring dessa, vill jag fråga utrikesministern:

Vilken inställning har regeringen till kraven på demokrati och nationellt oberoende i Östeuropa, inräknat Baltikum?

Meddelades att följande frågor framställdes

den 14 november

1989/90:206 av *Barbro Westerholm* (fp) till socialministern om rabatterning av visst läkemedel:

Regeringen har genomfört och dessutom föreslagit ytterligare åtgärder för att sänka läkemedelskostnaderna. Man har undantagit hostmediciner från läkemedelsrabatteringen och föreslagit att kostnadsfriheten för medel mot sockersjuka skall tas bort. Nyligen har ett läkemedel "Regaine" registrerats mot androgent håravfall. Behandlingen skall pågå lång tid, är dyrbar och resultatet osäkert.

Avser regeringen acceptera rabatterning av Regaine samtidigt som den ifrågasätter kostnadsfriheten för medel mot sockersjuka som bevisligen har livräddande effekt?

den 15 november

1989/90:207 av *Elisabeth Fleetwood* (m) till civilministern om möjlighet att byta personnummer:

Vilka åtgärder avser civilministern vidta för att bereda den vars personnummer "stulits", och därmed utnyttjats på ett otillbörligt och/eller brottsligt sätt, och som därigenom åsamkas avservärt besvär och obehag möjlighet att byta personnummer?

1989/90:208 av *Rosa Östh* (c) till statsrådet *Bengt Lindqvist* om kostnadsansvaret för rörelsehindrade ungdomars gymnasieutbildning:

Under våren 1989 uttalade riksdagen på förslag av konstitutionsutskottet kritik mot regeringen för att den inte tagit sitt ansvar för de svårt rörelsehindrade ungdomarnas gymnasieutbildning.

En enig handikapputredning framhöll i sitt betänkande i juni i år att frågan inte ytterligare får fördröjas utan måste lösas på så sätt att staten återtär kostnadsansvaret från den 1 januari 1990.

Jag vill mot ovanstående bakgrund fråga biträdande socialministern:

När avser regeringen lägga en proposition i enlighet med riksdagens uttalande och handikapputredningens förslag?

1989/90:209 av *Jan-Olof Ragnarsson* (vpk) till kommunikationsministern om ersättningsarbeten för postanställda i Avesta/Krylbo-regionen:

Postverkets generaldirektör *Ulf Dahlsten* beslutade den 21 juni 1989 att lägga ner all postsortering i Krylbo och flytta denna verksamhet till Borlänge. Nedläggningen skall vara genomförd 1991. Beslutet om nedläggningen fattades trots kraftiga protester från Statsanställdas förbund avdel-

Prot. 1989/90:26
15 november 1989

ning 3031 och Avesta kommun. Nedläggningen kommer att försämra servicen för företag, affärer och privatpersoner i södra Dalarna och norra Västmanland.

Beslutet om nedläggning kommer att drabba ca 50 arbetstillfällen i Avesta/Krylbo. Oron hos de postanställda i Krylbo är mycket stor i fråga om vad som kommer att hända med deras arbeten i framtiden.

Med anledning härav vill jag fråga kommunikationsminister Georg Andersson:

Vilka åtgärder är regeringen beredd att vidta så att ersättningsarbeten kan skapas för de postanställda i Avesta/Krylbo-regionen?

1989/90:210 av *Pär Granstedt* (c) till utrikesministern om de baltiska republikernas ställning i Sovjetunionen:

Utrikesministerns uttalanden under sitt besök i de baltiska republikerna nyligen har skapat oklarhet om Sveriges syn på Sovjetunionens annektering av Estland, Lettland och Litauen. Ett klarläggande inför riksdagen vore därför angeläget.

Hur ser utrikesministern på formerna för Estlands, Lettlands och Litauens införlivande i Sovjetunionen?

29 § Kammaren åtskildes kl. 22.27.

In fidem

OLOF MARCUSSON

/Gunborg Apelgren

Onsdagen den 15 november

1 § Återkomst	1
2 § Debatt om åtgärder mot våldet	1
Talmannen	
Lars-Erik Lövdén (s)	
Carl Bildt (m)	
Britta Bjelle (fp)	
Olof Johansson (c)	
Margó Ingvardsson (vpk)	
Kent Lundgren (mp)	
Justitieminister Laila Freivalds	
3 § Justering av protokoll	34
4 § Hänvisning av ärenden till utskott	34
5 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats den 8 november	34
Skatteutskottets betänkande SkU8	35
Justitieutskottets betänkande JuU1	36
Justitieutskottets betänkande JuU3	36
Justitieutskottets betänkande JuU6	36
Justitieutskottets betänkande JuU7	36
Försvarsutskottets betänkande FöU1	36
Försvarsutskottets betänkande FöU2	36
Socialförsäkringsutskottets betänkande SfU4	36
Näringsutskottets betänkande NU1	37
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU7	37
6 § Meddelande om samlad votering	38
7 § En aktiv alkoholpolitik m.m.	38
Socialutskottets betänkande SoU2	
Debatt	
Per Stenmarck (m)	
Daniel Tarschys (fp)	
Rinaldo Karlsson (s)	
Ulla Tillander (c)	
Gudrun Schyman (vpk)	
Anita Stenberg (mp)	
Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)	
Göran Magnusson (s)	
Anders Castberger (fp)	
<i>Beslut fattades under 11 §</i>	
8 § Allmänna arvsfonden	56
Socialutskottets betänkande SoU3	
Debatt	
Daniel Tarschys (fp)	

	Bo Holmberg (s)	
	<i>Beslut fattades under 11 §</i>	
9 §	Vissa socialtjänstfrågor	58
	Socialutskottets betänkande SoU5	
	Debatt	
	Jan Andersson (s)	
	Gudrun Schyman (vpk)	
	Roland Larsson (c)	
	Anita Stenberg (mp)	
	Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)	
	<i>Beslut fattades under 11 §</i>	
10 §	Vissa läkemedelsfrågor	65
	Socialutskottets betänkande SoU6	
	Debatt	
	Barbro Westerholm (fp)	
	Gudrun Schyman (vpk)	
	Anita Stenberg (mp)	
	Ingrid Andersson (s)	
	<i>Beslut fattades under 11 §</i>	
11 §	Beslut	68
	Socialutskottets betänkande SoU2	68
	Socialutskottets betänkande SoU3	68
	Socialutskottets betänkande SoU5	68
	Socialutskottets betänkande SoU6	69
12 §	Beslut om samlad votering	69
	Tredje vice talmannen (om sammanträdet fortsättning under kvällen)	
13 §	Amalgam och andra tandvårdsfrågor	70
	Socialutskottets betänkande SoU7	
	Debatt	
	Rosa Östh (c)	
	Gudrun Schyman (vpk)	
	Anita Stenberg (mp)	
	Johnny Ahlqvist (s)	
	Per Stenmarck (m)	
	Barbro Westerholm (fp)	
	Marianne Andersson (c)	
	Tredje vice talman Bertil Fiskesjö (c)	
	<i>Beslut fattades under 15 §</i>	
14 §	Specialiseringstjänstgöring för läkare	84
	Socialutskottets betänkande SoU9	
	Debatt	
	Per Stenmarck (m)	
	Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)	
	Göran Engström (c)	
	Anita Stenberg (mp)	
	Bo Holmberg (s)	
	Gudrun Schyman (vpk)	

	Ragnhild Pohanka (m)	
	<i>Beslut fattades under 15 §</i>	
15 §	Beslut	96
	Socialutskottets betänkande SoU7	96
	Socialutskottets betänkande SoU9	96
16 §	Meddelande om information från regeringen	97
	Andre vice talmannen	
17 §	Beslut om uppskjuten votering av kvällsärenden	98
18 §	Statlig förvaltning m.m.	98
	Konstitutionsutskottets betänkande KUI	
	Debatt	
	Stig Bertilsson (m)	
	Birgit Friggebo (fp)	
	Bo Hammar (vpk)	
	Carl Frick (mp)	
	Catarina Rönnung (s)	
	Hans Leghammar (mp)	
	Bengt Kindbom (c)	
	<i>Beslut skulle fattas den 16 november</i>	
19 §	Kommunala frågor	108
	Konstitutionsutskottets betänkande KU3	
	Debatt	
	Stig Bertilsson (m)	
	Ylva Annerstedt (fp)	
	Bengt Kindbom (c)	
	Bo Hammar (vpk)	
20 §	Ajournering för middagsuppehåll	116
21 §	Återupptagna förhandlingar	116
22 §	Kommunala frågor (forts. konstitutionsutskottets betänkande KU3)	116
	Ylva Annerstedt (fp)	
	Bo Hammar (vpk)	
	Hans Leghammar (mp)	
	Ulla Pettersson (s)	
	Bengt Kindbom (c)	
	Stig Bertilsson (m)	
	Förste vice talmannen	
	Ove Karlsson (s)	
	<i>Beslut skulle fattas den 16 november</i>	
23 §	Vallagsfrågor	132
	Konstitutionsutskottets betänkande KU4	
	Debatt	
	Göran Åstrand (m)	
	Ylva Annerstedt (fp)	
	Tredje vice talman Bertil Fiskesjö (c)	
	Bo Hammar (vpk)	
	Hans Leghammar (mp)	

	Rosa-Lill Wåhlstedt (s)	
	<i>Beslut skulle fattas den 16 november</i>	
24 §	Åtgärder mot våldsskildringar i videogram m.m.	140
	Konstitutionsutskottets betänkande KU6	
	Debatt	
	Birger Andersson (c)	
	Bo Hammar (vpk)	
	Ragnhild Pohanka (mp)	
	Torgny Larsson (s)	
	Elisabeth Fleetwood (m)	
	Ylva Annerstedt (fp)	
	Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)	
	Margareta Winberg (s)	
	Marianne Samuelsson (mp)	
	<i>Beslut skulle fattas den 16 november</i>	
25 §	Beslut om fortsatt ärendehantering den 16 november	158
26 §	Bordläggning	158
27 §	Meddelande om interpellationer	
	1989/90:57 av Ulla Tillander (c) om arbetsmiljön i skolorna	159
	1989/90:58 av Carl Frick (mp) om anpassningen till EG	161
	1989/90:59 av Gudrun Schyman (vpk) om de säkerhetspolitiska följderna av utvecklingen i Östeuropa	162
	1989/90:60 av Gudrun Schyman (vpk) om handelsförbindel- serna med Östeuropa	163
	1989/90:61 av Karin Israelsson (c) om åtgärder för att minska antalet aborter	163
	1989/90:62 av Håkan Holmberg (fp) om regeringens Östeuropapolitik	164
28 §	Meddelande om frågor	
	1989/90:206 av Barbro Westerholm (fp) om rabatter av visst läkemedel	165
	1989/90:207 av Elisabeth Fleetwood (m) om möjlighet att byta personnummer	165
	1989/90:208 av Rosa Östh (c) om kostnadsansvaret för rörelse- hindrade ungdomars gymnasieutbildning	165
	1989/90:209 av Jan-Olof Ragnarsson (vpk) om ersättningsarbe- ten för postanställda i Avesta/Krylbo-regionen	165
	1989/90:210 av Pär Granstedt (c) om de baltiska republikernas ställning i Sovjetunionen	166